757083

A

váczi kegyes-tanitórendi ház

KÖNYVTÁRA.

Yí. betü. *VI. a. 20.* szám.

P. Francisci Sal. Némethy
e. S. P.

A' SZÉP TUDOMÁNYOK'

ISMÉRTETÉSE

ÍRTA

Néhai **HORVÁTH ELEK**

A' KAPOSVÁRI KIR. GYMNASIUM HELYBELI IGAZGATÓJA,
ÉS A' M. T. TÁRSASÁG' LEVELEZŐ TAGJA.

Bibliothecae Vaciensis
Schol. Piar.

PESTEN,
Esztergami k. **Beimel József'** tulajdona.

1836.

Ti kiket a' nyers vér melegít, ti, kikben egészség
Elme, dicsőséges név kivánása hatalmas
Inger felséges dolgokra: tekíntsetek ébredt
Szemmel hasznotokért — — — — — —
mozduljatok osztán
Férjfi serénységgel, kérlek; már rajtatok a' sor!

Virág Ben.

ELSŐ RÉSZ

A' POÉSISRÓL

ÁTALÁNYOSAN.

— — — Poeta cum tabulas cepit sibi
Quaerit quod nusquam est gentium reperit tamen.

Plaut.

Előszó.

Miután rendeltetésem úgy hozta magával, hogy hivatalom' szentségénél fogva nem csak külsőképen kormányozzam azon ifjú polgárokat, kik szüleik' bizodalmából lelki ismeretes fölvigyázásom alá jutottak, hanem: hogy a' mit fáradatlan oktatóiktól a' tanulmányok' sokasága és idő rövidsége miatt nem egészen kimerítve hallanak, azt pótoljam, 's üres óráik' haszonnal töltésének megszerzésével elmei csinosodásukat is, és tudományos előmenetelüket tehetségem szerint előmozdítsam, az úgy nevezett szép tudományoknak nyelvünkön leendő bővebb ismertetését kezdém munkába venni; mert a' tudományok' ezen valódi alapja, úgy tetszik nálunk, még megtéve nincsen. — Minthogy pedig bizonyos tekintetben minden ifjú poéta, de közönséges tapasztalásból is tudjuk, hogy a' fiatal láng legelsőben is a' játszi 's gyönyörködtető poésisra szokott gyúlni, föltett czélom' teljesítését ennek ismertetésével kezdem, és úgy fogom azután a' többit folytatni.

Ha talán némellyek gáncsúl tulajdonítják, hogy ennek szabályait, tulajdonságait, 's természeti mivoltát valamennyivel hosz-

szasabb értekezésekbe foglaltam, holott csak a' poésis maga több kötetekre fog nevelkedni, azoknak mentségeműl azt mondom: hogy nem egyedűl az iskolai pállyának keskeny határai közé szorítám poésisomnak ifjaink által leendő használhatását, hanem úgy intézém, hogy azon tul is, és még öregebb unalmos óráikban is hasznos mulatságúl szolgáljon, és pedig nem csupán ifjainknak jelenleg is, hanem átalányosan minden tudományokban gyönyörködő hazafi társomnak, ki a' szépnek és jónak barátja.

Arra is ügyeltem továbbá: hogy azok is, kik főképen a' külső virágzóbb nemzetek régiebb 's újabb remek iróinak miveit vagy nem értik, vagy meg nem szerezhetik, azokat e' jelen mívben körűlményesen megismerhessék, 's láthassák legalább néhány nevezetesebb miveiket, mellyekből a' többire is terjeszthetik néminémű ismeretségüket a' mellett, hogy más részről a' haladni kivánók is a' számos fölhozott jeles példák' olvasásával szomjukat kielégítsék, 's azok mulatkozás közben nekik tettleges gyakorlásúl szolgáljanak.

A' fölhozott Classicusok' példányait majd tulajdon eredetiségükben hagyom-meg, majd nyelvünkre is áttéve közlöm; azt azért cselekszem, hogy az eredetiség végetlenűl be-

ható ereje érdekes benyomást tegyen annak lelkébe, ki érti, 's hogy az, kinek a' latin nyelv' gyakorlása különben is tisztében áll, a' válogatott gyöngyöknek hasznát vehesse; ezt pedig azért: hogy a' nyelvet nem értő is megismerje a' fölhozott irónak lelkét, 's a' szerint fűzhessen szárnyokat tulajdon képzelődésének. — Hol mások' fordításával magyarosítom a' fölhozott példát a' fordító nevét kiteszem; mert kik helyesen magyarosíták, nem látám szükségesnek vagy változtatnom, vagy egészen ön ínyem szerint áttennem, mit azonban ollyanokra nézve még is megtettem, kik poésisom' szabályaival felette is ellenkeznek, vagy a' mívnek valódi lelkét és erejét meg nem adák, 's illy helyeken, ha akár csak változtattam, akár egészen is magam tevém át a' példát, senki nevét alá nem irtam, nehogy azoknak szerzőjük talán a' boldogultak' hazájában is pert indítson ellenem; mert gyakran az ön szeretet a' hibák' meglátásában is vak.

Iparkodtam, mennyire hoszszas gyakorlásom, olvasásom, 's tapasztalásom engedék, ezen mivemet úgy kidolgozni, hogy olvasóim' várakozásának megfeleljek; ha mindazáltal minden igyekezetem mellett is tökélletességre nem vihettem azt, halandóságom köz gyengeségének tulajdonítassék, melly, míg e' test-

ben létez, tökélletest alkotni nem képes. — Igyekezetem' fő czélja egyedűl ifjaink' tudományos előhaladásának óhajtásában, 's nemzeti tudományosságunk'gyarapodásában állott, ha ezt csak egy oldalról is elértem, boldog vagyok. Hogy valamint ezzel, úgy számosabb kéziratban heverő miveim' kiadásával nem sietvén azt életem' érettebb nyárára halasztám, Horatiusnak ama' mondása: nonum prematur in annum, cselekedte; mert tulajdon tapasztalásomból tanultam, hogy az elmei tehetség és tökélletes űlés az idővel erősödik, és gyarapodik, szóval: hogy az ember holtig tanul. — Költ Kaposvárott Május' 15kén 1834.

Néhai **Horváth J. Elek** *m. t.*

a' kaposvári k. Gymn. helyb. Igazgatója,
és a' m. t. Társaság levelező Tagja.

A' POÉSISRÓL ÁLTALÁNYOSAN.

Bévezetés.

Szaporodnak naponként költőink, 's azokkal költeményeink, a' nélkűl, hogy kezdőink' számára, kikben a' poétai szellem mutatkozik, valaki kalauzló szabályok eránt gondolkozott volna. — Megjelenek én is valahára részént fiatal, részént ferjfiabbkori szüleményeimmel, mielőtt azonban azokkal megjelennék, a' poésisról bővebben elmélkedni, annak szabályait visgálólag föladni tanácsosnak, sőt szükségesnek tartám mind ön meggyőződésem, mind mások' kalauzolhatása tekíntetéből. Megjelenek még egyszer mondom, költészi szüleményeimmel, nehogy halandó részemmel azok is elenyésszenek, mint elenyésztek már számtalan a' megmaradottaknál talán sokkal jobb miveim; mert ha nem szinte classicusi szellemmel repdesnek is azok, csakugyan foglalhatnak elszórva ollyanokat, mellyek egy szerencsésebb erű költészben classicusi lelket ébreszthetnek. — Ennius szemetjéből mi drága gyöngyöket szedegetett öszve Virgilius a' Rómaiaknál, 's noha Horatius Pindarust föl nem érhetőnek éneklé; mégis mi fellengős, mi tüzes, mi lelkes odákat szerzett annak nyomdokain!

Vagynak 's lesznek — elhiszem — miveimnek, főkép' verseimnek gunyolói; vagynak, kik egyedűl azért, hogy versek, azoknak szerzőjét félvállal tekíntve, a' poésisnak érdemét, méltóságát, hasznát nem ismervén, azt fogják mondani: hasznosabban cselekedett volna a' poéta, ha míg hivalkodva lantot pengete, fontosabb munkában foglalatoskodott volna.

— De szóljanak miattam akármit! — én, hogy czélomhoz közelítsek, röviden csak azt válaszolom: visgálják-meg a' nemzetek literaturai csinosodásának történeteit, nem fogják é nyilván tapasztalni, hogy minden literaturai haladásra minden bel- és külcsinosodásra a' mennyei poésis nyita pállyát; — ez pallérozva, simítva, szépítve kedvelteté a' nyelvet, ez önté egy kellemes móddal az emberi szívbe az erőny és jobb erkölcsiség' szeretetét, ez gyújtá 's táplálá a' nemzeti lelket, ez tevé a' durvát finommá, a' vadat szelíddé, az iszonyatost kellemetessé. — Nézzék-meg régi dicső eleinket, kiktől noha az öldöklő fegyverek' szünetleni zörgése elijeszté a' csendes nyugalmat szerető Musákat, mindazáltal valamint a' vérengező Márs' piaczán, úgy a' vígan töltött serlegek' ürítései között a' vidám vendégeskedő társaságokban fő gyönyörűségük abban állott, ha őseik hős tetteit énekeltethették bardusaikkal.

Épen ezen értelemben szóll verulámi Baco is, midőn azt mondja: a' poésis nem csupán gyönyörködtet, hanem a' lélek' nagyságára, és erkölcsiségre is hathatós befolyása van annak. Azért, 's méltán — néminémű isteni tulajdonságokkalis kérkedhetik; mert a' lelket fölemeli 's magasra ragadja a' dolgok' bálványait a' lélek' kivánságaihoz alkalmaztatván, nem pedig a' lelket vetvén a' dolognak alája, mit az ész 's történetek cselekszik. — Innen, főkép' ha a' poésishoz a' muzsika is járul, becsben vala ez még a' bárdolatlan századokban is, és a' vad nemzeteknél, midőn más tartományok egészen szám-üzve valának *).

*) Baco de Augm. Scient. L. II. c. 13. pag. 137.

Minden ember, főkép' az ifjú, míg veszélyes indulatjainak kárhozatos ösvényébe nem merül, Poéta; — poéta bizonyos tekíntetben, ha szinte verseket nem alkot is: 's ha nem poéta, nem ember, — legalább nem szelíd, érzékeny nem egy nemes lélekkel biró ember. — Minő különbség van, úgy mond Batteaux után Romler azon megindulás között, mellyet egy közönséges történet' előadása okoz, 's melly csak egy tökélletlen mindennapi példát láttat velünk, és azon elragadtatás között, mellybe a' poésis vonz, midőn bennünket egy olly tündér világba vezet, hol a' phantasiának leggyönyörködtetőbb árnyékképeit mintegy valóknak ismerjük. A' történet' tudománya bizonyos szolgaság' nemében fohászkodtat bennünket, a' poésis ellenben természetes szabadságunkat érezteti velünk, 's megtetszik magának ön tulajdon nagyságában.

A' mi a' másikat illeti, azt felelem ócsárlóimnak, hogy elmei munkálódásaimnak sem törvényt nem szabhatnak, sem tanácsukra nem szorultam. — Eljár az én elmém' munkálódása az ő körében, 's csak akkor nyul a' szív vidámító lanthoz, mikor komolyabb munkáiban megfárad; mert szorosan megtartom Horatius ama' mondását:

Et prodesse volunt, et delectare Poëtae,
Aut simul et jucunda, et idonea dicere vitae.

Épen ezen okból, hogy e' pontban is használhassak, mielőtt költészi dolgozásaimat kiadnám, szükségesnek véltem, mint előbb is jelentém, ez alkalommal a' poésisról elsőben ugyan általányosan, azután különösen, annak minden nemeiről értekezni; nem azért, hogy nálamnál talán sokkal értelmesebbeket oktassak, vagy véleményeimet valakire erővé

toljam; avagy ha más velős okokkal ellenkezőt mutat, azt el ne fogadjam, hanem egyedűl azért, hogy a' sok már kijött véleményeket az enyimekkel összveegyeztetvén, egy harmadik azokból állandón maradandó törvényt szabjon, 's ne vagdalkozzunk szűnetlen minden csekélységen fönakadva, hanem magyar egyenes lelkűséggel kezet fogván egyes akarattal haladjunk a' tökélletesség' pályáján.

Már az ősz Baróti Szabó és Rájnis nagy tűzzel kezdették a' magyar poésist bizonyos szabályokkal elősegíteni, de egyik is, másik is — tisztelet nemes hamvaiknak! abban érdemlik csak a' halhatlan dicséretet, hogy ámbár nem épen elsők, de legnagyobb hősei voltak a' görög és római mértékre vett versek nyelvünkön lött behozásának, 's azokban mint zsenge kora engedte az akkori nemzeti nyelvnek és poésisnak alkalmas lépést is tettenek, sőt annak virágzásba indulttát nekik köszönhetjük; de csakugyan sok pótolandó heányt hagyának maguk után, mellyet, ha tovább élhettek volna, minden bizonnyal ki is pótoltak volna, mit nem ok nélkűl gyaníthatni Rájnisnak Virgilius fordított Georgiconja elébe függesztett értekezéséből. A' derék Virág Benedek sokat, mit amazok elmulatni látszattak, bétöltött, 's jeles utmutatásaival ifjainknak igen használható segédűl szolgált. A' szép lelkű Guzmics Iszidor Theocritja szülésével figyelmet érdemlő jegyzeteket közlött. Verseghy minden különösségei mellett Aglája előtt hasznos jegyzéseket tett, 's a' poésist egész muzsikai lábra állítva, kik ezt értik, könnyebb foghatóságúvá tette. — Somogyi Gedeon, Petronius szerencsés fordítója is hoszszasabban értekezik a' magyar poésisról, de inkább arra ügyell, hogy meg-

mutassa: ha valjon a' rímes avagy mértékre alkalmazott vers érdemelhet é elsőséget? 's ezen értekezésében főtárgyául a' fordítás' mesterségét látszaték venni. Több illyen jegyzéseket, és hoszszasabb értekezéseket is lehet folyó irásainkban olvasni; — Végre: Papp (pap —) Ignácz, mint maga mondja, a' magyar poésist nem rég kiadott mivében egészen kiürítette, holott magyar poésisának 11—12. lapj. így szóll: „Annyival mégis hizelkedek magamnak, hogy a' kinek szóejtése megeggyez az enyimmel, annak a' fentirt 46. szabásokban tökéletes magyar prosodiát adtam, elhitetik velem ama' derék próbák, mellyeken átesett.“ — Ha képes volt é ezen dicséretes iparkodású fiatal literátor, a' magyar poésist, vagy csak prosodiát is egészen kiüríthetni, avagy míg nagy lelkek által alapított tudós társaságunk elhatározó szabályt nem alkot kiürítethetik é dictátori hatalommál akár a' nyelv, akár a' poésis' ügye? — valóban nagy kérdés, 's ezt magáról valakinek egész megbizottsággal vallani önhizelkedési kérkedésnek tartanám. — Azonban tegyünk mit tehetünk, mert honnosi tisztünk kivánja, és onokáink szíves iparkodásunknak majd valaha hasznát vévén, talán egy boldogabb időben hoznak hamvaink fölött végső elhatározó itéletet. De már szükség czélomhoz közelítnem.

A' poésist nem csupán a' tagok' mértéke, nem a' rímeknek ékes öszvehangzása, 's öszveütő kimenetele, nem az akarva 's keresett szolgai munkával kikoholt új, elavult, vagy gyakran idétlen szavaknak halomba gyüjtése; nem az ó világ' Isteneinek, 's nemzetek' regényes hőseinek szinte értetlen lajstroma teszi: hanem a' tüzes, eleven, szétrepkedő, föl-

séges és nem mindennapi gondolatoknak ékes leírása, a' leírásoknak elevenszinű festései, a' kirándulásoknak váratlanúl meglepő fordulatja, szóval: az egyszerű természetnek mesterséggel szépített utánozása és követése.

Ha Zrinyinek mivét olvasom, koránt — koránt sem keresem verseiben a' poésist; mert azok felette is idomatlanok, hanem magában a' dologban, gondolatjaiban, elragadtatásaiban, festéseiben 's a' t. 's íme a' czudar ruha alatt mi fölséges, mi isteni lelket találok lappangani, mi valódi poétai szellemre akadok! — Valóban, ha a' mív, a' hangmérték' szabályai szerint folyó rímekkel is föl volna ruházva, nemzetünk' dicsőségére egy fölséges Zríniást birnánk abban. — Tehát midőn a' poésist kivánjuk tanítani, nem kell azt egyedűl a' prosodiánál kezdeni és hagyni, hanem velejét, lelkét megismertetni. És íme ez vala mind e'korig hibájuk mind azon iróinknak, kik a' magyar poésist, mint mondjuk: ex professo, kivánták tanítani. — Virág már valamennyire tovább haladott, de ő is inkább a' mértékekről, és versek' sokféle nemeiről, mint a' poésis' lelkéről szólla; Pap Ignácz úr ebbe is bevágott, de az aesthesis' szabályaira nem figyelmezett, nem a' poésis lelkét, hanem csak a' versificatiót érinti, 's vajha ezen poésisa' kiadásával csak azért, hogy az irók' sorában számláltathassék, ne sietett, hanem azt fontosabban dolgozta volna ki.

A' poésisnak, mint már kimondám, két tulajdonságokkal kell birnia: testel tudni illik, és ruhával; vagy mint Verulámi Baco előbb fölhozott könyvében mondja: a' poésis két értelemben vetetődik, a' mennyire t. i. a' szavakat, 's mennyire

a' dolgot illeti. Test tulajdonképen maga a' poésis, melly mint följebb kifejezém, a' természetnek utánozása; az az: ollyan mesterség, melly a' természetet a' maga eredeti mivoltában előadja, de szépítve, kellemesítve, 's mennyire csak lehet lelkesítve, olly elevenen legalább, mint az valóban létez. — Például: költészi leirásom' tárgyául veszek egy nemesen büszke magyart: ezt az ő nemzeti méltóságos öltözetében úgy állítom elő, mintha azt olvasóim szemeikkel látnák, nemes characterét festő tulajdonságait tulajdon eredetiségében lerajzolom, deli termetét, komolyan tüzes képét ecsetemre veszem, fellengző lelkes szavait, mintha maga mondaná úgy hangoztatom, utánoztam a' valódi magyar nemes' természetét; de mint költész még azzal meg nem elégszem, hasonlításokkal csinosítom leirásomat, figurákkal, metaphorákkal ékesítem, és ezekkel a' csupa természetet fölpiperézem, az egyszerűt ünnepélessé teszem, 's már kellemetesbnek, tetszetősbnek rajzolám a' magyar nemest még azok előtt is, kik azt különbenis ismerik.

Miután tehát a' valódi poésis mineműsége utánozásból áll, ebből kell annak különböző fölosztását is merítenünk. Az ember a' kivűle helyezett dolgoknak ismeretségére szemei és fülei által juthat. Vagy maga látja a' dolgokat, vagy azokat elbeszélni másoktól hallja. E'képen a' poésisnak első fölosztása két nemre fajzik: az egyik t. i. a' Dramatica poésis, mellyben az előadott dolgokat szemeinkkel látjuk; a' másik az epica poésis, mellyben csak olvassuk és egyenesen nem látjuk vagy halljuk azt, mi előnkbe adatik e' szerint: Aut agitur res in scenis, aut acta refertur. — Történhetik: hogy a' poésisnak ezen

két neméből egy harmadik is támad, melly a' dramatica és epica poésissal öszveszőve játékot és elbeszéllést foglal magában, mint némelly idylliákban előfordulva láthatni, 's annak szabályai eme' két első nemüekétől semmit sem különböznek.

Az Istenségnél kezdve szinte a' legparányibb féregig leszálva, valamiből csak alkothat magának a' gondolkozó tehetség valami alakot, az az utánozásnak, következőleg a' poésis' tudományának mind alája van vetve. Valamint tehát van Istenség, vagynak királyok, hősök, közönséges jó, és rosz polgárok, egyűgyű pásztorok, és állatok, és ezeket mesterségesen az ő valódi vagy csak hihető tetteikben utánozzuk, a' szerint erednek a' büvösítő operák, lelket olvasztó tragoediák, elmés comoediák egyűgyű idylliák, és oktató mesék 's a' t. — És ez a' poésisnak második fölosztása, melly ismét kisebb részecskékre, a' mint t. i. a' tárgyak maguk köztt meghasonlanak, oszlódik.

A' poésis' ezen nemeinek különös szabályai, 's meg annyi rendelkezései vagynak; itt ezekről bővebben szóllanom fölösleges volna, minthogy a' poésis minden külön nemeiről e' munkám' lefolytában egyenként szólandok. Legyen tehát az itteni tárgyról elég röviden mondva: hogy vagynak a' költészetnek általányos szabályai is, mellyek részerint magát a' dolgot, részerint az úgy nevezett poétai stylust illetik, úgy lépünk azután át a' költészi találóságra, innen a' költészi elrendelésre 's kifejezésre, végre a' mértékekre.

I. Fejezet.

A' költői közös szabályokról.

1. §.

A' poésis első közönséges szabálja.

A' poésisnak első és közönséges szabálja a' hasznost a' kellemetessel egyeztetni Horatiusnak ama' mondásaként:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci
Lectorem delectando, pariterque monendo.

Már magában értetődik, hogy egy poéta, kinek minden egyebeknél fölebb emelkedettnek lenni illik és kell, holmi mindennapit és közönségest nem mond; azért ama' porban mászkáló üdvözlő versezetek, mellyeket minden konyha beszédű 's érzetű pór-is vagy könyökes mester képes öszvefaragni, egyedűl azért, hogy holmi vers nemekbe vannak öntve, koránt sem poétai mivek, hanem csak versfaragások; — mihelyest pedig egyebeknél fölebb emelkedik, már figyelmet gerjeszt, 's hogy a' várakozásnak-is megfeleljen, természetesen szükséges valami kedvest és kellemetest mondania. De egyéb aránt-is, ha igaz az: et prodesse volunt, et delectare poetae; ha oktatni vágy-is a' poéta, mindenkor könnyebben és sikeresb kimenettel éri el czélját, midőn erkölcsi, vagy akármi oktatásait kellemes úton szivá-

rogtatja az emberi szívbe. A' komoly 's hideg szilárd eszméletekkel támogatott oktatás soha annyi benyomást nem tehet a' lélekre, mint a' gyönyörködtetéssel és szelid ártatlan mulatással vegyített előadás főkép az ifjakra és szép nemre nézve.

A' poésis czélja tehát az: hogy tessék, avagy-is kedveltessék. Azonban a' poésisnak ezen kötelessége nem oda terjeszkedik ki, hogy törekedjék átalányosan véve akarmi indulatot gerjeszteni, hanem egyedűl ollyant hevitsen fel, melly méltó arra, hogy elevenen érezzük, 's melly egyszersmind a' józan bölcseséggel-is kezet fog. Gyülölése a' gonosznak, mellyet szégyen, félelem, megbánás sőt gyalázatos büntetések-is követnek, ha csak ez utolsó és nem a' becsület nemes érzete vétetik indító okúl, nem olly kellemesen kedvelteti az ellenkezőt vagy-is a' jónak szeretetét. A' szerencsétlenek eránti szánakozás, melly a' világon elterjedett számtalan nyomorultakat, sőt a' boldog állapotban csendes megelégedéssel élő 's mind a' mellett nemeslelkű 's érzékeny halandókat-is fölinditja; a' ritka tünetű nagy és jeles példák, 's a' hősi erős lelkü cselekedetek által támasztott bámulás és csudálkozás, melly a' szivet hasonló nemes versenyezésre hathatósan gerjeszti, 's követésre lelkesíti, a' hiőtlan, következőleg a' természet tiszta forrásából eredett, nem tiltott ártatlan szerelem mind meg annyi, felséges és kellemetes tárgyai a' poésisnak, melly nem arra van alkotva, hogy a' megromlott szivekben a' romlást fentartsa és gyarapitsa, hanem hogy az erkölcsös indulatoknak gyönyörűséget szerezzen, 's azokat kellemes mulatással táplálja. Egy nagy 's valódi nemes léleknek mél-

tatlan elnyomattatása, egy honjáért életét 's mindenét föláldozni kész hősnek megvetése sőt jutalom' helyébe nyert száműzetése, egy nagylelkü jótevő eránt mutatott hálátlanság, kit nem buzdít a' méltatlanúl szenvedőnek szánására, 's a' szenvedést okozó gonosznak utálására? — Az erény valamelly veszedelmes körülményekbe helyeztetve mindenkor egy érzékenyítő tárgy marad; 'mert míg a' legmegvesztegetettebb ember szíve-is annak szánakozására indul, mennyivel inkább tehát azon becsületes ferjfiúé, ki azt tulajdonává tenni teljes iparkodással törekszik, 's emberi lényjének nemesebb érdemét egyedül abban szokta helyezni mi szép, nagy, és jó? —

Nem-is azért áldozák föl éjjeli nappali fárodhatlan munkásságjokat a' legjelesebb költők miveikben, hogy azokkal némelly hiú lelkeknek könyelműségét haszontalan időtöltésben hizlalják, vagy egy henye Midásnak poshadozó szenderedését édesítsék; — ha ez lett volna czéljok, soha költészek nagy lelkek közé nem számíttattak volna. Az ő igyekezetjük egészen más vala. A' régieknek szomorú és víg játékaik az Istenek rettenetes boszúállásának, és az emberek igazságos tetteinek példákban előadott rajzolatjai valának. Nézőiket megfoghatólag hitették el arról, hogy mind azok elkerülésére szükséges nem csak látszatni jónak, hanem tettlegesen-is annak lenni.

Homerus és Virgilius költeményjei nem valamelly hiú románok, mellyek által a' lélek magát egy balgatag képzelődés szárnyain engedte elragádtatni; — nem! — hanem azok mintegy kincstárai a' bölcseségnek, 's olly nemzeti könyvek, mellyekben a' nem-

zet története, az országlás elvei, az erkölcsiség alapállítmányjai, a' vallás oktatásai, és a' társas életnek kötelességei foglaltatnak, 's föl vagynak ékesítve mind azon lelkes kifejezésekkel és mesterségekkel, mellyek az emberi lelket fölmulva valami nagyot, gazdagot, és érzékenyítőt gerjeszthetnek. — Fenelon Telemákját mi bámulatosan vezérli Mentor képében a' bölcseség Isten aszszonya, 's nem emeli-e hőse példájával a' derék költész az ember lelkét magasra 's dicsőre?

Anacreon, ki a' tetszeni tudós mesterségét felette-is értette, 's úgy látszik más czélja nem-is volt, igen jól tudta, mi igen szükséges a' hasznost a' kellemetessel öszvekötni. — Más költészek azért hinték oktatásaikat rózsákkal, hogy azok durvaságjait ezeknek kellemei palástolják; — de ez az izlésnek rendkivüli gyengédségével birván nem a' rózsákat hinté oktatásaira, hanem ezeket vegyíté amazok közé, jól tudván, hogy a' legszebb képek, ha azokból semmit nem tanulunk valami kelletlenséggel vagynak vegyítve, melly bennünk hamar viszszavonaglást, unalmat, 's megvetést okoz. — Jól tudta továbbá azt-is Anacreon: hogy illy képeknek a' komolyabb dolgok erőt adnak, 's mint mondani szoktuk, megsózzák; — ugyan-is: valamint szükséges, hogy a' bölcseség komolysága egy kevés bohóskodás által fölvidámítassék, úgy a' bohóskodás-is egy kevés bölcseséggel fűszereztessék. Olvasd csak ama' bájoló kellemekkel bővelkedő daljait, mellyeknek egyikében a' méh fulánkja által sértetett Amort, másikban az Amor nyila sebzette Márst, harmadikban, a' Musák által lebilincselt Cupidót énekli, és szinte

elragadtatva fogod látni: hogy a' Poéta ezen képeket nem azért találta, mintha azok által bennünket oktatni akarna, hanem az oktatást abban úgy alkalmaztatta, hogy bennünket gyönyörködtessen. Virgilius talán nagyobb költész Horatiusnál. Az ő festései szebbek és gazdagabbak; — versei hasonlíthatlanúl ékes hangzatúak; és Horatius még-is kedvesebb, elragadóbb, örömestebb olvastatik, és benne több gyönyörködtetőt találunk. — Ennek legfőbb oka az: hogy reánk nézve több oktatást közöl miveiben, mint Virgilius; ellenben ennek munkáiban talán hajdan a' Rómaiak nagyobb tanúságra találtak; mert mint mondám, azoknak nemzeti törvényüket, vallásukat, szokásaikat foglalák magukban, mellyek a' Rómaiakra nézve felette érdekesek valának; Horatius mivei pedig olly philosophiát rejtenek, melly minden emberre nézve általányosan érdekes, és minden nemzetek előtt, minden időben és korban kellemes és tanúsággal teljes fog maradni.

Mind ezekből koránt sem következik: hogy a' poésis valamelly vidám nyájasságot sőt tréfás enyelgést-is föl ne vehessen munkálódása tárgyául, 's illyeneket köréhez nem tartozónak gondoljon; sőt igen-is lehet illyeneket-is költészi mív tárgyáva tenni. Az élet' philosophiája megkivánja, hogy elnyomatva gyakorta hivatalunk sulyos, de el nem mulasztható terheitől, 's komorodva házi 's családi bajaink örömétől komolyságunkat néha ártatlan örömökkel, 's nyájas vidám enyelgésekkel derítsük, 's valjon mi lehet erre alkalmatosabb mint a' poésis, mellynek lantjára szinte úgy alkalmatos a' nyájas enyelgés, mint a' vérengező harczoknak, 's diadalmas hősök dicsőségének elének-

lése; — ki tiltlhatja tehát a' költésznek élet philosophiai elvül néha illyenekkel nem élni? Sőt példát-is mutatott ebben Horatius midőn I. könyvének XXXVII-ik Odájában szinte kurjongva énekli: „nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus"; — majd ismét nevetve a' nagyok hivságos életét egyszerű lelkét egy enyelgő Odába öntvén, így kezdi érzetét kifejezni ugyan azon könyv XXXVIII. Odájában: „Persicos odi, puer, apparatus", — majd ismét a' játszi szerelmet festve féltékeny versengésre fakad a' gyönyörű „Donec gratus eram tibi" énekében, sőt mit mondok? — még pajkosságokra-is fakad gyakorta, 's mi kellemesen hangoznak azok a' komoly bölcselkedési oktatások közé vegyítve. — A' Musák vidám kedvűek, mindég szoros barátságban szoktak lenni a' Grániákkal; csak az a' különbség, hogy a' kisebb költemények, a' Poétának nagyobb érdemű munkáiban lett elfáradása közben mintegy pihenésül szolgálnak. Ezekből végre csak az következik, hogy parányi életünk mulandóságáról meggyőződve lévén, minden igaz hazafi, ki emberi 's polgári kötelességét szivén hordozza, szoros kötelességének ismérje élő 's jövendő ember társai hasznára szolgálni 's munkálódni, 's ezt leginkább az irói pályán teljesítheti: azért ha valamelly nagyobb tekintetű 's érdemű dolgozáshoz fog, soha hozzá ne fogjon a' nélkül, hogy még nagyobb 's fontosabb tárgy kivitelére ne ügyeljen, hogy valamint a' természetet az ő tulajdonságában követi, úgy a' czélt, mellyet az elébe ád, hiven utánozza.

2. §.

A' poésis második közönséges szabálja.

Poésisnak második fő szabálja abban áll: hogy bizonyos történet, mellyet tettnek, vagy cselekedetnek is (Actio) nevezünk, foglaltassék benne, melly nélkül költeményt nem is lehet teremteni. Ez a' cselekedet ez a' poétai költemény, melly a' költészi mivben elkerülhetlenül megkívántatik; mert azt tartja Aristoteles: hogy a' költeménynek szinte az az ereje van a' poésisban, mi a' testben a' léleknek, ha ez a' testtől elválik az ember-is megszűnik lenni, így ha a' poétai mívben költemény nincs, nem poétai mív. Arról kételkedni nem lehet, hogy a' költeménybe lelketlen dolgok-is jöhetnek, sőt úgy bele illenek abba valamint magába a' természetbe; szükség azonban, hogy ezek csak mint véletlen dolgok jelenjenek meg és olyanoktól függjenek, mellyek képesebbek szíveinket fölindítani. Illy neműek azon tettek, mellyeket, mivel az emberi értelem, akarat, szabadság és indulatok közösleg munkáltak, az egész emberi természet kisded rajzának nevezhetnénk.

Fölvett elvünk szerint a' poésis nem más, mint a' természetnek hív utánozása, 's miután az Isteni végetlen bölcseség ezen nagy, ezen felette szép természetet úgy alkotta, hogy abban szükségképen mindenek egymásból folyjanak, 's egyik lény léte vagy veszte a' másik lételét vagy enyésztét okozza, szükség vala az alkotás titkának azt nem csupán élő, növő és lelkes, hanem lelketlen lényekkel is felruházni. Ime a' lelketlen ormos sziklák; ime a' feneketlen iszonyú ki-

terjedésű tengerek, a' növő de lelketlen fák! — 's mond meg haszontalanok-e ezek azért a' természetben, mivel lelketlenek? — a' minden napi tapasztalás fog kérdésedre felelni 's imígy szól: balgatag! nem a' sziklák köveiből épülnek-e bátorságodra 's csendes nyugadalmadra házaid, hiúságodra pompás teremeid, az Isten' dicsőségére oltáraid? — nem a' sziklákból fakadnak-e a' szomjadat oltó hives források? a' lelketlen tenger hány millió állatot rejt mélységes kebelében, mellyek tenéked eledelül 's ezer más haszonra szolgálnak! a' fák a' forró nyár hevében mi kellemes árnyékkal hivesítik lankadt tagjaidat, 's mi jó izű gyümölcsökkel táplálja életedet!—mind ezek tehát a' mellett hogy változásaikkal ékesítik a' természetet, szükségesek-is; miután tehát a' poésis a' természet utánozásában áll, hogy azt hiven utánozzuk, lelketlen dolgok fölvétele-is illik abba, valamint illik természetbe, 's azt eleveníti, lelkesíti, és kellemesíti.

Valamint a' költész a' természetet utánozván e' képen cselekszik czélarányosan, úgy ezen elvből a' jeles képirók soha sem mulasztják el, hogy akármi puszta 's egyszerű tájrajzban (Landschaft) az embernek némineműnyomait ne elegyítenék, ha bár az csak egy mohosult sírkövet, vagy egy régi épületnek omladékit tárgyazza-is; 's ennek fő oka az, hogy embernek rajzolnak; — és illy rajzolatokban az emberek jelentik a' mozgást, 's elevenné teszik a' tárgyat.

Minden cselekedet egy bizonyos mozgás: következőleg előre kitesz egy czélt hová mennie kell, ismét egy mást hová menni szándékozik, és egy útat, mellyen oda eljuthat; két véget tudni illik, és egy kö-

zépet, az az: olly három részt, melly egy költeménynek az illő nagyságot el annyira megadja, hogy noha az értelmet eléggé foglalatoskodtatja, de igen feleslegesen még sem munkálatoskodtatja.

Az első rész semmit előre nem bocsát, de megkívánja, hogy valami reá következzék; ezt nevezi Aristoteles kezdetnek. A' második miután már valamit előre bocsátott, egyszersmind azt-is megkívánja, hogy az előbocsátottra valami következzen, és ez a' közepe. A' harmadik valamit előre bocsátván semmit utána következtetni nem kíván, és ez a' vége, vagy is bérekesztése; és így minden költemény egy fölvételből, kötelékből, 's ezen köteléknek szerencsés föloldozásából áll. Ezek ama' három részek, mellyek minden figyelmet érdemlő poétai cselekedetben megkívántatnak, 's ez mintegy forrása a' kellemes érzeteknek.—

§. 3.

A' poésisnak harmadik közönséges szabálja.

A' poétai költeménynek rendkivűlinek, egyesnek, egyszerűnek, és különbfélének kell lenni. Ha csak mindennapi közönséges dolgokat kivánnánk előterjeszteni, nem volna szüksége az emberi szellemnek a' poésis' tudományja által a' természetnek segitségére lenni. Egész életünk nem egyéb mint cselekedet; az egész polgári társaság olly személyeknek szűnetleni mozgása, melly által mindenki egy bizonyos czélra törekszik. Ha tehát a' poésis bennünket magához vonzani, fölinditani, 's kedveltetésére hódolni kiván: szükséges, hogy egy renkivűli ezerek közül választva kiszemelt tettet adjon előnkbe.

Ezen rendkivüliség vagy a' dologban magában, melly megtörténik, foglaltatik: mint p. o. midőn Augustus Coneille-nél Cinnával és Maximussal, kik ellene pártot ütöttek, arról tanácskozott: ha valjon az uralkodást letegye-e, vagy az erőműben (machina), melly a' czél elérése végett fölhozatik, p. o. midőn a' most fölhozott Augusztus ellenségeinek megenged, hogy ez által őket lefegyverkeztesse. — Az erőműveknek jeles érényökből kell állaniok vagy igen nagy gonosz tettből, melly egy fortélos elméből, 's egy messzelátó nagy lélektől származhatnak 's az eseteknek egészen más menetelt enged, mint a' millyent várni lehetett. Ezen rendkivüli igen ingerlő 's beható reánk nézve; mert valami új benyomást tesz, és ismeretségünknek sphaeráját meszszebbre terjeszti.

Nem elég, hogy a' költemény rendkivüli legyen, a' jó izlés még más tulajdonságokat-is kiván ahoz. Ha az erőművek felette öszveszövöttek mint Corneille Heracliusában: az öszvebonyolódás elfárasztja az ember várakozását. Ellenben ha igen egyszerűek, a' lélek azért, hogy nem ingereltetik, egészen elálmosodik, mint Racine Berenicéjében. A' cselekedetnek tehát egyszerűnek és még-is nem minden részről egyszerűnek kell lenni. Ha a' characterek, helyezetek, 's az érdek egymáshoz igen hasonlók: unalmat okoznak; ellenben, ha a' cselekedet valamelly egészen nem várt 's különöző eset által félbeszakasztatik, ollyan eset által t. i. melly a' többi részekkel ügyetlenül vala öszve szerkeztetve a' gyönyörködés érzetét megzavarja, 's akármi rendkivüli volna-is vágyásunknak 's kiváncsiságunknak eleget nem teszen. Ha már egyszer a' lélek

mozdulásba tétetett, viszsza nem hagyja magát időnek előtte vonatni sem czéljától eltántoríttatni. A' költeménynek tehát több félének, vagy-is különbfélének, és egyszersmind egyszerűnek kell lenni, az az: minden részeinek, akármi különbözők legyenek, ügyesen egymáshoz ragasztottaknak kell lenniök, hogy egy természetes egészet tegyenek.

4. §.

A' poésis negyedik közönséges szabálja.

Ez a' költeményes személyeknek characterét, cselekvéseit és számát érdekli. A' természetben, vagy a' polgári életben, melly itt egy tekintetbe vétetik, ollyan cselekedetek vagynak, mellyekben a' cselekvő személyek szükség nélkül szaporodnak; egymást inkább háttáltatják, mint segítik, összefüggés nélkül cselekesznek, characterjük nem eléggé elhatározott, avagy éppen character nélkül valók; foglalatosságaik unalmasok, gondolatjaik csalókák és alacsonyok; — beszédjeik nem tulajdonképpen valók, vagy gyengék avagy haszontalan dolgokkal töltvék el annyira, hogy mind ezek, ha egy egészet tesznek egy tarka barka, szabálatlan és idomtalan egész, mellyben a' természet inkább eldugva, mint szépítve vagy kellemesítve jelenik meg. Ugyan mit mondanánk ollyan képiróról, ki az embereket törpéknek, soványoknak, puposhátúaknak, vakoknak, sántáknak rajzolná, noha valóban vagynak illyenek a' természetben?

A' legelső művészek kénytelenítettek szabáljaikat az ellenkezőkből szabni kénytelenek valának a' sok

hibákból a' szépnek, rendnek, nagynak, szívrehatónak alapját tenni, és talán könnyebb vala e' szerint bánniuk, mint a' művészetekhez szükséges tudományt a' jobbaknak választásában keresni? — mert a' rosszat sokkal szembetünőbben érezzük mint a' jót. —

Ezen kiterjedett észrevételeknek következéséből folyik: 1) Hogy a' cselekvő személyek számát nem a' munka tárgyául vett darabnak, hanem magának a' cselekedetnek fogyatkozásaihoz kell alkalmaztatni. *) A' darabnak fogyatkozása gyakorta a' költő fogyatkozása, ki hogy egy lyukat betölthessen, vagy egy akadályt elhárithasson, egy személyt előtüntet, vagy elenyésztet a' nélkül, hogy azt a' cselekedetnek hihetősége megkivánná, mint Virgilius Creusát egy csudatétel által eltünteti, hogy egy második házasságra alkalmat nyisson, melly nélkül költeményjének egész alkotmányja halomba omlott volna. — Vagy mint némelly újabb költők cselekedtek, kik a' magányos, és kelleténél hoszszasabb beszédeket elkerülni akarván, majd valamelly meghitt személyt hoznak föl, ki a' cselekedethez éppen nem tartozik, vagy a' fő cselekedethez egy kis mellék cselekedetet szőnek, hogy azon személyeket visszatartóztassák, vagy várassák, kik

*) Hogy a' különbséget a' darab és cselekedet fogyatkozási között világosan megfoghassuk, visgáljuk csak Corneille-nek Horatiusok czimü darabját. Ebben a cselekedet fogyatkozása el van rejtve szinte a' harmadik, sőt negyedik fölvonásig, és a' mivnek vagy is darabnak fogyatkozása szükségképen kéuszeríté a' költészt az ötödik fölvonásra.

a' fő cselekedethez tartoznak, de ez által az érdeket megosztják, következőleg gyengítik.

2) A' felhozott személyeknek külön külön kitünő characterrel kell bírniok, melly minden cselekedetüknek alapja legyen; legyenek azok akár erények, akár gonoszságok, ezzel a' poésis nem törődik. Agamemnonnak büszkének, Achillesnek makacsnak, Ulyssesnek fortélyosnak kell lenni; és ha hibáznak, inkább többet, mint kevesebbet tegyenek. Agamemnonnak szinte szitkozódásra 's alacsonyító rágalmazásra, Achillesnek dühösségre, Ullyssesnek pedig mesterséges csalárdságra kell fakadnia.

3) A' személyeknek azt kell cselekedniek, mit fölvett különböztető characterjeik szerint cselekedniük szükséges, és nem mást. Szükséges vala a' trójai tábort kikémlelni; szükség vala okos, tapasztalt 's előrelátó férjfiakat küldeni, hogy a' történhető veszélyeket előre kitanulják, 's ekképen bajnoki mód elhárítsák azokat azoktól, kik előre nem láták. Ulysses és Diomedes választaték a' végre. Az egyik mindent meglát mit egy emberi okosság átláthat; a' másik mindent végre hajt, mit csak egy hősnek bajnoki erényeitől reményleni lehet. Mindegyik tulajdon szerepjét játsza. A' cselekvő személy cselekedeteiről ismértetik meg: ez a' mód mi által legszebben lehet őket lefesteni.

4) Végre szükség a' charactereknek egy összekötött ellenkezést-is tenniök, az az: szükséges kinek kinek egy olly characterrel birnia, melly őtet a' többiektől észrevehetőleg különböztesse, és ezen charactert úgy kell kimutatni tudni, hogy annak egymás-

hoz való hasonlítása váltva tünjön ki. Ezen öszvekötött ellenkezésnek ezer példáit találhatni minden költészeknél és képíróknál. Majd egy pár testvért látunk, kinek eggyike igen szelíd, a' másik felette durva; majd a' tékozló fiúnak elébe tétetik az ő fösvény atyja; — itt áll egy ember gyülölő egy világ fia mellett ki az emberiségnek hibáit megtudja bocsátni: ott fetreng az öreg Priamus ifjú Achilles lábai előtt, 's csókolja azon kezeket, mellyek még most-is festve vannak fia vérétől. — Ha a' characterek nemükre nézve egymástól nem különöznek, legalább lépcsőnként szükség őket különböztetni. Horatius és Curiatius két hős, kiknek characterjük a' vitézség — magában egymástól nem különbözők, mindazáltal az egyik marczonább, a' másik emberszeretőbb. De a' characterektől bővebben, és világosabban fogok értekezni utóbb, ha ezekről külön szólandok.

5. §.

A' költői stylusról.

Valamint a' poésis maga már tulajdonságára nézve a' léleknek fölemelkedésében áll', 's az égi sphaeráktól körűlvétetve magasan repked, sem semmi alacsonyságokon meg nem akad; szóval porban mászkálni nem tud, úgy annak nyelve-is ünnepélyes, fellengős, és sokkal ékesebb mint akármelly más tudományoké. Tulajdon nyelvük és szóllás módjuk van a' költészeknek. Innen sokan már arra-is fakadtak, hogy költészi szótárokat, 's különös poétai grammaticát készítenének, mint ama' Ján Kristóf Dávidé. — A' poétai nyelvet nem csak tulajdon külön ékességei emelik,

hanem a' Szónoki tudomány kellemeit-is összveszedi, mint ama' minden virágokat meglepő szorgos méh.

A' poétai stylus alatt nem csupán magát a' nyelvet értjük, hanem az gondolatokból, szavakból, fordulatokból és harmoniából szerkeződik öszve, 's pedig nem közönséges, nem egyszerű móddal. Mind ezeknek bátraknak, 's mintegy vakmerőknek kell lenni; — továbbá: szabadoknak-is, és gazdagoknak. — A' sziveket érdeklő kifejezések, a' gyönyörű hasonlítások, tündöklő metaphorák, az eleven ismétlések (repetitio), ritka fölszólítások (apostrophe) mind meg annyi tulajdonságai a' poétai stylusnak. Itt látja az ember Aurorát a' derülő reggelnek gyönyörű leányát, miképen nyitja föl a' szürkület kapuit rózsás ujjaival. — Ott ismét láthatni a' folyók Istenét fölborult edényére könyökölve, és a' serkedő forrásnak kellemes csergedezése mellett édesdeden szunnyadozva. Ismét amott előnkbe tünnek a' nyugotti szellők fiatal Istenei tarka virágokkal himzett szőnyegeiken bögyösködve és a' Nájadesek kristály barlangjaiban enyelegve. Mind ezekben nem egy ebédet, nem tombérozó vendégeskedést, hanem valódi pompás ünnepet lát az ember:

Quaesitique decent cultus magis, atque colores
Insoliti.

Azonban a' poésisnak ezen szabadságát az utánozásnak törvényjei határ közé szorítják. A' beszélő körülményjeinek 's helyezetének kell tónust adni a' beszédre.

Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites, peditesque cachinnum.

Mind a' poétai gondolatokról, mind a' szavakról és fordalatokról bizonyos szabályokat fölhozni ez úttal nem szándékom, holott a' poésisnek külön nemeiről majd egyenként értekezvén annak tulajdon helye ott leend; 's ámbár csak ugyan bizonyos, hogy a' poésisra egy természeti ösztön, 's mintegy rászületés kivántatik, ezeket mindazáltal a' legjelesebb költészek míveinek szorgos, figyelmes olvasásából inkább tanulhatja az, kinek különben-is hajlandósága van ezen Isteni tudományra. Néhány jegyzéseket azonban még olvasatlan 's gyakorolatlan ifijaink számára szükség tennem, és ugyan:

1) A' poésis magát önként leköti ugyan, de mégis olly szabad, olly könnyű, olly ügyes, hogy mintegy Isteni erővel 's tehetőséggel bírni látszatik. — Leköti, mondom, nyelvét a' poéta bizonyos mértékekre szorítva, de szükség a' magyarra nézve megjegyezni: hogy a' magyarnak füle felette kényes, és nyelve semmi eröltetést sem szenved, mi annak fő tulajdonságát sértené. Sem a' szavakat mint a' latin nyelvben bizonyos kellemmel lehet, elszórni nem engedi. Nem sérti-e p. o. a' tiszta magyar fület egy éretlen Verselőnek ezen éktelen kimondása:

Ollyan vagy valamint zsákba szorult szegek,
Mellyek, hogyha talán szája tekergetek 's a' t. és ismét annál:
Forgó minden az ég boltja alatt, ha már
Cyprisz lángjait-is csak szomor oltja el.

2) A' folyó beszéd rendét és szokását nem követi. — Hol t. i. a' folyó beszéd inkább szeret cselekvő igével élni, ott a' költész szenvedőt veszen. A' folyó

beszédben a' névmutatóknak (articulus) kimaradni a' nyelv sérelme nélkül nem szabad; ellenben a' poésisban néha kihagyattathatik, és kellemesen hangzik. A' folyó beszéd a' kurtításokat vagy hoszszabbításokat a' szavakban nem szereti, a' poéta beveszi; — úgy: egyes szám helyett többessel 's viszon élhet 's a' t. Helyesen esik néha a' hogy kihagyása a' magyarban-is, mint Horvát Endrénél:

Esküttünk kardunk' hüvelyét le nem oldani míg ő
Él. — — És ugyan ott ugyan az:
Erdély, a' haza szól, zászlóink ellene vinnünk.

3.) A' beszédnek közönségesen szokott szerkezetét elforgatja, az elavult szavakat új életre hozza, sőt újakat-is teremt. — A' konyha beszédet 's minden napi szavakat gyülöli, válogatottakkal él, különösen kedveli a' szokatlanokat 's gonddal kikeresetteket; — a' magyar poésis mindazáltal itt sem szenvedi meg, hogy nyelvének természeti tulajdonságával ellenkező szavakkal rutítsuk. Nem hangzik semmi igaz 's tiszta nyelvű magyarnak fülében jól a' vers, melly tempelekkel, trónokkal, tónokkal, actokkal, 's némelly sem a' nyelvből nem származtatható, sem annak természetével, melly különösen a' mással hangzik sűrű öszverakását tiltja, meg nem egyező szavak.

4.) Midőn a' folyó beszéd az epithetumokkal csak ritkán, 's kimélve ékesítetik, akkor a' poéta azokat verseinek legnagyobb diszére szinte halmozza. Mint Horvát Endre Árpádjában:

Természet himzette mezők, domboknak ölében
Hajladozó völgyek, sokszor száz évi tavaszszal
Újra virultt erdők szeretett menedőki vadaknak 's a' t.

5.) A' poéta az embereket, állatokat, nemzeteket, 's más dolgokat nem tulajdon neveiken szokta nevezni 's említeni, hanem vagy ábramondásokkal, (tropus), vagy körirással (periphrasis) él; nem mondja p. o. Horvát Endre Zircz' emlékezetében Hunyadyt tulajdon nevén, hanem így szól:

Békót készített az irígység Bisztricz urának.

Így Achillest Peleus' szülöttjének, Jupitert Istenek' atyjának, 's emberek' királyjának; Pindarust Dircari hattyúnak; Anacreont: Theoszi Lantosnak nevezi a' poéta; 's midőn három esztendőt akar mondani, így fejezi-ki magát:

A' tele sárga kalászt háromszor aratta Ceres már.

6.) A' poéta minden közönséges, 's mindenek előtt ismeretes dolgokat, mellyeket a' szónok nem csak nem használhat, hanem figyelmére sem méltat, 's megvet, gyönyörű színekkel tudja festeni, 's nagy gonddal és szorgalommal ábrázolja. P. o. a' szónok elbeszél valami dolgot, melly éjtszaka történt, 's az éjnek leírására semmit sem figyelmez, ellenben Ovidius mi szépen írja azt le midőn így festi:

Nox erat, et coelo fulgebat luna sereno
Inter minora sidera. 'S máshol:
Nox erat, et bifores intrabat luna fenestras,
Jamque quiescebant voces hominumque canumque.

7.) Hol a' folyó beszéd közönségesen szól, ott a' poésis különösséggel él. P. o. midőn egész magyar országot kivánja nevezni, csak Pannoniát említ, vagy az egész magyar nemzetet: Árpád unokájának mondja. Így az egész tenger helyett: ádriait, tyrrhenumit, minden fa helyett tölgyet, vagy hársot említ.

8.) A' tropusoknak és figuráknak használásában a' poéta sokkal bátrabb a' szónoknál. Figurákkal pedig ollyanokkal él, mellyekkel az emberi érzékenységet jobban felingerelheti, 's mélyebben behathat az emberi szívbe; illyenek p. o. az eleven előadás (hypotyposis), elfordulás (apostrophe), személyesítés (prosopopoeia) 's a' t.

9.) Velős, fontos, tömött, és tanult mondásokkal él a' poéta, 's mintegy szégyennek tartja a' köznéppel szóba eredni p. o.

A' zápor sebes omlással félelmes: az apróbb,
'S lassú harmatozás még-is tizszerte tenyésztőbb.
Így a' boldogság húzódva ha ballag elődbe,
Álhatatos lészen, mint a' sós tengeri kőfok.
Horvát Endr.

10.) A' leírások (descriptio) akár igazak legyenek azok, akár költöttek, legszebb ékességei a' poésisnak. Ezer illyen példákat olvashatni a' jobb poétáknál. Illy ékességei végre a' poésisnak: a' hasonlítások, és egyeztetések (comparatio), mellyekből, hogy magának, ki a' poésisban jeleskedni ohajt, kincseket szerezhessen, szükséges a' jelesebb költészek remek' miveit, kiváltképpen az ó világ classicusait szorgalmatos figyelemmel olvasni, 's magát utánozás, és követés által gyakorolni.

A' poétai stylus' fő tulajdonsága ezen mondottakon kivűl a' világosságban, méltóságban, és számban áll:

a) Világos leszen: ha világos, szokásban lévő tiszta szavakkal és sulymondásokkal (sententia) él. Hibáz azért az a' poéta, ki ámbár, mint már kimon-

dám, az elavult szavakat életre hozni, sőt újakat-is teremteni, (de csak elhintve) nem csak szabad, hanem szükséges-is, mintegy keresve keresi azokat, 's új szerencsétlenül koholt szavaival halmozza miveit; minden Isteneket, és az egész világ hőseit öszvehordván beszédjét érthetlenné teszi, mi legnagyobb hibája mostani poétáinknak, 's nem méltán csudálhatjuk-e, hogy olvasóink legnagyobb és józanabb részétől annyira sem kedveltetnek, mint Gvadányi poésisnak gyermeki korában? — Kisfaludy Sándor minden idő korban a' legkellemetesb, legtetszetősb poéta marad, Virág mindenkor Horatius lelkével rokonultnak fog tartatni, a' lelkes Horvát Endrében, ki nem isméri meg Virgilius láng szellemét, 's a' populáris Csokonai az érzékeny lelkű Ányos soha feledékenységgel nem boritatik, ámbár ezek sem a' fellengős férjfias magyar nyelvet korcsosítva el nem kényeztetik, sem az ó világ Isteneinek lájstromával nem terbelik, sem a' történetekből kivont hősöket, 's a' világnak. Isten tudja mi idegen, 's moh leptte sírköveit miveikben halmozva nem fitogtatták, 's valjon nem elragadó örömmel olvassa-e mindenki ezeket, 's nem elég világosok-e? De nézzük némelly újító poétáink czifra, piperes verseiket, 's nemde midőn azokat olvassuk, szemeinket álom lepvén, kiejtjük kezünkből. Valamint azonban világosnak kell lenni a' poétai stylusnak, úgy a' köznép' beszédével nem élhetünk poésisunkban, sőt az még az orátorinál-is pompásabb ruházatra vágy; — azért mondja Horatius: odi profanum vulgus et arceo, és-puris versum perscribere verbis. — Midőn tehát azt állítjuk: hogy a' poéták nyelvének igen

szépnek, tisztának, fellengősnek, 's ékesebbnek kell lenni, mint akármelly más tudományénak, azt nem akarjuk, hogy a' poéta magát érthetlenné tegye; mert így az oktatást és gyönyörködtetést, a' poésis fő elvét elteveszti.

De nem-is lehet a' poésis minden nemében egy azon nyelvvel élni; mert valamint a' szónoknak, úgy a' poétának három szollás neme van; könnyű t. i. magas, és közép. Maga a' dolog megkivánja, hogy egy hősi költeményben — eposban — , hol nagy hősöknek dicső tettei énekeltetnek bizonnyára fellengezőbb hangon kell beszélni, mint a' természet ártatlan egyszerűségét rajzoló idylliákban, 's más nyelve van a' komoly tragoediának, más a' vidámon enyelgő comoediának. De mellyik vers nem, vagy poétai tárgy, mellyik stylust kivánja itt abba bővebben avatkozni nem szándékom, erről majd bővebben annak helyén, midőn mindegyikről különösen és bővebben fogok szollani.

Ezen mondottakon kivül, hogy a' poétai beszédnek méltóságot adjunk, alkalmas, válogatott, és valami fellengőst jelentő epithetumokkal éljünk, 's mind azokat, mellyek mindennapiak és közönségesek, válogatott és szorgalmatosan kikeresett szavakkal váltsuk, mellyek azon szavaknak, mellyekhez alkalmaztatnak, méltóságot adjanak.

A' szám tulajdonképpen a' verseknek különbféle mértékeiben, 's azoknak rendes elosztásában áll, és ez teszi a' poétai harmoniát, mellyről itt bővebben szükséges értekezni.

6. §.

A' poétai harmoniáról.

A' harmonia általán véve két vagy több dolgoknak illő öszveköttetése és hangzása. Ez a' rendnek valódi leánya, és anyja minden lelki gyönyörködésnek. Hathatóságának ereje végetlen kiterjedésű, de különösen a' szép miveknek lelke. — A' poésisban három neme van a' harmoniának. Első a' stylus harmoniája. Ennek a' felvett tárgyhoz kell magát alkalmaztatni; mind a' kettő között pedig egy bizonyos öszveköttetésnek kell lenni. A' mivek úgy tekintetnek mint egy köztársaság, mellyben mindeniknek tulajdon álapotja 's körülménye szerént kell magát ruházni 's viselni. Mi nagy különbség van az epopoea és tragoedia között! — 's nézzük végig a' poésisnak minden nemeit: a' comoediát, lantos költeményt, pásztori költészséget, nem találunk-e mind egyikben nagy különbséget? — Mind a' tragoediában hibás a' comoediai hang, mind a' comoediában a' tragoediai csunya, és a' poésis többi nemében mindeniknek meg van a' maga tulajdon bizonyos hangja 's azok előtt, kik értik, valamelly ismeretes szava, úgy mond Cicero (de Inv. c. 2.).

Ha ezen harmonia hibázik a' költeményben, egy álarczás farsangi bohó válik belőle: nevetséges mív, ijesztő festés, mellytől a' valódi poésis undorodva elfordul. És ha a' tragoedia néha egy kevessé lebocsátkozik, a' comoedia pedig fölemelkedik, nem egyéb okból történik, hanem, hogy annak alakja egyenlő maradjon, melly időről időre megváltozik; és így

az ellenkezet maga leszen új bebizonyítása a' föltételnek (propositio).

Ezen harmonia valódi tulajdonsága a' költeménynek, de ezt csak érezni lehet, 's fájdalom! legnagyobb szerencsétlenségük az iróknak, hogy nem eléggé érzik azt. A' költeménynek különbféle nemei gyakran egy azon nemben összehalmozódnak; talál az ember ugyan azon egy mivben tragoediai, lantos, és comoediai verseket, mellyekre az azokban foglalt gondolat legkevesebb alkalmat 's okot nem nyujtott. — Minek nyul az a' rajzolat mesterségéhez, ki a' festékkel sem tud bánni?

Descriptas servare vices operumque colores
Cur ego, si nequeo, ignoroque poeta salutor?

A' finobban halló fül majd csaknem megisméri a' vers charecteréből azon nemét a'versnek, mellyben alkottatott. Hozd föl p. o. Virgiliust, Horátiust, Ovidiust, Corneille-t, Moliéret, la Fontainet, Segraist, Rousseaut, vagy honnosaink között Horvát Endrét, Vörösmartit, Virágot, Édes Gergelyt, Berzsenyit, Kisfaludyakat, a' ki azoknak miveit olvastatni hallja, ha jó poétai füle van, el nem hibázza mellyik másik? — Ovidiusnak csak egy verse elárulja magát Virgilius ezer versei között-is. Nem szükség a' költészt nevénél fogva nevezni, irása módja megismérteti őtet, mint Homerus hősei az ő tetteikkel.

A' harmoniának második neme abban az öszveköttetésben áll, melly által a' hangok és szavak magával a' dologgal öszvefüggőleg vagynak. — Azoknak, kik folyó beszédben írnak, ezt szükségképpen meg kell tartaniok, mennyivel inkább tehát a' költőknek,

Nem is lehet tapasztalni; hogy valamelly kellemes dolgot durva hanggal fejeznének ki, vagy kedvesen hangzó szavakkal kemény 's kedvetlen dolgokat rajzolnának.

Carmine non levi dicenda est scabra crepido.

Nem sima verssel kell darabos szirtfokrul enyelgni.

Ritkán esik az meg, hogy legalább a' jobb költők' füle meg ne sértődjék a' dologgal öszve nem köttetett hangnak hallására.

A' poétai harmoniának harmadik neme ama' kettőnek ellenarányjában mesterségesnek nevezfethetik: nem azért mintha ez is szinte úgy nem alapítatnék a' természetben mint annak másik két neme; hanem csak azért, hogy egyedűl a' poésisban észrevehető. Ez a' mesterség abban áll: hogy nem csak ollyan kifejezéseket és hangokat választ, mellyek a' dolgoknak értelméhez illenek, hanem azokat úgy össze is szerkezteti, 's úgy elrendeli, hogy a' versnek minden szótagjai összevéve az ő hangjok, számuk, és mértékük által a' kifejezésnek egy más nemét szülik, melly a' szónak természetes jelentéséhez még valamit hozzá-is ád.

Minden dolognak a'világon tulajdon menetele — folyamatja. Vagynak komoly és fölséges gerjedelmek, vagynak élénkek, és hirtelenek, vagynak ismét csendesek és egyűgyűek is. Nézzük el a' szép természetet, mellynek utánozásában áll a' poésis. Itt egy kellemes völgy a' legvirulóbb ligetektől környékezve, mellynek ünnepélyes csendét nem más, hanem a' madaraknak gyönyörködtető zengedeze csendíti, ő néha a' hegy tetőn legeltető pásztorok sípolása rendíti; ime a' csendes magával megelégedő léleknek rajza; — nézd ezen

szép látománynak ellenében az ordító vihar dühétől fölzúdult tengert, midőn tornyosodva hánykódó hullámai a' rajta úszó hajót kényjére dobálja, a' sűrű fekete felhők beborítják az eget 's mindent éjeli zordon setétség föd, csak a' rémítő dörgések között egymásután lehulló villámok látszatnak, recsegve töri le az iszonyú szélvész az árbocz fát, 's egy villám a' hajóba csapván darabokra szaggatja az; a' benne evezők részént a' hullámok közt lelik temetőjöket, részént holmi darab deszkákra kapkodván a' halál' borzasztó félelme között hányatnak, míg végre a' fellegek szétoszolnak, a' vihar megszűnik, a' mindeneket éltető nap széthinti jótévő sugárait, lecsendesednek az óriási habok, és szerencsésen egy idegen partra vetődik. Midőn illyeneket 's ezekhez hasonlókat, eleven színekkel akar a' poéta lefesteni, a' most említett poétai mesterség olly szavakat keres, mellyek a' dolgot nem annyira szavalják, mint tulajdon mineműségükben láttatják. Valamint a' természetnek, úgy a' poésisnak is sok nemű menetelei vagynak a' sok nemű gerjedelmek és indulatok utánozására, hogy mit az értelemnek szavakkal lefestett, ugyan azt egy bizonyos melodiával a' fülnek előadja. Ez egy muzsikára vett éneknek neme, melly nem csak a' fölvett dolognak characterét általjában, hanem minden tárgyokét különösen felveszi. És ezen harmonia különösen a' poésishoz tartozik, 's a' verselésnek legfelsőbb lépcsője.

Forgassa csak föl akárki Homerust és Virgiliust, majd minden főbb tárgyoknál muzsikai fogásokat talál. Virgilius ezt soha sem hibázta el; érezhetni ezt miveinek olvasásában, ha szinte meg nem mondhatni-is, hol

's mellyikben foglaltatik az, mit tapasztalunk.—Gyakran pedig olly szembetünő, hogy a' legvigyázatlanabb fül is észre veszi. P. o.

Continuo ventis surgentibus aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis
Montibus audiri fragor, aut resonantia longe
Littora misceri, et nemorum increbrescere murmur.

És ugyan az Aeneisben, midőn Virgilius ama' gyenge hagyító dárdáról szól, mellyet az öreg Priamus hagyít:

Sic fatus senior telumque imbelle, sine ictu
Conjecit, rauco quod protinus aere repulsum.
Et summo clypei nequicquam umbone pependit.

Ki nem látja a' sebesen vágtató vitéznek eleven képét és sebes haladtát lovának ezen versben:

Quadrupedante putem sonitu quatit ungula campum. ?—Illy szép harmoniát lehet észrevenni Horatiusnak ime' gyönyörű odájában:

Qua pinus ingens, albaque populus
Umbram hospitalem consociare amat
Ramis, et obliquo laborat
Limpha fugax trepidare rivo.

Ezen jegyzések nem illetik azokat, kiket a' természet finom hallással meg nem ajándékozván, a' harmoniát csak akkor veszik észre, mikor az minden ahoz nem értőtől is észre vetethetik; ezeket a' görögök és latinok authoritásával lehetne útba vezetni, kik a' nyelv harmoniája tekintetében sokkal körülményesebb visgálódásba ereszkedének; de legyen elég ez úttal egyedül Vidára hivatkoznunk, kinek e' következő verse nem csak például, hanem oktatásúl is szolgálhat. Lássuk

Haud satis est illis (poetis) utrumque claudere versum.
Et res verborum propria vi reddere claras:
Omnia sed numeris vocum concordibus aptant,
Atque sono, quaecunque canunt, imitantur, et apta
Verborum facie, et quaesito carminis ore.
Nam diversa opus est veluti dare versibus ora
Diversosque habitus: ne qualis primus et alter,
Talis et inde alter, vultuque incedat eodem.
Hic, melior motuque pedum et pernicibus alis,
Molle viam tacito lapsu per levia redit.
Ille autem membris ac mole ignavius ingens
Incedit tardo molimine subsidendo.
Ecce aliquis subit egregio pulcherrimus ore.
Cui laetum membris Venus omnibus afflat honorem
Contra alius rudis informes ostendit et artus
Hirsutumque supercilium ac caudam sinuosam
Ingratus visu, sonitu illactabilis ipso
Nec vero hae sine lege datae, sine mente figurae,
Sed facies sua pro meritis, habitusque sonusque
Cunctis cuique suus, vocum discrimine certo, 's a' t.

Szükség tehát úgy szerkeztetni a' poétai láb mértékeket, hogy az igék mintegy együtt látszassanak énekelni a' dolgokkal. „A' poéta nem csak válogatott gondolatokkal és igékkel, hanem az igéknek helyheztetésével-is édesgeti az emberi lelket" úgy mond Rájnis a' kalauzban. Vigyázni kell azért szorgalmatosan a' poétának, minő szám alkalmatos a' vigság és gyorsaság kifejezésére; millyennel kell élni a' késede-

lem, nehézség, nagyság és szomorúság kijelentésében, millyennel tovább a' gyengéded, érzékeny dolgoknak előadásában.— Mielőtt ezekről világosabban szollanék, szükség azt is megjegyezni: hogy

a) a' vers mértéket szorgalmatosan 's nem átabotában kell megtartani.

b) a' vers ne legyen ollyan mintha csak folyó beszéd volna, 's hogy éppen semmi nyugvány (caesura) ne legyen benne; mert ez felette zordonná teszi a' verset, mint p. o. Ennius ime' nyugványtalan verse:

Sparsis hastis longis campus splendet et horret.

c) figyelmesnek kell a' poétának arra is lenni, hogy az egy tagú szavak gyakrabban a' versben öszve ne halmozódjanak, mert ezek a' verset nagyon meghökkentik mint például Ovidiusnak eme' verse:

Si quis, qui, quid agam forte requirat, erit.

Vagy ellenben hosszasabb szavak folyton ne sokasíttassanak a' versbe; mert valamint a' sok egytagú szó alacsonyitja, úgy a' hosszasabb és durvább szavak kellemetlen hangúvá teszik a' verset.— Ezeket előre bocsátván:

Az örömnek, vigságnak és gyorsaságnak kifejezésére ollyan poétai mértékkel kell élnünk, melly önként folyó, szabad, 's könnyű menetelű, illyen leszen a' vers, ha abba folyton, vagy legalább több Dactylusok (—◡◡) vitetnek-föl, 's ritka vagy mintegy olvadva enyésző vágásokkal (elisio) él a' poéta; mit azonban a' magyar poésisban, mellyben elisio nincs, teljesíteni nem lehet — Illyen Virgiliusnál a' többek között amaz előbb fölhozott vers: „Quadrupedante putem sonitu quatit ungula campum" és

Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
Haud mora, prosiluere suis; ferit aethera clamor
Nauticus adductis spumant freta versa lacertis.

Illyen Rájnisnál:

Gyors lova a' sietö szeleket megelőzi futással.

Illyenek e' következők:

Szerencsés
A' te leányod, atyám! de miért titkoltad-el eddig
A' dolgot tőlem?

Virág.

A' teleket tavaszok követik: borulásra verőfény
Jöni szokott: szigorú kínaim sem tartnak örökké.

Horvát End.

A' szomorú, méltóságos, nagy, nehéz és lassu dolgoknak kifejezésére több spondeusokkal (– –) él a' poéta versében, és hosszasabb 's nyomosabb szavakat vesz-föl. A' latin poéták illyen versekben gyakor vágásokkal is szoktak élni; de ezt a' poétai rosz szokást, mint előbb is mondám, a' magyar nyelv nem szenvedi, és midőn a' latin poétánál szép ez a' halmozott vágásos vers:

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras.

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum: akkor elisio nélkül a' spondeusokkal töltött magyar vers ime mi szépen hangzik:

Téged legszentebb! ki jövendőt érteni adtál
Gyarló 's méltatlan szolgád reszketve magasztal.

Horvát End.

Melly iszonyú felleg támad-föl az éjszaki sarkon!
És melly rettenetes zúgással ereszti magából
Ordító szeleit! Dávidnak háza, királyi

Széke remegj! réműlj fényes palotája Sionnak!
'S ti falak és híres bástyák rettegjetek! eljött
Végső romlástok' nem várt órája! reátok
A' megbántódott Isten lebocsátja haragját.

Virág Ben.

A' latin poétáknál a' dolog' nagyságát az úgy nevezett hypermetrum, vagy felesleges tagú verssel, midőn t. i. a' hexameter vers egy magánhangzóval végződő taggal hosszabb, de melly tag a' hasonlóúl magánhangzón kezdődő következő vers által elharaptatik, illy felesleges tagú verssel-is, mondom jelentik, melly eset a' magyarban nem eshetik, mert ez sem egyéb mint poétai vágás (elisio); illyen Virgiliusnak ezen verse:

Et magnos membrorum artus, magna ossa,
lacertosque
Exuit.

Nagy erőt ád továbbá a' versnek, midőn az egy tagú szóval végződik: mint mole sua stat. Még apró ivadékát sem kiméllí-meg a' kard. — Itt vala a' jel, — repteti a' szél 's a' t.

A' gyengéded 's lágy dolgok' kifejezésére legalkalmatosabbak azon versek, mellyekben a' két hosszú lábból álló spondeusok (--) az egy hosszú 's két rövidből álló dactylusokat váltva cserélik. P. o.

Flectit equos, curruque volans, dat lora secundo
Sidoniam picto clamidem circumdata, limbo.
Asztal után a' Nimfa külön Telemákot imígyen
Szollítá: tudod azt nagy Ulysses vére, minémű
Hajlandósággal, melly szívvel légyek erántad.
Én az egek' végzése szerint örök életet élek 's a' t.

Virág.

Nem csak a' poétai lábokra, hanem a' betűkre is ki kell figyelmét és izlését terjeszteni a' jó és ügyes költésznek, hogy olly betűkből álló szavakat ne válasszon, mellyek több durvábban vagy süvöltőleg hangzó betűket foglalnak, hanem ollyanokat, mellyek magának a' dolognak festésére-is némüleg alkalmatosok, 's annak élénkséget 's öregbülést adnak. A' latin költészek közös véleményje szerint az *a* betű ezen nyelvben valami különös olvadozó lágysággal kellemesíti a' verset, azért a' legjelesebb költészek annak verseikben fölfogott használását különös gyönyörűségüknek tartották, példáúl, midőn a' poéta többes számban „luteolis calthis" írhatta volna, hogy versének az *a* betű kellemét megszerezhesse, az egyes számba tévén így íra: „Mollia luteola pinguis vacinia caltha", és ismét: mista rubent ubi lilia multa — Alba rosa; — írhatta volna multis rosis, de így nem adta volna meg versének a' kellemet. — A' magyar nyelvben hasonló kelleme látszatik lenni ezen betűnek; — azonban nékem úgy tetszik, hogy három hangú e betűink sokkal kellemetesebb hangot adnak a' fülnek, lássunk egy példát Horvát Endrétől:

Légy velem édes öcsém! addig; testvéri szerelmet
Lelsz nálam, mellyet meg nem ront semmi kaján nyelv.
Lépj hát frigyre velem; lám könnyebb kölcsön erővel
Összeszorult karon a' terhet, mint egynek emelni.

Általjában úgy veszem észre, 's talám hibázok, hogy a' mi magánhangzóinknak majd hosszúra, majd rövidre változása, mi egyedül magyar nyelvünk saját

tulajdona, végetlen kellemet ád a' beszédnek kivált a' poétai beszédnek, 's a' verset kimondhatlanúl díszesíti, ha a' hexameternek ötödik lábára eső dactylus hosszú tagja hossszú magánhangzót foglal, mint p. o. társad ügyére, kérlek az égre — mérges oroszlány, — ínnye szerint van, — óva kerüljed — ősi telekben 's a' t. Hogy ifjabb literátorink a' magyar betűk' hangját jobban kiszemelhessék, íme egy majd minden kellemesb betüket magában foglaló példa Horvát Endrétől:

A' bódúlt Zsigmond zavarodt esze tette haracscsá
Szép országunkat, 's népét irtotta kevésre.
Nem török és német rontóink: gyilkosit önnön
Méhében nevelé Erdély, 's a' jókat elűzte.
Kárt idegen bennünk nem tett még eddig-is annyit
'S olly tetemest, mint kik magyar emlő tejjel üdültek.
Elhiszem, édes öcsém! vesztél sokat. Élted emészti
Jószágod romlása: feledd, más orvosod úgy sincs.
Békesi férjed epeszt? méltán: de te róla segíthetsz:
Hídd ide; 's hogyha szeret, számunk szaporítani fogja.
Nincs haza, nincs Vajdánk! a' birtok préda; mi okbul
Fennye vasát 's bosszút ha akarna-is állani, kinn fog? 's a' t.

Illyen harmonia, mellyről itt hosszasabban szollék, uralkodott a' görögök és rómaiak költeményjeiben, 's mint csak ezen egy két példából is látható, a' magyar nyelv minden europaiak között legalkalmatosabb és legközelítőbb azoknak harmoniá-

jára, akár belső alkatását, akár a' mértékek, akármelly nemére szabható mivoltát tekintsük.

A' régieknek különös versnemük volt az elbeszélő költeményre, különös a' játékszínre, és különös az ódákra nézve.

Az ő hősi versük (epicum) bizonyos szabályokra voltak mérve, 's noha szoros határ közé voltak korlátozva, még-is szabadok voltak. Ezeknek spondeusuk két hoszszú lábból áll (--); dactylusaik egy hoszszú 's két rövidből, vagy összevéve két hoszszút tevőből úgy, hogy minden láb a' szótagoknak egyarányatlan száma által egy egyarányú idő közt foglal el; ez olly helyes mértéke a' szótagoknak, mellyet helyesebben fölosztani nem is lehete; és még is ezen szótagok olly kimért szabálja mellett a' vers olly szabadsággal, és változással bir, hogy a' dolognak, mellyről szó vagyon, vagy a' helyes hang szabáljainak természete szerént majd siethet, majd lassan ballaghat. És így a' vers majd ollyan, mint a' Cyclopsok kalapácscsa, melly az üdőhöz lassú spondeusokkal ütődik, vagy mint a' magyar serény vérű ló sietö dactylusokkal vágtat, 's mind a' két nemű mint a' muzsikusok hangjegyei egyarányú időközben mondattatik ki, mint s' följebb fölhozott példákból láttuk.

Ha a' versek általjában a' szótagoknak egyarányú 's egy forma mértékébe foglaltattak volna, minden változás nélkül egy hangnak, sőt a' nagyobb költeményekben unalmasok lettek volna; ellenben, ha a' vers láb mértéke több nemű lévén, kiki tulajdon kényje szerént helyeztetné, úgy

az ő menetelük füleinkben nem lenne olly igen észrevehető, 's a' vers nem egyéb volna, mint egy jól hangzó folyó beszéd.

Már most itt az a' kérdés támad: ha valjon a' görög 's római mértékre vett vers kellemetesebb e, vagy a' rímes? Erről eleget vetélkedtek hazánk Literátori, 's majd szinte hajba estek egymással; végre Somogyi Gedeon a' kérdést úgy látszik eléggé kimerítette ezen czimű munkájában: Értekezés a' magyar verselés módjáról és fordításokról. Veszpr. 1819. n. 8. r.; azért én ezen kérdésbe hoszszasabban nem avatkozván, csak azt mondom: akár rímekben, akár mértékekben legyenek a' versek írva, csak valódi poétai szellem lelkesítse, jók, szépek, elragadók 's váltig kellemetesek; nyelvünk pedig akár annak hangját, akár hájlékonyságát tekintsük mind egyikre, mind a' másikra végetlenül alkalmatos. Ki nem olvassa egész elragadó gyönyörűséggel Kisfaludy Sándornak rímes valóban remek verseit, 's ki nem olvadoz, midőn jelesebb költészinknek mértékes fellengősen hangzó 's classicus lelket áruló míveit olvassa? Csak egy két észrevételt szükség ezen alkalommal följegyeznem.

7. §.

A' magyar rímes versekről.

Nem kérdkedhetünk ugyan azzal a' nyelvbeli édes gyönyörűségi kellemmel, melly nemzeti nyelvünket a' versek ezen nemére olly alkalmatossá tenné, mint az olasz nyelv; de e' pontban is, ha az említett olasz nyelvet visgálván tapasztaljuk ezen kellemnek okát abban helyeztetve, hogy majd min-

den szavai magánhangzóval végződnek, 's a' mássalhangzók összeforrása azt nem nehezíti, következőleg folyóvá teszi; ezt, ha nem azon nagy mértékben-is nyelvünkben föltaláljuk, holott nyelvünknek-is számtalan szavai és igéi magánhangzón végződnek, 's a' magyar a' hang kellemét gátoló mássalhangzók sűrű összekapcsolását nem szenvedi, melly különös tulajdonság a' beszédet kedves folyamatúvá, ez pedig a' verset főkép' rímeset kimondhatatlanúl ékessé, és csinossá teszi; — így tehát a' versek ezen nemében nyelvünk az Olasznak sem sokat engedvén, mind a' hangzatkák készítésére, mind egyéb rímes versek éneklésére alkalmatos. Vigyázzon azonban a' költész, hogy a' versnek illy nemében semmi erőltetés be ne csúszszon, sem versei keresve keresett, és úgy szólván izzadásba került szorgalmú mesterséggel ne készüljenek; hanem ruhájuk egyszerű 's még-is bájoló legyen, melly egy láng szellemet födözzön. Mihelyest legkevesebb mesterséget, vagy erőltetést árul a' vers: azonnal elveszti díszét; nem lehet azonban kívánni, hogy semmi szorgalom ne fordíttassék annak kidolgozására, csak az, hogy az legkevesebbé se tessék ki. A' poétai jó gondolatot meg ne zavarja, a' különös szorgalommal csak azért kikeresett vég hang, hogy előre bocsátott párjával megegyezzen. P. o. szó van egy dicső hősről, kiről versemben azt mondom: Mint a' kölke vesztett oroszlány bátran vív. — Hogy ennek párját alkossam, rágom tollamat, fölforgatom simai végszótagok' lajstromát, végre eszembe jut: hogy ezen szó szív

a' vív igével megegyez; akármi erőltetésbe kerül-is tehát, csak hogy a' rím meg legyen a' szívből egy verset faragok, 's ime itt az éktelen munka ekképpen:

Mint a' kölke vesztett oroszlány bátran vív
Mert valamint ebben, abban-is van egy szív.

Megadám neki! — gyönyörű poésis! és pedig így tesznek a' fűzfa poéták, kik nem annyira lelket, mint ruhát, akármilllyen legyen-is az, törekednek adni verseiknek.

Hasonló hibába esnek azon versgyártók, kik a' poétai könnyűséget abban keresik, hogy a' beszéd öszvetételeit (constructio) elvágván p. o. egy név mutatónál végzi, 's rímjét a' fülnek nem kevés sértésével akképpen alkotja, p. o:

Fontold meg jól mi a'
Múló élet díjja.

Igen jól hangoznak azon rímek, mellyekben a' nélkűl, hogy a' mesterséget észre lehetne venni úgy alkalmaztatnak, hogy ne folyvást név névnek, ige igének feleljen-meg, vagy hajlítás folyton hajlítással váltassék, hanem változtatva egyik a' másikkal egyeztessen. Superint. Kiss János felette nagy könnyűséget mutatott ebben, 's versei gyönnyörűséggel olvastatnak. Mi szépen hangzik például ezen verse:

Becsesb az elvétett, 's ismét megtalált út
Ki az igazsághoz tévelygés után jut,
Forróbban öleli.
Édesebben örülsz földerült egednek,
Te-is, hogy gyászosbak voltak életednek
Eddig sok éjjeli.

A' szép hangot ezen versben kimondhatatlan kellemmel neveli, hogy az út névnek jut ige, üleli igének éjjeli mellék név felel-meg; — illy kellemes változással hangzik ugyan azon könnyű poétának ezen verse-is:

Fő gyönyörűségem, szebb fele lelkemnek,
Kinn minden nap becsesbb kellemek teremnek.'s a't.
Életem mosolygó tavasza virult még,
Valamit mutatott a' föld 's a' magas ég,
Mint meg annyi tündér játszadozott velem,
M dőn hozzám kapcsolt téged a' szerelem.
Kedves idő! mellyre a' hív emlékezet
Bájoló erővel mindég visszavezet 's a't.

Ollyan rímes verseket, mellyek inkább énekek, következőleg muzsikára alkalmaztatnak nem elég úgy szerkeztetni, hogy egyedűl a' végtagok hangozzanak öszve, hanem a' mérték-is a' szótagokban, ha nem olly szorgalommal-is mint egyéb mértékes versekben megtartassék, ezt nem csak a' versben megkivántató harmonia szabálja, hanem a muzsikai rend-is szükségképpen megkivánja. Illy nemű versek igen helyesen iratnak jambusokban Choriambusokban, Scaron, és anacreoni versekben, vagy egyenként, vagy változtatva; egyéb aránt a' jó ízlésű ügyes költész, a' mértéket az indulathoz, mellyet énekében érez szabván, azon van, hogy a'hoz illő mértékbe öntse érzését.

Még végre az-is megjegyzésre méltó a' rímes versekre nézve, hogy ha lehet minden külön versfogásban (distichon) végződjék az értelem, 's látszatólag elszakasztva ne vitessék át a' másikba; az

pedig éppen nagy hiba volna, ha az egész dalfogásban (stropha) el nem végezvén az értelmet, félbe szakasztaná, 's azt a' következőbe vinné által a' poéta úgy, hogy az igen észrevehető, sőt finom izléshez szokott fület sértő lenne; lássuk példában:

Soha nem bájol testednek
Csábító szépsége,
Ha nem ékesít lelkednek
Belső nemessége.
A' termet 's szin akarmelly szép;
Magában csak holt bálvány kép.

Ime itt minden 2-ik rendben tökélletes az értelem, és így egy vers fogásból a' másikba át nem vitetik; a' hatodik sorban pedig, melly mindöszve dalfogásnak neveztetik az értelem egészen bezáródik. Akkor leghibásabb pedig az értelemnek más versfogásba lött átvitele, midőn az értelmet elhatározó ige tétetik által, így p. o. az előbb fölhozott vers hibás volna, ha így szerkeztetett volna öszsze:

Soha bájoló testednek
Csábító szépsége
Nem bájol, hogyha lelkednek
Belső nemessége
Nem ékesít.

Arra-is különös figyelemmel kell lenni a' rímes versek' készítésében, hogy annak helyén végeződvén a' szó, azon lábon, hol a' vers' neme kivánja, nyugvány legyen, a' pihenésre. Többnyire valamint a' poésisnak minden nemeire, úgy a' rímes versekre nézve-is a' legjobb költészek miveinek szor-

galmas olvasása, 's a' gyakori munkásság szerzi meg a' kivántató ügyességet.

8. §.

A' görög és római mértékű versekről, a' magyar poésisban.

Kellemesek a' rímes versek, ha azok vigyázva dolgoztatnak, 's az egyszerű természet bájai mosolyognak belőlük; de mi kellemesek a' görög, vagy római mértéken ömledezők, ki nem mondhatom; annyival-is inkább ajánlhatom, hogy nincs olly emberi indulat; nincs a' természetnek olly mozdulatja, mellyet azon mértékeknek számtalan nemei a' legszebb eredetiségben nem utánozhatnának; — csak itt-is arra szükséges vigyáznunk: hogy holmi éppen oda nem tartozó szavat ne vegyünk egyedűl azért, hogy a' láb vagy mérték beteljen; sem a' szavakat nyelvünk' természete ellen igen észre vehetőleg renden kivűl ne szórjuk, mint a' római költők nyelvük sérelme nélkűl; sőt gyakorta annak ékességére szokták. Világosok, értelmesek, és természetes folyásnak legyenek azok; mert valamint maga a' magyar nemzet semmi erőltetést nem szenved, úgy nyelve minden ollyantól mi erőltetett, irtózik. Csak ezen okból-is lehetetlen magyar poésisunkba bevenni a' Kazinczy által kezdett vágást (elisiót), miről hoszszabban itt szollani annyiból feleslegesnek tartom, hogy erről már kimerítőleg értekeztem a' Tudom. Gyűjt. kötetében, hová a' kiváncsi olvasót utasítom.

Azon csak gyermek füleket kecsegtethető ver-

sek, mellyeknek a' nyugványban (caesura) és a' vers utolsó szavában összehangzó rim tétetik, 's mellyek a' tudományok hanyatló századjában valamelly Leonius Párisi szerzetestől találtattak föl, 's azért Leoninusoknak, vagy Raphaelicusoknak-is neveztetnek, poésisunkban helyet éppen ne leljenek, holott azok a' jó hanghoz és ízléshez szokott fülekben egy kellemetlen süvöltést okoznak, p. o:

Justitiae cultor, vitiorum strenuus ultor.

Mért mentél vízbe, ha nem úsztál benne sok izbe.

A' ki vizeknek örül, víz fenekére merül.

Csudálom felette, hogy mondhatta Pap Ignácz Magyar Poésisának 58-ik. lapj. ezt az éktelen állitást: „mai költőink a' ríme alagyát egészen megvetették; a' magyar Pegasus ezt most-is könnyezi" csudálom, mondom, hogy fakadhatz illy mondásra egy ollyan iró, ki említett munkájának 11-ik. lapj. egész megbizott bátorsággal mondá el magáról: hogy tökélletes poésist adott, 's a' classicitás valódi szellemét még sem isméri. Olvasott-e valaha akár a' görög, akár a' római arany és ezüst kori poéták miveiben rímes alagyákat, 's azoknak valjon mi joggal teheti elébe egy homályos századnak idétlen szüleményjét? — Minő zordon helyen emelkedik repülésre ama' tarka szárnyú magyar pegasus, melly ezen idomtalan vár után könnyezne? — Én legalább azt nem ismérem, sem jobb 's valódi classicai lélekkel biró poétáinkat olly éktelenséggel élni nem tapasztaltam; sőt, ki az aestheticai ízlésnek csak egy parányi szikrájával bír, irtózik attól; kár volt tehát a' dicsőségesen haladó magyar nemzetet azzal

aljasítani, hogy tiszta forráshoz szokott pegasusa olly poshadott mocsár után könnyez. — — Alkalmasint illy pegasus után könnyezvén Pap Ignácz akkor-is tele voltak szemei könnyekkel, midőn előbb fölhozott Leoniusi versében, csak hogy a' v i z b e szó verse utolsó í z b e szavával összszehangozzon, nem látá meg, hogy rövid szótagot tett a' nyugvány helyére, hol szükségképpen hoszszúnak kellett volna lenni. — Az, hogy az arany kori poétáknál is találni elvétve illyen verseket, mint például Ovidiusnál:

Quaerebant flavos per nemus omne favos;

és máshol ugyan annál:

Si Trojae fatis aliquid restare putatis.

indító okúl ne szogáljon utánozásra, mert ezen derék költészek' versébe illy összszehangzás nem szánt szándékkal, hanem véletlen csúszott.

A' nyugvány (caesura) szükségképpen megkivántatik a' mértékes versben, mert a' nélkűl felette kellemetlenül hangzik, ki nem dugja be fülét midőn ezen nyugványtalan verset olvassa:

Aurea scribis carmina Juli maxime vatum.

Féljed az Istent, jóra iparkodj, tetszeni úgy fogsz. Még rútabban hangzik azon vers, mellyben semmi nyugvány nincs és csupa spondeusokból áll, p. o:

Urbem fortem nuper cepit fortior hostis.

Legszokottabb helye a' költészeknél a' nyugványnak a' harmadik láb. Legszebb, legkellemetesebb hangzású azon vers, ha az igék úgy szerkeztetnek összse: hogy a' lábok egymástól függve egymást kölcsönösen váltsák; annál ékesebb leszen pe-

dig a' vers, minél több nyugványokat foglal magában, mi kellemetesen, 's mi gyönyörű lejtéssel folyik p. o. Horvát Endrének ime verse:

Kérni se merjük-e őt, ki adott rá néki hatalmat
Nemzetiségünknek jegyeit kikiáltni bitangnak?
Már ha uram nincsen, 's fiamat te kegyetlen,
ez egyet
Eltéped hév keblemtől: mire nékem az élet? —
Una salus victis nullam sperare salutem.
Infandum Regina jubes renovare dolorem.

A' nyugvány, midőn a' szavakat egymás közt illendőn öszszeszerkezteti végetlen kellemet, és kedvességet ád a' versnek; azért különös gondja legyen a' költésznek, hogy azt, a' mennyire lehet illendő helyekre alkalmaztassa; vigyázzon arra-is, hogy nyugványja rövid lábbal ne végződjék; mert noha ez néha a' latin poétáknak, de azoknál sem az ujonczoknak, — megengedtetik: hogy a' rövid tagot néha a' nyugványban hoszszú gyanánt használhassák, a' magyar versben felette idomatlanúl hangzik, mint több vigyázatlan poétáink' miveiben láthatni; azért, ha megengedjük-is, hogy nagyobb poétai mivekben nyugványját a' különben jó költész rövid taggal végezze, ezen fület sértő szabadság, hogy csak igen nagy megszorúlás' idejében, használtathassék, méltán megkivánjuk; ujonczainknak pedig általányosan tiltjuk, ugyan-is ki nem látja mi nagy hökkenést okoznak ezen rövid taggal végződő nyugványok:

A' hol van valami; de te nem tettél oda semmit.
Mert mentél vizbe 's a' t.

Szaggasd csak bátran azt a' kevesünket ügyünkben. Pedig ezek Pap Ignácz' versei, ki a' poétai szabályokat tökélletesen adta. —

A' római poésisban hibásnak tartatik azon nyugvány, melly egy tagú szóval vagyon szerkeztetve; a' magyar poésisban ellenben nem látom ezt be nem vehetőnek, sem hibás hangúnak lenni, annyival-is inkább: hogy jelesebb költészink-is gyakortább élnek azzal.

Ennyit általányosan a' mértékes versekről, a' mi még ezekről mondandó volna elő fogom alább adni, ha majd különösen a' mértéke' különbféle nemeiről szollandok. Itt még azt szükségesnek vélem ifju poétáinkra nézve említeni, mellyik versnem minő mértéket kíván? — A' hat lábúak (hexameter) t. i. nagyobb költészetekre, hősi tettek leirására, poétai levelekre, gunyoló pásztori, 's egyéb elbeszélési versekre, fölirásokra, 's epigramákra alkalmatosok. Ugyan levelekben, keservekben, 's mindenféle lágy érzetű, 's enyelgő versekben élhetünk hatlábú 's ötlábú (pentameter) versekkel, melly két versnem egymást váltva összevéve alagyás versnek — elegiának neveztetik; illyenek Ovidius keservei, pontusi levelei, 's több mivei; illyenek Propertiusnak 's többeknek versei. Ugyan illy nemű versekkel epigrammákat-is igen helyesen irhatni, mint Martialis. A' Comoediákat, és tragoediákat jambusokban szoktuk irni; ugyan ezek a' mesék és regék' előadására-is alkalmatosok. Az Ódák végre különbféle vers nemeket vesznek föl, mellyekről annak helyén bővebben fogunk értekezni; — mie-

lőtt azonban ahoz fognék, szükség arról értekezni, miben álljon a' vers poesisa? —

9. §.

A' vers' poésisa.

A' poésis, mint többször megmondám, a' szép természetnek kötött beszédbe foglalt utánozása. Ezen poétai meszszeterjedt utánozás tárgyául vesz mindent a' mi a' világon 's egész természetben foglaltatik, kiterjed az az Istenségre, királyokra, hősökre, a' köztársaság' polgáraira, az egyűgyű pásztorokra csendes kalibáikban, sőt az állatokra-is, kiket vagy magok között, vagy az emberekkel beszéltet; — meg nem nyugszik a' jelenkor történetin, átfutja az ó világ minden regényes, és csudás történeteit, átrepűl a' dicsőült lelkek tündéres országába, 's leereszkedik az ördögök és furiak kénköves barlangjába; szétropogtatja ő Jupiter emésztő villámit, 's fölnyitván Boreás szeleket rejtő fenéktelen üregeit viharokat támaszt, tengereket zavar, halálos rémülést terjeszt. Hogy ezen varázs erejét tapasztalhatólag éreztesse tisztjét úgy illik teljesítenie, hogy az Isteneket, királyokat, hősöket, polgárokat, pásztorokat, lelkeket akképpen beszéltesse, mint azok valóban szoktak beszélni; a' villámokat úgy repitse, mint azt maga a' végetlen hatalmú Jupiter szokta; a' vihar iszonyúságát úgy fesse, mint azt maga a' természet mutatja. Ez az utánozásnak tárgya. De ezen utánozás nem csupa mezítelen testnek utánozása, hanem a' kikeresett és megszépített természet-

nek; ollyan természetnek, melly olly tökélletessé tétetett, a' mint csak lehetséges vala; innen szükséges, hogy a' poésis az Isteneket és embereket ne csak úgy beszéltesse, mint valóban beszélnek: hanem mint beszélniök kellene azon állapotban, melly őket a' legnagyobb tökélletességbe helyezteti. E'képpen nyilván következik: hogy a' folyó beszéd tónusa, tónusa a' természetnek mint az magában van, és a' költészi tónus olly természetnek tónusa, millyennek kellene lennie; tudni illik: a' szép természetnek.

Midőn a' költész munkájához fog, képzelő erejét egészen kifeszíti, 's az által a' tárgyokat a' tökélletességnek magasabb lépcsőjén képzelteti, mint millyennel közönségesen birnak a' természetben. Ezen magokat eleven színnel lelkébe festett tárgyoknak képzeletében lött megjelenése által lelkesíttetve szavainak szükségképpen erősebb színeket kell felvenniök, mint a' természet' színei; és ez az a' poétai szín, melly minden nyelvben a' versnek characterét teszi. — Hogy a' dolog érthetőbb legyen, a' vers akkor poétai, midőn akármelly nemű legyen az egy bizonyos fellengést és ünnepéles díszt kap; midőn a' kötött beszéd méltóságot, erősséget, hathatósságot, kedvességet árul a' szavakban, fordulatokban, hangban, mellyet az ember ugyan azon dologban, ha folyó beszédben adatik elő, nem tapasztal; — szóval: ha a' természet nemesebbnek, gazdagabbnak, ékesebbnek, és tökéletesebbnek mutatja, mint tulajdon lényjében szokott lenni.

Mind ezek mellett bizonyos az: hogy a' folyó

beszéd adja a' poétai szineket. Ugyan-is a' folyó beszédben vagynak szavak, fordulatok, és harmonia; ez mind meg van a' poésisban-is, hanem sokkal nagyobb mértékben. A' görög nyelvben a' poésis maga teremtett magának szavakat, és a' már bevetteket megváltoztatta, nagyobb hatásúvá, 's meszszebb terjedővé tette, kényje szerént pallérozta, kurtította. A' rómaiaknál feledi a' poésis a' folyóbeszédnek rendét és menetelét, idegen fordulatokat kölcsönöz, a' közönséges dolgokat különös ügyességgel szerkezteti öszsze, hogy a' köznép tónusa fölé emelje; mind a' két nyelvben pedig mintegy maga magát lebilincseli, és becsületnek tartja: hogy ezen erőltetés közepett-is annyi szabadsággal, könnyűséggel, és nem erőltetett valóval bir, hogy az ember benne nem annyira egy halandónak erejét, mint egy Isteniségnek mindenható tehetségét tekintheti; azért a' költészek nyelvét Istenek nyelvének mondották a' régiek. Általában véve pedig minden nyelvben attól leginkább tart a' költészség, nehogy csupán csak természetes legyen; mert természetes ugyan kiván lenni, de fellengezőbb lényben, mint a' csupa természet.

A' történetirás a' polgári társaságoknak változásait, és az emberi dolgoknak egymást váltó eseteit adja elő; láthatni abban az igaz erkölcsöket; láthatni a' gonoszságokat, erényeket, nagy elméket, mellyek még-is néha középszerűek; — a' historia egy félénk tudósító, mellynek szavai gyakorta az igazság' füleiben roszszúl hangoznak, egy ollyan elbeszélés, melly magát egészen egyűgyűen

fejti ki, és semmit annyira nem gyülöl, mint a' szavaknak fellengezését. Ellenben az epopoea kezébe veszi Homerus esetjét. Egy tekintettel átnézi az egész világot, 's ime egyszerre megjelenik előtte egy Istenség, és megmutatja neki az eget, földet, és a' pokolnak kénköves üregeit; elébe terjeszti a' jelen képét, a' multat és jövendőt. Természet szerént választ, és inkább az emberiségnek történeteit irja, mint az emberét. Fölrepül szinte az Isteni előlátásnak forrásához 's pontban szemünk elébe tünteti a' sorsnak szűnetlen forgó kerekét, annak járását, és behatását. Mind ezek pedig az ő ajakin magas, méltóságos szavakkal, 's a' természetes mineműséggel megegyezőleg hangoznak. A' férjfiak úgy szólnak itt, mint valódi hősök, az asszonyok mint királynék. Az indulatok elolthatlan tűzzel 's állandó hévséggel birnak; — a' természet ez, — de egy lelkesedett Musa által megvarázsolt természet. Virgilius egész Aeneisében nem találhatunk csak egy versre-is, melly azon Musának, kit a' Poéta segitségűl hivott méltóságával, és érdemével nem kérkednék; és ezen érdem szüli annak poétai tónusát, melly ha meg nem volna benne, akkor a' költészségnek egy más nemében ugyan vers lenne, de az epopoeában csupa folyó beszéd.

De hogyan lehet az Istenek ajakira fölségesebb beszédet adni, mint a' millyennel valóban élnek? Az Istenek nem szoktak beszélni, vagy ha beszélnek, emberi mód beszélnek. Tehát arra kell ügyelnünk, hogy őket úgy beszéltessük, mint beszélni szoktak azon emberek, kik végetlen hatalommal, és bölcse-

séggel birnak; - és ekkor az Isteniségnek poétai tónusát megadtnk.

E' szerént kell beszéltetnünk a' királyokat, hősöket, polgárokat, pásztorokat, kinekkinek természetes szavát fontolóra vévén, azt fölségesebben, kellemetesebben, szóval: szépitve adjuk a' poésis nyelvére, 's czélunkat elértük.

A' természettől vett ezen képzeletünket nem a' logicai legszigorúbb értelemben kell venni. A' természet az, melly tulajdon törvényei szerént folyik a' világon. Ha ezen köréből önként kirándul, ámbár természet, de ezen nevet elveszti, 's már a' természet feletti csudálatos dolgokhoz tartozik, 's magában olly fölségest foglal, melly bennünk bámulást és csudálkozást támaszt.

A' Tragoediában szinte mint az epopoeában a' cselekvő személyeknek, érdeknek, indulatoknak, és helyezetnek erősebbnek kell lenni. Már a' comoediában a' vers kevesebb fáradságba kerül.

E'képpen kell gondolkodnunk a' mesékről, poétai levelekről, gunyversekről, és epigrammákról. A' poésisnak mind ezen nemeiben, ha valóban poétai mivek, különös hozzá készülés, egy bizonyos gondosság, melly szembetünő legyen, 's valami ünnepélyest mutasson, kivántatik; 's mind azon versek, mellyek illy tulajdonságokkal felruházva nincsenek, verseknek nem, hanem folyó beszédnek mondathatnak.

A' leggyengébb költeménynek-is meg kell különböztetni magát a' folyó beszédtől, és pedig több részeiben nem csak a' rímre 's mértékre nézve. Ha

a' folyó beszédben cselekvő igével élünk, a' poésisban szenvedőre változtatjuk; a' melléknevekkel (adjectivum) képesint élünk a' folyó beszédben, a' poésisban szinte halmozva, 's majd név helyett vétetik, majd ismét a' név melléknévvel cseréltetik. Az egyes számot többes helyett veszi, az embereket nem tulajdon neveiken, hanem vagy születése földéről, vagy tettéről 's a't. nevezi, mint már feljebb emlittetett.

A' poésis mindennapi pongyolában soha sem jelenik-meg, mindég tündökleni vágy. Éppen ezen okból az ő stylusa is fölemelkedettebb; mert válogatottabb szavakat, fordulatokat, és tömöttebb mondásokat alkalmaztat bele a' költész. Ezen ok adja azon törvényt is, melly szerént a' verseket egészen más tónuson olvasuk mint a' folyóbeszédet. A' poésisnak még kimondása is különös, melly az énekhez hasonlit, 's a' költemények többféle neme szerént különbözik. Más hanggal ejtetik-ki az eposzi, a' tragoediai, és a' lantos vers, ismét más tónussal a' comoedia, satyra, és levelek' verse, ezen utolsók' szóhajlitása majd megegyez a' közönséges beszéddel; azonban, ha éppen azon tónuson olvastatnak, roszszúl olvastatnak; valami ollyasnak kell benne lenni, melly elárulja, hogy az Istenek szava. — Úgy vagyon, valamint a' költészség minden nemének különös hangja 's szóhajlitása van, úgy minden nemű beszédnek stylusánál különös kimondást kell gyakorolnunk, és a' mint ezen stylus a' csupa természet felett egy egész, vagy egy fél tónussal halad; a' szerént kell annak hangzatját-is alkalmaztatni, a' ki valamelly poétai mivet olvasni vagy szavalni (declamare) akar.

Éppen e' szerént kell cselekedni a' játékszineris az állással és tagjártatással. Különös tagjáratásokkal kell itt élnünk, különösekkel ismét a' köztársaságban, és ismét másokkal a' szónoki beszédben. Ezen utolsók szabad folyamúak, amazok poétaiak, az az: tökéletességgel birók, szívrehatók, 's benyomók, melly tulajdonsággal nem birnak, ha csupán folyóbeszédhez alkalmaztatnak. A' játékszini tagjáratást a' szónoki székben használni nevetséges dolog, sőt illetlen volna.

Tehát a' tagjáratásnak, szóhangnak, stylusnak, 's minden dolognak a' poésisban természetesnek kell lenni, mindazáltal a' közönséges természeten felűl kell emelkednie; mert a' poésisnak fő elve tetszeni; tehát a' dolgokat csupán csak úgy adná-elő, mint azok az ő természeti eredetiségükben vagynak, semmi felségest nem cselekedne, magát nem tetszetné, 's egyebet nem tenne, mint minden hibákat, mellyek a' természetben találtatnak lefestené, mit a' képiró-is megteszen.

Végre Aristotelesként a' poétai nyelvnek érthetőnek, és még sem közönségesnek kell lenni. Érthető leszen, úgy mond, ha a' tulajdonképpeni, és szokásban lévő szavakkal él, de még ekkor semmi sem emeli-föl őtet a' közbeszéd határin túl; mit kell tehát tennie, hogy fölemelkedjék? mindent fölvenni, a' mi rendkivűlivé teszi; az elavult szavakat új életre hozni, idegeneket, mennyire tulajdon nyelvünkben föl nem találtathatnának, kölcsönözni, újakat teremteni, de ollyanakot, mellyek a' nyelv természeti tulajdonságával nem ellenkeznek, többekből egye

csinálni, a' szokásban lévőket megröviditni, vagy hoszszabbitani, metaphorákkal élni, a' szószerkeztetéseket elváltoztatni.

Horatiusnak éppen ezen elve volt, mert a' poétai nyelvet általányosan különös gonddal kikeresettnek kivánja, sőt a' nagyobb költészi mivekben éppen megkivánja, hogy az fölséges legyen, 's ki e'képpen nem teszen költésznek sem isméri.

Neque enim concludere versum
Dixeris esse satis, neque siquis scribat uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse Poetam,
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.

Isteni elmével birjon tehát a' költész, és semmi közönséges, hanem nagy, fölséges hangozzék annak ajakin. Petronius hasonló értelemben szoll. El kell, úgymond ez, a' szokott szollás' módját kerülni, és ollyannal élni, melly éppen nem közönséges, hogy kérkedve elmondhassa: gyülölöm a' durva népet és tiltom. *)

*) Multos (inquit Eumolpus) o juvenes, carmen decepit; nam ut quisque versum pedibus instruxit, sensumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putavit: se continuo in Heliconem venisse. Sic forensibus ministeriis exercitati, frequenter ad carminis tranquillitatem, tamquam ad portum faciliorem refugerunt, credentes: facilius poëma exstrui posse, quam controversiam vibrantibus sententiolis pictam. Ceterum, neque generosior spiritus vanitatem amat; neque concipere, aut edere partum mens potest, nisi ingenti flamine literarum inundata. Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate, et sumendae voces a plebe submotae, ut fiat: Odi profanum vulgus, et arceo. Praeterea curandum est: ne sententiae emineant extra corpus ora-

Az idegen szavaknak elfogadásában nyelvünkre nézve vigyázzunk, hogy abba a' nagy hibába ne essünk, mellybe sok újabb iróink estek, kik keleti nyelvünket a' nyugodti nemzetek' rámájára vonván, nyelvünket egészen megrongálták. A' nyelvet (így szól Prof. Zsombori az Erd. Muz. III. Füzet. 156.l) „csinositani, tökéletesíteni igen is jussa vagyon kinekkinek: de nem a' maga ínye és kedve mentire, hanem a' nyelvnek természete, és a' nemzetnek közönséges helybehagyása szerént." Nem szükség nekünk olasz, franczia, vagy német nyelvre szorulnunk, holott több szerencsés nyelv-csinositóink dicséretes iparkodásai bőven bemutatták már, mi alkalmatos a' magyar nyelv minden még eddig nem létezett szavakat, sőt legszigorúbb jelentésű műszavakat-is tulajdon gyökeriből teremteni, 's még-is a' nemzeti nyelv' természetét meg nem szeplősiteni. Ha már éppen magyar nyelvünkből nem teremthetünk, vegyük inkább segédül a' latin nyelvet, melly velünk nyolcz századok óta rokon szövetségben van, 's mind eddig diplomaticai nyelvnek ismérjük. — Egy görög, római, és olasz, franczia, német czikornyás szókkal megtőzött magyarság, mi egyéb az Ezópus nevetséges madaránál! — egy fóton fót fársángos öltözetnél így szoll az előbb fölhozott Professor úgyanott.

---

tionis expressae; sed intexto versibus colore niteant. Homerus testis, et Lyrici, Romanusque Virgilius, et Horatii curiosa felicitas. Ceteri enim aut non viderunt viam, qua iretur ad carmen; aut versu timuerunt calcare. Petron. in Introd. ad Bellum Civ.

10. §.

A' költői virágokról (figurae) átalányosan.

Természetes következés: hogy a' vers poésisához, miután az ő nyelvének szokatlan ékességűnek kell lenni, nem csupán szavakból kell a' verset öszveszerkeztetni, hanem azt különös gonddal keresett virágokkal is ékesíteni szükséges, 's e'képpen kimondhatlanúl kellemessé teszük poétai mivünket. Szép egy Május derűlt reggelén vagy csendes alkonyodtán a' viruló reten andalogva annak szétlihegő illatjában gyönyörködni, és szemeinket vidámító zöld színével legeltetni, de ha annak csak ezen egyszerűség volna minden piperéje, az egyenlőség nem tenné olly gyönyörűségessé, mint teszik a' bájoló természetnek ezernyi nemű és színű szülöttjei ama' kecses virágok, mellyek azt egy ünnepélyes öltözetben tüntetik; úgy a' költészi mív akármi szereucsés kimenettel és szorgalommal munkáltassék, még nem bir tökéletes kellemekkel, szükség azt alkalmatos virágokkal fölékesitenünk; mert ezek nélkül a' közönséges mindennapi nyelvtől semmit sem különbözne.

Ezen virágok nem csupán a' szavakban, hanem velős áttételekben is (Tropi) állanak. Hajdan, midőn még az emberi nemzet a' mindenható Isteneség' alkotó kezéből kifeselve eredeti egyűgyűségében létezett, a' dolgokat, mellyeket körűlötte látott, tulajdon neveikkel nevezte azon szóval tudni illik, mellyet azoknak kinevezésére föltalált; minthogy pedig a' testi érzékek alá vetett dolgok, mint p. o a' szem, száj, kéz, láb, tűz, víz 's a' t. kétség kivűl első dolgok voltak, mellyeknek neveit ember embertár-

sával közölheté! ugyan ezeknek nevei voltak az elsők, mellyeket szóval kifejezni tudtak. Miután pedig a' testi dolgok és cselekedetek szaporodtak, és az emberek az előbbi 's új dolgok között némű némű rokonságot, hasonlatosságot, 's összefüggést tapasztalának, a' már létezett dolgok' nevével neveztek az újakat, mellyeknek még nevük nem volt azon hasonlatosságnál fogva, mellyet ezek és azok között tapasztaltak, innen p. o. a' szőlő szem a' természetes szemmel rokoni hasonlatosságáról, innen a' barlang szája, innen a' borona fogai 's a' t. és ime így eredtek az úgy nevezett áttételek (tropusok), mellyekből ismét a' hasonáttételek származnak (metaphorae), mellyekben a' szó tulajdon értelméből más értelembe tétetik az azzali hasonlatosság miatt, mint: p. o. édes örömmel repülök hozzád barátom! e' helyett sietve megyek a' madarak' sebes repülésétől. Mind az áttételek, mind a' hasonáttételek a' költészi mivet felette ékessítik, csak ezen utolsók alacsony, mocskos, és igen konyhai hasonlatosságokból ne vetessenek, mint ama' Furius Bibaculus ismeretes verse Horatiusnál:

Jupiter hibernas cana nive conspuit alpes.

A' deres Alpeseket Jupiter bepöködte havakkal.

Ha ezen áttétel több szavakkal hoszszabbra nyulik, hogy abból egy egész költészi miv készüljön, példázatnak, mit latinúl Allegoriának mondunk, neveztetik; ez pedig kétféle: tiszta, és kevert. Amaz ollyan példázat, mellynek minden szavai, vagy azoknak nagyobb része át van téve; emez abból áll: midőn az áttett szavak' palástja alatt tulajdon nevek rejtezkednek. Illyen versekkel él a' költész

akkor, midőn az igazságot, mellyet mindenkor kimondani nem lehet, más színnel festvén, a' személyeket kiket ért, bizonyos hasonlatosságú szavak' palástjával födve említi. Illyen Horátiusnak ama' nevezetes Odája: O navis! referent in mare te novi fluctus 's a' t., mellyben vagy a' köztársaságot, vagy Brutust, vagy Sextus Pompejust szollitja-meg, 's inti: hogy a' polgári háborútól, melly a' köztársaság' veszedelmét sietteti, szűnjenek-meg. Ezen Odájában a' hajó alatt érti a' római köztársaságot: a' tenger, a' polgári haború; a' habok, az egyenetlenség és zendűlés; part, a' békeség; az evező nélküli oldal: Cassius a' hadak' bal szárnyával, mellynek vezére volt, 's mellynek, katonái megölettetvén és szétszorattatván eloszlott; a' déli szél által letördelt árbocz: nagy Pompejus, ki az Egyiptomi királytól Ptolemaeustól gyilkosúl megölettetett; a' nyögő vitorla rud: a' tanácsnokok, 's egyéb Pompejus' halálán kesergő fejedelmi személyek; a' kötél nélküli hajó fenék, az üres pénztár; rongyos vitorlák: az elszélesztett hadizászlók és sereg; a' kitündöklő Cicladesi szigeteket keritő tenger alatt, mellyet kikerültetni ohajt, érti némelly hatalmasoknak alattomos veszélyes büszkeségét, 's más dicsőségét irigylő gőgjét; mert ezek gyakorta a' közjó haszna' előmozditásának ünnepélyes ürűgye alatt ön hasznukat vadászák, és hogy hadi fényes szolgálatokat, méltóságokat, és főhivatalokat nyerjenek, 's a' zavarosban halászhassanak, fölzavarják a' békeséget, zenebonát inditanak, a' népet bolonddá teszik, és a' polgárokkal együtt az egész köztársaságot veszélybe döntik.

Ezen áttételhez tartoznak továbbá:

a) Az Átnevezés (Metonymia), mellyet a' görögök máskép' Hypallage-nak-is a' latinok transnominationak neveznek, midőn valamelly rokon, vagy szomszéd szó más helyett vétetik, p. o. az ok az okozat (effectus) helyett, a' szerző a' munka helyett, a' nem (genus) a' faj (species) helyett, az egész a' rész helyett, az anyag (materia) az abból lett dolog helyett vétetik és viszon 's a' t. p. o.

Concussoque famem in silvis solabere quercu.

Éhséged rázott tölgyről enyhítsed az erdőn,

az az: makkal, t. i. az ok vétetik az okozat helyett. — Ebből ered a' névtulajdonitás (Autonomasia), melly ismét kétféle:

1) Tulajdonképpeni, midőn valamelly köznév (Nom. appellativum), melly magában tekintve többekkel közös megkülönböztető jelességűl egynek tulajdonitatik: p. o. így szól ama' jeles költész; értsd Homerust, vagy Virgili ust, a' római dicsőséggel veteikedő város, értsd Carthagót; Isten ostora, értsd Átila.

2) Nem tulajdonképpeni, midőn valamelly köznév' elmei, tulajdonsági, cselekedeti, vagy valami jelességi hasonlatosság miatt egynek, vagy többnek nevezésére fordittatik, így a' furcsa ravasz természetűeket Ullysseseknek, a' tudományok pártfogóit Maecenasoknak, az ártatlanokat Metellusoknak nevezzük.

b) Gunybeszéd (Ironia), melly a' szó vagy beszéd tulajdon értelmének ellenkezőre lett nyomos áttételében áll. Úgy mondják, hogy ezzel igen szeretett élni Sokrates. A' gunybeszéd tehát az, midőn

valaki tettetett dicsérettel elmés szurást rejtve gúnyol ollyan embert, ki felette-is nagy gyalázatot érdemel. Így Juvenalis 14. Satyr. igen szép gunybeszéddel neveti-ki az Aegyptombeliek' vallási ostobaságjukat ezen versében:

Oppida tota canem venerantur nemo Dianam;
Porrum et cepe nefas violare, aut frangere morsu;
O sanctas gentes, quibus haec nascuntur in hortis
Numina!
Tisztel ebet sok városi nép, és senki Diánát;
A' vörös- és a' pár-hagymát megrágni tilalmas;
Oh szent nemzetek, a' kiknek kertjükbe teremhet
Isteni lény!

Illyen Virgiliusnál, midőn Juno Venust csipkedő szavakkal e'képpen mardozza:

Egregiam vero laudem, et spolia ampla refertis,
Tuque, puerque tuus: magnum et memorabile nomen,
Una dolo Divum si foemina victa duorum est.
Vajmi dicső hirt,'s nagy zsákmányt szerzettetek együtt
Ten magad és te fiad, mi dicső, emlékezetes név!
Egy aszszonyt hogy győzni tudott két Isten orozva.

De legyen elég az áttételekről ennyit szóllanom ez úttal, holott azokról különben is bővebben fogok emlékezni, ha, mint szándékom, e' mivem' utóbbi köteteiben a' szónoki tudományról fogok értekezni.

11. §.

A' költői virágokról különösen.

Ezen virágok az áttételektől abban különböznek hogy ezek tulajdon szavaikból vagynak összeszerkeztetve; amazok pedig csupán áttett szavakból. Ezen virágokat a' latinok figurának, a' hellenek

Schemának nevezik, melly a' közönséges szollási szokástól eltávozván, egy ékesebb beszéd' nemére változik által. — Kétfélék pedig ezen virágok:

A) Szóbeliek és B) Teljes mondásiak.

(Verborum et Sententiarum) a' latínoknál.

A' szóbeliek' méltósága és ereje csupán a' szavak' különbféle játszásában, erejében, és ékességében áll. A' teljes mondásiak azok, mellyek nem csak a' szavakban, hanem magokban a' dolgokban is valamelly méltóságot, díszt és fényt mutatnak, 's azoknak értelmük úgy alkalmaztatnak, hogy akármi szavakkal ejtessenek-is ki, a' virág ereje, 's méltósága változatlanúl marad, ellenben a' szóbeli virágok azonnal megszűnnek virágok lenni, mihelyest a' szavak' alkalmaztatása megváltoztatik, vagy egy szó helyett más tétetik; p. o. ha ezen ismétlés: nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, így változtattatnék el: nihil agis, moliris, nihil, nullaque de re cogitas, már elveszett az ismétlési virág; ellenben Ciceronak eme' teljes mondású virágja: Ugyan meddig élsz viszsza tűrésünkkel Catilina? ha szinte más szavakkal mondanám is, kérdezkedés virágja lenni meg nem szűnne. De már lássuk ezen két rendű virágokat.

A) A' szóbeli virágok.

Ezek ismét három neműek: vagynak a) mellyek valamelly szavaknak hozzáadásával, b) vagynak ismét, mellyek valamelly szavaknak elvonával, c) vagynak továbbá, mellyek valamelly sza-

vaknak hasonlításával szerkeztettetnek összve. Lássuk egyenként.

a) Szóbeli Virágok hozzáadással azok, mellyekben a' közönséges szollás' módján kivűl a' beszédhez némelly szavak adatnak, illyenek e' következők:

1) Ismétlés (Repetitio) midőn azon egy szó többszer ismételtetve kezdi a' beszédet. Ez felette hathatós, és szép virág, melly az erények' ajánlására, vétkek' gyülöltetésére, és indulatok' fölingerlésére csudálatos erővel bir; de mivel igen szembetünő, nem kell azt egy végben hoszszasabban, 's gyakorta használni, hanem felette jó más rajzok közbevetésével mérsékelni. Illyen ismétlés Horvát Endrénél a' Zircz Emlékezetében ez:

Majd rólunk mondani fogják:
Ez szép, ez nagy volt; ez megtartotta hazáját,
Ez gazdag mint persa király, sok gyöngyben aranyban
Ez hajdanta paraszt, koronát eszközle fejére,
Nemzeteket rontott, 's földulta királyok örökjét;
Ez bölcs munkákat szerzett; ez ritka találmányt
A' közjóra hozott: ez törvényt venni javallott
'S a' szilaj embereket csöndesb életre vezérlé.

2) Utánismétlés (Conversio), melly éppen az ismétléssel ellenkezve, azon egy szóval folyton zárja a' beszédet. Ezen kettőből van összetéve:

3) Az Összefoglalás (Complexio), melly az ismétlést, és utánismétlést összevéve foglalja magában; midőn t. i. a' beszédnek kezdete és vége ugyan azon szóval, vagy szavakkal kezdődik és végződik. Ezzel is ritkábban kell élni, és a' veleélés igen élénk elmésségű 's meglepő legyen, különben

a' sok ismétlés unalmat okoz. Szép Martialisnak eme' verse : Rumpitur invidia quidam charissime Juli ! Quod me Roma legit, rumpitur invidia 's a' t. (Lásd ezt alább az Epigramákban).

4) Kettőztetés (Conduplicatio) azon egy vagy több szavaknak, a' beszédnek akár kezdetén, akár végén, akár máshol ismétlése, de a' mellynek a' beszéd akármelly helyén történik, csak egyszer lehet kettőztetnie, ha szinte egy vagy több szó közbetétetik-is p. o.

. . . . . Nunc, nunc insurgite remis
Hectorei socii . . . . .
Most, most evezőre ti Hector
Társai.

5) Hágás (Gradatio), melly szerént mint valamelly lépcsőkön, vagy a' legalsótól a' legmagosabbikig fölhágunk, vagy a' legfölsőbbtől a' legalacsonyabbra ereszkedünk, minden lépcsőnél azonban megálapodván ; illyen Virgilius II. Eclog.

Torva leoena lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentem cytisum sequitur lasciva capella ;
Te Corydon, o Alexi! trahit sua quemque voluptas.
Kénye után indúl, 's farkast keres a' vad oroszlány
A' farkas kecskét, a' kecske ranóti virágot,
Teged, Elek! koridon, kiki mit szeret arra vonódik.
Rájnis ford.

6) Szóhalmozás (Synonimia), midőn azon egyet jelentő szavak a' dolog nagyítása végett összehalmoztatnak. Ezzel a' költészek felette élnek főkép' a' latinoknál; p. o. oh te ostoba, buta, otromba, eszetlen, bolond 's a' t. illyen Plautusnál :

Quicunque ubique sunt, qui fuere, quique futuri sunt,

Stulti, stolidi, fatui, fungi, blenni, buccones.
Solus ego omnes longe anteeo moribus indoctis.

7) Szóváltoztatás (Traductio, Polyptoton) azon egy szónak vagy esetben, vagy nemben, vagy módban, vagy időben, vagy lépcsőben ismételve történt változtatása, p. o. lesz. van, volt.

Szép az ifjú szép tavaszán,
Szebb virágzó nyarában:
Legszebb, ha az érdem utján
Lépve él ag korában.

8) Kapcsolás (Polysindeton), midőn a' beszéd összekapcsoló tagokkal bővelkedik. Ezzel igen gyakorta élnek a' költészek, illyen Virgiliusnál: Tectumque, laremque, armaque, Amidaeumque canem, Cressamque pharetram. Kisfaludy Sándor' miveinek sok helyén ékesen használta ezen virágot 's valóban ez felette élessé, és hathatóssá teszi a' beszédet, mintegy gyakortább kifakadó indulatnak erőt ád, úgy mond Quintilianus. Ide tartozik a' kapocstalan beszéd, midőn rövidség' okáért, vagy a' mérték miatt az összekapcsolók kihagyatnak.

b) Szóbeli virágok elvonással. Azon szóbeli virágok, mellyekben valami elvonatik, mi a' közönséges beszédben megmaradna, e' következők:

1. Szóhagyás (Synecdoche), midőn a' beszédben valamelly szó, mellyet azonban érteni lehet, kihagyatik p. o.

At vero Rutulis impar ea pugna videri
Jam dudum, et varia misceri pectora motu;

alattomban értetődik coepit, és coeperunt.

2) Hozzáértés (Adjunctio), midőn azon egy szóhoz a' beszédnek több része; értetődik p. o.

Troiugena interpres Divum, qui numina Phoebi,
Qui tripodes, Clarii lauros, qui sidera sentis.
Et volucrum linguas, et praepetis omina pennae.
Virg. Aen. III.

Trójai! — ég tolmácsa, ki Phoebus titkait érted
A' jós asztalt, 's csillagokat, 's Clari szokta borostyánt,
A' madarak' nyelvét, 's repülő szárny elve jelenttét.
Ezek mind azon egy szóhoz értetődnek: *érted.*

c) Szóbeli Virágok hasonlítással.

A' hasonlításból eredett virágok ezek 1) Szójátszás (Annominatio, görögül Paronomasia), midőn majd csak nem egymáshoz hasonló szavak külön értelemben vétetnek; p. o. ex aratore factus orator. Ez igen érdekes és kellemeztető virág, ha vele képesen élünk, 's nem holmi konyha beszédre alkalmaztatjuk.

2) Hasonejtés (Similiter cadens), midőn a' nevek, vagy igék azon egy esetekben, vagy időkben mondatnak-ki a' beszéd akármelly helyén, közönségesen mindazáltal inkább a' végén; p. o. Ciceronál: Quid tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis?

3) Hasonkimenet (Similiter desinens), midőn a' beszédnek több tagjai, vagy vágásai (incisa) ugyan azon, vagy hasonló hangú szavakkal végződnek ha szinte nem egy esetben, vagy időben vagynak is Ez az előbb mondottúl igen kevésben különbözik.

4) Ellentétel (Contrapositum, gör. Antithesis) midőn szó szónak, teljes mondás teljes mondásnak ellenébe tétetik.

B) Teljes mondási Virágok.

Ezek ismét három külön osztályra oszolnak: az I. Osztályhoz tartoznak azok, mellyek indítanak; a' II.-hoz, mellyek gyönyörködtetnek; a' III.-hoz, mellyek oktatnak. Ezen virágok már nem csak az igékben, hanem magukban a' dolgokban helyeztetik erejüket, 's valamelly különös méltósággal birnak.

I. Indító Virágok.

1) Fölkiáltás (Exclamatio), midőn a' szónak fölemelése 's erősebb hangja által, fölkiáltási közbevetővel élvén, avagy azt ki sem mondva, hanem alattomban értvén, valamelly hevesebb lelki indulatot, és a' dolognak nagyságát fejezzük. Ezen virággal élvén, közönségesen ezen közbevetőket használjuk anya nyelvünkön: óh! ah! hah! vagy hajh! vajh! ej! hej! egek! fájdalom! boldogtalan! én nyomorúlt! — A' latínoknál: O! proh! heu! eheu! ha! Vah! quam! quantum! proh superi! proh superum atque hominum fidem! Me miserum! — p. o.

Szép Haza! tündöklő Lajos és Mátyásnak alatta,
A' birodalmak köztt koronád vala még mikor első; —
Hah! mire gerjedek itt, hol ezek fordulnak eszembe
Hah! szent gondolatok, kevesig távozzatok innen

Horv. Endr.

Ezen virág élénken jelenti a' boszuság, fájdalom, könyörületesség, vígság és öröm indulatját. Gyönyörű Virgiliusnál, midőn a' hiteszegett Sinon a' Trójaiak könyörületességét imígy kiáltva esdekli: Heu, quae nunc tellus, inquit, quae me aequora possunt Accipere! aut quid jam misero mihi denique restat?

Hah, melly föld, úgymond, melly tenger vesz be ölébe
Engemet, avagy-is én nyomorult! vesztemre mi
vár még?

2) Kétkedés (Dubitatio), midőn versében mintegy habozni, 's azon, hogy mitevő legyen, vagy mit mondjon, vagy maga a' költész, vagy hőse kit énekel, kételkedni látszatik. Virgilius a' kétségbe esett Didot így haboztatja:

En quid ago? rursusne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex,
Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes atque ultima Tenerum
Jussa sequar? etc.

Mit tegyek? ah! hogy előbb meghányt kérőim után ne
Menjek? 's a' Nomadok kezeit kolduljam csengve,
A' kiket annyiszor én megvetve üresen ereszték?
Trója hajóira menjek e hát engedni görögnek? 's a' t.

Ezen virághoz tartozik á' Felfejtés (Electio), mellyben a' kételkedő költész, hirtelen mintegy megvilágosodva magát föltalálja, 's kétkedésére felel; p.o.

Quin morere, ut merite es, ferroque averte dolorem.

3. Esdeklés (Obsecratio, v. deprecatio, v. obtestatio), midőn az Isteneknek, szenteknek, vagy embereknek 's a' t. segedelmét esdekelve, 's egészen elérzékenyülve kérjük. Ezt a' költész igen érdekesen használhatja, 's csudálatosan gyönyörködteti általa olvasóit igen szép Virgiliusnál Aeneid. VI. Palinurusnak Aeneashoz intézett esdeklése:

Quod te per coeli jucundum lumen et auras,
Per genitorem oro, per spem surgentis Juli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Injice, namque potes, portusque require Velenos etc.

4) Átkozódás (Imprecatio), melly által valakit, vagy magunkat is elátkozzuk indulatunknak egészen fölgyult hevében; így Dido Virgiliusnál:

A' föld óhajtván sülyedne előbb le alattam
Vagy Jupiter villáma lezuzva taszítna pokolra.

5) Kérdezkedés (Interrogatio), midőn versünkben valakit sürgetve kérdezünk nem azért, mintha kételkednénk a' dologról, mint azt sürgetni, nagyítni, 's a' hevesebb indulatot kifejezni akarván; p. o. Virgilius mondhatta volna egyszerűen ezt:

Ipse ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis multum latrante Lycisca.

De sokkal nagyobb ereje és szelleme van e' kérdéssel tett kifejezése:

Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere iusidiis? —

Ezen virához tartozik az Utánvetés (Subjectio), midőn a' kérdésnek folyton utána tétetik a' felelet.

6) Elmellőzés (Praeteritio), midőn magunkat úgy tetetjük, mintha nem tudnók, vagy mondani nem akarnók, mit azonban leginkább kimondunk. Ezzel rokon virágja a' költészetnek az Elnyögés (Reticentia, aposiopoesis), midőn a' beszédet hirtelen elharapjuk, és valamit elhallgatunk, hogy e'képpen a' mit mondanunk kelle, arról az olvasó többet gondolhasson. Illyen Juvenálisnál:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Fölséges Virgiliusnál Aen. I. azon hely, hol Neptunus a' vihargó szeleket pirongatván ezen virágot igen helyesen használja:

Hírem nélkül földet, eget, szelek, öszvezavarni
Hogy mertek, 's illy rettenetes hullámra dagadni?
A' kiket én! de vizünknek jobb nyugtatni dagályát. —
Ennekutána nem illy mértékben fogtok adózni.

Elnyögéssel akkor élünk, midőn valamit szeméremből elhallgatunk; illyen Virgilius 3-dik Eclog. ez:
Tudjuk hol 's kikkel 's mi közöd volt; látta, keresztül
Nézö kecske bakod, 's Nymphák nevetésre fakadtak.

7) Nyomos Fölkiáltás (Epiphonema), midőn valamelly jeles nagy dolgot elbeszélvén, vagy megmutatván 's bizonyítván egy teljes mondással kiáltunk föl, mint Virgiliusnál:

Illy munkába került alapitáni Római várost!

Így Lucretius I. k. a' leányát föláldozó Agamemnont említvén, ezen rövid teljes mondással zárja beszédét: Tantum religio potuit svadere malorum! Így Virgilius, miután a' méhek méz' készítési munkáját és szorgalmát leirta, ezen epiphonemával él: Tantus amor florum, et generandi gloria mellis! — Ugyan ez Georg. 2 ....

Adeo a' teneris consuescere multum est.

8) Csinosítás (Expolitio), midőn azon egy dolgot, nem csak különbféle szavakkal, hanem különbféle virágokkal is, és beszéd móddal addig fejtegetünk és ékesítünk, mig minden ábrázolatba képezve egészen szem elébe tétetik, 's általa mély érzés támasztatik.

II. Gyönyörködtetö virágok.

Ezek nem csak gyönyörködtetnek, hanem egyszersmind indítanak is, és e' következök:

1) Fölszólítás (Apostrophe), midőn beszédünket valakihez akár jelen, akár távul levőhez, kihez különben beszédünk arányozva nem volt, fordítjuk. Ez nem csak élőkhez, hanem holtakhoz is, sőt lelketlen dolgokhoz, és barmokhoz is intéztethetik. Ezen virág más indulatokhoz ragasztva a' költészi beszédnek nagy erőt ád, 's azt akkor kiváltképpen ékesíti, midőn valamelly lelketlen dologhoz intéztetik. Mi gyönyörű Virgiliusnál, midőn Merentius Rhoebus nevű lovát Aeneid. Lib. X. imígy szollítja:

Rhoebe, diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta
Et caput Aeneae referes, Lausique dolorum
Ultor eris mecum; aut, aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter.

Így szollítja meg Kulpa folyóját Horvát Endre Kis költ. 219. l.

Kulpa, Musulmánok romlása te! nyiss ölet a' sok
Dögtestnek: lészen törökök' temetője ma ágyod!
Kulpa! szined kipirul mindjárt, mert vért iszol, ember
Vért; (de kereszténvét most nem szivod) undorodásig!

Egészen elragadja olvasóját Virgilius, midőn Aen. IV. k. halálához készülő Didóval ezt mondatja:

Dulces exuviae, dum fata Deusque sinebant 's a't.

2) Élénkrajz (Hypotyposis) ollyan virág, melly által a' dolgok olly élénk körülményekkel iratnak le, hogy azokat nem annyira hallani, vagy olvasni, mint szemeinkkel szemlélni látszatunk; ezen virággal igen gyakorta szoktak élni a' poéták, főkép' Virgilius jeles volt illy élénk festésekben, szép Merentius lovának leirása az Aeneisben:

Tollit se arrectum quadrupes, et calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt coelum Troesque Latinique.
Advolat Aeneas, vaginaque eripit ensem:
Et super haec: Ubi nunc Merentius acer et illa
Effera vis animi? etc. Így írja-le a' VIII. k. a' Cyclopsokat; — így Horvát Endre Zircz' emlékezetében a' záport:

. . . . . Levegő nehezűl tolakodnak az égi
Hullámok, 's Bakony oldalait közelítik; előre
Marczangó szeleket küldnek. Ropog a' fa, 's tövéből
Nem győzvén a' méreg erőt facsarodva leroskad.
A' földnek napalatti felét elfogta sötétség;
A' hegy csucsba akadt fölhők látszattanak égni:
Dörgés, szemvesztő lángsujtás kergetik egymást:
A' zápor leszakad: tengert képzelni lehetne,
Csakhogy tiltja homály 's a' t.

3) Beszéltetés (Prosopopoeia), midőn valamelly jelen, vagy távul levő személyt, vagy állatot, vagy lelketlen dolgot, mint p. o. várost, tartományt, folyót, lelket, Istenséget beszéltetünk: illyen Lucánusnál, midőn Jul. Caesárt Rubicon folyójánál a' haza megszollítván a' polgári háborútúl tilalmazza:

Jam gelidas Caesar cursu superaverat Alpes;
Ingentesque animo motus, bellumque futurum
Ceperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad undas;
Ingens visa Duci Patriae trepidantis imago,
Clara, per obscuram, vultu moestissima noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Caesarie lacera, nudisque adstare lacertis,
Et gemitu permissa loqui. Quo tenditis ultra?

Quo fertis mea signa viri? Si jure venitis;
Si cives huc usque licet.

A' havas Alpeseket Czészár már meszsze haladta
'S lelke hevült tüze új harcz' kezdésére vonódék.
Mint kisded Rubicon folyamához elérkeze a' had;
A' remegő honnak jelenék meg szörnyű alakja
Bús ábrázattal sugarozva az éji sötétben,
Ősz hajait tornyas fejt hoszszat szélnek eresztve,
Öszszebomolt fürtek, meretlen karu helyhezetében
Nyögve imígy szollott: hova czélotok ütni tovább
még?
Zászlóim hova fegyveresek? ha jog a' ti jövéstek;
'S polgárok vagytok, szabad ekkedig.

4) Erkölcsrajz (Ethopoeia), midőn valakinek erkölcseit, elméjét, tudományát, indulatját szóval kifejezvén megismértetjük; így Plautus eleven színekkel festi a' mocskos fösvényt, midőn szolgájával imígy beszélteti:

Cave quemque alienum in aedem intromiseris;
Si quispiam ignem quaerat, extingui volo,
Ne causae quid sit, quod te quisque quaeritet.
— — — — — — — — — —
Tum aquam effugisse, dicito: si quis petet
Cultrum, securim, pistillum, mortarium,
Quae utenda vasa semper vicini rogitant;
Fures venisse, atque abstulisse dicito.

Noha az erkölcsrajz az élénkrajzzal csak nem egynek lenni látszatik, 's gyakorta öszsze is keveredek; mindazáltal egymástól nagyon különböznek; mert ez csak az erkölcsöket, és életet, amaz pedig akármi dolgoknak leírását festi. — Az Erkölcsrajzhoz hasonló a' Képrajz (Prosopographia),

mellyben valakinek képe, arcza, testalkotása, viselete, mozdulatja, taghajlítása 's a' t. leíratik, mint Martiálisnál:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus,
Rem magnam praestas, Zoile, si bonus es. —
Rőt hajú, szögképű, csámpás, és sanda szemű vagy,
E'kép' hogy jó légy, Zóile, kötve hiszem.

III. Oktató Virágok.

1) Megelőzés (Occupatio, görögül Prolepsis), mellyben a' költész azt, mit ellene vetni lehetne, czáfolva megelőzi. Illyen Horvát Endrénél:

Hát levonod rólam mentémet? kérdezed; ah nem!
Tartsa meg a' Magyar öltözetét, vállára ez illik.
Római szoknyában Hunyadit nem nézhetem én is.

2) Tanakodás (Communicatio), midőn a' versben valakinek tanácsát kéri a' poéta 's hogy mi tevő legyen vele mintegy értekezik.

3) Javítás (Correctio), midőn a' kimondott szót, vagy teljesmondást (sententiam) más alkalmatosabbal pótolják 's mintegy javítják, melly felette megszokta hatni az emberi érzést. Ezen virág a' legékesebb átmenetelekre használ gyakorta főkép' a' szónokoknál.

4) Függesztés (Sustentatio), melly által olvasóinak figyelmét sokáig felfüggeszti a' költész, míg végre valami váratlannal lepi azt meg; ez annyival élesebben hat az emberi szívbe, mennél elmésebb és bökőbb. Illyenek többnyire az epigrammák, illyen p. o. Martiálisnál a' többek között ez:

Qui modo venisti nostram mendicus in urbem,
Paullum mutato nomine fis medicus.

Pharmaca das aegroto: aurum tibi porrigit aeger,
Tu morbum curas illius: ille tuum. —
Kolduskénti ki jövél nem rég városba mi hozzánk
Változtatva neved gyógyosi tisztre kapál.
Orvosi szert nyujtasz te betegnek: az értte aranytád
Gyógyítasz nyavalyát: ő viszon a' tiedet.

12. §.

A' költészi Díszről.

A' fölhozott virágok mi igen ékesítik a' költészi mivet ki nem mondhatom; de még szebbé 's élénkebbé teszik azt a' Leírások, Hasonlítások, Összeegyeztetések, és Kirándulások szükség tehát ezekről is különösen értekezni. Lássuk egyenként.

I. A' költői Leírások.

A' Leírások a' költészi miveknek legjelesebb és legtekintetesebb ékességei, mellyek a' költészek által nem annyira világosítás, vagy tanítás, mint kellemetesség és gyönyörködtetés gyanánt használtatnak. Tulajdonképpen pedig a' leírás valamelly dolognak világos, és élénk kifejtésében áll el annyira, hogy a' leírt dolgokat nem annyira elbeszéltetni, mint valóban szemeink előtt létezni látszatunk; honnan a' leírásnak fő tulajdonsága a' dolgoknak élénk kifejezésében, és mintegy rajzolásában áll, és nem egyéb mint egy fellengezőbb elbeszélés.

A' Leírás tárgya közönségesen személyek, dolgok, és idő szokott lenni. Ha személyt akarunk leírni, az elsőktől az utolsókig, az az: a' főtől a' talpig rendszeresen kell mennünk; mert ha a' természe-

tes rend meg nem tartatván, annak leírásában gondatlanúl lépdegelünk, félő: nehogy élénk kép helyett homályosságot, és zavart okozzunk.

A' dolgok' leírásában leginkább az előzők (antecedentia), és következők (consequentia) vétetnek tekintetbe, 's ezek egyeztetéséből képeztetik a' leírás.

Az idő leírásában a' külső 's belső körülményekben, 's mind a' mellyek azokban foglaltatnak, áll.

Hogy ezen leírás ismértetésében hoszszas ne legyek, legyen elég azt megjegyezni: hogy a' költészi leírás kétféle; nem említvén a' szónoki fölosztást, melly szerint a' leírás egyszerű és összvetett, 's ismét egyszerű és ékes leírásra oszlik: a' költészit valóra (vera), és költöttre (ficta) osztjuk.

a) A' való leírások azok, mellyek noha a' szem' elébe a' természetben létező való dolgot igazán és élénkenyen állítják, nem tartózkodnak mindazáltal attól is: hogy a' költészek' tulajdon jogjával élvén nem éppen való, de mégis lehető dolgot is keverjenek a' való közé. Ifjú költészeinket illy leírások' olvasása végett a' jelesebb költészekhez, kiknek miveik illyesekkel töltvék, utasítom. Illyen többek közt a' Latinoknál Virgiliusnak azon helye: (Georg. L. III. v. 220.) hol a' bikáknak viaskodása élénk rajzzal van festve, lássuk:

Illi alternantes multa vi proelia miscent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora sanguis,
Versaque in obnixos urgentur cornua, vasto
Cum gemitu reboant, silvaeque et magnus Olympus.

Egybe veszett szeretőji pedig fene harczra rohanván,
És egymást dühösen sebesítvén véröket ontják:

Homlokot homlokkal tolván, szárvákkal öklelvén
Bőgnek, 's a' hegyek, és erdők is bőgve felelnek.
Rájnis ford.

b) A' költött leírások azok, mellyek a' költészi képzelődésen kivűl nem léteznek, de hihetőséggel vagynak fölruházva 's ollyanok, mellyek a' jó erkölcsűek' vélekedésével 's a' dolgok' természetével nem-ellenkeznek. Sok illyen leírásokat foglal a' tűz elméjű Virgilius' Aeneise, például fölhozom Aeoliának, és Aeolus királynak az I. k. 56. vers leírását:

Aeoliam venit. Hic vasto Rex Aeolus antro
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat:
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt. Celsa sedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria, ac terras, coelumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras,
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque et montes insuper altos
Imposuit, regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas.

Baróti Szabó Dávid imígy fordítá ezt:

Aeoliába megy. Itt egy tág 's mélységes üregben
Aeolus a' küzdő szeleket 's az egekre kirontó
Sok zivatart megkötve szoros tömlöczbe rekeszti.
Boszszonkodnak azok, 's iszonyú zúgással elállják
A' rájok zárt hegy boltját. Ül rajta királyi
Pálczát forgatván, Aeol, 's az alatta valóknak
Fölfortyant mérgét zabolában tartva fenyíti.
Másként a' földet 's az eget mind szerte ragadnák
És a' tengereket; 's kifeszítnék régi helyökből.

Tartván illyektől, vaklos barlangba szorítá
A' mindenttehető, 's lenyomá nagy terhes hegyekkel,
És fejedelmet adott; ki, ha jelszót hallana, hoszszabb
Vagy rövidebb gyeplőn tudná járatni haragjok.

II. Költői hasonlítások.

Valamint a' Szónokoknak a' hasonlításokkal csak ritkán kell elniük, úgy azoknak gyakorabb használását a' Költészek mintegy tulajdonukká tették, 's miveiket azok végetlenűl ékesítik; mellynek okáért a' költészeknek kiváltképpen ajánlani lehet azoknak élését, és pedig a' halmozott hasonlítások (Simil. coacervat.) élését. Illyen Virgil. III. Eclog.

Árt sok eső érett gabonának, farkas akolnak,
Éjszaki szél fáknak; nekünk Amarillis haragja; és:
Jó az eső fűnek, picziny almafa kecske fiaknak
Füzfa növés ellő kecskéknek, nékem Amintás.

Rájn. ford.

Illyen főkép' halmozott hasonlításokkal tele vannak a' könnyű erű Ovidiusnak levelei; illyen p. o. Trist. V. 12.

Adde, quod ingenium longa rubigine laesum
Torpet, et est multo, quam fuit ante minus
Fertilis, assiduo si non renovetur aratro,
Nil nisi cum spinis gramen habebit ager.
Tempore qui longo steterit, male curret, et inter
Carceribus missos ultimus ibit equos.
Vertitur in teneram cariem, rimisque dehiscit,
Si qua diu solitis cymba vacavit aquis.

Minthogy minden hasonlítas legalább valamelly titkos összetételből áll, ezek pedig kétfélék, következőleg a' hasonlítások is annyi részre oszolnak,

egyszerűek t. i., mellyek csupán egy föltételből (propositio) minden nyilvános visszatevés, vagy alkalmaztatás nélkül áll, mint p. o. Tibullusnál:

Quam cito purpureos deperdit terra colores.
Quam cito formosas populus alta comas.

Összetettek azok, mellyek két részből állanak, föltételből t. i. és viszszatevésből (redditio), midőn az összetétel a' hasonlítás' kapcsaival összealkalmaztatik, ezen kapcsok e' következők: a' valamint, nem máskép', nem különben, nem kevésbé, tudni-illik, melly, nem csak, szinte 's a' t. Illyen Virgiliusnál ez:

És valamint hegyek oldaliról a' számos ebektől
Sikra levert, 's nádas berkekben nagyra kihízott
Erdei, mellyet több nyárig Laurensi bozótok,
Vagy fenyves Vézul, födtek: hálóba kerülvén,
Fog csikorítva megáll; szőrét borzasztja, habozva
Kótogtatja kajács agyarát: és nem meri senki
Megzaklatni, közel sem mer járulni; hanem csak
Lándzsákkal 's biztos kurjantásokkal ijesztik:
Az pedig el nem rettenvén ellenveti minden
Részre magát; dühösen hánykódik, 's szerte kirázza
A' derekába hatott sűrű kelevéreket: úgy nincs
Szivük azoknak is a' kik durva Merentius ellen
Forralnak haragot, viadalra kiszállani; távul
Hajgálják a' kopjákat, csak meszsze kiáltnak.

III. A' költői Összeillesztés (Comparatio).

Az összeillesztések rokon neműek a' hasonlításokkal, ezek is felette kedves ékességek a' köl-

tészeknél alkottatásuk sem igen különbözik a' hasonlítástól, ez csak annyiban áll, hogy sem a' föltételben, sem a' viszszatevésben, ha ezek abban léteznek hasonlítási kapcsot, vagy bizonyos szabályt nem kívánnak. Élnek ezzel a' szónokok is, de sokkal sűrűebben a' költészek, valahányszor t. i. a' dolgok és körülmények engedik. Illyen Virgiliusnál Aen. VI. v. 119. midőn Aeneas Sibyllát hasonló esetek' összeillesztésével okoskodván re beszélni igyekszik, hogy engedjen neki útat poklokra leszállani:

Hölgyét kivihette pokolból
Orpheus hurjainak pendítésével, az öccsét
Kölcsön hunytával Pollux kivehette, hogy éljen
Csillagos ég sikján vele változtatva forogván:
Theseust 's Alcidest minek említgessem előtted
Vérem', származatom' magam is Jupiterre viszem föl.

Ugyan Virgiliusnál igen szép amaz összeillesztés, melly által Juno kisebbektől vevén összeillesztést ön magát haragra és boszúra gerjeszti. Lásd Aeneid L. I. a' 41-dik verstől kezdve a' 49-ig.

IV. A' költői kirándulás (Digressio).

Ezen néha a' költészek által használni szokott kirándulások, vagy félrelépések akkor történnek, midőn a' fölvett tárgytól vagy bővités (amplificatio), vagy gyönyörködtetés okáért egy kissé eltávozunk. Itt leginkább csak arra kell vigyáznunk, hogy a' tárgy, mellyre átmenünk, egészen különböző, vagy éppen ellenkező ne legyen azzal, mellyet fölvettünk. Így Virgiliusnak, midőn Athenaebe hajózna Horátius szerencsés útat kivánván I. k. 3-dik Odájában,

az emberi vakmerőség ellen kikel, melly magát a' veszélyekkel összekötött hajózásra elszánta.

Az illyen kirándulás kétféle kisebb t. i. és nagyobb. A' kisebb kirándulás rövid szokott lenni 's csak alig különbözik a' közbebeszéléstől (parenthesis), melly egy indulat' kifejezésében áll, 's mellytől azonnal viszszatér a' beszéd a' fő tárgyához. Úgy Virgilius Aeneid. IX. v. 446. két jó barátnak Nisusnak és Euryalusnak halálát elbeszélvén illy kirándulást tesz:

Fortunati ambo! siquid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet aevo,
Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Így kirándulván Virgilius azonal ismét viszszatér félbeszakasztott beszédjére: Victores praeda Rutuli, spoliisque potiti etc. Hasonló szép kirándulás ugyan Virgiliusnál Aen. X. 500. vers., midőn Turnus leoldja az általa megölt Pallánsnak kardkötőjét:

Melly szép zsákmánynak Turnus most szertelen örvend.
Emberi gyarlóság! melly át nem látja, mi fog rá Jőni, 's szerencséjét okosan használni tudatlan!
Lészen idő, mellyben drágán pótolni kivánná Turnus, hogy Pallánst megölé 's gyülölni napot 's a' Zsákmányt: — így kirándulván Virgilius folyton viszszatér előbbi beszédjéhez imígy folytatva versét:
- - - Társai pajzsra teszik, 's nyögdelve sirám közt Viszszaviszik Palláns tetemit vállukra emelve.

A' nagyobb kirándulás az: midőn a' költész tárgyától ellépvén valamelly köztárgyú helyre megy által, vagy ollyanba, melly a' fölvett tárggyal ro-

konos, 's néha idegen is egészen átlép, honnan néha többé viszsza sem tér. Ezen kirándulás a' lantos költészeknél igen gyakorta előfordul, mint Horatiusnál főkép' tapasztalhatni. Virgilius Georgiconját a' Császárokhoz intézett illyen kirándulással rekeszti-be. Homerus azonban és Virgilius hősi miveikben ritkán, 's akkor is kimélve élnek a' nagyobb kirándúlással. A' szónoki és költészi kirándulások között az a' különbség, hogy a' szónok igen elvétve él azokkal, 's csak ollyanokat enged meg, mellyek a' fő tárggyal függésben vagynak 's csak úgy, hogy a' szónok azonnal viszszatérjen a' fő tárgyhoz. Valamint azonban a' kirándulások miképpen használhatását, úgy a' költészi tudomány általányos ismeretét a' legjobb és remek költészi mivek' gyakori és szorgos olvasásából tanulhatni.

II. Fejezet.

A' Költői Találóságról.

Meg volt már átalában mondva: hogy a' költészi tudománynak lelke a' költeményben áll; mert a' kellemet és gyönyörködtetést, 's e' mellett az oktatást, mi a' költészetnek vége és czélja, ez leginkább adja meg; a' poésis minden nemében tehát elkerülhetlenül megkivántatik, hogy az költeményen épüljön. Legtágosabb és általányos értelemben véve Aristotelesként (De Poetica c. 3.) a' költemény nem más, mint a' dolgoknak összeszerkeztetése, és összetétele.

Innen kettő következik 1) hogy a' költészi mivnek tárgya nem puszta 's egyszerű cselekedetekből áll, a' mint tudni illik azokat a' természet, vagy a' történet fentartva elénkbe adja, hanem a' szebb 's ékesebb természet utánozásával sok és különbféleképpen költöttnek kell lennie. 2) Nem elég a' költészi tárgyra a' csupa költemény és szerkeztetés magán véve, hanem szükséges, hogy a' mit összveszerkeztetünk azok egymással összefüggők, 's illendőn egymáshoz köttetettek legyenek; legyenek bár azok akár igaz akár költött történetekből, akár pedig erkölcsi példázati, vagy mythologiai dolgokból merítve. — Ezen összefüggés nélkül semmi költészi mivnem tö-

kélctes; annak okáért akár nagyobb poétai mivet alkotunk, mint az Epopoeia, Tragoedia, akár kisebbet, millyenek az Odák, Elegiák, Satyrak 's a' t. mindenek előtt arra szükséges figyelmeznünk, hogy tárgyunkhoz alkalmatos 's a'hoz illő költeményt szülvén föltételünkhez alkalmaztassuk, 's illő összefüggésbe szerkeztessük.

Azzal, hogy a' poésis lelke költemény semmit sem ellenkezik: hogy igaz valóban történt dolgokat is nem lehetne költészi miv tárgyául venni, mint némelly irók Lucánust gáncsolják: hogy a' pharsali ütközetet poétai dolgozásának tárgyául vette, 's annak leírását inkább történeti hitelességgel ruházza, mint poétai elmésséggel költészi díszt adna neki, mintha a' valóban történt dolgokat poétai elmés 's a' fő tárggyal összefüggő költeménnyel ékesíteni nem lehetne.

A' költészi költemény akármi nemét három osztályra különözzük; az elsőhez tartoznak azon költemények, mellyek akármi költészi dolgozásnak első és fő tárgyát teszik, mint p. o. Homerus Iliásának első és fő tárgya, mellyen az egész miv épül, Achilles' haragja; Virgilius' Aeneisének pedig, egy új tartománynak Aeneás által Olaszországban leendő fölállíttatása; így Horvát Endre Árpádjának fő tárgya őseleinknek e' honba lett költözése. Illy költemény nem csak a' nagyobb, hanem kisebb poétai mivekben is helyet foglal, mint Horatiusnak 1. Satyrájában a' fő költemény ezen állításban állapodik: senki sorsával meg nem elégszik.

A' másodikhoz tartoznak azon költemények, mellyek tulajdonképpen a' mellék tárgyokhoz (epi-

sodium tartoznak, mellyek mintegy véletlen mind a' nagyobb, mind a' kisebb költészi mivekben segítségül 's gyönyörködtetésül, de ékességül is vetetnek-föl. Illyen mellék költemények, vagy mellék tárgyak Virgilius' Aeneisében Junónak Aeoliába jötte, Dido' szerelme, Trója' veszedelme, és Aeneás' sokféle viszontagságai. Illyen Horatius I. k. 3. Odájában, hol kifejezni akarván az ellenkező szelekből támadandó veszedelmet, költészi mesterséggel leirja: mint viaskodik a' déli szél az Aquiloval (az éjszakival); Notust mint az adriai tenger' közbiráját festi, kinek akaratjától függ a' tenger' csendessége, vagy hullámzása.

A' harmadikhoz tartoznak végre azon kisebb költemények, mellyek vagy már előbb létezve mintegy futólag említtetnek, vagy újonnan kigondolva a' versbe ékesség gyanánt szóratnak. Illy nemű költeményeket a' poétai majd minden nemű mivekben elszórva bőven találhatni. Így Horatiusnak imént fölhozott Odájában: „Audax Japeti genus ignem fraude mala gentibus intulit;" ezen beszédjében ki nem látja Prometheus' meséjét érintetni?

Minő dolgok lehetnek a' poétai költeménynek anyagjai, már a' mondottakból érthetni, nincs tudni illik a' teremtés' nagy tárában ollyan akármi, mit a' költész dolgozási tárgyául nem vehet; sőt azok a' szerencsésebb elméjű költészek, kiket a' természet már bölcsőjében ezen tudományba avatni látszatott, mintegy egy istehi szellemtől elragadtatva magok is teremthetnek 's gyakorta csuda miveket alkotnak. Tapasztalák ezt már a' régiek, azért isteni szelleműeknek, 's mennybelitől ihletett lelkeknek

tarták a' költészeket; nem ok nélkül mondja Ovidius:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.
Impetus hic sacrae semina mentis habet.

Mi ugyan, a' mi bölcs elvű szelíd vallásunk' józanabb útmutatása után halandónak isteni tökélyt, vagy tulajdonságot nem ajándékozhatunk, de annyiból helyben hagyjuk némileg a' régiek' e'beli állítását, hogy azoknak természetét és elméjét, elevenebb tüzesebb képzelődéssel különözve a' közönségesebb emberek' fölébe emeltnek lenni nem tagadjuk, tudni illik: „quibus meliore de luto finxit praecordia Titan." – Mindenben találván tehát bőséges tárgyat költészi dolgozásra a' szerencsésebb erű poéta, akár való, akár költött, akár erkölcsi, vagy példázati, avagy mesés dolgokból veszi is azt, akár a' remek mivek' szorgos olvasása után egy egészen újat teremt mind egy, csak arra vigyazzon, hogy fölvételével egyezőket válaszszon, 's a' fölvett végének illőn megfelelvén a' fölségesekkel komolyokat, a' középszerűekkel egyszerűeket, a' leereszkedettekkel alacsonyokat egyeztessen; sem miután egy költész nemesebb tulajdonságokkal diszeskedvén a' pórok' szennyével szentségtelenítve nincs, elme fitogtatásból-e, vagy csintalan pajzánságból olly tárgyat ne válaszszon, melly a' tiszta erénynek, 's egyűgyű ártatlanságnak valódi gyilkolója, 's kárhozatos megvesztegetője; mert így magát költésznek nem mondhatja, holott annak egyedűli czélja: gyönyörködtetve oktatni.

Átaljában minden költeményeknek, hogy valódik törvényesek, és gyönyörködtetők legyenek, bizonyos tulajdonságokkal kell bírniok, mellyek

szükséges figyelmét megkivánják a' poétáknak. Ezen tulajdonságok e' következőkből állanak: a) Ujság, b) Hihetőség. c) Csudálatosság. Szóljunk ezekről egyenként.

a) Újság.

Újnak nevezzük a' költész' tudományában azt mind, melly a' pór népi közönséges ismeretek' határin kivűl van, 's azoknál feljebb emelkedik, 's nem minden napi szokásban van. Nem úgy kell ezt érteni, mintha a' költész feljebb repűlvén a' közönségesből a' köz nép' számára éppen soha nem dolgozhatna, holott ellenkezőt tapasztalunk a' gyakorta igen is szép és elmés nép dalokban, hanem: mivel a' költészetnek általányos terve használva gyönyörködtetni, már önként magától értetődik, hogy holmi minden napi unalmassal gyönyörködtetést éppen nem szerezhetünk; azért a' költeménynek szükséges ritkának, vagy is újnak lenni; innen tartják azt némellyek, hogy a' poéta teremtő szellemmel bir, vagy legalább birnia kell, hogy mindenkor valami új 's hallatlan tárgyat alkossanak, 's bátran elmondhassák Horátiussal: „Favete linguis: carmina non prius audita, Musarum Sacerdos, Virginibus, puerisque canto.“

Illyen költészi újságnak jeles példáját látjuk Virgilius' Aeneisének X. könyvében: midőn Juno hogy Turnust megmentse Aeneas gyilkoló fegyverétől, olly szemfényvesztést követe-el, mintha Aeneás a' harczból kiszaladván a' hajóra futna, hova az Aeneásnak vélt alakot üzőbe vévén, Turnus midőn megérkezne, föloldván a' hajó köteleit Juno czirákját honjába viszszavitte. Minő váratlan ezen rajzolat és

a' lekötött hajónak Turnus' veszedelmével egyeztetett összefüggése, 's mégis mi új képe egy mindennapi dolognak! — Sőt nem csak a' dolgok, hanem maga a' kimondás néha a' mindennapi dolgokra új ruhát ölt, 's gyönyörködtető újságot ád a' költeménynek, ha tudni illik: abban a' dolgoknak új összeszerkeztetése, és egybefüggése uralkodik. Így Virgiliusnál:

Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, t. i. tondentes szó alatt érti pascentes. Több illyeneket olvashatni a' régiebb 's újabb költészeknél.

b) Hihetőség.

Hihető átalányosan az, mi bizonyos más körülményekben, 's bizonyos föltételek alatt az okosok' ítélete szerint lehetséges, 's magában ellenkezést nem foglál. Ezen költészi hihetőség a' költeménynek hasonlitása a' létező 's lehető természettel. A' létező természet alatt értem azt mind, a' mi a' világon vagy már volt, 's többnyire előttünk a' történetek által ismeretes, vagy mi jelenleg-is, és valóban naponként szemeink előtt forog; ide tartoznak a' cselekedetek', vélekedések', erkölcsök', szokások', bévett bánás', szollás', gondolkozás' módja, és átalában, mivel mind ezeket nevezzük, a' tapasztalás. A' lehető természet alatt értjük azt, mi hogy ennekutána létezzen nem lehetetlen; ámbár jelenleg nincs, és nem sokat, vagy semmit nem különböz attól az ismérettől, mellyet értelmünk' és érzésünk' tapasztalása szerzett. Innen mind azon költemények, mellyek a' dolgok' való, vagy lehető természetével ellenkeznek, a' hihetőség' sorába bé nem vetethetnek;

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

's e' pontban néha a' legjelesebb költészek-is nem kevés hibát követtek-el. Homerusnál Vulcanus ollyan jóslóasztalokat és székeket készített, mellyek önként ugráltak-be az Istenek' gyülekezetébe; ollyan arany szobrokat költ, mellyek szollanak is, gondolkodnak-is; 's több más illyen költemények fordulnak még Homerusnál elő, mellyek hogy a' természeti lehetőséggel világosan ellenkeznek, ki tagadja?

Azok sem tartoznak a' hihetőség' sorába, mellyek bizonyos cselekedetekkel meg nem egyeznek, vagy épen ellenkeznek. Illy hibát követett-el Virgilius Aeneisében, midőn Aeneást Carthagóba Dido Királynéhoz vezeti, holott a' történetek' nyilván bizonyítják: hogy Aeneásnak Olaszországba jötte után még három száz évvel később épitette Carthágót ezen Királyné; azért nem ok nélkül gáncsolják ezért Virgiliust a' tudósok.

Nem birnak hihetőséggel azon költemények, mellyek a' körülményekkel, t. i. erkölcsökkel, szokásokkal, idővel, hellyel összse nem ütnek. Így vádoltatik Virgilius, hogy Aeneisének II. és III. könyvében, egy vacsora alatt beszélteti-el Aeneással Trója' veszedelmét, különbféle tengeri útazásait, és sokféle veszedelmeit Dido Királyné előtt, ki azt királyné és aszszony létért békével hallgatja. Úgy Homerusnál nem kevés hiba, hogy vért szomjúzó hőseit, midőn már már öszveütközni akarnának, egymást szidalmazva beszélteti, 's kérkedőleg hánykodtatja, sőt még lovaik hosszas származatját-is elbeszélteti. Ellenben akármit mondanak is neologusaink, igen helyesen Horvát Endrénk, midőn Árpádjában még a' nyelvet-is hihetőleg a' régiebb századéhoz alkalmaztatta.

Hihetőség nélkűl tehát semmi újat nem kell költeményünkbe keverni ; hanem szorosan tartsa magát a' költész Horátiusnak ezen szabáljához :

Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec quodcumque volet, poscat sibi fabula credi.

Ugyan-is: hogyan gyönyörködtetne az, a' mi a' valósággal nyilván ellenkezik? sőt mint tapogatható hamisság, és hijában való hazugság elidegenít 's elijeszt mindeneket.

c) Csudálatosság.

A' hihető újságnak legfőbb foka a' Csudálatosság, melly akkor támad, midőn a' költemény a' hihetőség' határán majd csak nem túl lépni, és az igazságtól egészen eltávozni látszatik, 's magában mégis sem az igazságtól el nem tér, sem a' hihetőséggel nem ellenkezik, holott a' lehetőség' határából ki nem lép: Mert midőn az új talán annyira fölhág, hogy hihető lenni megszűnjön; a' hihetőség pedig az igazságtól egészen eltávozik, már nem csudálatosnak, hanem hihetlennek mondatik, mi az igazságra vágyó lelket semmi gyönyörűséggel nem tölti, hanem unalommal ijeszti. Ezen újból és hihetőből összeszerkeztetett csudálatos több módon történik.

1) Midőn a' költész új dolgokat alkot, és élénk képzelődésével még a' nem létező dolgoknak-is testet és lelket tulajdonít, 's emberi cselekedetek' teljesítésére tehetősíti; vagy a' már létezőket a' természet' magasabb fokára emeli; p. o. az erdőknek, folyóknak, tartományoknak, városoknak, életet, és lelket tulajdonít; vagy a' barmokat, és állatokat eszmélő és szolló tehetségre magasztalja; ezeknek első neméből a' példázati költemények erednek, mint

a' személyesített erények, vétkek, indulatok, a' másikból az Aesopusi költemények, és mesék támadnak. Némellyek úgy vélekednek, hogy a' példázati költeményeknek (allegoricae fictiones) csak kis versekben lehet helyük, a' nagyobb költészi mivekben pedig helyet, vagy éppen nem lelhetnek, vagy csak igen ritkán, 's mintegy átmenet gyanánt lehet azzal élni; de miután az Eposznak fejedelmeinél, Homerusnál, és Virgiliusnál illy példát, ha az kevés is, találunk: nem látom okát, miért nem vehetnénk azt be nagyobb költészi mívekbe-is?

2) Midőn az Istennek 's dicsőült lelkeknek valamelly költészi miv' kezdése's teljesítése alkalmával segitségét kéri a' költész, hogy az emberi gyenge értelem a' lelki 's természet feletti dolgokat azoknak közbenjárása által jobban megfoghassa, különbféle módon emberi testbe öltöztetnek, 's abban csudálatosokat szólni, tenni 's véghez vinni költetnek; így Fenelon Telemachusát Mentor név és kép alatt Minerva' bölcsesége vezérli mindenekben.

Valamint mi Keresztények a' költészi legnehezebb csomók' föloldása végett kinyilatkoztatott hittudományunk szerént segítségül hivhatjuk a' mennyei lelkeket, úgy cselekedték ezt a' pogány költészek-is az ő mythologiájokból, honnan gyakorta olly csudálatos cselekedeteket következtettek, hogy néha a' hihetőségnek minden határán túl léptek, főkép' ha annak szabálját nem szemes tekintetbe vették. Így Homerusnál az Istenek' háborúba eresztetnek, megsebesíttetnek, emberi orvoslást keresnek, és használnak 's a' t. — Itt helye van azon sokaktól tett kérdést megfejteni: ha valjon mi Keresztények a' po-

gány mythologiából vett Isteneket 's kősöket verseinkben fölvehetjük-e? — Én józanabb itéletű költészínkkel tartván azt állítom: hogy igen-is helyesen élhetünk ezen szabadsággal akár azért, hogy költeményünket csudálatosan alkossuk, akár hogy miveinket azokkal fölékesítsük; mert nem vallási buzgalomból, vagy buzgalmi tiszteletből teszszük ezt, ha teszszük; hanem hogy ezen példázati személyekkel valamelly erényt, vagy gonoszságot fejtsünk-ki; p. o. Márssal: háborút, Pallással: bölcseséget, Plutussal: gazdagságot, Amorral: szerelmet, a' satyrusokkal: csintalanságot jelentünk; mert azokat a' mesés történetekből illyeneknek ismérjük; valamint ki tilthatja józanon, hogy költeményjeinkben Cyrust, N. Sándort, Fabiust, Fabriciust, vagy Catot, azon erényekről, mellyekben ezek tündöklének, lévén szó, ne említsük. 'S ha tekintjük, hogy kiktől a' költészi tudományt leginkább vesszük, 's kik abban legnagyobb fény között tündöklöttek éppen, ollyanok valának, kik költeményjeikben illy Istenekkel élték, 's gyakorta midőn Istenek' említése nélkül verseink hidegek volnának, 's éppen nem gyönyörködtetnének, akkor az Istenekkel töltött költemény fölségesen hangzik. Lássuk ezt Rajnis' kéziratjából, mellyet Bittnicz közlött. A' Magy. nyelvbeli Előad. tudom. I. 324. 's melly imígy következik: Lássuk csak ez egyet. „A' mult XVII. Századnak vége' táján egy jeles képiró Szüze Grófnét úgy írta, mintha a' kocsi, mellyben a' Grófné ült, levegő égben volna; de mi vonnya azt? lovak-e? vagy mi egyéb állatok? azt a' felhő miatt nem lehetett látni." A' képiró azt kivánta, hogy ezt a' képet valamelly Poéta szép

verseivel ékesítse. Ha már egy jámbor Keresztyén e' következő verset szerzette volna:

E' bölcs, szép, jámbor Grófné érdemli, hogy őtet
A' könnyű kotsiján Angyalok égbe vigyék;

nem kétlem ez sem szükölködött volna dicséret nélkűl. De mi ez, ha egybe vettetik egy akkori elmés, és a' régi költeményeket szerető Poétának Fieubet Gáspárnak imez verseivel?

Ez, ki kocsin vitetik magas égre, mi Isteni Aszszony?
Juno-e? vagy Pállás? vagy Cziteréi Venus?
Hogha nemét nézed: Juno, nagy eszére tekintve:
Pállás; szép szeminek fényire nézve: Venus?

Sőt, én úgy vélekedem: hogy maga Religiónk' méltósága-is mintegy megkivánja, hogy holmi földi tárgyakra függesztett költeményeinkbe csupa tiszteletből se keverjük azokat, kiket dicsőülteknek ismérünk és vallunk. Élhetünk tehát a' görög vagy római mythologiával szabadon, csak Bittnicz' intése szerint öszsze ne zavarjuk ezeket amazokkal, mellyhez még azt-is teszem: hogy ifjú költészeink ne kövessék azokat, kik verseik' tökéletességét abban helyeztetik, ha a' mythologiának minden hőseit egy halomba rakhatják, 's ez által miveiket érthetlenné 's unalmassá teszik; 's a' kereszténvi, vagy éppen vallási dolgok közé ne keverjék, nehogy annak szentsége ez által néműleg alacsonyittassék: „sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum.“

3) Az erények és gonoszságok csudálatosokká változnak, ha mindennapiak vagy szokottak lenni megszűnnek, és nemüknek csinosultabb 's fölségesb lépcsőjére fölhágnak. Egyarányosan csudálatosok Oedipus' gonosz tettei, 's Hippolytus ártatlansága.

4) Néha a' szokatlan és váratlan természeti okok' következése-is csudálatosságot indíthat, de itt nagyon vigyázni kell, nehogy a' hihetőségből kitévedjünk; mert még Virgiliusnak is szemére hányják a' Criticusok, hogy nagyon sántikált, midőn Aeneise I. könyvében a' hajótörést szenvedett, 's legnagyobb inségben sínlődött, Aenéással hét szerencsés esettel elébe akadott szarvast lövet agyon Africában, hol ezen állatok nem tenyésznek; hasonló hibákat fődöznekföl annak III. és VI-ik könyvében-is. Illyen hiba volna, ha valaki Ábrahám által föláldozandó Isaák fiat puskával lövetné agyon.

5) A' természet feletti jelenések, mellyeket csudáknak nevezünk, és az akár jó, akár rosz jövendőt jelentő jóslatok, a' legvigyázóbb 's legtudósabb emberekben néha bámulást gerjesztenek, akár igazak legyenek azok, akár hihetőséggel költöttek. Amaz iszonyatos két kígyó Virg. Aen. II. k. midőn Laocoont megtámadja, 's két fiával együtt nyomorultúl megöli, rémülést, bámulást, és nagy figyelmet okoz az olvasóban; több illyeneket találhatsz Virgiliusnál, 's más Epicus költészeknél, de még az alagyas és lantos poétáknál sokféle következésű szerencsés, és szerencsétlen jóslásokat olvashatni. Majd a' madarak' repüléséből, majd valami szokatlan vagy ritka égi jelenésből, villámlásból, zörgésből 's a' t. veszik-föl azokat. Így a' Trójai ló a' kapu' küszöbénél háromszor megállott.

6) Mind ezen elmondottakból kinyilvánosodik az, hogy a' hihetőség minden költészi tulajdonságok között legelső, melly a' többieket magához vonva, úgy szólván: egyedül maga teszi a' költeményt dicsé-

retessé, holott sem az új, sem a' csudálatos magában semmit sem ér, ha csak hihetőséggel nem erősíttetik. Kinyilvánosodik az-is: hogy, a' mire bennünket Aristoteles és azután mások annyira figyelmessé tettek, a' szebb természetnek minden, és pedig legkényesebb utánozása a' hihetőségben foglaltatik; annakokáért igaz az: hogy valamint a' történet-irásnak lelke az igazság, úgy a' poésisé a' hihetőség 's ki a' valódi jeles költészi nevet megérdemelni akarja, azon legyen: hogy a' valót, mint hihetőt adja-el, a' hihetőt pedig mint csudálatost fesse.

A' költészi Találóság' kifejtéséről.

Valamint a' szónoknak, hogy hallgatói szivét föl-indítsa azokra, miket elébe ád, ékes szollással, erős okokkal, és heves indulattal kell élnie: úgy a' költésznek felette ékes szollásúnak szükséges lennie, mit pusztán kongó hanggal, és üres szavakkal el nem érhet; hogy tehát ezen czélját elérje, szükséges azon forráshoz járulnia, mellyből a' szónok-is veszi ékes szollásának ajándékát. — A' mi tehát a' költészi találóságot kifejti 's ékessé teszi, abban szükség jártosnak lenni a' poétának, azon kifejtést pedig: Okoskodás (argumentum), indulat (affectus), erkölcs (mores), character, és a' költészi rajz szerzi-meg; lássuk tehát ezeket egyenként.

1. Okoskodás.

Az Okoskodást, mellyel föltételét az emberi szívbe kivánja a' költész oltani, semmit nem különbözve

abban áll, miben a' szónokoké, 's ezt egy két példa megmutatja.

1. Mint a' szónokok, úgy a' költészek-is, mit gyakran egyszerű rövidséggel mondhatnának, azt elhatározatú körűlirással bővítik, p. o. a' hír elterjed, így fejti ki: a' hír olly valami roszsz, mellynél semmi gyorsabb nincs (Fama malum, quo non aliud velocius ullum). Vagy az elhatározást a' következőkből szerkeszteti, mint Horatius Epist. I. 1. „Virtus est: vitium fugere, et sapientia prima stultitia caruisse." Ugyan is mit következtet az erény, minthogy a' vétket kerűljük; 's mit a' bölcseség, minthogy bolondok ne legyünk? 's ime mi szépen szerkezteti a' költészi találóságot e'képpen a' poéta! —

2. Igen helyesen fejti-ki magát a' költész a' részek' elszámlálásával is. Így Horatius I. k. 28. Odájában a' halálnak sokféle módját e'képpeu számlálja-el:

. . . . . egy komor éj 's út
Vár mindent: kell menni ha szollít.
Másokat a' Furiák vetnek vad Mársnak elejbe;
Éh tenger sokat elnyel örökre:
Vén 's fiatal sűrűn hal, 's hull temetőbe: Hekáte
Senki fejét nem hagyja nyiretlen. *Virág* ford.

3. Igen gyakorta bővítik a' költészek Találóságuk' kifejtéseit a' hasonlítások, különzések, és összeillesztések által; 's nem ok nélkűl, holott a' poésisnak elve gyönyörködtetés lévén, azok erre legalkalmatosabbak. Ovidius a' többek között leginkább élt illyen kifejtésekkel, és igen szerencsésen. De szép Horatiusnak-is L. II. Ode 9. ezen különzésekkel ékeskedő verse:

Nem szirtosít a' záporeső mezőt
Mindenkor; a' szélvész nem erőlteti
A' Kaspium tengert örökké
Háborodásra, nemes barátom!
A' téli dér 's jég Armenián nem áll
Lombán egész esztendeig; az Éjszakok
Nem fúnak a' Gárgán hegyére
Szűntelenül, csereket kopasztván
Te, tőled elvett Miszteden untalan
Könyvezsz 's a' t. *Virág* ford.

Legyen ez elég; különben-is, ki magát illyesekben tökéletesíteni ohajtja, szükség a' jelesebb költészek' remek miveit gyakortább figyelemmel forgatni, azokban számtalan utánozásra méltó példákra akadhat, ha a' talált virágokat szorgalmatosan kijegyzi 's használja.

II. Indulatok.

Mi nagy erejük légyen a' költészi kifejtésre az indulatoknak, könnyen átláthatja az, ki csak egy szikrájával-is bír a' költészi szellemnek, holott ezek olly behatólag uralkodnak az emberi sziveken, hogy azokat méltán minden cselekedeteink valódi forrása gyanánt tekinthetjük. Ha fő kötelessége a' poétának gyönyörködtetni, bizonnyára akkor leginkább éri-el ezen czélját, midőn az embereken hatalmaskodó indulatokat élénk rajzolattal festi, 's tüzes kifejezésekkel fejtegeti; hogy pedig ezt tökéletesebben teljesíthesse: szükség azon indulatot, mellyet gerjeszteni ohajt, magának-is érezni, vagy legalább voltaképpen ismérni Horatiusként, ki erről imígy szoll: „Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi;

tunc tua me infortunia laedent. — Szükséges pedig a' költésznek arra általában vigyáznia: hogy a' kifejtendő indulatok forrók legyenek és hevesek, váratlanok és sűrűek, közönségesen ugyan rövidek: de még-is néha hoszszabbak 's a' beszélgetésekbe, és költészi virágokba különbféleképpen keverttek, 's nagyobb behatás okáért néha öszszehalmozottak. Ezeken kivűl különös szabályokat adni föleslegesnek itélem, holott ezt a' természet maga adja azoknak, kiket különösen kiválasztott a' költészi pályára. Itt néhány gyakortább előforduló indulatokat hozandok-föl leginkább azért: hogy kitünjék, miképpen festék azokat a' világ csudálta költészek remek miveikben. Ezek sorában legyen első a'

1) Szeretet és szerelem; mert nemzeti nyelvünk a' két különböző nem között nőszésre vágyó gerjedelmet szerelemnek, e' nélkül pedig szeretetnek nevezi azon forró indulatot, mellyel Istenünkhez, embertársunkhoz, hazánkhoz, szüleinkhez, rokoninkhoz, házostársainkhoz, barátinkhoz 's a' t. viseltetünk. A' szeretet, de főképpen a' szerelem sokféle 's csudaerejű következésekkel van öszszeköttetve. Ez tudni illik aggódó tárgyáról szűntelen emlékező, a' szeretettet mindég jelen képzelvén kölcsönös beszélgetést látszatik azzal folytatni, neve szűntelen ajakin forog, mindég együtt óhajt vele lenni, gerjedelmét titkolni nem tudja, élesen belátó és visla, de féltékeny és gyanakodó; könnyenhivő, bátor, rettenetlen, elszánt, a' veszélyeket megveti, békételen, hivataljában tunyálkodó, kész akármi áldozatra, szánakozó, gyengeszivű, érzékeny 's a' t. A' szerelemnek nyilvános jelei ezek: a' ki szerelmes,

az éjtszakákat álomtalan tölti, étele csekély 's ízetlen, arcza halavány, szűntelen sohajtozik, a' természet' kellemeiben szer felett gyönyörködik, komoly, könnyen, 's gyakorta könnyez; — a' megvesztegetett szerelmesnek lábai 's tagjai reszketnek, ifjú korában vén, minden unalmas előtte és gyülölettes, szemei beesnek, szine sáppadt, szem látomást fogy 's a' t. De lássuk már a' szereteteknek, és szerelemnek példáit. Virgilius Aeneise II. k. a' 637. versb. a' polgári forró szeretetet így fejti-ki Anchisesben:

Trója elestte után éltét folytatni vonaglott,
Készebb számkivetésre — —

'S utóbb ugyan Anchises így folytatja:

Ám a' mennyeiek, ha akarták volna, hogy éljek
Ősi lakásom' megtartották volna; elég volt
Látnom elomlását, 's azt érve megélni felesleg.

Ugyan ott Aenéas, mint a' haza erős lelkű polgára imígy szóll: v. 314.

Arma amens capio, nec sat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi: furor iraque mentem
Praecipitant, pulcrumque mori succurrit in armis.

A' gyermek eránti szülői szeretetet Homerus után Virgilius fölségesen írja-le, 's ugyan az a' II. könyv. 533. versében Priamusz atyai szeretetétől és fajdalmától elragadtatva írja-le, miképpen megtámadja Pyrrhust Polites fiának embertelen megöletteséért. Így fordítá Baróti Szabó Dávid:

Itt Priam ámbátor félig már meg vala halva,
Nem tarthatta szavát, meg nem tarthatta haragját.

Hozzád e' fene tételedért, kikiálta, ha van még
Szem mi ránk és gondviselés a' csillagos égben.
Légyenek érdemlett fizetéssel az Istenek, a' ki
Végbe vivéd szemeim láttára fiamnak halálát,
'S gyilkosságoddal bús szívemet által ütötted!
A' kire rá fogod, hogy nemződ volt bezzeg Akilles
Nem bánt én velem így, ellenségével; előtte
Szent lévén a' bizodalom, melly benne vetődött
Viszsz' adatá Hektor' testét, hogy sírba tehessem,
'S engemet-is szeretett népemhez viszszabocsátta.
Így szollott az öreg, 's dárdáját rája lövelte
Minden erő nélkül, melly tüstént viszsza-szököllött
A' rezegő rézről, 's annak boglárja fölén csak
Hasztalanúl csüggött.

Az anyai és atyai szeretetet hasonló 's még érdekesb élénkséggel írja-le ugyan Virgilius Aeneise IX. és XI. könyvében, melly gyönyörű példákat, nehogy felette-is hoszszas legyek itt föl nem hozhatván, ajánlom ujoncz költészinknek azok' figyelmes elolvasását.

A' házas-társi érzékeny szeretet' indulatját szokása szerint igen élénken írja-le Ovidius Heroid. Epist. I. Penelopéban, de még gyengédebb érzésekkel festi ugyan azon mivének XIII. levelében, mellyet Laomedával irat Protesilaushoz; én azt így fordítottam *):

Föltámadt Boreás, 's indítja feszítve vitorlád
'S Protesiláusom im' meszszire úszva haladt.
Míg szemlélhettem férjem, szemléltem örömmel,
'S míg szemeid láttak, láta követve szemem.

*) Ovidiusnak ezen mive: „Heroidum Epistolae" magyarra fordítva lön általam, 's még talán ez idén azt-is kiadondom.

Téged nem látván, láttam még puszta vitorlád
Ezt feszesen néztem szem merevedve soká.
'S mint már eltüntél, 's eltünt tova lengve vitorlád
'S nem vala tengernél látni szememnek egyéb
Fényje szememnek is eltünvén, köd fogta hunyódva
'S mint mondják, térdem lankada és lerogyék.

— — — — — — — — — — —

Nincs kedvem hajamat piperézve fodorba szedetni
Nincs aranyos köntöst öltni magamra időm

— — — — — — — — — — —

Tudniillik vegyek én halvér festette ruhát rám,
'S küzdve vivódjék ő Trójai bástya alatt?
Fésüljem magamat sisak annak nyomja fejét hát?
Lágy köntöst vegyek én; férjem otromba vasat?
Mondják: hogy nyomodat követém, mint ille, csainatlan.
Úgy van! míg e' harcz tart, szomorú leszek én.

— — — — — — — — — — — —

Tudja mi Hectortúl félek. Paris adta hirűl, hogy
Hector vas kézzel vér viadalra hevült.
Bárki ez a' Hector, ha szeretsz, ötöle magad mentsd
'S hogy ne felejtsd légyen vésve szivedbe neve.
Ezt hahogy elkerülöd, mást-is kikerülni iparkodj,
Gondold mindég: sok Hectorok állanak ott.
'S a' hányszor viadalt kezdesz, mond gondolatodban:
Hogy megkíméljem, Láodemia irá.

— — — — — — — — — — —

Úgy de miért látom gyakran meghalva személyed?
Mért látszik nékem, hogy panaszokra fakadsz?
Fel-felijedve az éj zavaros tüneményit imádom:
Thessali oltárok füstölik áldozatom.

Tömjényzek, 's könnyem ráhintvén, szinte mikép' bort
Lángra ha öntünk, úgy lobbanik újra tüze.

– – – – – – – – – – – –

Kétségben vagyok én, engem sokféle szorongat,
Elhitet a' félés: hogy megesett, mi lehet.
A' mikoron harczolsz más részén meszsze világnak
Hogy képed lássam nézgelem arcz viaszod.
Annak kedvezek én, azzal szót váltani szoktam,
Az karolásomnak vészi gyakorta hevét
Hidd: többet jegyez e' viaszom, mint tán csupa képet,
Adj neki csak szollást, Prótesiláe, valód.
Ezt nézem, 's férjem' képében ölembe szorítom;
'S néki panaszt rebegek, mintha beszélne velem.
Esküszöm én mindenre mi szent, testünkre 's frigyünkre,
Melly hű lelkünket házasi lánczba füzé;
'S arra, hogy ősz hajjal fejedet behavazva tekintsem,
Testeddel, mikoron viszszakerülve hozod:
Hogy követőd lészek, sorsod bár merre vezérel,
Vagy ha, (mitől félek) — vagy hahogy élve maradsz.
Egy kisded kérés levelemnek légyen utólja:
Mind engem ne felejts, mind magad el ne felejtsd.

A' tiszta baráti kölcsönös szeretet' leírását Nisusban és Euryalusban mi élénk ecsettel festé Virgilius Aeneisének IX. könyvében lássuk az eredetiből:

– – – Tunc vero exterritus amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem.
Me, me, adsum, qui feci: in me convertite ferrum
O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste nec ausus
Nec potuit: coelum hoc, et conscia sidera testor,
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.

Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
Transadigit costas, et candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus letho – – – – –
– – – – – – – – – – – –
Tum super exanimem se se projecit amicum
Confossus, placidaque ibi demum morte quiescit.

A' bódult szerelem' képét tökélletesen adá Seneca Hippolytusában Act. II. Scen. I. hol Phoedrát ki Hippolytusért haszontalan égett, imígy adja elönkbe:

Erumpit oculis ignis, et lapsae genae
Lumen recusant, nil idem dubiae placet,
Arcusque varia jactat incertus dolor.
Nunc ut soluto labitur moriens gradu,
Et vix labante sustinet collo caput.
Nunc se quieti reddit, et somni immemor
Noctem querelis ducit; attolli jubet,
Iterumque poni corpus; et solvi comas,
Rursusque fingi, semper impatiens sui
Mutatur habitus; nulla jam ceteris subit
Cura, aut salutis, vadit incerto pede,
Jam viribus defecta, non idem vigor,
Non ora tingens nitida purpureus rubor,
Populatur artus cura: jam gressus tremunt,
Tenerque nitidi corporis cecidit decor,
Et qui tenebant signa Phoebeae facis
Oculi nihil gentile, nec patrium micant,
Lacrymae cadunt per ora, et assiduo genae
Rore irrigantur.

2) Harag. A' haragos felgyúl, vére fejébe száll, fogait csikorgatja, szemei szikráznak, szája habzik, dühödik, ajaki majd kékülnek, majd halványodnak: eszét elveszti, bosszút forral és keres,

hangos perlekedésre fakad, örjöng, lármáz, szitkozódik és káromkodik, átkozódik, gyaláz, egész megvetéssel bánik, keserűn nevet, szemeit elforgatja, fuj, puffadoz, fenyeget. Jelei ezek: majd halványúl, majd vörösűl, semmi bizonyos szine nincs a' haragosnak, fejét rázza, kezével hadaráz, lábaival tapod, remeg, izzad, síró formán 's mintegy sikóltva nyög. — Lássuk ezen indulat' festésének-is néhány példáit. A' harczra haraggal menő Turnust így irja le Virgilius Aen. XII. k. 101. vers.

His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillae absistunt: oculis micat acribus ignis.

Aeneas Helenát Trója romlásának okát tekintvén, ellene így hevül-fel: Aen. II. k.

– – – – – mint Dardanidák, és
Ön maga nemzetsége közös furiája, homályos
Rejtekbenn a' szent oltár' szűk háta megett ült.
Felgyúladt haragom; 's kedvem jött, édes hazámnak
Vég romlásáért boszszúmat tölteni rajta.
Tudnillik, mondék, ez meg fog térni Micéna
Keblébe büntetlen, mint győztes büszke királyné?
Ez spártát, férjét, szülőit, gyermekit, házát
Meglátandja? tehát ezt a' bús Trójai hölgyek
'S Trójai bús ifjak fogják kisérni rabokként?
'S meggyilkolt Priamus, felgyújtott Trója 's patakként
Annyiszor ontódott vérünk torlatlan hagyassék?
Nem soha! – – – – –

Szabó Dav. ford.

Ismét egy más példa Horvát Endre Árpádjából:

Lóra kap és lobogó tűzzel hol az étek az ember
Tápláléka, bemegy, kópját szurja csikorván

Tajtékzó fogait: „ha vagyok megfosztva szerelmes Szépemtől: te se élj!“ zordul dörgötte 's tovább ment.

Láthatsz ezen indulatról több ékes és élénk festéseket Virgilius' Aenéisében, különösen a' IV. könyvben, midőn Didó Aeneásnak hitszegését szemére hányván, haragjába átkozza; úgy a' XI. könyvben Turnus Drances tanácslása és kisebbítése által fölharagíttatván, megvetését és keserű szemrehányásait viszonozza. — Tetszik még fölhoznom Médéának Jáson ellen tett fenyítését Ovidiusból Heroid. Epist. XII. melly a' legkeményebb átkozódásnál keményebb; — ime az az én fordításomból:

A' kiket én nyomban! – de mit ér fenyegetni előre?
Szörnyü fenyítést szül lángra hevülve harag.
Mérre viend haragom, mégyek. Megbanni fogom tán
Bánjam, hogy hitetlen férjfi pazallta kegyem.
Lássa az Isten bár, ki dühét gerjeszti hevemnek,
Mit forralhat agyom, nem tudom; ám de nagyot.

3) Öröm. Az öröm ritkán marad rejtve, közönségesen ki szokott törni, 's azt csak bizonyos jelek ismértethetik-meg. Azok pedig a' tárgy és örvendező személyek különbségéhez képest különbfélék; tudni illik: majd vidám ábrázat és szín, taps, nevetés, kurjongás, ölelgetés, kézszorítás, üdvözlés, kivánás 's a' t.; majd pedig hallgatás, bámulás, remény, könyezés 's a' t. Tibullus III. könyv. 6. Elegiájában azt mondja, hogy a' nevetés az öröm követje:

Hajh mi nehéz örömöt ha hamis, hazudozva mutatni
Tréfát bús szívtől nyomva tetetni nehéz.
Sem helyesen hazug ajkakkal nevetésre nem indulsz.

Claudianus a' hirtelen öröm jeleit remegésben, sirásban, ölelésben helyezteti, midőn így szoll:

Két fia, mint látott (mert tisztán fényle az égen
Cynthia) édes öröm remegett konyüjébe vegyülve,
'S a' nem várt tagokat forró karolással ölelvén,
Monda: az Alpestől oh csak ma karomba vetődött!
Honnan jösz szeretett? kezed, add, jobbomba szorítnom.

Legékesebben festé pedig Virgilius az örömöt, mellyet Aeneás atyja Anchises érzett megérkezett fia látásán. Aen. VI. könyv. 684 's köv. vers.

'S az mikoron látná Aeneást jönni feléje
A' gyöpön, ag kezeit vígan terjeszti elébe;
Könnye elönté arczáját, 's illy szóra fakadt ki:
Megjöttél csak ugyan, hűséged, mellyet atyád hitt
Győze göröngyös utat, szabad egymást látni 's ölelni
Oh fiam! és ismert szavainkat hallani 's adni!
– – – – – – – – – – –
Addsza szorítani jobbod,
Adsza, atyám! kezedet, 's ne tilalmazz téged ölelnem.

4) Szomorúság, fájdalom. A' szomorúaknak elméjük illetődött, zavaros, és csak nem tompa, képük komoly, szemeik a' gyakor sirástól vörösök. Ha a' szomorúság igen nagy, merevedést és érzéketlenséget, gyakorta tébolyodást, és dühösséget okoz. A' társaságot kerüli, és magányosságot keres. Majd minden tárgy, minden előforduló dolog és alkalom megújítja fájdalmát, és szive' sebét fölfakasztja, a' vigasztaló okoskodásokat nem szereti hallgatni, kedvelli a' vele sirót, fájdalma' okát szereti gyakorta is mételve beszélni. A' szomorúságot elárulo jelek e' következők: leeresztett és szétszórt haj; a' könnyek' és a' szemnek földre szegezése, a' testnek megfásulása, az arcznak és meljnek harczolása, a' ruhá-

nak megszaggatása, gyász ruha, a' magát csinosítási gondatlanság, 's szennyesség, csuklás, nyögés, jajgatás, ordítás, álomtalanság 's a' t.

Lássuk a' fájdalmaknak festésében kétség kivül legnagyobb mestert Ovidiust, minő érzékenyen és körülményesen írja-le Niobé iszonyú fájdalmát, mellyet érzett két fiainak meggyilkoltatásán: Metamorph. VI. 4.

A' hidegült testekre borul 's rendetlenül osztja
Minden gyermekinek vég csókját sűrű sirámmal:
'S elfordul merevült karait felemelve az égbe
Lakjál jól kegyetlen Latona mohódva kínommal
Lakjál jól, így szolla, 's sirámom töltse be szomjad
Vad szivedet tartsd jól, e" hét hunyt által elérted
Vesztemet; örvendezz. – – – – – –

Majd ismét ezek után meggyilkolt leányainak tetemei felett imígy végezi-el fájdalma özönjét:

– – – – – – Megfosztva lelankadt
Lelketlen fia; férje, leányi csoportja között, és
Megmerült bújába. Haját nem lengeti a' szél.
Arczán szin nélkül a' vér; szeme, bútól elölve
Mozdúlatlanul áll. Nincs semmi mi élne alakján.

Nem kevésbé élénk Ovidius a' fajdalom kifejezésében midőn Thysbe kesergését festi lelketlen Pyramusa felett Metam. IV. 4.

És szaggatta hajját, 's a' kedvelt testet ölelte,
Könnyel tölti be a' sebeket, 's elegyíti sirámmal
Véré', és hidegült arczát csokolva, kiáltá:
Pyrame, hah, mi eset ragadott-el téged ölemből,
Pyrame, adj választ! lelkednek hű fele Thysbe
Szollit hallgasd-meg, 's lehanyatlott képed emeld-föl.

5) Szégyen v. szemérem ennek következése valamelly belső edződés és lelki bánat, néha kerüli a' világosságot, és társaságot, vagy ha emberek közé megy-is, lappangva 's félve jelenik-meg. Többnyire külső jelek által ismeretes, illyen a' pirulás, a' szemnek lefüggesztése, hallgatás, néha lármázás, 's a' mint a' személyek' különbsége választja könyezés. Ovidiusnál (Heroid.Ep.IX.) Deianira ezen indulat' támasztása által igyekszik Herculest lelkének előbbi nagyságára 's tartozó hűségére viszsza kecsegtetni, midőn így ír:

Jobban kezdél, mint végzel. Felmulja utóbbit
A' kezdet: — melly más gyermeki 's férjfi korod!
Kit sem ezer vad, sem Schenelêius csinja, se' Júno
Meg nem győzhete, azt győzve tiporja Amor.
— — — — — — — — — — —
Jonia lányi között kosarat hogy kötsz vala, mondják;
'S asszonyi feddéstől félsz vala gyáva vitéz.
Nem szégyenled-e Alcíde: hogy ezernyi dicső nagy,
Munka után kosarat köt nyesegetve kezed?
'S pazdorjás fonalat kard törtte hüvelyked eresztget,
'S fonyttod Szépednnk fontra kimérve adod.
— — — — — — — — — — —
Hah szégyen! te midőn fosztottál borzas oroszlányt.
A' bőr asszonyi lágy tag födözésre jutott.
Nem tudod, és csalatol, nem oroszlány böre az immár
A' tied; ám te vadat győzsz vala, téged amaz 's a't.

Ugyan Ovidiusnál azon könyv XXI. Lev. Cydippe Aeontiusnak így:

A' házasságról szólván, szégyenbe borulva
Érzém, hogy pirulás arczom elönti vala.
És szemeim mintegy kebelembe szegezve sütém-le,
A' szemeket, mellyek vágyjaid eszközei.

6) Félelem, ez különbféle változásokat okoz az emberben, a' lelket megháborítja, a' ki félénk, az minden veszedelemtől retteg, 's azt nagyítja, szinte elvakul, gyalázatos futásnak ered, kelleténél nagyobb vigyázással van, minden zörrenéstől, minden véletlen jelenettől megijed, 's helyét nem találja, szemét minden felé meregeti, figyelmesen hallgatódzik. Jelei: halavány sárga, fázékonyság, szív dobogás, rémülés, reszketés, a' hajnak fölállása, a' tagok' megdermedése, a' szó elállása, a' térdek' remegése 's a' t.

Szép Virgiliusnál ennek leirása félelmét írja-le Aeneise II. k. 725 versénél kezdve:

Rejtettebb helyeken lépdelve haladtunk
'S engemet, a'kit előbb rám szórt nyil meg nem ijesztett,
Sem görögöknek rám rohanó falkája le nem vert;
Most minden szellő rémít, 's véletlen esett kis
Hang-is ijeszt féltvén terhem 's úti társaim ügyét.
A' kapuhoz közelítve útam végezve gyanítám:
'S im' sűrű láb dobogás látszik hangozni fülembe
Viszszatekintek az éj sűrű köd boritotta homályba:
'S szolla atyám: fus-fuss fiam, im' közelítenek immár.
Pajzsokat és rézfegyvereket, tündökleni láték.
Nem tudom itt mellyik rám esküt Isten eszemtől
Rémülttet megfoszta.

Az őzfiben mi élénken írja-le Horátius a' félelmet lássuk: I. k. XXIII. Oda.

Futsz tőlem Kloe mint őzfi, ki rengeteg
Erdőben remegő annya után heven
Esdeklik, szaladoz, fél
Szellőtől-is az oktalan;

Mert vagy zörgeni kezd a' leveles haraszt,
Szélfujtára, vagy a' csipkebokor mozog
Gyiktól, szíve legott ver,
'S reszketnek neki térdei.

Virág ford.

III. Erkölcsök.

Aristoteles, és azután Horátius, hogy a' költészi beszéd erkölcsös, az az: a' beszélőknek erkölcseihez és szokásaihoz alkalmaztatott legyen, melly ajánlást annyival-is figyelmesebben meg kell a' valódi költésznek tartani, hogy annak elhenyéltével az indulatokat sem lehet voltaképpen kifejezni. Ugyan nézzük csak, ha nem különözik e a' szeretet, öröm, harag, félelem' indulatjában a' férjfi az aszszonytúl, az öreg az ifjútúl? — Ha ezekben nem szemes a' poéta, hogy fogja a' természetet utánozni? hogy fogja mivének a' kívánt hihetőséget megszerezni? 's adhat-e ezek nélkűl jó, avagy csak középszerű poétai mivet-is? Nem ok nélkűl mondja valóban Horatius:

Aetatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.

Aristoteles és Horatius az emberi erkölcsök' oktatását négy fő részekre osztották: t. i. korra, születésre, nemre, és nemzetre.

a) A' Kor vagy ifjú, vagy közép, vagy öreg.

1) Az ifjú, mig fölserdűl gyermek; azért nem kell p. o. négy vagy öt esztendős gyermeket úgy festenünk, mintegy élete' mosolygó tavaszában viruló 20. 24. esztendős ifjút; igen szépen leírja Horatius az ifjúság' természetes lépcsőit

A' gyermek, ki beszélni tanult és járni; hasonló
Társai közt örömest játszik, de haragra is indúl
Ok nélkül, 's elcsendesedik; kis idő vártatva megintlen
Változik. A' serdült és már nevelője kezéből
Felszabadult ifjú; paripákra, kutyákra, mezőre
Vágy: mint gyenge viasz hajló a' roszra; ha fedded,
Durva, makacs, morog; orránál meszszebbre ki nem néz
Tékozló, dölyfös, heves; a' mit ölelve fogadt el,
Fordúl 's hirtelenűl meljétől viszszataszítja
Virág ford.

Az ifjuságnak ezen évenkénti korait, azoknak erkölcsi tekintetében gyönyörűen előadja Terentius az ő Comoediáiban: Cliniás, Pamphilus, és Aeschinus személyjeiben; így Virgilius Julust Didó királyi vadászatjánál, 's Gyást a' vízi bajvivásnál.

2) A' közép vagy férjfiúi kornak erkölcseit-is igen helyesen leírja Horatius:

A' már meglett férjfi bőcsös tisztségre törekszik,
Gazdagság, hatalom neki legfőbb tárgya 's barátság;
Minden tetteiben vígyáz, hogy kárba ne essék.
Virág ford.

A' férjfi kor legközelebb lévén mind az ifjú, mind az öreg korhoz, igen okosan mind a' kettő erkölcseinek javát magának szorgalmatosan kiszemezi, 's hasznára fordítja. Virgilius' Aeneása, és Homerus' Anchisese és Ulyssese, e' festésnek remek peldányjai.

3.) Öregség ez az ifjúság erkölcseivel egészen ellenkezőket bír. Horatius így írja-le:

A' koros őszt sok baj környékezi; mert vagy örökké
Gyűjt, és a' nyomorúlt! megvonván félti magától
A' miket öszvekapart, vagy mindenben hideg és rest;
Mindent napról napra halaszt, kétségben esőleg.

Él; írtózza jövendőjét: panaszolkodik, és mord;
Azt az időt, mellyben gyermek vala, bánja 's dicséri;
A' fiatalságnak haragos feddője 's birája.
Sok jót hoznak, míg jőnek 's nevekednek az évek.
Sok jót elvisznek, mikoron távoznak. – – –

b) Születés (fortuna). Itt nem a' szó szoros értelmét kell átaljában venni; értem az alatt azokat 1-ben, kik minő állapotban születtek. 2-or, kik minő polgári állapotban és helyezetben léteznek. A' szoros értelmű születéshez tartoznak.

1-ben: A' Fejedelmek, kiknek mint nemzetek' fejének, és kormányozójának minden lehető tökélletességben kitünőleg kell jeleskedniök, az isteni forró tiszteletben mindenhol 's minden esetben állandóknak, a' nemzet boldogságának 's emberiség' jogjainak fentartásában buzgóknak lenni legszentségesebb tisztjükben áll; illy tökélyekkel festi Virgilius Aeneását: Aeneás, vagyok én, ki az ellenségi kerektől mentve hozom házistenimet 's a't. És máshol: Aeneás kormányza királyi névvel hennünket; nálánál nem vala senki harczra nagyobb, igazabb, 's kegyesebb. Evander' fiának Pallánsnak elesttét keserven megsiratja, áldozatokat, 's ünnepélyes halotti tisztelkedéseket tesz érette; az égő Trója' lángjai közül atyját vállain kihozza, feleségét Ercusát még az ellenség' csoportja között is keresi; bölcseségének és polgári okosságának több jeles példáit adja; majd mindenekhez leereszkedik, bájtársainak 's kenyeres társainak tartja 's nevezi alattvalóit; a' köz haszonra czélzó intézeteknek, és munkáknak lelkes előmozdítója, különös iparkodását mind a' hajók' készítésében,

mind a' város' felépítésében személyes jelenlétével, kormányzásával, fölvigyázásával, lelkes 's hathatós intésével, kimutatja; a' hadi erényben és erőben, mint fejedelmi vezér, mint magányos katona egyaránt jeles, minden veszedelemnek bátran szemébe áll 's megveti azokat, minden ellenkező dolgokat békével tűr, 's a' szerencsés esetekben föl nem fuvalkodik, a' győzttek eránt kegyes és szelíd, a' győzedelem' örömeiben mértékletes 's a' t.

2-or: A' Nemesek, ide értetődnek hazánkra nézve a' Papok, Nagyok, (Magnások) 's Nemesek; ezek többnyire nagy vidám, és fölemelkedett lelkűek szoktak lenni, polgári alkotmányukhoz szorosan ragaszkodók, királyhoz, hazához fedhetlen hűségűek, az ősi szokásnak és szerkezetnek erős és szinte makacs védelmezőjük, nemes bánással minden áldozatra készek; ellenben a' méltatlan bánás utolsó elszánásra fakasztja őket. Őseik' érdemeihez ragaszkodók, 's azokban könnyen kérkedők, 's azokat főkép' a' háborúkban gyarapítani kedvellik. — Hölgyeik néha azokban kérkedni, 's másokat megvetni szokták. Így Ovidiusnál (Heroid. Epist. 6.) Hypsypile Jasonnak szemére hányja: Hogyha nemes vér, és híres név, a' mire vágyódsz. Im' Mínói Thoasz' vére 's leánya vagyok, és nagy atyám Bacchus 's a' t.

3-or: Katonák ezek kemény természetűek, hideget meleget egyaránt kiállók, a' becsületre kevélyek 's az aztsértők ellen könnyen boszúra hevülnek, könnyen haragra gerjednek, hadi dolgaikban kérkedni szeretnek, hivalkodók, vért szomjúzók, könyörületlenek, óhajtván a' vérontást, nem csuda

ha néha hajlandók voltak a' pártütésre 's a' t. Virgilius' Aeneise V. könyvében Darest maga megbizottságában kérkedőnek írja-le: Erre Dares kérkedve fejét a' harczra emelte, és dömökös vállát mutatá, 's dicsekedve hadarja nyújtva karát, és a' levegőt csapkodja ütése. Merentiust Istentagadónak mondja ugyan Virgilius.

4-er: Polgárok; ezek lágy erkölcsűek, hivalkodók, nyelveskedők, félékenyek, változók, kereskedők, fényűzők 's a' t.

5-ör: Parasztok; ezek egyűgyűek, durvák, ostobák, tanithatlanok, kemény természetűek, ravaszok, hitetlenek, könnyen felingerelhetők.

c) Nem, a' férjfi és aszszonyi nem' erkölcsei sokkal ismeretesebbek, sem mint azokat hoszszasabb értekezéssel illetnem kellene. A' férjfi, ha valódi férjfi, erős, állhatatos, ura házának, gondos táplálója családjának. A' nő, ha az, kinek a' természet bölcs Alkotója rendelte: hű, szelíd, szorgos anyja házának, 's gondos sáfára férje' szerzeményjének; a' legédesebb örömök' szerzője, igen helyesen énekli azért Kis János:

Haj! tövises út az mellyre itt tisztünk hív.
Csak az asszony képbe öltözött angyal szív
Hintheti rózsával.

Ellenben ha eredeti elrendeltetése czéljától eltávozik az asszony közönségesen állhatatlan, hitszegő, álnok, gyanakodó, mérges, a' haragban mértéktelen, a' sirásra kényje szerint kész, 's minden legkisebb indulat által elragadtathatók. Lássuk Ovidiusnál (Heroid. Epist. VI.), melly tűrhetlenül pana-

szolkodik, 's mi meggondolatlanúl kész a' halálra Hypsipile:

Haemoni részekről hozzám egy Thessali vendég
Jött minap, és csak alig lépe be a' küszöbön:
Mint vagyon Aesonides, mondék, de az erre pirulva
Állott, és némán földre szegezte szemét.
Tüstént felszököm, és meljemről tépve ruhámat
Él-e? vagy, ordíték, engem-is ér ma halál?
Él, ugymond, 's a' félékenyt eskünni parancslám,
Esküve, 's hogy még élsz annak is óva hivék.

Mit nem tesz Didó Virgiliusnál: hogy az útra készülő Aeneást Carthagoban megmaraszthassa?

d) Nemzet. A' nemzetiség mi nagy különbséget tesz az emberek' erkölcsiségért nézve könnyen megfogja ki, vizsgálólag megfontolja, hogy nem csak a' tartományok' helyeztetésének és fekvésének, a' légre, 's éghajlatra tekintve különbféle nedveknek az emberi testbe folyása által nagy benyomása van, hanem a' nemzetek egymástól különöző szokásai, a' neveltetés, az érzés és itélet mind meg annyi tulajdonságok különözését okozza; 's mind ezeket nyilván tapasztalhatjuk a' történetekből, és közmondásokból; de a' köznép szájából-is igen kitanulhatni a' nemzeti érzést és erkölcsöket. Tudjuk közönségesen, hogy az Asiaiak általányosan fényűzők; az Africaiak hitetlenek, az Europaiak éles elméjűek 's csiuosult erkölcsűek az Amerikaiak, noha már ma a' csinosodásban az Europaiakat-is megelőzni látszatnak, mind eddig ostobáknak tartattak; — azok kik hegyes tartományban élnek, kemény és nyers természetűek, a' rónák lakosi lágyok és tunyák, a' tengermellékiek ragadozók és kereskedők. A'

szabad nemzet mindenkor nemesebb és nagyobb lelkű férjfiakat szül 's a' t.

IV. Characterek.

A' Character Aristotelesként: a' tulajdonságoknak, indulatoknak, erkölcsöknek, és elméknek azon egy személyben összszejövő és egyesített kötelékje; — vagy is egy olly összeköttetés, mellyben a' tulajdonságok, indulatok, erkölcsök, és elmék egymással rokon egyesüléssel vagynak összeszerkeztetve. Az e' módon leírt character' festésére szükséges a' költésznek nagy gonddal ügyelni, 's azt tökélletesen utánozni; különben mive minden hihetőségét, következőleg érdemét-is elveszti.

Hogy pedig a' költész a' személyeknek valódi és illő characterei megadhassa, ezen Aristoteles által adott három szabályra különös figyelemmel kell lennie:

1-ben: A' Characterek' megegyezésére; ugyan is nem leszen elegendő a' character' képezésére a' személynek akármelly emberi indulatjait, vagy ritka elméjűségét összeszedni; hanem a' szerkezetben szükség a' tulajdonságokra-is figyelmezni, következőleg a' characternek csak azon különböztető jeleket tulajdonítani, mellyek egyedűl azzal egyeznek és öntulajdonuk; t. i. a' characterek' festésében igen szorgalmatosan kell a' személynek korára, állapotjára, születésére, helyeztetésére, hazájára, mérsékletére, indulatjaira, tisztjére 's a' t. szóval: minden legkisebb körűlményért vigyázni, 's mind ezekhez illőleg alkalmaztatni a' fölvett személynek szavait,

cselekedeteit. Ugyan erre int Horatius-is, midőn így szól:

Ha, miket a' játszó mondott, hozzája nem illnek,
A' lovagok 's gyalogok mind fognak rajta röhögni.
Kell tudnod, ki az, a' ki beszél, rab Davus-e vagy hős,
Éltes okos vén ember szól-e, vagy egy tüzes ifjú;
És fő aszszony-e, vagy szorgalmas dajka beszélget;
Vándorló kalmár-e, paraszt szántó-e, ki játszik;
Colchisból-e, vagy Aszsziriából származik; őtet
Melly város, 's helység, Árgos, vagy Théba nevelte?
Virág ford.

Homerus a' characterek' festésében sokkal szerencsésebb volt Virgiliusnál, holott ez hőseinek characterét nem olly tökélletesen tudja változtatni, mint az; sőt nem ok nélkűl e'beli heányját felette is csípőleg hányják némelly criticusok szemére; ellenben Homerusnak majd csak nem teremtői ügyesége, tetszik abban ki, holott csak az egy hősi erősséget olly csudálatosan változtatja: hogy hőseinek mindenikénél a' legszebben, legmesterségesebben változó rajznak mind meg annyi új példányját bámulva láthatjuk. Achillest ő nála az erősség vaddá, szilajjá 's engeszteletlenné, Diomed est erőszakossá, de mellette hallgatóvá és engedékennyé, Ájáxot durva ostobaságúvá, és kevéllyé, Hectort gondossá és vigyázóvá teszi 's a' t. Úgy az előre látást Nestornál természetesnek, nyiltnak, és igazságosnak; Ulyssesnél ellenben mindég takarttnak, tettetettnek, és csábítónak festi.

2-or: Gondjának kell lenni a' költésznek a' Characterek' hasonlatosságára, hogy tudni illik

azok mind a' természetnek, mind a' történeteknek, mind a' költeménynek megfeleljenek; nehogy példának okáért Nerót szelíd és kegyes fejedelemnek, az oroszlányt a' mesében félénknek, a' farkast szelídnek, a' bárányt kegyetlennek fesse. Továbbá: akármi új 's talán még eddig ismeretlen charactert hoz-fel a' poéta, mindig azon legyen: hogy azok' képeztetésüket a' költeményben, és utánozásban a' természetben mintegy példányban helyeztessék; ide tartozik Horatiusnak emez intése:

Vagy hirből irj vagy hihetőleg költs: ha talámtán
Akhillest ismét a' Játékszinre feladnád,
Légyen büszke, serény, bátor, konok, és ki nem ismér
Más törvényt, hanem azt, mellyet neki fegyvere hozhat.
Médea légyen vad 's győzetlen, bánatos Ino,
Ixion álnok, Jo bolgyó, kedvetlen Oresztes.

Virág ford.

3-or: Nem kevésbé kell ügyelni a' költésznek a' Characterek' állandóságára, melly szerint gondja legyén a' poétának, ezen most előladott characterek' két szabályját mivében mind végig folyvást megtartani, 's a' melly festékekkel kezdette, ugyan azokkal végig szinezze fölvett characterének alakját, nehogy utóljára azok egymással épen ellenkezőleg jelenjenek-meg, mi igen nevetséges lenne; ezt monda Horátius-is:

Egy még nem hallott darabot ha kiadni 's személyt-is
Újonnan formálni merészlesz, légyen az ollyan
Végzetig, a' millyen kezdetkor volt, 's maga képét
Tartsa meg.

Virág ford.

A' mondottakból következik: hogy valamint a' költészi beszédnek átalányosan véve, úgy a' költészi charactereknek is rend kivűl ékeseknek, 's fölségeseknek kell lenniök; a' dolgok vagy cselekedetek, legyenek azok bár magukba véve közönségesek és mindennapiak, vagy-is a' köz életből vettek, úgy választassanak: hogy azok az okos hihetőség szabályja szerint, az oda nem való feleslegesektől elvágva szerkeztessenek, és a' dolgok' természetének utánozásával fejtve alkalmaztassanak a' fölvett személyek' charactereihez; ez t. i. az a' nehéz munka, mellyet maga Horátius-is annak ismért: „Difficile est proprie communia dicere."

Ha a' Characterek ezen szabályokhoz egész figyelemmel vagynak alkalmaztatva, a' lelket nem csak varázs erővel bájolják, 's az olvásót nem csak gyönyörködtetik; hanem egészen magán túl ragadják. Terentius', élődije (parasitus), Plautus' dicsekedő katonája, Aeneás' kegyessége, Juno' Trójaiak elleni boszúsága Virgiliusnál, Homerus' Achillese, Ulyssese, Ájáxa kezdettől végig azon egy characterrel birnak; p. o. Juno akarmit tesz, szól, cselekszik nyilván vagy alattomban az Aeneisben, mind a' Trójaiak elleni boszúságból cselekszi. Achilles Homerusnál nem csak a' küzdésben, hanem azon kivűl is mindent haragból tesz.

V. A' költői Rajz.

A' költészi tudományt egész kiterjedésében valódi rajznak nevezhetjük, minthogy annak alapját a' természet' utánozásában helyeztetjük, melly t. i. valamelly poétai képet élénken fest. A' poétai kép

nem egyéb, mint a' gondolatnak illő mondással ruháztatása, és a' jelentett dolgok' hasonlatosságához olly szoros alkalmaztatása: hogy a' kíváncsiakat úgy, mint a' mélákodókat hathatós érdekkel illeti, és a' hallgatónak, vagy olvasónak lelkével az előadott dolognak mivoltát felette elevenen képezteti. E'képpen tehát a' gondolatot úgy tekinthetjük, mint az előadandó képnek rajzát (delineatio); a' poétai beszéd pedig az azt simezendő festék, a' képződés (phantasia) maga a' rajzoló.

A' poétai rajz eligazítását és szerkeztetését Horatius kevés szavakban így meríti ki:

A' vers írott kép: közelebbről nézzed imeztet
'S jobban tetszik; amazt meszszebbről 's jobbnak állító l.

Virág ford.

A' költészi rajzoknak két osztáljuk vagyon: az egyik a' rajzoknak azon nemét foglalja magában, melly több magában ugyan csekély, de helyesen választott és rendelt körülményekből van összeszerkeztetve, 's valamelly eleven képpel indítja-föl érzésünket, és egyszersmind a' lelket csudálkozásra és örömre ragadja. Lássunk világosság' okáért egy két példát: Homerus, ki a' költészi rajzolásnak fejedelme volt Iliásának XX. k. a' 164. versében így írja-le a' megsértetett oroszlány' dühét: „az ártalmas oroszlány, kit midőn a' férjfiak megölni készülnek, öszvejön az egész falu; az pedig elsőben ugyan megvetve lépdegel, de midőn valaki haddal megtámodván, egy a' serényebb ifjiak közűl lándzsával megtámadná, fujva öszsze-

görbíti magát, fogai körül hab gyülekezik, és sohajt mellében az erős szív, farkával pedig oldalait és ágyékát mind két felől verdesi, 's maga magát harczra buzdítja, és fénylő szemeit vadúl forgatva, erős robajjal egyenesen neki tör, hogy valakit megöljön a' férfiak közűl, vagy maga elveszszen az első csoportban." Milly eleven rajzolatja ez a' fölháborított oroszlánynak, kivált ki az eredetit olvassa! Illy élénk leírás ugyan Homerus Iliásának VI. könyvében a' 466-ik versnél kezdve, hol a' fegyverbe öltözött Hectortól, midőn csöcsemős fiát ölébe venni akarná, megijed a' kisded.

Virgilius mint általányosan mindenben, úgy a' költészi festésben-is hív utánozója Homerusnak, ő sem kevesebb élenkséggel írja-le Georgiconj. III. k. a' 133. vérstől kezdve; a' kocsit vetélkedve vonó serény lovat:

Lássdsza, mikor nyílt korlátból kirohanva sietnek
A' lovak, és könnyű kocsikat vetekedve ragadnak:
A' mikor a' kocsisok közzűl kiki győzni igyekszik,
És dobogó szívvel fél, hogy más meg ne előzze,
Tsattag az ostor, előre hajol, megereszti gyeplőjét,
A' kerekek kenetett tengelyt melegítve forognak:
Most leül és szem elől tünik, most talpra felállván
A' kocsis a' levegőn úgy látszik mintha repülne;
Nincs ott késedelem, por felleg emelkedik égre;
Rúdasok a' gyeplős lovakat közel érve reájok
Párálló pihelést, 's tajtékos nyálat eresztnek.

Rájnis ford.

A' költészi rajzok' második osztályja a' rajzoknak azon nemét foglalja magában, mellynek kiképezésére a' költész csak egy két körülményt, vagy bizonyos dolog' külön mivóltát, de melly kitünőbb, 's a' többitől elkülönözve legyen (a' többit azonban elhagyván vagy hallgatván) tüntet elő, 's azt olly világosságba helyezteti: hogy még-is az egésznek igen élénk képe tessék-ki. Ez annyival kellemetesebb festés: hogy az olvasónak, mintha valamelly talányt tulajdon elméjével fejtene-ki, úgy tetszik. Lássuk ezt példákban:

– – – – – nem meszszire Veszta
Kápolnájában Helenát lappangani látom,
'S titkos helyekre magát elrejteni; minthogy elég fényt
Ád a' tűznek lángja.

Éppen mint a' képiró, midőn rajzolatjára világosságot fest, itt-is úgy van festve Helena, kit Aeneás' rejtekében az égő Trója' tüzének világosságánál látja-meg. Ugyan Virgilius' Aenéisében Polyphemus óriás' nagyságát, nem tagjainak iszonyúságával, nem öl számra méregetve festi; hanem hogy azt olvasói képzeljék, egy iszonyú nagy terjedésű barlangba hoszszat fekteti, majd bot gyanánt egy felette hosszú egész fenyő fát ád kezébe, végre a' tengerbe lépteti, 's annak szinte közepéig vezeti, és még sem ér oldaláig-is a' víz, és e'képpen tünteti elönkbe iszonyú nagyságát. Illy poétai rajzok szerencsés festését az alkalmas, dolgot nagyító 's ékesítő epithetumok leginkább elősegítik; szükség azonban a' kezdő költésznek felette vigyázni: hogy azokkal igen vakmerőn ne éljen.

A' költői Elrendelésről, és kimondásról.

I. A' költészi Elrendelés.

Valamint minden dolgokban bizonyos rendnek elkerűlhetlenűl szükséges lenni, mert a' rend lelke a' dolgoknak: úgy 's kiváltképpen megkivántatik az a' költészi mivekben-is; kiváltképpen mondom, mert miután a' költészi mív' elve a' gyönyörködtetés, ezt semmi inkább meg nem adja, mint a' rend. Miután tehát a' költész fölvett munkálódására bizonyos tárgyat, 's arra több adatokat választott 's szedett öszsze, szükség arra ügyelnie: hogy azokból a' legalkalmasbakat, a' legritkábbakat, 's legújabbakat alkalmaztassa mivébe, és a' választottakat okosan 's előrelátólag, mindeniket. t. i. illő 's rendes helyére tegye. Így adja ezt röviden előnkbe Horatius:

Jó és kellemetes leszen a' rend vélem, imigyen:
Hogy most, a' mit csak most szükség mondani,
mondgya
A' többit pedig elhallgatván, hagyja ki mostan.
A' szókat szemesen válaszsza-ki: ebbe szeressen,
Aztat vesse-meg, a' ki poémát szerzeni készűlt.
Vir. ford.

A' Rend kétféle: természetes, t. i. és mesterséges; amaz a' történetírókat és szónokokat illeti, a' mesterséges rend pedig a' költészek' tulajdona.

A' természetes rend az, melly a' dolgot a' természet, idő, és cselekedetek ollyan folyamatja szerint adja elő, melly szerint történt, vagy történni szokott közönségesen.

Ellenben a' mesterséges rend az, melly noha folyamatjára 's természetes körűlményjeire nézve

fölforgatottnak lenni látszatik, még-is az utóljá't a' középsővel, a' középsőt az elsővel czélja' kivitelére úgy összekeveri a' költész: hogy abból az egészre nézve egy igen ékes rend keletkezik.

Mint már feljebb-is az I. Fejer. 2. §-ban említém, minden költészi miv' kidolgozása abban határozódik-meg: hogy ügyesen állapítassék-meg, mellyik tárgy illik a' munka' kezdetére, mellyik közepére, 's mellyik a' végére; mert miután a' poésis akármelly nemének magában egy egészet kell tenni, Aristotelesként pedig az egész ezen háromból foglaltatik; önként át fogja a' költész látni: hogy ezen rendelkezésre nagy gondjának kell lennie; innen neki szinte azon szabadság adatik a' mesterséges rendnek kimondásbeli elhelyeztetésére, mellyel a' költészi találóságban élt; csak arra elég ügyességgel fordítsa figyelmét: hogy a' kellemest és gyönyörködtetőt rendje helyesen és pontosan elérje.

Ámbár azonban a' költész semmi szolgai leköttetést nem szenved, hanem szabad 's bátor szárnyokkal szokott repdesni 's mintegy Isteniségtől ihletett szent tüzétől fölhevülve bizonyos dühösség által ragadtatik, mit a' görög entheosznak nevez; annyira mindazáltal soha se vetemedjék, hogy minden rendet teljességgel megvetvén a' mi ajákira jön szabadon mivébe öntse. Annak okáért azon rendet, mellyet a' szónokok a' természettől tanulván használnak, 's mellyet négy részre, úgy mint: kezdésre (exordium), elbeszélésre (narratio), erősítésre (confirmatio), és berekesztésre (epilogus) osztottak, a' költész sem veti-meg teljességgel; hanem nemesebb szabadsága szerint néha egészen tulajdonává teszi,

de úgy: hogy, mivel mindég az ékesebb természetet szokta utánozni, majd egészen, mint mive kívánja majd azoknak csak valamellyikét fordítsa hasznára, vagy átalányosan elvesse. Lássuk egyenként példákban:

1) K e z d é s. Ezzel gyakorta él a' költész, gyakorta pedig éppen nem használja. A' kisebb költészi mivekben többnyire el szokott maradni a' lelkeknek ezen elve' elkészítése, mert azok önként magoktól is igen könnyen 's egyszersmind legrövidebb úton a' lélekre hatnak; a' nagyobb költészi miveket többnyire bevágással (ex abrupto), vagy valami indulattal szoktuk inkább elkezdeni, mint rendes kezdettel; a' mi többnyire az ódákban szokás, mellyeket a' léleknek nagyobb fölhevülésével nem annyira elkezdeni, mint a' dolognak velejébe, 's annak mintegy közepébe bevágni szokott a' poéta. A' Dramákban néha előszóval (prologus), az Epopoejákban föltevéssel (propositio) leggyakrabban; néha pedig segédhivással (invocatio) szoktunk kezdet helyett élni.

A' f ö l t e v é s' része a' kezdésnek, melly a' fölvett dolog' bejelentésére, és figyelem-gerjesztésre használtatik; a' segédhivásban pedig ezen föltevések foglaltatnak. De lássuk, mint kezdék néhány remek írók költészi miveiket. Virgilius Aeneisét tulajdon személyjével nyitja-meg a' föltevést a' kezdésbe foglalván:

Én ki előbb nád sípra szabott versekre fakadtam
És erdőkbe menék, hogy szomszéd telkeket arra
Intsem: mint engedjenek a' vágyó mivelőknek,

Kiknek ez olly kedves; most rémítő hadi Isten
Fegyverit éneklem 's egy bajnokot a' ki legelső
Italiába bajak köztt jött, 's Lávínai parthoz
Érkeze 's a' t.

Ezt híven utánozta a' mi Zrinyink-is, midőn mivét imígy kezdi:

Én, az ki azelőtt ifju elmével
Játszottam szerelemnek édes versével,
Küszköttem viola kegyetlenségével:
Mostan immár Márs nak hangasabb versével,
Fegyvert 's Vitézt éneklek 's a' t.

Horvát Endre Árpádját egyenesen a' föltevésnél kezdi:

Férjfiat énekelek, ki hadával Volga türemlő
Hábjait átszegvén, Etelének hajdani földét
Nemzeteket leverő harczokkal viszszaszerezte.

Ovidius Metamorphosisát irandó mive bejelentésével, 's azo nnal az Istenek' segédhivásával kezdi:

Hajdani formákból eredett új testeket írok.
Istenek! ön magatok lévén szerzői azoknak,
Adjatok e' munkára erőt, hogy zsenge korától
Fogva világunknak, vezető segedelmetek által
Versem egész a' mostaninak folytáig elérjen.
Verseghy ford.

Plautus több miveiben-is, de különösen Amphitruojában kezdés helyett előszóval él, holott nézőit értesíti a' költeményjében játszó személyekről, a' cselekvés helyéről és más körülményekről.

E' költeményt Jupiter ma ön maga játsza-el,
'S vele én. Ti most azért figyelmel légyetek
E' város itt Thebae: azon házban lakik
Amphitruo, Argosz szülöttje.

Néha a' kezdéssel e' föltevésen kivül a' munka' fölosztását-is öszsze kapcsolják a' költészek. Igytett Virgilius' Georgiconja II. kben, hol a' kezdést igen röviden az előbb már véghezvitt dolgokkal nyitva, mindjárt a' föltevést és a' miv' elosztását keveri bele:

Eddig elénekelém mint kell alkalmas időnek
Járta szerint a' parlagokat fölszántva mivelni;
Most pedig a' szőlő-tőről fog szóllani Muzsám
A' hamar ágosodó fának sokféle neméről
És az olaj-fáról, melly későn termi gyümölcsét.
Rajn. ford.

Horátius igen gyakorta bevágólag kezdi ódáit, mint az I. k. XXVII. Od.

Tráczok dühödnek víg poharak között:

E' vad szokással félre 's a' t. és a' II. k. XIV. Od.

Hajh! elsietnek, Posthume, napjaink 's a t.
Vir. ford.

Néha csak ugyan rendes kezdéssel-is él, mint az I. k. XV. Od. hol Trója viszontagságait és veszedelmét elénekelni akarván, elbeszéléssel kezdi ódáját:

A' pásztor Helenát, kit szerelemre csalt,
A' nagy tengereken vitte, midőn nehéz
Csendességre hozott gyors szeleket, 's gonoszt
Kezdett zengeni Nereus.
Virág ford.

Mire kellessen pedig vigyázni a' költészi kezdés' kimunkálásában, előnkbe adja Horátius:

Nem kell kezdened úgy, mint rég a' Ciklusi költő:
Zengem amaz híres hadat és Priamusnak elesttét.
E' hangos tórkú mi nagyot fog mondani? A' hegy
Vajlódik, 's egeret szül majd, a' mellyre nevethetsz.

Sokkal okosb imez a' ki bohóúl semmibe nem kezd:
Múzsám zengjed amaz férjfit, ki hogy elvesze Trója,
Sok helyeken forgott, sok népnek látta szokásit,
'S városait. Lángból nem készül hozni ki fürtöt,
Sőt füstből lángot, 's úgy fog csuda dolgokat írni.
Virág ford.

Vigyázni kell t. i. kivált a' kezdő költésznek: hogy meszszirőll vett tárgygyal, vagy olly igen fölhurozva ne kezdje mivét, hogy hirtelen a' legmagasb tetőre kapván, meghökkenve onnan lehulljon, 's egyszeribe porban mászkáljon.

Föltevés (Propositio). Ezzel szinte úgy él a' költész, mint a' kezdéssel; majd nyilván kiteszi t. i. mivében, majd nyilván ugyan nem, de a' miv' értelme és folyamatja kifejti; majd mindjárt azzal kezdi munkáját, majd ismét annak közepén, vagy éppen végén hozza-föl. A' görög és római költészek a' hősi versezetekben (epicum) többnyire nyilván kiteszik a' föltevést munkájuk' kezdetén, úgy a' pásztori költeményekben is, és a' gunyversekben (satyra), ritkábban pedig az alagyákban. Horátius ezen ódáját:

A' ki ártatlan, 's üres a' gonosztól,
El-lehet Maurus kelevéze nélkül

föltevéssel kezdi, 's már az I. könyv XXIV. ódáját egészen megfordítva föltevéssel végzi, 's berekesztés gyanánt él azzal, midőn im így zárja:

A' terhet ha nyakunk kénytelenül viszi
Könnyebbé teszi a' türés.

És a' IV. k. 12. Od. a' fő föltevéssel zárja: Olykor szép az okos bolond (Dulce est desipere in loco). A' II. k. 10. Od. pedig, miután a' középszerűség megkedvelltetéséről a' mély tenger és part

hasonlatosságát fölhozta, utána következteti tüsténT a' fő föltevést:

Boldogabbúl élsz ha magasra nem vágysz
Sem midőn a' vészt okosan kerűlöd,
Nem nyomod mindég közelebb az álnok
Partra hajódat.
A' közép sorsú arany életében,
Ronda hajlékot nem akar lakásnak,
És irígylendő palotát sem óhajt
Józan eszével.

Virág ford.

Ugyan Horátius a' gunyversek I. k. 1. Lev. mindjárt a' kezdésben adja elő versének föltételét: hogy senki sorsával meg nem elégszik; holott így kezdi:

Mécénás honnan vagyon az, hogy senki közöttünk
Sorsával, legyen ész, avagy történet adója,
Meg nem elégszik, azért a' másét szokta dicsérni.

Virág ford.

Segédhivás (Invocatio) a' föltevésnek része, 's néha pótlója, melly a' hősi költészeknél főképpen igen szokásban van, de másoknál-is gyakorta. Miután t. i. közönséges vélekedéssé vált a' régieknél, 's a' szent írás' költészeinél nem-is ok nélkűl: hogy Isteni lélektől volnának íhletve, hogy ezen vélekedésnek annyival inkább megfeleljenek, 's azt a' népben inkább öregbítsék; miveik' kezdetén a' mennyeieket szokták segítségűl hívni: hogy ez által megmutassák fölvett munkájuknak olly nagy nehézségét, melly csak azoknak különös íhletése és segítsége által teljesíthetik. És ezt nem csak miveik' kezdetén szokták cselekedni, hanem annak folytában

is, valahányszor valamelly nagyobb, vagy nehezebb tárgy fordul elő. Horvát Endre elkerülé Árpadjában valamelly égi szellemnek segítségül hivását, a' helyett a' hazát, 's alkotó elmét szólítja föl:

Lantomat íhlessed te kegyes súgalma hazámnak,
Míg a' győzőnek nyomain fog pengeni hurja;
Elme, te is, kinek a' vas időt meggyőzni hatalmad
Nagy, viadalmaknak tárját, jer, nyisd meg előttem.

Homerus Iliását így kezdi: Iram care Dea Pelidae Achillis, — mellyet halhatlan Révaink imígy fordított: A' nagy Akillesnek mondd mennyei Múzsa haragját 's a' t. Lásd az Erdélyi Muz. II. Fűz. 151. l. Odysseáját hasonlóúl a' Múzsa segédhivásával kezdi: Mond, úgymond, Múzsa a' ravasz férjfiút, ki igen sokat borongott, miután Trója szent városát kirabolta, sok embereknek látta pedig városait, és ismérte szokásait. — Virgilius ebben-is követvén Homerust hasonlóúl a' Múzsához folyamodik Aenéisében és IV. Ecclogájában, a' X-ben pedig Arethusa Nymphát, 's Georgiconában különbféle Isteneket szóllít-föl. — Ugyan Virgilius' Aenéise folytában a' pokol' leírásához fogván IV. könyve 264. versében az Istenek' segítségét hivja; így cselekszik, midőn az Italiai háború kezdetét és következéseit kezdi beszélni a' VII. k. 41. v.

Hogy nem csak a' hősi versezetekben van helye a' segédhivásnak, hanem az ódákban is igen helyesen lehet azzal élni, példát mutatott Horátius: illyen amaz ódája, mellyet (Carmm. L. III. Od. 4.) így kezd: „Descende coelo et dic: age tibia Regina longum Celliope melos 's a' t.

2) Elbeszélés (Narratio) ez, minthogy a' költész fölvett mivében közönségesen valami esetet vagy maga beszél-el, vagy mással beszéltet, igen szükséges része a' költészi mivnek; arra figyelmes legyen a' költész: hogy elbeszélése helyesen, 's annak bizonyos szabályja' megtartásával adasséк elő, 's ékesen, az az: különbféle indulatok' gerjesztésével, illesztésekkel, hasonlításokkal, leírásokkal, mellyek élénkek legyenek, 's kivántató poétai képekkel fölcsinosítva. Ha valahol, a' poétai elbeszélésben bizonnyára igen szükséges a' mesterséges rendnek szoros megtartása. Ez pedig akkor tartatik-meg: ha az elbeszélésnek kezdete, közepe, és vége van; mert csak így nyeri-meg a' költészi tulajdonságot, t. i. a' gyönyörködtetést. Azért vigyázzon a' költész: hogy elbeszélését illő kezdettel nyitván-meg, ott ne kezdje, hol végeznie kell; Horatius' imez intését szorgalmatosan szeme előtt tartván:

Sem Diomed haza' térését nem kezdi halálán
Méleagernek; sem vesztét a' Trójai várnak
A' kettős tojaton. Siet a' történetet irni.

Virág ford.

Virgilius az elbeszélés' valódi mestere Aenéas' hősének viszontagságait nem Trója elpusztulásánál; hanem, miután Junónak a' Trójaiak ellen gerjedett haragja okait előadná, a' Sziciliából Italiába tett hajózásnál kezdi: „Vix e conspectu siculae telluris in altum vela dabant 's a' t.“ majd azután hajótörést szenvedvén Aenéás Carthagóba vetődik, hol Dido királynénak elbeszélvén történetét azokat mind fölhozza, mellyek a' Trójai tűz olta Lybiába érkezttéig

vele történtek. — Úgy, midőn Aenéise IX. k. a' hajók Turnus által fölgyújtatnak, csak akkor beszéli el: hogy azon hajók Ida' hegyén készültek, 's azokon jött Aenéás Trójaból Italiába, mit a' harmadik könyv elbeszélésében Aenéás elhallgatott.

Az elbeszélés' végét közönségesen valami véletlen, nagy nevezetes, és figyelmet gerjesztő kimenettel, mellyre az egész elbeszélés' folytában az olvasót kiváncsi fölfüggesztéssel tarták, szokták bezárni a' költészek. Homerus' Iliása Hector' megölettetésével, Virgilius' Aenéise pedig Turnus' halálával végződik; 's általjában Virgiliusnak majd minden könyve valamelly jeles fő személynek halálával végződik.

3) Erősítés (Confirmatio). Ámbár a' költész különben nagy szabadsággal él: ok nélkül mind-az által és vakmerőn valamit állítania nem illik; hanem a' hitel megadására szinte úgy, mint a' szónok köteleztetik, azzal a' különbséggel még-is: hogy a' költész' hitelessége főképpen a' gyönyörködtetésben, a' szónoké pedig a' megyőzésben, és elhitetésben áll. A' hősi miveknek erősítése közönségesen a' fölvett tárgynak elbeszéléséből áll.

4) Berekesztés (Epilogus). Ez nyilvánosan ritkán jelenik-meg a' poétai mivekben. Ugyan-is a' hősi versezetek és a' drámaiak mindenkor cselekvést foglalván magokban, midőn a' költeményi fő személynek cselekedete megszűnik, vele a' költemény is bezáródik. Midőn Turnus megölettetik, vége van Virgilius' Aenéisének. Sőt néha a' főszemély' utólsó dolgai sem fejeztetvén egészen ki a' hallgatók vagy olvasók kétkedő függésben hagyatnak. Azonban az

cselekedeteit. Ugyan erre int Horatius-is, midőn így szól:

Ha, miket a' játszó mondott, hozzája nem illnek,
A' lovagok 's gyalogok mind fognak rajta röhögni.
Kell tudnod, ki az, a' ki beszél, rab Davus-e vagy hős,
Éltes okos vén ember szól-e, vagy egy tüzes ifjú;
És fő aszszony-e, vagy szorgalmas dajka beszélget;
Vándorló kalmár-e, paraszt szántó-e, ki játszik;
Colchisból-e, vagy Aszsziriából származik; őtet
Melly város, 's helység, Árgos, vagy Théba nevelte?
Virág ford.

Homerus a' characterek' festésében sokkal szerencsésebb volt Virgiliusnál, holott ez hőseinek characterét nem olly tökélletesen tudja változtatni, mint az; sőt nem ok nélkűl e'beli heányját felette is csípőleg hányják némelly criticusok szemére; ellenben Homerusnak majd csak nem teremtői ügyesége, tetszik abban ki, holott csak az egy hősi erősséget olly csudálatosan változtatja: hogy hőseinek mindenikénél a' legszebben, legmesterségesebben változó rajznak mind meg annyi új példányját bámulva láthatjuk. Achillest ő nála az erősség vaddá, szilajjá 's engeszteletlenné, Diomed est erőszakossá, de mellette hallgatóvá és engedékennyé, Ájáxot durva ostobaságúvá, és kevéllyé, Hectort gondossá és vigyázóvá teszi 's a' t. Úgy az előre látást Nestornál természetesnek, nyiltnak, és igazságosnak; Ulyssesnél ellenben mindég takarttnak, tettetettnek, és csábítónak festi.

2-or: Gondjának kell lenni a' költésznek a' Characterek' hasonlatosságára, hogy tudni illik

azok mind a' természetnek, mind a' történeteknek, mind a' költeménynek megfeleljenek; nehogy példának okáért Nerót szelíd és kegyes fejedelemnek, az oroszlányt a' mesében félénknek, a' farkast szelídnek, a' bárányt kegyetlennek fesse. Továbbá: akármi új 's talán még eddig ismeretlen charactert hoz-fel a' poéta, mindig azon legyen: hogy azok' képeztetésüket a' költeményben, és utánozásban a' természetben mintegy példányban helyeztessék; ide tartozik Horatiusnak emez intése:

Vagy hirből irj vagy hihetőleg költs: ha talámtán
Akhillest ismét a' Játékszinre feladnád,
Légyen büszke, serény, bátor, konok, és ki nem ismér
Más törvényt, hanem azt, mellyet neki fegyvere hozhat.
Médea légyen vad 's győzetlen, bánatos Ino,
Ixion álnok, Jo bolgyó, kedvetlen Oresztes.

Virág ford.

3-or: Nem kevésbé kell ügyelni a' költésznek a' Characterek' állandóságára, melly szerint gondja legyen a' poétának, ezen most előladott characterek' két szabályját mivében mind végig folyvást megtartani, 's a' melly festékekkel kezdette, ugyan azokkal végig szinezze fölvett characterének alakját, nehogy utóljára azok egymással épen ellenkezőleg jelenjenek-meg, mi igen nevetséges lenne; ezt mondá Horátius-is:

Egy még nem hallott darabot ha kiadni 's személyt-is
Újonnan formálni merészlesz, légyen az ollyan
Végzetig, a' millyen kezdetkor volt, 's maga képét
Tartsa meg.

Virág ford.

A' mondottakból következik: hogy valamint a' költészi beszédnek átalányosan véve, úgy a' költészi characthereknek is rend kivűl ékeseknek, 's fölségeseknek kell lenniök; a' dolgok vagy cselekedetek, legyenek azok bár magukba véve közönségesek és mindennapiak, vagy-is a' köz életből vettek, úgy választassanak: hogy azok az okos hihetőség szabályja szerint, az oda nem való feleslegesektől elvágva szerkeztessenek, és a' dolgok' természetének utánozásával fejtve alkalmaztassanak a' fölvett személyek' characthereihez; ez t. i. az a' nehéz munka, mellyet maga Horátius-is annak ismért: „Difficile est proprie communia dicere."

Ha a' Characterek ezen szabályokhoz egész figyelemmel vagynak alkalmaztatva, a' lelket nem csak varázs erővel bájolják, 's az olvásót nem csak gyönyörködtetik; hanem egészen magán túl ragadják. Terentius', élődije (parasitus), Plautus' dicsekedő katonája, Aeneás' kegyessége, Juno' Trójaiak elleni boszúsága Virgiliusnál, Homerus' Achillese, Ulyssese, Ájáxa kezdettől végig azon egy characterrel birnak; p. o. Juno akarmit tesz, szól, cselekszik nyilván vagy alattomban az Aeneisben, mind a' Trójaiak elleni boszúságból cselekszi. Achilles Homerusnál nem csak a' küzdésben, hanem azon kivűl is mindent haragból tesz.

V. A' költői Rajz.

A' költészi tudományt egész kiterjedésében valódi rajznak nevezhetjük, minthogy annak alapját a' természet' utánozásában helyeztetjük, melly t. i. valamelly poétai képet élénken fest. A' poétai kép

nem egyéb, mint a' gondolatnak illő mondással ruháztatása, és a' jelentett dolgok' hasonlatosságához olly szoros alkalmaztatása: hogy a' kiváncsiakat úgy, mint a' mélákodókat hathatós érdekkel illeti, és a' hallgatónak, vagy olvasónak lelkével az előadott dolognak mivoltát felette elevenen képezteti. E'képpen tehát a' gondolatot úgy tekinthetjük, mint az előadandó képnek rajzát (delineatio); a' poétai beszéd pedig az azt simezendő festék, a' képződés (phantasia) maga a' rajzoló.

A' poétai rajz eligazítását és szerkeztetését Horatius kevés szavakban így meríti ki:

A' vers írott kép: közelebbről nézzed imeztet
'S jobban tetszik; amazt meszszebbről 's jobbnak állító l.

Virág ford.

A' költészi rajzoknak két osztáljuk vagyon: az egyik a' rajzoknak azon nemét foglalja magában, melly több magában ugyan csekély, de helyesen választott és rendelt körülményekből van összeszerkeztetve, 's valamelly eleven képpel indítja-föl érzésünket, és egyszersmind a' lelket csudálkozásra és örömre ragadja. Lássunk világosság' okáért egy két példát: Homerus, ki a' költészi rajzolásnak fejedelme volt Iliásának XX. k. a' 164. versében így írja-le a' megsértetett oroszlány' dühét: „az ártalmas oroszlány, kit midőn a' férjfiak megölni készülnek, öszvejön az egész falu; az pedig elsőben ugyan megvetve lépdegel, de midőn valaki haddal megtámodván, egy a' serényebb ifjiak közűl lándzsával megtámadná, fujva öszsze-

görbíti magát, fogai körül hab gyülekezik, és sohajt mellében az erős szív, farkával pedig oldalait és ágyékát mind két felől verdesi, 's maga magát harczra buzdítja, és fénylő szemeit vadúl forgatva, erős robajjal egyenesen neki tör, hogy valakit megöljön a' férfiak közűl, vagy maga elveszszen az első csoportban." Milly eleven rajzolatja ez a' fölháborított oroszlánynak, kivált ki az eredetit olvassa! Illy élénk leírás ugyan Homerus Iliásának VI. könyvében a' 466-ik versnél kezdve, hol a' fegyverbe öltözött Hectortól, midőn csöcsemős fiát ölébe venni akarná, megijed a' kisded.

Virgilius mint általányosan mindenben, úgy a' költészi festésben-is hív utánozója Homerusnak, ő sem kevesebb élénkséggel írja-le Georgiconj. III. k. a' 133. vérstől kezdve; a' kocsit vetélkedve vonó serény lovat:

Lássdsza, mikor nyilt korlátból kirohanva sietnek
A' lovak, és könnyű kocsikat vetekedve ragadnak:
A' mikor a' kocsisok közzűl kiki győzni igyekszik,
És dobogó szívvel fél, hogy más meg ne előzze,
Tsattag az ostor, előre hajol, megereszti gyeplőjét,
A' kerekek kenetett tengelyt melegítve forognak:
Most leül és szem elől tünik, most talpra felállván
A' kocsis a' levegőn úgy látszik mintha repülne;
Nincs ott késedelem, por felleg emelkedik égre;
Rúdasok a' gyeplős lovakat közel érve reájok
Párálló pihelést, 's tajtékos nyálat eresztnek.

Rájnis ford.

A' költészi rajzok' második osztályja a' rajzoknak azon nemét foglalja magában, mellynek kiképezésére a' költész csak egy két körülményt, vagy bizonyos dolog' külön mivóltát, de melly kitünőbb, 's a' többitől elkülönözve legyen (a' többit azonban elhagyván vagy hallgatván) tüntet elő, 's azt olly világosságba helyezteti: hogy még-is az egésznek igen élénk képe tessék-ki. Ez annyival kellemetesebb festés: hogy az olvasónak, mintha valamelly talányt tulajdon elméjével fejtene-ki, úgy tetszik. Lássuk ezt példákban:

– – – – – nem meszszire Veszta
Kápolnájában Helenát lappangani látom,
'S titkos helyekre magát elrejteni; minthogy elég fényt
Ád a' tűznek lángja.

Éppen mint a' képiró, midőn rajzolatjára világosságot fest, itt-is úgy van festve Helena, kit Aeneás' rejtekében az égő Trója' tüzének világosságánál látja-meg. Ugyan Virgilius' Aenéisében Polyphemus óriás' nagyságát, nem tagjainak iszonyúságával, nem öl számra méregetve festi; hanem hogy azt olvasói képzeljék, egy iszonyú nagy terjedésű barlangba hoszszat fekteti, majd bot gyanánt egy felette hoszszú egész fenyő fát ád kezébe, végre a' tengerbe lépteti, 's annak szinte közepéig vezeti, és még sem ér oldaláig-is a' víz, és e'képpen tünteti elönkbe iszonyú nagyságát. Illy poétai rajzok szerencsés festését az alkalmas, dolgot nagyító 's ékesítő epithetumok leginkább elősegítik; szükség azonban a' kezdő költésznek felette vigyázni: hogy azokkal igen vakmerőn ne éljen.

A' költői Elrendelésről, és kimondásról.

I. A' költészi Elrendelés.

Valamint minden dolgokban bizonyos rendnek elkerűlhetlenűl szükséges lenni, mert a' rend lelke a' dolgoknak: úgy 's kiváltképpen megkivántatik az a' költészi mivekben-is; kiváltképpen mondom, mert miután a' költészi mív' elve a' gyönyörködtetés, ezt semmi inkább meg nem adja, mint a' rend. Miután tehát a' költész fölvett munkálódására bizonyos tárgyat, 's arra több adatokat választott 's szedett öszsze, szükség arra ügyelnie: hogy azokból a' legalkalmasbakat, a' legritkábbakat, 's legújabbakat alkalmaztassa mivébe, és a' választottakat okosan 's előrelátólag, mindeniket, t. i. illő 's rendes helyére tegye. Így adja ezt röviden elönkbe Horatius:

Jó és kellemetes leszen a' rend vélem, imigyen:
Hogy most, a' mit csak most szükség mondani,
mondgya
A' többit pedig elhallgatván, hagyja ki mostan.
A' szókat szemesen válaszsza-ki: ebbe szeressen,
Aztat vesse-meg, a' ki poémát szerzeni készült.
Vir. ford.

A' Rend kétféle: természetes, t. i. és mesterséges; amaz a' történetírókat és szónokokat illeti, a' mesterséges rend pedig a' költészek' tulajdona.

A' természetes rend az, melly a' dolgot a' természet, idő, és cselekedetek ollyan folyamatja szerint adja elő, melly szerint történt, vagy történni szokott közönségesen.

Ellenben a' mesterséges rend az, melly noha folyamatjára 's természetes körülményjeire nézve

fölforgatottnak lenni látszatik, még-is az utóljá' a' középsővel, a' középsőt az elsővel czélja' kivitelére úgy összekeveri a' költész: hogy abból az egészre nézve egy igen ékes rend keletkezik.

Mint már feljebb-is az I. Fejer. 2. §-ban említém, minden költészi mív' kidolgozása abban határozódik-meg: hogy ügyesen állapíttassék-meg, mellyik tárgy illik a' munka' kezdetére, mellyik közepére, 's mellyik a' végére; mert miután a' poésis akármelly nemének magában egy egészet kell tenni, Aristotelesként pedig az egész ezen háromból foglaltatik; önként át fogja a' költész látni: hogy ezen rendelkezésre nagy gondjának kell lennie; innen neki szinte azon szabadság adatik a' mesterséges rendnek kimondásbeli elhelyeztetésére, mellyel a' költészi találóságban élt; csak arra elég ügyességgel fordítsa figyelmét: hogy a' kellemest és gyönyörködtetőt rendje helyesen és pontosan elérje.

Ámbár azonban a' költész semmi szolgai leköttetést nem szenved, hanem szabad 's bátor szárnyokkal szokott repdesni 's mintegy Isteniségtől ihletett szent tüzétől fölhevülve bizonyos dühösség által ragadtatik, mit a' görög entheosznak nevez; annyira mindazáltal soha se vetemedjék, hogy minden rendet teljességgel megvetvén a' mi ajakira jön szabadon mivébe öntse. Annak okáért azon rendet, mellyet a' szónokok a' természettől tanulván használnak, 's mellyet négy részre, úgy mint: kezdésre (exordium), elbeszélésre (narratio), erősítésre (confirmatio), és berekesztésre (epilogus) osztottak, a' költész sem veti-meg teljességgel; hanem nemesebb szabadsága szerint néha egészen tulajdonává teszi,

de úgy: hogy, mivel mindég az ékesebb természetet szokta utánozni, majd egészen, mint mive kívánja majd azoknak csak valamellyikét fordítsa hasznára, vagy átalányosan elvesse. Lássuk egyenként példákban:

1) Kezdés. Ezzel gyakorta él a' költész, gyakorta pedig éppen nem használja. A' kisebb költészi mivekben többnyire el szokott maradni a' lelkeknek ezen elve' elkészítése, mert azok önként magoktól is igen könnyen 's egyszersmind legrövidebb úton a' lélekre hatnak; a' nagyobb költészi miveket többnyire bevágással (ex abrupto), vagy valami indulattal szoktuk inkább elkezdeni, mint rendes kezdettel; a' mi többnyire az ódákban szokás, mellyeket a' léleknek nagyobb fölhevülésével nem annyira elkezdeni, mint a' dolognak velejébe, 's annak mintegy közepébe bevágni szokott a' poéta. A' Dramákban néha előszóval (prologus), az Epopoejákban föltevéssel (propositio) leggyakrabban; néha pedig segédhivással (invocatio) szoktunk kezdet helyett élni.

A' föltevés' része a' kezdésnek, melly a' fölvett dolog' bejelentésére, és figyelem-gerjesztésre használtatik; a' segédhivásban pedig ezen föltevések foglaltátnak. De lássuk, mint kezdék néhány remek írók költészi miveiket. Virgilius Aeneisét tulajdon személyjével nyitja-meg a' föltevést a' kezdésbe foglalván:

Én ki előbb nád sípra szabott versekre fakadtam
És erdőkbe menék, hogy szomszéd telkeket arra
Intsem: mint engedjenek a' vágyó mivelőknek,

Kiknek ez olly kedves; most rémítő hadi Isten
Fegyverit éneklem 's egy bajnokot a' ki legelső
Italiába bajak köztt jött, 's Lávínai parthoz
Érkeze 's a' t.

Ezt híven utánozta a' mi Zrinyink-is, midőn mivét imígy kezdi:

Én, az ki azelőtt ifju elmével
Játszottam szerelemnek édes versével,
Küszköttem viola kegyetlenségével:
Mostan immár Mársnak hangasabb versével,
Fegyvert 's Vitézt éneklek 's a' t.

Horvát Endre Árpádját egyenesen a' föltevésnél kezdi:

Férjfiat énekelek, ki hadával Volga türemlő
Hábjait átszegvén, Etelének hajdani földét
Nemzeteket leverő harczokkal viszszaszerezte.

Ovidius Metamorphosisát irandó mive bejelentésével, 's azo nnal az Istenek' segédhivásával kezdi:

Hajdani formákból eredett új testeket írok.
Istenek! ön magatok lévén szerzői azoknak,
Adjatok e' munkára erőt, hogy zsenge korától
Fogva világunknak, vezető segedelmetek által
Versem egész a' mostaninak folytáig elérjen.

Verseghy ford.

Plautus több miveiben-is, de különösen Amphitruojában kezdés helyett előszóval él, holott nézőit értesíti a' költeményjében játszó személyekről, a' cselekvés helyéről és más körülményekről.

E' költeményt Jupiter ma ön maga játsza-el,
'S vele én. Ti most azért figyelmel légyetek
E' város itt Thebae: azon házban lakik
Amphitruo, Argosz szülöttje.

Néha a' kezdéssel a' föltevésen kivül a' munka' fölosztását-is öszsze kapcsolják a' költészek. Igy tett Virgilius' Georgiconja II. kben, hol a' kezdést igen röviden az előbb már véghezvitt dolgokkal nyitva, mindjárt a' föltevést és a' miv' elosztását keveri bele:

Eddig elénekelém mint kell alkalmas időnek
Járta szerint a' parlagokat fölszántva mivelni;
Most pedig a' szőlő tőről fog szóllani Muzsám
A' hamar ágosodó fának sokféle neméről
És az olaj fáról, melly későn termi gyümölcét.

Rajn. ford.

Horátius igen gyakorta bevágólag kezdi ódáit, mint az I. k. XXVII. Od.

Tráczok dühödnek víg poharak között:

E' vad szokással félre 's a' t. és a' II. k. XIV. Od.

Hajh! elsietnek, Posthume, napjaink 's a' t.

Vir. ford.

Néha csak ugyan rendes kezdéssel-is él, mint az I. k. XV. Od. hol Trója viszontagságait, és veszedelmét elénekelni akarván, elbeszéléssel kezdi ódáját:

A' pásztor Helenát, kit szerelemre csalt,
A' nagy tengereken vitte, midőn nehéz
Csendességre hozott gyors szeleket, 's gonoszt
Kezdett zengeni Nereus.

Virág ford.

Mire kellessen pedig vigyázni a' költészi kezdés' kimunkálásában, előnkbe adja Horátius:

Nem kell kezdened úgy, mint rég a' Ciklusi költő:
Zengem amaz híres hadat és Priamusnak elesttét.
E' hangos torkú mi nagyot fog mondani? A' hegy
Vajlódik, 's egeret szül majd, a' mellyre nevethetsz.

Sokkal okosb imez a' ki bohóúl semmibe nem kezd:
Múzsám zengjed amaz férjfit, ki hogy elvesze Trója,
Sok helyeken forgott, sok népnek látta szokásit,
'S városait. Lángból nem készül hozni ki fürtöt,
Sőt füstből lángot, 's úgy fog csuda dolgokat írni.
Virág ford.

Vigyázni kell t. i. kivált a' kezdő költésznek: hogy meszszirőll vett tárgygyal, vagy olly igen fölhurozva ne kezdje mivét, hogy hirtelen a' legmagasb tetőre kapván, meghökkenve onnan lehulljon, 's egyszeribe porban mászkáljon.

Föltevés (Propositio). Ezzel szinte úgy él a' költész, mint a' kezdéssel; majd nyilván kiteszi t. i. mivében, majd nyilván ugyan nem, de a' miv' értelme és folyamatja kifejti; majd mindjárt azzal kezdi munkáját, majd ismét annak közepén, vagy éppen végén hozza-föl. A' görög és római költészek a' hősi versezetekben (epicum) többnyire nyilván kiteszik a' föltevést munkájuk' kezdetén, úgy a' pásztori költeményekben is, és a' gunyversekben (satyra), ritkábban pedig az alagyákban. Horátius ezen ódáját. A' ki ártatlan, 's üres a' gonosztól.

El lehet Maurus kelevére nélkűl föltevéssel kezdi, 's már az I. k. XXIV. ódáját egészen megfordítva föltevéssel végzi, 's berekesztés gyanánt él azzal, midőn imígy zárja:

A' terhet ha nyakunk kénytelenűl viszi
Könnyebbé teszi a' tűrés.

És a' IV. k. 12. Od. a' fő föltevéssel zárja: Ollykor szép az okos bolond (Dulce est desipere in loco). A' II. k. 10. Od. pedig, miután a' középszerűség megkedveltetéséről a' mély tenger és part

hasonlatosságát fölhozta, utána következteti tüstént a' fő föltevést:

Boldogabbúl élsz ha magasra nem vágysz
Sem midőn a' vészt okosan kerűlöd,
Nem nyomod mindég közelebb az álnok
Partra hajódat.
A' közép sorsú arany életében,
Ronda hajlékot nem akar lakásnak,
És irígylendő palotát sem óhajt
Józan eszével.

Virág ford.

Ugyan Horátius a' gunyversek I. k. 1. Lev. mindjárt a' kezdésben adja elő versének föltételét: hogy senki sorsával meg nem elégszik; holott így kezdi:

Méczénás honnan vagyon az, hogy senki közöttünk
Sorsával, legyen ész, avagy történet adója,
Meg nem elégszik, azért a' másét szokta dicsérni.

Virág ford.

Segédhivás (Invocatio) a' föltevésnek része, 's néha pótlója, melly a' hősi költészeknél főképpen igen szokásban van, de másoknál-is gyakorta. Miután t. i. közönséges vélekedéssé vált a' régieknél, 's a' szent írás' költészeinél nem-is ok nélkűl: hogy Isteni lélektől volnának íhletve, hogy ezen vélekedésnek annyival inkább megfeleljenek, 's azt a' népben inkább öregbítsék; miveik' kezdetén a' mennyeieket szokták segítségűl hivni: hogy ez által megmutassák fölvett munkájuknak olly nagy nehézségét, melly csak azoknak különös íhletése és segítsége által teljesíthetik. És ezt nem csak miveik' kezdetén szokták cselekedni, hanem annak folytában

is, valahányszor valamelly nagyobb, vagy nehezebb tárgy fordul elő. Horvát Endre elkerülé Árpadjában valamelly égi szellemnek segítségül hivását, a' helyett a' hazát, 's alkotó elmét szólítja föl:

Lantomat íhlessed te kegyes súgalma hazámnak,
Míg a' győzőnek nyomain fog pengeni hurja;
Elme, te is, kinek a' vas időt meggyőzni hatalmad
Nagy, viadalmaknak tárját, jer, nyisd meg előttem.

Homerus Iliását így kezdi: Iram care Dea Pelidae Achillis, — mellyet halhatlan Révaink imígy fordított: A' nagy Akillesnek mondd mennyei Múzsa haragját 's a' t. Lásd az Erdélyi Muz. II. Fűz. 151. l. Odysseáját hasonlóúl a' Múzsa segédhivásával kezdi: Mond, úgymond. Múzsa a' ravasz férjfiút, ki igen sokat borongott, miután Trója szent városát kirabolta, sok embereknek látta pedig városait, és ismérte szokásait. — Virgilius ebben-is követvén Homerust hasonlóúl a' Múzsához folyamodik Aenéisében és IV. Ecclogájában, a' X-ben pedig Arethusa Nymphát, 's Georgiconában különbféle Isteneket szóllít-föl. — Ugyan Virgilius' Aenéise folytában a' pokol' leírásához fogván IV. könyve 264. versében az Istenek' segítségét hivja; így cselekszik, midőn az Italiai háború kezdetét és következéseit kezdi beszélni a' VII. k. 41. v.

Hogy nem csak a' hősi versezetekben van helye a' segédhivásnak, hanem az ódákban is igen helyesen lehet azzal élni, példát mutatott Horátius: illyen amaz ódája, mellyet (Carmm. L. III. Od. 4.) így kezd: „Descende coelo et dic: age tibia Regina longum Calliope melos 's a' t.

2) Elbeszélés (Narratio) ez, minthogy a' költész fölvett mivében közönségesen valami esetet vagy maga beszél-el, vagy mással beszéltet, igen szükséges része a' költészi mivnek: arra figyelmes legyen a' költész: hogy elbeszélése helyesen, 's annak bizonyos szabályja' megtartásával adassék elő, 's ékesen, az az: különbféle indulatok' gerjesztésével, illesztésekkel, hasonlításokkal, leírásokkal, mellyek élénkek legyenek, 's kivántató poétai képekkel fölcsinosítva. Ha valahol, a' poétai elbeszélésben bizonnyára igen szükséges a' mesterséges rendnek szoros megtartása. Ez pedig akkor tartatik-meg: ha az elbeszélésnek kezdete, közepe, és vége van: mert csak így nyeri-meg a' költészi tulajdonságot, t. i. a' gyönyörködtetést. Azért vigyázzon a' költész: hogy elbeszélését illő kezdettel nyitván-meg, ott ne kezdje, hol végeznie kell; Horatius' imez intését szorgalmatosan szeme előtt tartván:

Sem Diomed haza' térését nem kezdi halálán
Méleagernek; sem vesztét a' Trójai várnak
A' kettős tojaton. Siet a' történetet irni.

Virág ford.

Virgilius az elbeszélés' valódi mestere Aenéas' hősének viszontagságait nem Trója elpusztulásánál; hanem, miután Junónak a' Trójaiak ellen gerjedett haragja okait előadná, a' Sziciliából Italiába tett hajózásnál kezdi: „Vix e conspectu siculae telluris in altum vela dabant 's a' t.“ majd azután hajótörést szenvedvén Aenéás Carthagóba vetődik, hol Dido királynénak elbeszélvén történetét azokat mind fölhozza, mellyek a' Trójai tűz olta Lybiába érkezttéig

vele történtek. — Úgy, midőn Aenéise IX. k. a' hajók Turnus által fölgyújtatnak, csak akkor beszéli el: hogy azon hajók Ida' hegyén készültek, 's azokon jött Aenéás Trójából Italiába, mit a' harmadik könyv elbeszélésében Aenéás elhallgatott.

Az elbeszélés' végét közönségesen valami véletlen, nagy nevezetes, és figyelmet gerjesztő kimenettel, mellyre az egész elbeszélés' folytában az olvasót kivánczi fölfüggesztéssel tarták, szokták bezárni a' költészek. Homerus' Iliása Hector' megölettetésével, Virgilius' Aenéise pedig Turnus' halálával végződik; 's átaljában Virgiliusnak majd minden könyve valamelly jelés fő személynek halálával végződik.

3) Erősítés (Confirmatio). Ámbár a' költész különben nagy szabadsággal él: ok nélkül mind-az által és vakmerőn valamit állítania nem illik; hanem a' hitel megadására szinte úgy, mint a' szónok kötelezteték, azzal a' különbséggel még-is: hogy a' költész' hitelessége főképpen a' gyönyörködtetésben, a' szónoké pedig a' megyőzésben, és elhitetésben áll. A' hősi miveknek erősítése közönségesen a' fölvett tárgynak elbeszéléséből áll.

4) Berekesztés (Epilogus). Ez nyilvánosan ritkán jelenik-meg a' poétai mivekben. Ugyan-is a' hősi versezetek és a' drámaiak mindenkor cselekvést foglalván magokban, midőn a' költeményi fő személynek cselekedete megszűnik, vele a' költemény is bezáródik. Midőn Turnus megölettetik, vége van Virgilius' Aenéisének. Sőt néha a' főszemély' utólsó dolgai sem fejeztetvén egészen ki a' hallgatók vagy olvasók kétkedő függésben hagyatnak. Azonban az

poémákban és nyilvános berekesztéssel lehet élni. Így zárta-be Ovidius Metamorphosisát:

Így mivem elvégzém, mellyet sem mennyei láng, sem
Tűz, sem vas, sem idő rágó foga el nem emészthet.
A' mikor a' nap akarja, hogy e' test, mert csak ezenre
Van jusa, kétes időm pályáját zárja-be; légyen! —
Jobb részemnek azért, magas égig emelve örök lesz
Híre, 's nevem kitörülhetlen fog örökre maradni.
Róma hatalmának hódolt föld merre kiterjed,
Olvas minden nép 's minden századba' hirem lesz;
'S hogyha valók a' jóslóknak mondásai: élek.

Horátius ódáit vagy valami teljes mondással, vagy más a' dologhoz alkalmaztatott egyszerű 's puszta beszéddel, vagy állítással zárja-be. p. o. az I. k. VII. Od.

– – – – – – – – Erősim!
Kik velem annyit törtetek eddig:
Bút 's gondot borral magatoktól űzzetek-el ma;
Hóda hajónk tengerre megy ismét.

De mind ezekről bővebben majd, midőn a' költészi miveknek külön nemeiről fognak értekezni.

II. A' költői kimondás.

A' költői kimondásban átalányosan arra kell figyelmezni, hogy akármelly poétai mív, legyen az kisebb vagy nagyobb, ne vers szerint, hanem pontról pontra, értelemről értelemre olvastassék, és ne egyarányú szóejtéssel, sem nevetséges énekléssel, mi a' legszerencsésebben sült poétai mívnek érdemét is el szokta venni. A' fölségesb és tüzesebb kifejezések fellengzőbb hangon és nagyobb hévvel, a' gyengédebbek és érzékenyebbek lágyabb, 's mintegy ol-

vadozó kimondással olvastassanak és mondassanakki. — A' kérdés-jegyeknél bizonyos szóhajlítással; a' fölkiáltásoknál és fölszóllításoknál, mintegy sohajtva emeljük szavunkat; a' közbevetett kifejezéseknél csendesebb hanggal élünk. Szóval minden indulatot illik azt megkülönöző olly hanggal kifejezni, mint annak belső természeti tulajdonsága hozza magával; a' harag p. o. pattogós szavat kiván, a' szelídség, szeretet, vagy szerelem olvadozó lágyságút.

A' régieknél, kivált azon idő szakokban, mellyekben tudományt kedvellő fejedelmek tündöklöttek a' kormány székeken, felette nagy szokásban volt költészi miveket vagy a' Játék szineken, vagy a' végre épült csarnokokban tudósok' gyülekezetében; vagy az egész népnek is jelenlétében nyilván elszavalni (declamare) 's fölolvasni; vagy legalább jó barátok 's maecénások előtt fölmondani. — Hogy ezen szokás a' rómaiaknál ünnepélyesen divatozott, nyilván bizonyítja Tacitus, midőn Virgiliusról, a' szónokokról írott könyvében azt mondja: hogy midőn az verseit a' Játékszinen fölolvasná, előtte az egész római nép tisztelkedve fölállott, 's nem kevesebb tisztelettel illette, mint magát Augustus Császárt. Nincs kétség tehát abban, hogy miután a' költészek miveiket illy nyilvánosan szavalták, annak szavalásában nem mindennapi silány ólvasással, hanem bizonyos harmoniai szabállyal éltek.

Hazánkban a' halhatlan emlékezetű Gr. Festetics György Helicon nevezet alatt hasonló intézetet kezdett keszthelyi Athenaeumjában, hova egy évben kétszer összegyűjté a' magyar tudósokat és literá-

torokat, kik e' végre készített miveiket nyilván fölolvasták, a' nagylelkű Maecenás pedig a' jól találtak szerzőit nemes jutalommal szokta elereszteni, 's miveiket tulajdon költségén kinyomtattatni; — illyen egy kötet ki is jött. — Mi nagy ösztön vala az, kivált jóra törekedő ifjainkra nézve, 's mi szép előmenetet szerzett az eleven példákban látott tapasztalás a' poétai és szónoki helyes és ügyes kimondásra! — Csak azt lehet méltán fajlalni: hogy ezen dicséretes intézet, a' sokkal hoszszabb életet érdemlett alapító Grófnak elhunytával eltünt. — Többnyire nálunk a' szavalás tettleges tapasztalását mai nap csak a' játék szineken 's oskolai intézetekben vehetni; felettej óhajtanám, hogy ezen utólsóban minél gyakrabban lehet, nyilvános beszédek, vagy poémák ünnepélyes szavalásával gyakoroltatnának tanuló ifjaink, oktatóik által mintegy karon vezetve ügyesítetvén abban.

A' költészi kimondáshoz tartozik a' taghajlítás is (gestus); de ez nem annyira más poétai mivekhez, mint talán egyedül a' dramákhoz, és a' játék szinekre tartozik; következőleg arról e' helyen átalányos szabályokat adni felesleges lévén, azoknak fölhozását illő helyért hagyom.

III. Fejezet.

A' költői mértékekről.

Már feljebb az I. Fej. 8. §-ban. tettem átalányos érintést, itt különösebben szóllok a' vers mértékekről; de miután igen-is sokan értekeztek nemzetünk között a' költészet ezen részéről, ne hogy hoszszas legyek, csak a' lekszükségesebb mértékekről szóllok, annyival-is inkább: hogy majd a' költészet külön nemeinek előadásánál, az azokhoz kivántató vers mértékekről-is szóllandok.

Átalányosan véve a' versmérték tizféle, mellyekhez ismét más kisebb mértékűek-is tartoznak. 1. A' Hexameter. 2. Pentameter. 3. Jambicus. 4. Trochaicus. 5. Sapphicus. 6. Phalaecius. 7. Choriambicus. 8. Alcaicus. 9. Anapesticus. 10. Jonicus a' minore.

1. Hexameter, hősi vagy hat lábú vers az, melly hat lábból áll, 's mértéke e' következő:

– ᵕ ᵕ | – ᵕ ᵕ | – ᵕ ᵕ | – ᵕ ᵕ | – ᵕ ᵕ | – ⏑

Sed fugit interea fugit irreparabile tempus.
Multi rixantur de lana saepe caprina.

Ismérem a' gyereket, hozzám mindenre hasonlít. Az első négy láb vagy csupa spondeusokból (– –) vagy csupa dactylusokból (– ᵕ ᵕ) vagy váltva áll, az ötödiknek szükségképpen mindég dactylusból kell állani; kivévén azon esetet, midőn valamelly fontos nagy dolgot ahoz illő méltósággal illik kifejezni,

melly esetben az ötödik lábra spondeus; de akkor a' negyedik lábra dactylus tétetik. Az utólsó vagy is hatodik láb mindég spondeusból áll, azon átalányos észrevétellel, hogy minden mértékben az utólsó tagnak lehet hoszszúnak vagy rövidnek lenni. Igen kellemetesen hangzik a' hexameter, ha annak vége két vagy három tagú szóval végződik; kellemetlen ellenben, ha hoszszú vagy a' latinoknál csak egy tagú szó végzi azt. Megengedtetik pedig a' hoszszú szóvali végzet akkor, ha valamelly tulajdon névvel megy-ki.

A' Hexameter kisebb nagyobb részei e' következők:

a) Adonicus, vagy-is a' hexameternek két utólsó lába; mértéke ez: - ᵕᵕ | - ⏑ Ezzel magányosan úgy tetszik, csak Boethius élt.

b) Pherecratius, melly a' hexameter három utólsó lábából áll, 's mértéke ez: - - | - ᵕᵕ | - ⏑

c) Négy lábú heroicus (Versus heroicus tetrameter), melly a' hat lábúnak négy utólsó lábát teszi, 's mértéke ez: - ᵕᵕ | - ᵕᵕ | - ᵕᵕ | - ⏑

d) Alcmáni dactylus, melly a' hexameter négy első lábaiból áll, úgy mindazáltal: hogy az utólsó lábra mindenkor dactylus essék, mértéke ez:

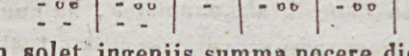
- ᵕᵕ | - ᵕᵕ | - ᵕᵕ | - ᵕᵕ ⏑

Anceps, forma, bonum mortalibus,
Exigui donum breve temporis,
Ut velox celeri pede laberis.

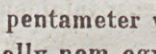
Sen. Trag. Hippol. 758.

2) Pentameter, öt lábból álló vers, az első fél versnek két lábain lehetnek dactylusok vagy spondeusok; a' harmadik lábra pedig csak egy tag jut,

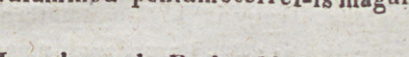
mellynek szükségképpen hoszszúnak kell lenni, és nyugványnak (caesura) a' második fél versnek két első lába mindég dactylusokból áll, a' harmadikra egy tag vagy-is nyugvány jön, melly lehet hoszszú is, rövid is. Mértéke ez:

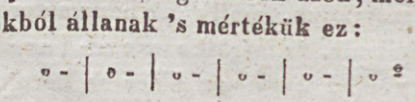
Non solet ingeniis summa nocere dies
Lelked ugyan marad egy bár csupa czifra karod.
Tóth. László. Erről bővebben utóbb.

A' pentameter vershez tartozik az archilochiusi vers, melly nem egyéb, mint a' pentameternek második fele, tehát mértéke ez: Ezen verssel, valamint a' pentameterrel-is magányosan nem élünk.

3) Jambusok. Ezek többfélék, négyesek, hatosok, nyolczasok. Legszebbek azok, mellyek csupa jambusokból állanak 's mértékük ez:

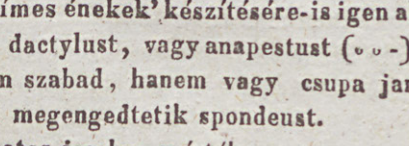

Legközönségesebbek azonban a' nem tiszta jambusok, kivált a' négyes és hatos e' szerint:

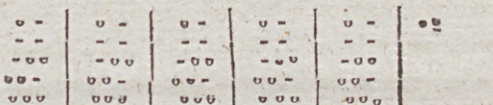

Ez rímes énekek' készítésére-is igen alkalmatos; de akkor dactylust, vagy anapestust (⏑ ⏑ –) a' versbe venni nem szabad, hanem vagy csupa jambusokat, vagy hol megengedtetik spondeust.

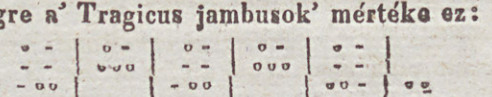
A' hatos jambus mértéke ez:

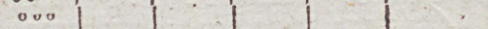
Seneca az ötödik helyre mindég Spondeusokat tett; mert úgy tartá: hogy a' két jambussal végződő vers nem magas hangzású. Horatius pedig azon helyre tett változtatva jambus, spondeust, vagy anapestust, de dactylust soha sem; azért azzal nekünk-is hibás élnünk, kivéven néha a' comoediákban és mesékben. Arra a' szabályra sem igen ügyelt Phaedrus és a' Comicus költészek, melly szerint a' páros helyeken jambusoknak kellene lenni; az utólsó lábon mindazáltal ők-is mindenkor jámbussal éltek. — A' legszabadabb jambus ez, mellyel t. i. csak comoediákban és mesékben élhetünk:

Végre a' Tragicus jambusok' mértéke ez:

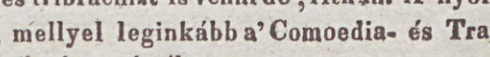

A' harmadik és ötödik lábra lehet ugyan anapestust, és tribrachist is venni de; ritkán. A' nyolczas jambus, mellyel leginkább a' Comoedia- és Tragoedia-irók élnek, mértéke ez:

A' jambusokhoz tartoznak:

1) Az Anacreoni versek' mértéke, melly tulajdonképpen nem-is más, mint négyes jambus megcsonkítva, mellynek végén t. i. egy taggal kevesebb tétetik, mértéke ez:

2) Scaron vagy Choriambus, ez sem egyéb, mint hatos jambus, azzal a' különbséggel: hogy a' máso-

dik és negyedik lábokon kivül az ötödik is jambus, és a' hatodik láb mindenkor vagy spondeus vagy trochaeus (- ⏑). Ezen mértékkel Martialis és Catullus igen szerettek élni; mértéke ez:

⏑ - | ⏑ - | ⏑ - | ⏑ - | ⏑ - | - ⏓

Döbrentei óhajtja: hogy a' versmértékek ne szorosan a' görög 's latin láb szerint vetessenek, hanem minden nemzetnek tulajdon nyelve' tulajdonságihoz alkalmaztatva; a' jambusok is tehát ő szerint e'képpen legyenek.

4) Trochaicus; ezen vers áll négy öt, közönségesen pedig nyolcz lábokból, mellyek közül a' páratlanok, vagy-is az 1. 3. 5. 7-dik, mindenkor trochaeusok vagy néha tribrachisok, a' párosok pedig t. i. a' 2. 4. 6-ik spondeust, vagy dactylust, avagy anapaestust vesznek-föl trochaeusok helyett. A' nyolczadik láb csak egy tagból áll, mint ez:

- ⏑ | - ⏑ | - ⏑ | - ⏑ | - ⏑ | - ⏑ | - ⏑ | ⏓
⏑⏑⏑ | ⏑⏑⏑ | ⏑⏑⏑ | ⏑⏑⏑ | ⏑⏑⏑ | ⏑⏑⏑ | ⏑⏑⏑ |
⏑⏑-		⏑⏑-		⏑⏑-	⏑⏑-	
-⏑⏑		-⏑⏑		-⏑⏑	-⏑⏑	
- -		- -		- -	- -	

Ezen vers' nemében a' negyedik lábon mindég el kell a' szónak végződni. Horatius él négyes de csonka (catalecticus) trochaicussal, hanem mindég más nemű verssel váltva; de Seneca magányosanis. Némelly költészek pedig élnek ollyan trochaicus verssel-is, melly csak három trochaeusból áll: - ⏑ | - ⏑ | - ⏓

5) Sapphicus öt lábból álló vers, mellynek elseje trochaeus, a' második spondeus, a' harmadik dactylus, a' negyedik és ötödik trochaeus, így:

- ⏑ | - - | - ⏑⏑ | - ⏑ | - ⏓

Minthogy a' harmadik láb első tagjánál nyugványnak kell lenni igen helyes leszen a' vers, ha a' szó ott végződik. — Noha Horátius él azon szabadsággal, hogy a' szót egyik versben elszakasztván, átviszi a' másikba mint p. o.

Grosphe non gemmis, neque purpura ve-
Nale nec auro.

ezt mindazáltal a' vers igen nagy erőltetésének tartom; azért nem is ajánlhatom. Ezen verssel sem szoktunk magányosan élni, hanem a' negyedik sorba adonicust: - ◡ | - ⏑ szoktunk tenni, melly úgy leszen szép, ha nem egy egész szóból fog állani.

6) Phalaecius. Ez-is öt lábból álló vers, az 1-ő spondeus, a' 2-dik dactylus, a' többi három trochaeus így: - - | - ◡◡ | - ◡ | - ◡ | - ⏑ Ez szinte, mint a' Sapphicus vers tizenegy tagból áll; azért tizenegy tagú (hendecasyllabus) versnek is neveztetik. Epigramák' irására ezen vers felette alkalmatos.

7) Choriambicus, minthogy choreusokból és jambusokból van összeszerkeztetve; azért neveztetik így. Ennek több nemei vagynak: a) Choriambicus dimeter, vagy Aristophanicus, melly két lábból áll t. i. Choriambusból és Bacchiusból p. o.

- ◡◡ - | ◡ - ⏑

b) Choriambicus trimeter, vagy Glyconicus, melly három lábból, t. i. spondeusból, choriambusból, és jambusból áll e' szerint - - | - ◡◡ - | ◡ ⏑

c) Choriambicus tetrameter, vagy Asclepiadeus Asclepiades föltalálójától neveztetve, áll négy lábból, mellyeknek elseje spondeus, a' 2-ik és 3-ik choriambus, a' 4-ik jambus. Én azonban fiatal költőinkre jobban szeretem ezen lábokat úgy fölosztani,

hogy az 1-ő láb spondeus, a' 2-ik dactylus, egy hoszszú tagú nyugvánnyal; a' két utólsók pedig dactylusok legyenek így: – – | – ᴗ ᴗ | – | – ᴗ ᴗ | – ᴗ ⏑ mert valamint igen kellemes a' versnek ezen neme, ha a' nyugványban a' szó végződik: úgy igen fület sértő, ha az nyugvány nélkül átvitetik a' következő lábra; p. o. mi szépen hangoznak Berzsenyinek ezen Osclepiadeus versei:

A' kit Cypris ölel, 's Delphusi láng hevít
Nem szállít ki hajót Bengala öblein.

d) Choriambicus pentameter, melly öt lábból álló, az első spondeus, a' három következők choriambusok, az utólsó jambus, így:

– – | – ᴗ ᴗ – | – ᴗ ᴗ – | – ᴗ ᴗ – | ᴗ ⏑

8) Alcaicus Alceus költésztől vette eredetét; ez a' fellengő 's fölséges dolgoknak kifejtésére felette alkalmatos, mellyért Horatiusnak is igen kedves verse volt. Négy lábból áll az első spondeus, vagy jambus, a' 2-ik Bacchius, a' harmadik choriambus, a' 4-ik jambus p. o. – ⏑ | ᴗ – – | – ᴗ ᴗ – | ᴗ ⏑

Romlásnak indult hajdan erős Magyar!
Nem látod Árpád vére miként fajul?

Berzsenyi.

Lehet ezen verset úgy-is fölosztani, hogy az első láb spondeus vagy jambus, a' 2-ik bacchius, a' 3-ik és 4-ik dactylus legyen; de minden esetre itt is csak úgy kellemes a' vers, ha a' második láb utólsó tagján nyugvány tétetik, 's mennyire lehet a' strophából át ne vitessék a' beszéd' alapértelme.

Ezen vers nemhez tartozik a' Pindaricus vers, másképpen Dactylicus alcaicus, melly két dactylus

ból, és ugyan annyi trocheusból áll; mértéke ez:

- ᴗᴗ | - ᴗᴗ | - ᴗ | - ⏑ Necte meo Lamia coronam.

'S által adám maradékaimnak.

9) Anapesticus, mellyel Seneca játékiban a' karokban igen élt, hasonló nevű lábaitól veszi nevezetét. Négy lábból áll, mellyek többnyire dactylusokkal és spondeusokkal kevert anapestusok. A' Tragoediákban a' kar ezzel él, mint Seneca Tragoed. Herc. furens fordítva *Virág*:

Sírjon föld, ég, sírjon tenger,
Sírj te, ki széllel fényedet öntöd 's a' t.

Víg tárgyra-is mint p. o. menyegzőkre alkalmaztaták; mértéke ez:

ᴗᴗ - | ᴗᴗ - | ᴗᴗ - | ᴗᴗ -
- - | - - | - - | - -
- ᴗᴗ | | - ᴗᴗ |

Lehet szabadabban is élni vele, ha t. i. a' második és negyedik lábra is dactylusokat veszünk; de átaljában véve meg kell jegyezni, hogy az anapesticus versben jambussal és spondeussal élni éppen nem szabad.

Ehez tartozik az Aristophanicus vers, vagy másképpen: Partheniacus anapesticus, melly három lábból, 's egy felesleges tagból áll, a' két első láb anapestusokból, vagy spondeusokból, a' harmadik mindég anapestusból áll p. o.

ᴗᴗ - | ᴗᴗ - | ᴗᴗ - | ⏑
- - | - - |

vagy pedig: ᴗᴗ | - ᴗᴗ | - ᴗᴗ | - ⏑
- | - - |

's e'képpen ki nem veszi észre, hogy ezen vers valóságos fél hezameter? —

10.) Jonicus minor, melly három vagy négy lábból áll, 's mind jonicus minorból ᴗᴗ - - így:

ᴗᴗ - - | ᴗᴗ - - | ᴗᴗ - - | ᴗᴗ - -

Jonicus major ezzel éppen ellenkező, t. i. ugyan annyi lábból áll; mértéke pedig fordítva - - ᴗᴗ.

Még ezeken kivül találtatik Horátiusnál a' dactylico trochaicus versnek is neme, mellynek mértéke ez: - ᴗᴗ | - ᴗᴗ | - ᴗᴗ | - ᴗᴗ | - ᴗ | - ᴗ | - ⏑

Illyen az is, melly két jambusból egy hoszszú taggal, és három trochaeusokból áll:

ᴗ - | ᴗ - | - | - ᴗ | - ᴗ | - ⏑

Illyen Horátiusnál ez: Trahuntque siccas machinae carinas. 'S ez jambicus Archilochius hexameter.

Magányosan ezen versmértékek vagy éppen nem, vagy ritkán használtatnak a' költők által; hogyan kellessék pedig azoknak összeszerkeztetniük, mellyik melly versnemhez tartozik, látni fogjuk tulajdon helyén.

Foglalatja ezen Résznek.

1. FEJEZET.

A' költészi közös szabályokról.

Bévezetés. lap.

A' Poésis' első — második — harmadik — negyedik — közönséges szabálya . . . . 17 / 23 / 25 / 27

A' költészi Stylusról 30

A' Poétai harmoniáról 38

A' magyar rímes versekről 50

A' görög és római mértékű versekről a' magyar poésisban 55

A' vers poésisa 60

A' költői virágokról átalányosan 69

A' költői virágokról különösen 73

A.) Szóbeli virágok 74

a) hozzá adással 75

1. Ismétlés (Repetitio) . . . . . —

2. Utánismétlés (Conversio) . . . . . —

3. Összefoglalás (Complexio) . . . . . —

4. Kettőztetés (Conduplicatio) 76

5. Hágás (Gradatio) . . . . . —

6. Szóhalmozás (Synonimia) . . . . . —

7. Szóváltoztatás (Traductio) 77

8. Kapcsolás (Polysindeton) . . . . . —

lap.
b) Szóbeli virágok elvonással. . . . 77
1. Szóhagyás (Synecdoche) . . . . . —
2. Hozzáértés (Adjunctio) . . . . . —
c) Szóbeli virágok hasonlítással. . . 78
1. Szójátszás (Annominatio) . . . . . —
2. Hasonejtés (Similiter cadens) . . . . . —
3. Hasonkimenet (Similiter desinens) . . . . —
4. Ellentétel (Contrapositum) . . . . . —

B) Teljesmondási virágok. 79
I. Indító virágok. . . . . —
1. Fölkiáltás (Exclamatio . . . . . —
2. Kétkedés (Dubitatio) 80
3. Esdeklés (Obsecratio) . . . . . —
4. Átkozódás (Imprecatio) 81
5. Kérdezkedés (Interrogatio) . . . . . —
6. Elmellőzés (Praeteritio) . . . . . —
7. Nyomos fölkiáltás (Epiphonema) 82
8. Csinosítás (Expolitio) . . . . . —
II. Gyönyörködtető virágok. . . 82
1. Fölszólítás (Apostrophe) 83
2. Élénkrajz (Hypotyposis) . . . . . —
3. Beszéltetés (Prosopopoeia) 84
4. Erkölcsrajz (Ethopoeia) 85
III. Oktató virágok. 86
1. Megelőzés (Occupatio) . . . . . —
2. Tanakodás (Communicatio) . . . . . —
3. Javítás (Correctio) . . . . . —
4. Függesztés (Sustentatio) . . . . . —

A' költői díszről. 87
I. A' költői leírások . . . . . —
II. A' költői hasonlítások 90
III. A' költői összeillesztés (Comparatio) . . . 91
IV. A' költői kirándulás (Digressio) 92

II. FEJEZET.

lap.

A' költői Találóságról. 95

a) Újság 99
b) Hihetőség 100
c) Csudálatosság 102

A' költői Találóság' kifejezéséről. 107

I. Okoskodás . . . . . —
II. Indulatok 109
1. Szeretet, szerelem 110
2. Harag 115
3. Öröm 117
4. Szomorúság 118
5. Szégyen 120
6. Félelem 121
III Erkölcsök 122
a) Kor . . . . . —
b) Születés 124
c) Nem 126
d) Nemzet 127
IV. Characterek 128
1. Azoknak megegyezése . . . . . —
2. Hasonlatossága 129
3. Állandósága 130
V. Költői rajz 131

A' költői Elrendelésről és kimondásról. 135

I A' költői elrendelés . . . . . —
1. Kezdés (Exordium 137
2. Elbeszélés (Narratio) 143
3. Erősítés (Confirmatio) 144
4. Berekesztés (Epilogus) . . . . . —
II. Költői kimondás 145

III. FEJEZET.

A' költői mértékekről.

	lap
1.) Hexameter, és annak nemei	148
2.) Pentameter	149
3.) Jambusok	150
4.) Trochaicusok	152
5.) Sapphicus	—
6.) Phalaecius	153
7.) Choriambicus	—
8.) Alcaicus	154
9.) Anapesticus	155
10.) Jonicus minor	156

II. RÉSZ.

A' KÖLTÉSZI TUDOMÁNYRÓL

KÜLÖNÖSEN

(A')

LANTOS KÖLTEMÉNY.

Musa dedit fidibus, Divos, puerosque Deorum,
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et juvenum curas et libera vina referre.

Horat.

A' Lantos költeményről.

Előre bocsátás.

Különböznek egymás között az Írók, kik a' költészi tudomány' szabályjait adák annak nemei fölosztásában. Horatius igen-is összeszorította; mert a' poésist, egész kiterjedését összevéve csak két nemre osztotta, midőn imígy írt arról:

A' színen némelly dolgok vagy végbe vitetnek
Nyilván, vagy csak előmondatnak szóval.

Vir. ford.

Ezen egyszerű 's igen összeszorított fölosztás szerint tehát a' poésisnak csak két fő neme volna, a' hősi t. i. és drámai; a' hősihez tartoznának mind azon költészi mivek, mellyek cselekvők, vagy elbeszélésiek; a' drámaihoz pedig azok, mellyek beszéltetők, mint a' szoros értelmű Drámák, idylliumok, mesék.

Ellenben Aristoteles igen-is sok nemekre osztja a' poésist, holott azt: Epopoeiára Tragoediára, Comoediára, és Dithyrambusra oszlatja; ezen osztályhoz sem állhatunk, holott természetesen érthető: hogy a' Comoedia-is beszéltető neme a' poésisnak, mint a' Tragoedia; miokért kellene tehát ezt a' drámaitól elkülönözni? — Én tehát a' kettő között köz ütat tartván Poésisomat három nemre osztom, elbeszélőire, cselekvőire, és kevertre. — Minthogy pedig természetes rend, hogy kicsinyen kezdve lépjünk nagyobbra, ebben-is a' természeti

rendet követvén, jelen mivemet a' kisebb poétai mi-veken kezdem, es pedig legelsőbben is a' lantos költeményen csak azért-is: hogy ifjaink, kiknek szép literaturai előmenetelük, mint iskolai előljárónak leginkább szivemen fekszik, 's kötelességemnek ezen teljesítésére minden fáradozásaimat édes örömmel áldozom, fiatal képződéseik kifakadására többnyire ezen nemét választják a' poésisnak. Ezt végre négy főbb részre osztom: az I-ben szóllani fogok a' lantos költemény belalkatásáról, a' II-ban annak tettlegi készítéséről, a' III-ban a' jelesebb lantos költőkről, és azoknak miveikről, a' IV-ben a' lantos költemény mértékeiről. — Mielőtt tehát ezekről, egygyenként értekezném, a' rend úgy hozza magával, hogy a' lantos költemény átalányos ismértetéséről szóljak.

Ha a' lantos költeményt külsőleg tekintjük, úgy tetszik: hogy ez a' poésis egyéb nemeinek elveitől különbözik, mert amazok mindent a' természet' utánozásában helyezfetnek; ez pedig inkább az indulatok' önkényes kitörésén alapítatik.

De, hát a' Próféták' énekei, Dávid' zsoltárai, Pindarus' és Horatius' odái maguk nemében nem valóságos poésis-e? — így okoskodnak, kik ellenkezőleg vélekednek. — Igennel felelünk mi-is, 's önként meg vagyunk arról győződve: hogy ezek éppen a' legtökélletesebb költemények; holott ha mélyebben elmélkedőleg viszszatekintünk a' poésis' eredetére, kénytelenek leszünk megvallani: hogy a' mit az öröm, álmélkodás' hála az emberben legelsőben szült, valódi énekből állott; 's a' szívnek ezen heves kitörése, ezen érzékeny szava, maga a' természet' önkényes folyása a' nélkül: hogy a' mester-

ség valamit mivelne, 's így nem a' természetnek utánozása, hanem maga a' természet. Legyen szabad hasonlítással élnem. — Tekintsük a' madarakat, 's akármelly állatokat, midőn a' kellemes tavaszi idő földerűl, 's az egész természet ünnepélyesen mosolygó ékességében mutatkozván, mindeneknek elébe mutatja tápláló 's jótevősége édes reményjét, félbe szakasztják az erdők szárnyas és egyéb lakosi hoszszas hallgatásukat, 's vidámmá teszi hangos éneklésük a' különben komor rengeteget, 's azoknak imez éneklése nem-e az örömnek, párosodási szerelemnek valódi kitörése; sőt merem mondani: a' teremtő jótevősége eránti hála' kifakadása, — szólok ellenkezőink' okoskodásával; — mind ezekben nem látni semmi festést, semmi képet, mi a' valódi költészségben elmulhatlanúl megkívántatik minden tűzből, érzékenységből 's a' szív' valódi részegségéből áll- következőleg bizonyos, így szóllanak 1-ben az: hogy a' lantos költemény, valódi költemény, 2-or: hogy a' költészetnek ezen neme utánozás characterével nem bir. — Ebből áll némellyeknek minden ellenvetésük:

Mielőtt ezen ellenvetésre felelnénk, legyen szabad kérdezni az ellen felektől: vallyon a' muzsika, az énekes játékok (operák), mellyek a' lantos poésisnak tulajdonságával birnak, valóságos indulatok, ból állanak-e, vagy utánozottakból? — Vallyon a' régiek éneklő kara, melly a' poésisnak eredeti természetét megtartotta, 's melly a' csupa érzésnek kifejezése vala, maga volt-e a' természet, vagy csak az utánozott természet? — Vallyon Russeau az ő zsoltáraiban elénekelt indulatokat valóban olly belső illetődéssel érezte-e, mint Dávid? — és végre,

vallyon azon játszó személyek, kik a' nyilvános színeken olly élénk érzéseket mutatnak, tulajdon valóságos körülményjük, és önnön állapotjuk érezteti-e velük azt, mit játszanak, avagy azt a' mesterség' segedelmével teljesítik? — Ha ez mind költött, mesterséges és utánozott, akármi igen érzékenységeken van is alapítva a' lantos poésis, mind azáltal annak tökélletesebb mivolta az utánozásban áll.

A' poésisnak fölhozott eredete ezen állítást éppen meg nem semmisíti. A' poésis eredetét keresni annyit tesz, mint azt születése előtt nyomozni. — A' művészségek' elemei a' természettel együtt alkottattak; de magok a' művészségek úgy, mint azokat most ismérjük, 's mint azokat most leírjuk, eredeti állapotjuktól igen nagyon különböznek. — A' többi mesterségek szerint itéljünk tehát a' poésisról: ez eredetileg magában semmi sem volt egyéb, mint a' belső érzésnek minden összehangzás nélküli rendetlen kitörése; valamint a' művészségek mik valának egyebek, mint egy érthetlen lárma, mellyből azután énekek eredtek; — a' rajzolásnak mi tette-meg alapját, mint az árnyéknak puszta lerajzolása? — egy négy karón álló födél, az építői mesterségre szolgáltatott alkalmat a' gondolkozó, 's tökéletességre törekedő elmének. Ha mind ezen művészségekhez semmi utóbb nem járult volna, 's azokat eredeti kezdetjük szerint irnók le, meg lehetne-e azokat ismérni?

Hogy a' szent énekek valóságos költemények a' nélkül, hogy azok utánozás alá volnának vetve, igen nagy próbául látszatik szolgálni azoknak, kik a' lantos költeményben az utánozást szükségtelennek

állitván csak a' természet által eszközlött lelkesedésben helyeztetik a' poésis' mivoltát. — De vallyon ember volt-e az, ki Mózes' neve alatt énekelt? nem volt-e ennek sugallója az Isten, az Úr, és Mester, kinek semmi utánozásra szüksége nincsen? mert az ő mindenható hatalma önként teremt. A' mi poétáink' halandóságuk keskeny körében illy önként teremthető tökéletességgel nem kérkedhetnek; az ő poétai elragadtatásukban más nem segíti őket, mint természeti talentomjuk, 's a' mesterség által fölhevült képzelő erő; végre a' lelkesedés, melly törvényjük gyanánt szolgál. Tegyük-föl: hogy a' költész meljében egy valóságos érzés gerjed, 's ez az öröm' érzése; miután ezt valóban érzi, arról bizonyosan énekelni-is tud; de csak egy, vagy legfeljebb két strophát, és ha többet akar énekelni, a' mesterséghez kell folyamodnia, 's mivéhez új érzéseket függesztenie, mellyek hasonlók legyenek az elsőhez. Ha a' természet meggyújtja a' tüzet, azt a' mesterségnek kell legalább éleszteni és fentartani. Következőleg azon Próféták' példája, kik énekeiket minden utánozás nélkül éneklik-meg, nem dönti állításunkat.

Még többet: miért tetszenek magunknak-is olly szépeknek a' szent énekek, miért bájolnak bennünket annyira kellemeikkel? nemde azt, hogy azokban amaz érzékenységeket tökéletesen kifejezve találjuk, mellyeket vélekedésünk szerint magunk is éreztünk volna, ha a' Prófétákkal azon egy helyezetben lettünk volna? És ha az ő érzésük csupán csak igazak és valók volnának a' nélkül, hogy hihetők is lennének, akkor is becsülnünk kellene; de már akkor olly kellemes érzést nem nyomnának belénk.

Tehát, hogy az embereknek tessünk, kénytelenek vagyunk, ha nem utánozunk is, éppen akkor úgy cselekedni, mintha utánoztunk volna, és a' hihetőség minden vonásait az igazságnak megadni.

Pindarust és Horatiust helytelenül hozzák-föl, mintha azok utánozással nem éltek volna: kivált ha azt jól megfontolnák, hogy a' görögök az Istentől ihletett szent költészeket olvasták, 's azokat szorgalmatosan követték-is. Horátius pedig, hogy Pindárust 's egyéb költészit Hellasznak szerencsésen utánozta, ki miveit mind a' két rendbelieknek isméri, nem tagadhatja. Hogy a' lantos költemény, vagy dithyrambusok valóságos utánozások Aristoteles maga tanítja: „az epopoeia, úgymond, a' tragoedia, comoedia, a' dithyrambusok, és a' sípnak 's lantnak nevezetesebb darabjai abban megegyeznek, hogy utánozások." (de arte poet. cap. I.)

A' lantos költeményt úgy lehetne tekintenünk, mint a' poésisnak egy különös nemét a' nélkül, hogy azon alapokat, mellyeken a' többiek épülnek, megzavarnánk. De nem szükség a' költészet ezen nemét a' többitől megkülönböztetni; mert természetesen, sőt szükségképpen a' poésis többi nemével együtt ennek is alapos tulajdonsága az utánozás; csak abban különbözik, hogy tulajdonképpeni tárgya az érzések' utánozásában áll, és mivel ezen különbség csak magát a' tárgyot illeti, magának az utánozás alapjának semmit sem árt.

A' költészet' egyéb nemeinek fő tárgya a' cselekedet; a' lantos költemény egyenesen az érzéseknek van áldozva; ezek az ő igaz rugói és valóságos

tárgyai. Repkedjen bár ropogva és menydörögve mint a' villám, vagy halkal lopódjék-be sziveinkbe, 's minden lárma nélkül gerjeszszen-föl bennünket; legyen ollyan, mint a' sas, vagy méh, vagy lepke: mindenkor az érzékenységgel fog összekapcsoltatni, vagy az által elragadtatni.

Mind addig míg a' dramában vagy epopoeiában folyvást haladunk a' poésis drámaticai, vagy eposzi; mihelyest pedig eltérül, 's benne a' poésis nem mást, mint csupán a' szív állapotját, a' jelen szempillanatnak érzését festi: már akkor magában lantos költemény; csak az illő formát kell neki megadni, 's muzsikára alkalmaztathatik. Policukt-nek, Camil lának, Chimenének a' drámában tulajdonított magán beszédjeik lantos darabok; és ha ez igaz: az érzékenység, melly a' drámában utánozás alá van vetve, miért nem lehetne az ódában-is így? — Miért lehet a' játszó színen utánozni az indulatot és az énekben nem? — És így a' kifogásnak helye nincs. — Minden költésznek egy czélja van: a' természet' utánozása, és ezen utánozásban ugyan azon egy módra kell vigyázniuk.

Valamint az eposzban és drámában, ha valamelly elbeszélő vagy cselekvő dolgot kell festeni, előbb a' dolgokat élénken maga elébe kell a' poétának állítani, és úgy azután az ecsethez nyulni, hogy azzal azt illendően fesse; szinte így kell a' lantos költészetben-is cselekedni, melly egészen az érzéseknek van áldozva; föl kell előbb szivét hevíteni, és úgy azután a' lanthoz nyulni. Ha egy fölséges éneket akar elzengeni, nagy tűzre kell hevűlnie; ha mértékletesebb hangokat vágy lántjára venni, gyen-

géb lehet a' tűz. Ha az' érzések igazak és valók, mint Dávidé valának, midőn zsoltárait készíté, a' poétának könnyebbségére van, valamint a' tragicus költésznek nagy könnyebbségére szolgál; ha valamelly darabot már a' történetben úgy elkészítve talál, hogy ahoz vagy semmi, vagy kevés változásokat kell adnia, mint Racine az ő Eszterjében. — Ekkor a' poétai utánozás csak a' gondolatokra, kifejezésekre, 's az ékes hangra, mellyeknek mindég a' dologhoz kell alkalmaztatva lenniök, terjeszti-ki magát. Ha az érzések nem igazak és nem valóságosok, ha a' poéta nincs azon valódi állapotban, melly a' szükséges érzéshez megkívántatik: ekkor ollyanokat kell magában gerjeszteni, mellyek a' valóhoz hasonlók; ollyanokat költeni, mellyek szerint magát a' tárgy' természetéhez alkalmaztassa; és ha egyszer a' kivántató tűzre hevűlt: énekeljen; 's ekkor lelkesítve van. Szükséges minden költésznek így cselekedni. Érezniök kell mindnyájuknak akár mesterséggel, akár természetesen a' csudálkozásnak, hálának, örömnek, szomorúságnak, gyülölségnek, szeretetnek, vagy mit festeni akarnak, érzését. Nincsen sem Horátiusnak, sem Russeau-nak egy ódája-is, föltévén: hogy egyébaránt azokban az odának minden tulajdonságai föltaláltatnak, mellynél el nem lehetne mondani: hogy azok tökéletesen elkészűlve valódi leírása mind azon nagynak vagy tökéletesnek, mellyet mi-is éreznénk azon helyezetben, mellyben azoknak szerzőik valának.

Következőleg, valamint az eposzi és drámai poésisban a' cselekedeteket és gondolatokat utánozza; úgy a' lantos költeményben-is utánozott érzé-

seket vagy indulatokat énekel a' költész. Ha valami igazság van a' dologban, ekkor az összekevertetik a' költöttekkel, hogy így az egyféle természetből egy egész készüljön, és az igazság hitelt szerez a' költeménynek, valamint a' költemény az igazságot megszépíti.

A' poésis tehát akármi nemében jelenjen-meg, akár t. i. a' szívnek különbféle indulatjait énekelje, akár cselekedetben vagy elbeszélésben álljon, akár Isteneket, akár embereket beszéltessen: mindenkor a' szép természetnek utánozója; egy mesterséges rajzolat 's ollyan kép, mellynek valódi érdeme a' jó választásban, helyes elrendelésben, és ügyes rajzolásban áll: a' természet mint csupa természet magában mint a' bölcs alkotónak hatalmas kezéből feslett szép, bájoló, 's elragadó; de ha az emberi szorgalom, munkásság, mesterség ahoz nem járul önként eldurvásul és vadul el annyira: hogy végre a' legszebb természet-is csupa kórókat gazokat teremne; azért rendelé a' megfoghatlan Isteni bölcseség, hogy minden e' nagy Mindenben mint egyik láncz szem a' másikból folyjon, 's így a' természet-is az emberért, 's ez a' természetért van alkotva.

I. CZIKKELY.

A' lantos költemény' műsége.

A' lantos költemény tulajdonképpen éneklésre vala a' régieknél szánva, mellyet az oltárnál eleinte ugyan Bacchusnak, utóbb pedig más Istenek' tiszteletére-is szoktak énekelni; és mivel hajdan az éneklőnek szavát valamelly muzsikai eszköz, kiváltkép-

pen pedig a' lant (lyra) szokta követni; innen lantosnak (lyricanak) neveztetett. Ezen szónak Ode vagy Oda, hasonló az eredete; mert az görög szó, 's annyit tesz, mint ének, dal, hymnus. Aristoteles dithyrambusnak is nevezte, 's mint láttuk a' költészet egyéb nemeitől egészen elkülönözte.

A' lantos vers tehát az indulatoknak, mellyek a' poéta lelkét egészen betöltik, szóval, 's énekre alkalmaztatott versekkel való élénk kifejezése. Mert noha egyéb vers nemekbe is be vannak az emberi indulatok szőve; mindazáltal az epopoeiának fő vége a' csudálkozás, a' tragoediának a' rémítés és szánakozás, a' comoediának a' nevetség és vígság, 's azokba az indulatok csak mellékesen kevertetnek; de a' lantos versnek a' különbféle indulatok fölgerjesztése, 's a' fölgerjesztetteknek kifejezése olly különös tulajdonsága, hogy a' nélkül semmiképpen meg nem állhat, 's lantos versnek nem nevezhetik.

Azt mondám: az indulatoknak énekre alkalmaztatott versekkel való kifejezése; tehát a' lantos költemény és muzsika között valami hasonlatosságnak kell lenni, melly magában a' dologban foglaltatik, mivel mind a' kettőnek vége és czélja azon egy tárgynak, t. i. az indulatoknak kifejezésében áll. Tehát, mivel a' muzsika az érzékenységeknek érthetlen hangokba foglalt kifejezése, a' muzsikai, vagy mint feljebb nevezénk a' lantos poésisnak az érzékenységek érthető hangba foglalt kifejezésének kell lenni; az az: az indulatoknak értelmes szavakba foglalt előadása. — Lássuk ezt világosabban.

Az ember észszel és akarattal bir; ez olly két lelki erő, mellynek következése az ismeret, és megindulás. Valamint azon erők, mellyeket ezen két tulajdonság lelkünkben szül, egymástól el nem hasonlanak; úgy amazok sem válnak-el egymástól. Ha gondolkodunk, az érzés gondolatunk közé keveredik; ha érzékenységre fakadunk, gondolataink érzéseink közé elegyednek. — Következőleg akár beszélünk, akár írunk, közönségesen mindenben, a' mit beszélünk, világosság és hév van; a' világosság az észhez és gondolathoz, a' hév az akarathoz, érzéshez, és izléshez tartozik.

Azt mondám közönségesen; mert vagynak olly dolgok, mellyekben csak maga a' világosság uralkodik, mint p. o. a' földmérés' tudományjában; vagynak ismét mások, mellyekben egyedűl a' hév talál helyet, mint a' muzsikában. — Mi azonban itt csak ollyan költészi vagy folyó mivekről szóllunk, mellyeknek czéljuk gyönyörködtetni és oktatni; ollyan mivekről, mellyek a' jó ízlés' míveinek neveztetnek. — Az írásnak illy nemében elkerűlhetlenűl meg kell lenni mind a' világosságnak, mind a' hévnek, a' nélkűl: hogy egyik az olvasót elbódítsa, a' másik függőben hagyja.

Ezekből kitetszik, hogy a' lantos költészet' belső formája különbféle kifejtődése azon indulatoknak, mellyek által az ész a' fölvett tárgyok körűl hathatósabban fölindul a' tárgyhoz kivántató nagyobb vagy kisebb világossággal; minthogy pedig a' világosságnak az értelem' fölvilágosítására, a' hévnek pedig az akarat' fölindítására, és indulatok' gerjesztésére a' lantos költészetben mindég össze

kell kapcsoltatva lenni: a' tárgy' választásától fog függeni, mellyik ódának kellessék több vagy kevesebb világosságot, avagy hévséget adni. Ugyan-is semmi kétséget nem szenved, hogy az erkölcsi odákban, mellyekben a' lélek kiváltképpen az igazságok megfontolásában és visgálatjában forog a' világosságnak kell uralkodni; azokban pedig, mellyek a' szív, és emberi akarat' fölindítására alkalmaztatnak, bizonyos lépcsőig úgy föl kell a' hévséget gerjeszteni, hogy a' világosságot mintegy elnyelni látszassék.

A' historia, értekezések, 's minden tudományos alkatású mivek világosságot és értelmességet kívánnak. A' beszéd, epopoeia, dráma mind a' két tulajdonságot összekeveri majd egyarányú, majd aránytalan mértékben, a' mint a' fölvett tárgynak hangja vagy mineműsége hozza magával. Hanem a' poésis' azon nemében, melly éneklésre van alkalmaztatva, mindenkor a' hévnek kell uralkodni, és pedig jobban vagy kevésbbé, a' mint tudni illik a' fölvett tárgy kívánja. Szóval: mennél inkább közelítenek a' fölvett tárgyok a' földmérés' tudományjához, annál világosabbaknak, mezítelenebbeknek, és hidegebbeknek; mennél rokonabbak pedig a' muzsikával, annál tüzesebbeknek és indulatosabbaknak kell lenniök.

A' lantos költemény tehát ollyan neme a' poésisnak, melly az érzések' kifejezésében foglalatoskodik. Ha ezen lantos költeményhez olly verseket adunk, mellyeket énekelni lehet, úgy már minden tulajdonsággal bir, melly neki a' lantosi tökélletességre szükséges. Hogy a' régiek ódáikat muzsika,

sőt táncz mellett énekelték, kétséget nem szenved; de már ma azon verseket, mellyek rímesek, szoktuk muzsikára alkalmaztatni, 's az ódáktól megkülönböztetve éneknek nevezzük; minthogy azonban ez is az indulatnak élénk kifakadásában áll, mind azon tulajdonságok adatnak neki, mi az ódáknak. Rájnis próbát teve 's valódi ódát-is alkalmaztata muzsikára, én erre legalkalmatosabbnak tartom a' Saphoi verseket, például mi kellemes Berzsenyinek ezen ódája a' muzsika 's hang követése mellett:

Elszakadsz tőlem szeretett barátném!
Hasztalan zárlak kebelembe; eltünsz,
'S mint az álom kép, örömim, reményim
Veled enyésznek 's a' t.

Ezen rövid theoriából folynak minden szabályjai a' lantos költeménynek. Ez hagyja helyben ama' bevágó bátorságot, mellyel a' poéta élni szokott mivének elkezdésében; ez ama' dühösködést és ugrást, melly a' lantos költésznek tulajdona. Ebben áll ama' méltóságos fenség, melly a' lantos költeménynek különös tulajdonsága, és ama' lelkesedés, melly úgy tetszik nem egyéb, mint az Isteniségnek szikrája.

II. CZIKKELY.

A' lantos költemény' eredetéről.

Az embernek, midőn a' porból kifeslett, első fölkiáltása valódi lantos kifakadás volt. A' mint t. i. ez, a' vilag' roppant alkotmányára veti szemeit, 's lételét egy magyarázhatlan kellemű illetődéssel, mellyel minden érzései eltelének, érzette, lehetetlen vala szavát föl nem emelnie; és ezen természetes

kifakadás egyszeriben szava volt az örömnek, csudálkozásnak, bámulásnak, és hálának, mellyet nem csak a' körűlötte szemlélt dolgoknak ideái, hanem azoknak véletlen föltünése 's újsági okoztak. Alig ismérte-meg az alkotás jótevőségét; mellyel halmozva vala; alig tüntek szemébe azon bámulatos csuda lények, mellyektől körűlvétetett: azonnal azt óhajtá, azonnal azon forró óhajtás támada meljében: hogy az egész világ vele egyetértőleg adná-meg ama' közös jótevőnek a' világ végetlen jóságú Alkotójának a' hála' 's tisztelet' szent adóját, mellyre magát belső meggyőződésből kötelesnek érezte; és hogy áldaná azt a' csuda isteni lényt, ki a' napot, holdot, csillagokat, folyókat, hegyeket és szeleket meglelkesítette. Nem vala semmi teremtmény, melly öszsze nem beszéllett volna az emberrel, hogy ezzel öszszehangozólag egy közönséges magasztalásra gerjedjen. És ime: így kezdődtek az énekek, hymnusok, odák, szóval: az egész lantos költemény.

Végre az emberi nemzet' szaporodásával, a' mindent magától tenyészett föld az isteni parancsolattól eltávozott vétkes ember maradékit fáradságos izzadásra kénszeríti; az ön szeretet és haszon ember társa ellen fegyverkezteti az embert, be lép a' szükség 's munkásságot, fortélyt, irígységet gerjeszt, midőn az emberiség' más része az eredeti jámborság mellett maradván, a' legszebb erényekkel különözi magát a' fajultaktól. Az Isten kiterjeszti végetlen hatalmát az igazak fölött a' gonoszok ellen; a' hálás népek megörökítik jótételeit énekeikkel, mellyek a' később világnak isteni

nyilatkoztatás gyanánt szolgálnak; 's vallyon nem innen eredtek é Mózesnek és a' Prófétáknak énekeik?

Dávid Isteni lélektől ihletve felséges elmélkedéseibe nem csak a' természet' elragadó bájait, hanem a' kegyelemnek bámulatos csudáit is foglalja. Majd a' Teremtőnek hatalmas karjait látja maga fölött lebegni, melly az ő mindenhatóságának csudatárából a' világ' roppant alkotmányát létre hozza, 's minden dolgokat végetlen hatalommal és bölcseséggel elrendel és kormányoz; majd ismét ezen Istenségnek kimondhatlan jóságát hirdeti, melly őtet emberi testbe öltözteti, hogy a' rendet, melly az első ember' engedetlensége miatt fölbomlott, ismét helyre állítsa, 's az embert öröktől fogva rendelt czéljára viszszavezesse; e'képpen jeles példáját adja azon fölemelkedésségnek, melly énekeiben tündöklik; így adja példáját ama' lelkesedésnek, melly által hevítetik, 's melly az ő miveit felségesíti.

A' görög nemzet, 's ennek közelebbi utánozói a' rómaiak olvasván ezen isteni férjfiak' csuda miveit, ünnepeikre nézve egy elvük volt ugyan amazokkal; de isteni szerződéseiknek tartásában bal vélekedéseikben csalódtak azoktól, kik az igaz Istent imádták. Az öröm' és hála' érzete birta őket arra, hogy ünnepeket rendeljenek, mellyekben Isteneiket, kik eránt élelmük' megadása miatt magukat lekötelezve hitték, magasztalák. Innen eredett amaz örömdal, mellyel a' szüret' Istenét dicsérték. Ezen ünnepek, mellyek őszszel, minden mezei munkának megszűnttével a' legörvendetesebb vígságoknak szentelve estek, sokkal nevezetesebbek voltak, mind a' többi Istenek' ünnepei; mivel

itt az imádónak érzete összve vala kapcsolva azzal a' tisztelettel, mellyel Istenét illette.

Miután a' bor' Istenének tiszteletére énekeket zengének áldozatjuk közben, nem sok idő mulhatott utána, hogy a' szerelem' Istenét is utána meg ne tisztelnék énekeikkel; mert sokkal nagyobb rokonság van ezen két Istenség között, sem hogy egymástól hoszszabb idő-korig el lehettek volna választva.

Minthogy pedig a' jótevő Istenek' legtermészetesebb tárgyai valának a' lantos költeménynek, természetesen folyt az is, hogy azoknak gyermekeit, mint hitték — a' hősöket is részesítsék a' tiszteletnek ezen nemében. Ugyan is az ő jeles erényeik, az ó diadalmas hősi tetteik, hazájuk 's az egész emberi nemzet eránt bizonyított szolgálatjuk ollyan minéműségek voltak, mellyeket igen könnyen vélhettek isteni tulajdonságoknak lenni, 's e'képpen csalódott képződéseik, őket Istenekhez hasonlíthatták. — Illy okok szülték Orpheusnak, Linusnak, Alcaeusnak, Pindarusnak, és másoknak, kiknek charactereik alább előadatnak, énekeiket. —

Nem csupán az Isteneknek, nem egyedül a' dicsőséggel elhunyt hősöknek szoktak átalányosan minden nemzetek áldozat közben hálás, öröm, magasztaló vagy dicsőítő énekeket lant', sip', vagy czitara' kísérete mellett énekelni; hanem ezen vallási szokást minden jelesebb tettek ünepélyes magasztalásánál gyakorolták; 's midőn valamelly érdemekkel teljes nagy férjfiakat megistenesítettek, hasonlóúl cselekedtek; sőt, mint Dió írja Augustusnak még uralkodása' idejében elrendelteték a' római

tanács által, hogy mig eddig szokatlan tisztelet adás jeléül, hymnusok éneklési között a' halhatlan Istenek' sorába iktattassék. — Szokták továbbá a' fölháborodott Isteneket is engesztelő áldozatokkal és énekekkel kérlelni; tehát nem csak a' heves indulatok' kitörése, hanem az isteni segedelem kinyerésének édes reményje is okot adott a' lantos költemény' létezésének

III. CZIKKELY.

A' lantos költészeti Lelkesedésről.

A' lantos költeménynek egyik fő tulajdonsága a' lelkesedés, vagy is íhletés, avagy az úgy nevezett poétai düh (enthusiasmus). Így neveztetik, mivel a' lélek, melly azzal egészen eltelve van, magát voltaképpen átadja azon tárgynak, melly figyelmét feszesen magára vonta. Ez nem egyéb: mint amaz eleven érzés, melly valamelly szemléletre vett tárgynak erős és feszes megvizsgálásából eredvén, a' tudós költésznek egész lelkét nem annyira megtölti, mint elfoglalja, és magán kivűl ragadja; illy elragadó eleven érzést gerjeszthet p. o. a' szerelem, gyülölség, harag, öröm, csudálkozás, szomorúság 's t. e'f. Ez az az íhletés, ez az a' poétai dühösség, mellyről Ovidius mondja: „Impetus ille sacer, qui vatum pectora nutrit." Szent dühödésnek mondja, mert ő mint pogány is megismérte: hogy illyen emberi erőt úgy szólván fölhaladó tehetségben nem más, mint isteni mindenható hatalom munkálódhatik; azért mondja más helyen:

— — — Deus est in pectore nostro,
Hoc duce praedico, vaticinorque Deo.

Ezen értelem, nem az a' tulajdonképpeni lelkesedés, mellyről itt szó vagyon, ha az csupán természetes, az az ollyan emberi értelem, melly az indulatot valamelly jónak vagy rosznak igaz megfogásából gerjeszti, 's ollyan emberben támad, ki azt tulajdon állapotjának és körülményeinek mivolta miatt valóban úgy tapasztalja és érzi, akármi erős és élénk legyen is az; hanem azon ingerek, mellyeknek képződései, valamelly tárgynak feszes képzetétől felhevültek, 's így fölgyulva valamelly szokatlan tettre fakadnak; azok, miket valódi lantos költészeti lelkesedésnek mondunk. Annak okáért a' szegénynek, vígadozónak, haragosnak 's a' t. indulatja maga nem lelkesedés, hanem amaz ügyes költésznek erős és beható képződései, mellyek által a' szegényt, vígadozót, haragost élénk festéssel rajzolja. — Lássuk világosabban példában: egy halálos ellenségemnek ellenem szórt méltatlan és alacsony rágalmazásait hallván, fölhevülök; sértetésem részerint mély bánatot okoz bennem, részerint ki is fakadok, 's hangos szidalmazásokkal illetem ellenségemet; ez körülményemből eredett természetes érzelem, következőleg nem lelkesedés. Ellenben: egy tavaszi szép napon valamelly kies helyen bájolva andalogván, az újuló természet' tekintete lelkemet egészen eltölti, 's képződésemet megfeszíti, felhevülök; 's ezen hevülésemben az előttem létező képeket élénk szinekkel rajzolva versekbe szedem. — Ime a' poétai lelkesedés és annak szüleménye!

Tehát a' müvésznél a' lelkesedés nem más, mint egy eleven képződés által fölgerjesztetett élénk érzelem, mellyel a' müvész maga magát fölhevíti.

Már, valamint a' tárgyok, mellyeket az ideák előnkbe adnak jobban, vagy kevésbé nagyok, szépek, jók, hathatósok, érdekesek, avagy kicsinyek, rútak, vagy roszszak: azonképpen különbféle nemű és nyomatú értelmeket gerjeszthetnek; következőleg különbféle nemű lelkesedéseket is. — Minden müvész, ha ezen nevet valóban megérdemli, bír egy ollyan lelkesedéssel, melly neki tulajdona, és pedig minden külön tárgynál.

A' hányfélék pedig az emberi értelmek, úgy mond Bitnitz (Magy. nyelvb. Előad. Tud.) részint kútfejekre, részint nagyobb vagy csekélyebb erejekre nézve; az egyes lantos költemények charactere, hangjoknak és szinezéseknek ereje is szinte annyi féle. Tehát a' lantos költésznek lelkesedése majd fellengező, majd szelíd és csendes; többnyire pedig a' fellengező és szelíd között egy közép szer vagyon; azért, mivel vagy a' tárgy' természete úgy hozza magával, vagy a' költőnek érzelme úgy van alkotva, vagy mivel mind a' kettő egymáshoz hasonló; mert ha a' tárgynak megvannak az ő szinei, úgy megvannak a' költőnek is az övei. Némellykor a' költész' szinei a' tárgy' szineit elrontják; némellykor pedig a' tárgy köszönhet mindent a' poétának; ki tudja, ha Petrarcának Eratója pengette volna é olly édes keserű olvadozással lantját, ha szerencsés szerető lett volna 's Voclusi magányát egy zsibongó városi lakással cserélte volna? —

Általjában szerencsés 's valóban lelkesedett költész csak az lehet többnyire, kinek a' természet különös ajándékán kivül helyeztetései is, és körülményei minden pontban kedvezők, 's az ő teremtő lelkének mind meg annyi hevítő tárgyai és ösztöni.

Az előadottakból kitetszik: hogy a' lelkesedést három nemre lehet osztani; mások tudni-illik magasok, fellengezők, lángolók, 's felségesek; mások gyengédeden ömledezők, és csendesek, mások végre, e' két nem között közép helyet tartván komolyok (graves), erősök, nyomósok.

IV. CZIKKELY.

A' lantos költészet' kezdéséről.

A' lelkesedésnek természetes folyása, a' felhevült érzelemnek valamelly indulat általi tüzes bátor bevágása; azért az ódák' kezdete többnyire bátor és merész, minthogy a' költészről föl lehet azt tenni: hogy midőn lantjához nyul, azon tárgy, mellyről énekelni vágy, már eleve felindíta, 's mintegy ingerlé érzetét, miután annak nyomosabb megfontolása vagy tekintete lantja kellemes pengése között az indulatot benne erősen fölhevíté, kitör, és élénk érzetét szavakkal kifejti. — Érzelme szinte úgy tör-ki, mint ama' rohanó árvíz, melly a' legerősebb gátot szétszaggatja; következőleg nem is egy könnyen történik, hogy az Óda feljebb hághasson, mint annak kezdete; 's ha a' költész jó ízléssel bir, épen ott kell megszűnnie, hol csüggedni kezd.

Ott van tudni-illik az ódának kezdete, hol a' tárgyok által a' lélek annyira eltelik; hogy azt az

érzelmek fölülhaladják; — gyakran pedig midőn a' lelket a' tárgy véletlen meglepvén zavarodásba hozza, 's ezen zavarodás közepette az indulat mintegy meghökkenve szavakat keres, mellyekkel magát kifejezni tudja. Innen eredtek amaz olly igen használni szokott, de éppen a' gyakor használás miatt mindennapivá vált kezdések: Hol vagyok? — mit érzek? — hová ragadtatom? mellyet a' költők olly különbféle színekben tudtak változtatni, mint p. o. Horátiusnál:

Quem virum, aut heroa lyra, vel acri
Tibia sumes celebrare Clio? — és máshol:
Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates?
Hová ragadtok? melly ligetek, 's setét
Ernyőkbe visztek? 's a' t.

Virág Ben.

Mit hallok! Árpád honja határain
Ágyúk dörögnek!

Berzsenyi.

Továbba, amaz igen közönséges, és semmi bizonyost nem jelentő szóllás' módját: énekelni akarok, — számat felnyitom, — kebelemben érzem az Istent, áldozatot teszek 's t. e' f., minő büszke hangokkal szokta kiejteni a' lantos költő, 's mi megbízott lélekkel tudja magára 's adandó munkájára alkalmaztatni! — Így Horátiusnál:

Quo me, Bache! rapis tui
Plenum? Quae in nemora, aut quos agor in specus
Velox mente nova?

Ugyan az máshol így kezdi ódáját:

Odi profanum vulgus et arceo;
Favete linguis: carmina non prius
Audita, Musarum sacerdos
Virginibus, puerisque canto.
Éván! merre, hová ragadsz?
Melly szentelt ligetek' boltjai fednek-el?
Tíbur' völgyei rejtnek é?
Vagy Lesbos kicsült berkeit álmodom?

Berzsenyi.

Mit sonnenrothem Angesichte,
Flieg ich zur Gottheit auf. Ein Strahl
von ihrem Lichte;
Glänzt auf mein Seitenspiel, das nie
erhabner klang,
Durch welche Töne wälzt mein heiliger Gesang
Wie eine Fluth von furchtbarn Klippen,
Sich strömend fort, und braust von
meinen Lippen! Uz.

Illy büszkén, illy nagy várakozást gerjesztő módon egyéb költészek nem kezdhetik miveiket, nem, — ez csak a' lantos költészeknek van hagyva, azért: hogy a' fölhevült indulatokat kifejezhesse, mellyeket olvasóik már előre képzelnek; 's ha a' költész a' várakozásnak nem egészen, avagy épen nem is felel-meg, hanem indulatjának kihirdetése után megszűnik szóllani, még akkor is meg kell neki engedni. — Ez akkor történik, midőn a' poéta fölvett tárgyát olly nagynak gondolja, 's magát olly részegnek mutatja, hol midőn költészeti fölvételét kihirdette, 's már most azt leírni 's kimunkálni akarja, az indulatok' sűrűn omló áradásától egészen elnyomatva egy néma bámulásba és ál-

mélkodásba merül. — Illyen Horátiusnak amaz előbb fölhozott 25dik ódája a' III. kben. Ezen ódájában Augustust, kinek dicséretét olly felséges, olly ünnepélyes kezdettel hirdeti, utóbb egészen elhalgatja, és nem énekli; és ime épen ez a' legfinomabb legkiválogatottabb hizelkedés. — Eleget tett tehát a' lantos költész, ha azon hévvel, mellyel versét kezdette, ha bár versének beszédje nem nyől is, végeztig kiviszi ódáját, melly különben is hoszszú nem lehet.

V. CZIKKELY.

A' lantos költészeti ugrásról.

Ugrásnak nevezzük a' poésisban azt, midőn egy rendetlen átmenetelt teszünk egy ideától a' másikra, melly távulabbi, 's a' közép ideát, melly ama' kettőnek kötelékje, 's közelebbi is elhagyjuk és egy olly hiányt okozunk a' versben, mellyet az olvasónak kell pótolnia, hogy az összefüggést érthesse.

Ismérjük lelkünknek serénységét. Ha a' lélek valamelly indulattól fölhevítetetik, még inkább nagyobbodik gyorsasága; a' gondolatok összetolonganak, 's űzettetnek. És minthogy azokat mind kifejezni lehetetlen: az okos és ügyes költész a' legnevezetesebbeket választja, 's épen azon renddel fejezi ki, melly renddel léteztek lelkében a' nélkűl, hogy azokkal azon ideákat is kifejezné, mellyek neki összeköttetésűl szolgáltak; 's e'képpen versét mintegy megszaggatni látszatik. Az ideák csak távulról hangoznak össze, 's mint előbb mondám, egy hiányt hagynak, mellyet az olvasó, ha lelkes, és a' költész-

nek tüzével birni tud, könnyen kipótolhat. Horatius többszer említett 25dik ódája a' III.kben egész kiterjedésében valódi lantos költemény, de vége úgy tetszik csupa lelkesedés, holott így szól:

Nil parvum aut humili loco,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est
O Lenaee, sequi Deum
Cingentem viridi tempora pampino.

Ezen szavánál: „nil mortale loquar" elszakasztja beszédjét és egy ugrást tesz: „dulce periculum est"; azt akará tudni-illik mondani: az én föltételem ugyan veszedelemmel teljes; de édes veszély egy ollyan Istent követni, ki homlokomat szőlő levelekkel koszorúzza.

Talán szép érzékeny, de mégis általán véve csakugyan egy közönséges miv lett volna Horátiusnak amaz ódája, mellyet Törökországba útazott barátjához Virgiliushoz írt az I. k. 3. ód. ha abban csupán szerencsés úti kivánságát 's az Istenekhez emelt buzgó esdeklését foglalta volna. Virgilius minden esetre megismérte volna abban barátját, de mennyivel inkább megismérhette őtet annak megfontolásában, hogy mindjárt ódájának kezdetén olly keserű, olly boszús hangon átkozza a' hajó megszóllítása után annak vakmerőségét, ki elsőben föltalálta a' hajózást, 's átaljában az egész emberi nemzet' merészségét. Ámbár a' poéta itt a' legtávulabb ideára ugrik, mégis a' tárgynak összeköttetése olly gyönyörű, olly illő helyén álló, hogy ennél szebb poétai ugrást alig gondolhatni, holott az valamint váratlan, úgy az érzelmek' finom összeköttetésével kellemesen megtepő. — Mózes azt

mondatja az Istennel: „szóllottam — hol vagynak?“ — „Szóllottam az én ellenségeimhez haragomban; az én puszta beszédem cselekedte, hogy ők eltüntenek; ti kik az én győzödelmemnek tanúi vagytok, feleljetek: hol vagynak?“ A' szent költésznek minden gondolatjai e' két szóban foglaltatnak: szóllottam — hol vagynak? minden egyéb képződések, mellyek ezen két szó köztt helyeztettek, lelkében maradának. — Nem látván t. i. jónak azok' kifejezését ezen hiányt hagyta, melly ugrásnak neveztetik.

Illyen ugrások a' poésis' minden nemében találtatnak, mert azok az élénkség' fő szabályában alapíttatnak, melly, a' mennyire az értelem megengedi, az ideákat összeszorítani parancsolja; de tulajdonképpen az ugrásnak csak a' lantos költészetben van helye, épen azért, mivel ez olly szabad és igát nem szenvedő, hogy semmi terv' systemai korlátjá közé magát szorítatni nem engedvén, egyedűl az ábrándozás ösvényén jár, 's az indulatok élénkebb fölhevülésénél az ideákba minduntalan mélyebben tekint, 's gyakorta a' legtávulabbi ideát választja: midőn t. i. indulatja helyezetének állapotja ezen legtávulabbit legérdekesebbé teszi. — De illy esetben is úgy kell ezen poétai ugrást alkalmaztatni, hogy azon ideát, melly az összeköttetést eszközli az olvasó föltalálhassa; nem úgy kell az ideáknak összezavarva lenni, mintha egy forgó szél által hányattatták volna össze, hanem a' mint azokat egy ép és józan, de élénk elme összehangozhatóknak gondolhatja. A' szavak a' poétai őrjöngés, részegség, ihletés, mellyekkel a' lantos

költészt characterisálni szoktuk, ollyan metaphorák, mellyekből nem szükséges egy megállapított törvényt szabnunk úgy mond Engel *); hanem mindég viszsza kell emlékeznünk Urnak ama' Musákhoz intézett felszóllítására:

O Muse, flieg mir vor;
Du, deren freyer Flug oft irrt; nie sich verirret!

az az: ugorjunk félre, de el ne tévedjünk.

Ezen poétai ugrásnak csak ott lehet helye, hol a' fölvett poétai tárgy élénk, forró és nagy indulatokhoz van alkalmaztatva; mert azon hiány, mellyet az ideák között a' poéta, ugrásai által megenged, mindenkor egy igen megzavart léleknek jele; illy nagy zavarodást pedig holmi közönséges mindennapi csekély tárgy nem okozhat, hanem annak valóban nagynak kell lenni.

VI. CZIKKELY.

A' lantos költészeti kirándulásokról.

A' kirándulás a' költész szellemének átmenetele egy tárgytól a' másikra, melly más ugyan, de rokon a' munkába vettel. Ezen átmenetelt a' költész vagy azért teszi, hogy ama' másik tárgynak szépsége kecsegteti; vagy azért, mivel tulajdon tárgya silány és gyümölcstelen annyira, hogy kénytelen tulajdon tárgya gazdagítása végett más idegen szebbhez folyamodni.

---

*) Poetik von J. J. Engel Berlin 1812. 2. Bändch.

Szükségképpen megkivántatik: hogy mindég az ideák uralkodjanak a' költőn, és nem a' költő az ideákon; mert mihelyest a' költő megszorul, 's kénytelen ideákról gondolkodni, vége mivének. — Midőn tehát a' phantasia kirándulásra kényszeríti a' költészt, nem kell akkor észrevehetőleg valamelly tervet forgatnia, 's magát ahoz kötni; hanem egyedűl a' lélekben uralkodó főérzelemnek végénél maradni, melly őtet első útjára viszszavezérli.

Ha az ábrándozás (phantasia) főtárgyától olly meszsze távozott, hogy ahoz viszszatérni fenakadás nélkűl nem lehet, a' költeménynek végét kell szakasztani. Ezen félbeszakasztás pedig leginkább ott szokott megtörténni, hol igen élénk összeütközésbe jön az ábrándozás, vagy a' tárgynak rendkivűli érdeke, vagy tulajdon heves tüzessége miatt. Szép példa ebben Dávid CXXXIIdik Zsoltára, mel'y e'képpen szól:

Ime melly jó, és melly gyönyörűséges az atyafiaknak együtt lakni:
Mint a' főn a' kenet, melly lefoly a' szakálra, az Aáron szakállára;
Melly lefoly a' ruhája szélire: mint a' Hermon harmatja, melly alá száll a' Sion hegyére.
Mert ott parancsolt az Ur áldomást és életet örökké.

A' tulajdonképpeni fő ideától való kirándulás a' léleknek minden indulatos állapotjában természetes, főkép' ott, hol a' tárgy a' fölemelkedést és kiterjedést elősegíti: az ábrándozás mindig szabadságra 's meszszire törekszik; azért a' lantos költésznek mindig azon kell lenni, hogy az ábrándozást határok közé szorítsa, 's a' főtárgyhoz visz-

szahozza. És ime innen erednek a' lantos költészeknek ama' gyakorta olly nagy, olly sok, és különbféle tagokból összeszövött kerekmondási.

Két neme vagyon pedig a' kirándulásnak: egyik a' teljesmondásokban (sententiae), és közönséges igazságokban; másik a' historiai adatokban, és mesékben áll. Horátiusnak ama' már több ízben például fölhozott ódája, mellyben Virgilius barátjának szerencsés útat kíván, midőn hirtelen kirándul a' hajózást kezdett emberek' kárhozatos vakmerősége ellen, közönséges igazságon épül.

Midőn a' költész fölvett tárgyát sótalan', unalmas okoskodásokkal kénszeríttetne erősíteni, nem sok gyönyörködtetést okozna mive; holott pedig ez egyik fő tisztében áll, akkor egy hirtelen kirándulást teszen, 's tárgyával rokon történetet, vagy mesét hoz-föl; illyen Regulus' története, és Europa' meséje Horatiusnál, holott a' III. k. 5. ód. a' római fogoly katonáknak Asiai gyalázatos házasságuk ellen Crassus alatt kikelvén, ama' Carthagobelieknél fogságban volt nagylelkű 's előrelátó római vezérnek Regulusnak történetére rándul-ki; a' III. k. 27d. ódájában pedig Galateát a' hajózástól elijeszteni akarván, Europa' meséjére ugrik. — E'féle kirándulások a' már fölhozott okokból a' lantos költőknek inkább meg van engedve, mint másoknak.

VII. CZIKKELY.

Az indulatok' egységéről az ódákban.

A' lantos versezet' tulajdonsági közé tartozik az is: hogy az indulatok abban egyfélék legyenek:

midőn t. i. a' költő az örömöt kezdi énekelni, kiraadulhat ugyan minden indulatokra, de csak úgy: hogy azok mindig az öröm' indulatjával egy bizonyos összeköttetésben legyenek. Ezen egység azért kivántatik-meg az ódákban, mivel az indulat olly hathatós, hogy annak csak egy rövid kitörés engedtethetik; 's mindjárt a' kitörés' kezdetén az érzelem úgy meggyengíti magát, hogy, ha más indulatokra fakadna, a' költésznek meg kellene csökkennie; — de azért noha a' költemény magában csak egy indulatot foglal, mindenkor kezdete ez a' belsőkép' ömledező ábrándozások' sokaságának.

Valamint az epopoeában, és dramában a' cselekedetek' egysége, úgy az ódákban szükségképpen megkivántatik az indulatok' egysége; — mert noha amazokban sokfélék és egymástól különbözők lehetnek a' cselekedetek, de csak ugyan azon egy fő végre kell arányoztatva lenniök; szinte e'képpen kell a' lantos költészetről is gondolkodnunk: noha különbféle indulatok, mint meg annyi festékek jelennek abban meg, mellyek a' poétai beszédet csudálatos változásba öltöztetik; de az ódának csak ugyan azon egy fő indulatjához tartoznak, 's innen szükségképpen ered az indulatoknak említett egysége. Ki Horátiusnak ódáit szorgalmatosan átvizsgálja, ezen igazságot példában bőségesen föltalálandja; — de valódi magyar Horátiusunk, Somogy koszorús lantosa Berzsenyi is jeles példákat ád a' lantos költészet tulajdonságiról az ő ódáiban, mellyeknek gyakor olvasását ifjainknak felette ajánlom.

VIII. CZIKKELY.

Az Ódák' rendetlenségéről.

A' költészi rendetlenség abban áll, hogy a' dolgok mintegy sietve, 's minden előkészület nélkül adassanak-elő, vagy azokat olly rendbe hozni, melly nem természet szerénti, és ez a' dolgoknak rendetlensége. Van rendetlenség a' szavakban is, mellyekből olly fordulások erednek, mellyek a' nélkül, hogy erőltetve volnának, rendkivülieknek, 's a' szabályokkal ellenkezőknek látszatnak.

A' latin költészetben a' szóbeli rendetlenség, vagy is annak rendkivüli elhányatása nem csak szabadon engedtetik, hanem felette nagy kellemet is okoz a' mivnek; ellenben a' magyar poésis ámbár megengedi a' mértékletes szóbeli rendetlenséget, felette kell mindazáltal vigyázni, hogy a' rendetlenség' érthetlenséggé ne változzon; — erre nem annyira szükség szabályokat fölhozni, mint inkább szorgalmas olvasás által juthatni.

Átaljában az ugrás, kirándulás, rendetlenség csak arra szolgál: hogy a' poétai fölvett tárgyot elevenítse, gazdagítsa, és változtassa. Ha ezek által az meghomályosíttatik, nagyon megterheltetik, vagy zavartatik, úgy a' költemény rosz. Ha a' költészt az ész nem vezérli is, legalább követnie szükséges, különben a' lelkesedés eszetlenséggé, a' zavarodás eszelősséggé változik.

Ezeknek következésében, mit már feljebb említék, folyik: hogy az ódákban csak egyféle indulat uralkodjék. — Lehet ugyan, sőt kell is a'

képeket, gondolatokat, fordulásokat változtatni; de úgy, hogy az uralkodó indulattal, mindenkor egy bizonyos összeköttetésben, és függésben legyenek. — Ezen indulatot lehet szorosabban is összehúzni, jobban vagy kevésbé kifejteni, sőt előbbi ösvényére viszszahozni; de természetét meg ne változtassa, se tulajdon helyét más indulatnak át ne engedje. Ha lantod' hurjait az öröm' érzete húzta föl, igaz, hogy az érzelem mélyen elmerülhet elragadtatásaiban, 's majd ide, majd oda csaponghat, és egy valami bizonytalanba egész vakmerőséggel kirándulhat; de szomorúságra épen nem változhatik; mert ez megbocsáthatlan hiba lenne. Ha a' költész gyülölség' érzelmével kezdette ódáját, szeretettel ne végezze; avagy a' szeretetnek, ha azt mivében mégis fölveszi, olly eszközzé kell válni, melly a' gyülölttnek ellenébe álljon; és így mindenkor az első érzelem marad fen, melly csak el van rejtve. Így kell átalányosan minden indulatokat vennünk a' lantos költészetben.

Ezeket előre bocsátván szükség szóllanunk azon tulajdonságokról, és hathatósságokról, mellyekkel minden lantos versezetnek jeleskednie illik, és kell; — a' költészet' oktatói négy illyent említenek, t. i. a' fenséget, méltóságot, kellemet, és rövidséget. Lássuk egyenként.

IX. CZIKKELY.

Fenség a' lantos költészetben.

A' fenség alatt értem a' költésznek ama' megkivántató tulajdonságát, melly őtet a' közönsége-

sen gondolkodók' számából kivévén, mintegy körén túl ragadja, 's itt hagyván a' föld' porát a' merész sassal szinte a' nap' köréig fölrepül; — ki bátran elmondja Horátiussal: gyűlölöm a' köznépet, nekem csak égiekkel van dolgom; figyelmezzetek! mert én Musák fölkenttje olly verseket éneklek, millyenek még soha nem hallattak. Ezen fenség, avagy ha inkább tetszik: fölséges ámbár a' költészetnek más nemeiben is meg van gyakorta, sőt Virgilius Idylliájában is, hol így szóll: Szíczeli szűz Musák, hangosb dalolásra fakadjunk, a' költészetnek ezen legegyszerűebb nemében is tapasztaljuk; tulajdonképen mindazáltal a' lantos költeménynek tulajdona.

A' fenség tehát átaljában véve az mind, a' mi bennünket abból, mik voltunk, följebb emel, és a' mi egyszersmind ezen fenséget velünk érezteti. Itt nincs szó a' fölemelkedett stylusról, melly a' nemes ideáknak, nemes módon kifejezett rajjaiban áll; az a' fenség, mellyről mi szóllunk, ollyan sugár, melly tündökölve világít, vagy épen gyújt.

Ennek a' fenségnek két neme van *a*): fenség a' képben, és *b*) fenség az érzelmekben, mellyekhez én adok egy harmadikat, t. i. fenség a' gondolatokban.

A' képek fenségesek, midőn azok különös hathatósságjuk által lelkünket azon megfoghatás' határin túl emelik, melly szerint valami nagyot és fenségest képzelhetett; — vagy is, midőn a' jelen kép az emberi szellemet minden közönséges és szokott dolgok' ideái fölé emeli; illyen az álhatatos férjfiú képe Horátiusnál: „Si fractus illabatur orbis, im-

pavidum ferient ruinae. Minő fenséges az összeomló világnak ezen képe összekapcsolva az álhatatos férjfiúnak lelki csendességével! —

Az érzelmek fölségesek, midőn azok úgy szólván az emberi tehetségen és erőn felül emelkednek, 's mint Seneca mondja, az emberiségnek gyengeségében az Isteniségnek állandóságát mutatják; ha Horátius festéseként, hogy az előbbi fölséges példával éljünk: a' világ' egész alkotmánya fejére omlik is az igaznak, mégis az ő mozdulatlan lelke erősen áll a' veszélyek közepette. Ezen lelki nyugalom' állapotjának előadása, összehasonlítva a' fölbomló világnak ropogásával egy fenséges kép; — és az igaznak bátor magaviselete, réműlhetlen mozdulatlansága fenséges érzelem.

A' fenséges és élénk érzelmet jól meg kell egymástól különözni. Az érzelem egy felesleges élénkségből eredhet a' nélkül, hogy azért fenséges lenne; a' harag, melly szinte a' dühösségig fölforr, az élénkség' legfőbb pontjára jutott; de azért nem fenséges. Ellenben a' fenséges érzelem épen nem élénk; — ez nem annyira mozdulásban, mint nyugalomban áll; 's ezt inkább egy olly nagy léleknek mondhatnók, melly azt, mi egy közönséges lelket megindít, csendesen nézi; sőt érzi a' nélkül, hogy megindulna. — És talán átaljában azt mondhatnók: hogy a' mi fenséges, az nem élénk; és a' mi élénk, az nem fenséges. — Regulus csendes lélekkel tér viszsza Carthagóba, hogy ott a' legirtózatosb kínzásokat szenvedje, mellyekkel, hogy illettetni fog, bizonyosan tudta. Ez fölséges, de nem élénk érzelem. Horátius Regulusnak azon lelki csendességét,

melly őtet ama' rettenetes helyezett közepette megkülönözte, veszi maga elébe; ezen tekintet őtet elragadván fölindítja, 's ime egy hatalmas ódát eremt; itt az ő érzelme élénk, de nem fölséges.

Ezen különbséget előre bocsátván lássuk miben áll ez a' fenséges a' lantos költészetre nézve. Egy nagy és fontos tárgy fölindítja a' költőt, képzelő ereje fölemelkedik, fölhevül, 's élénk érzelmeket szül, mellyek ismét a' képzelő erőbe viszszahatnak, és annak tüzét nagyobbítják. Innen ered a' költész minden erejének ama' kifeszítése, melly szerint lelkének érzelmeit kifejezni törekszik; innen erednek ama' gazdag, bőséges, hathatós, bátor szóllásmódok, ama' rendkivüli költészi virágok, és szokatlan fordulatok. Ekkor látják a' Próféták a' föld' dombjait az örökkévalónak lábai alatt meghajulni, a' tengert repűlni, a' hegyeket ugrándozni. Ekkor látja Homerus azt a' jelt a' fővel, mellyet Jupiter Thetisnek ád, látja az ő halhatlan homlokának mozdulását, mellytől az egész világ minden része retteg.

Ez az a' fenséges, melly az ódákban megkivántatik; ez az a' fenséges a' képben, melly élénk érzelmeket támaszt, és az élénk érzelmektől ismét megújíttatik és erősíttetik.

A' fenséges az érzelemben nem bir sem indulatossággal, sem hévvel, sem erős képpel, sem bátor kifejezéssel. Minden csendes és természetes. A' lélek, melly magának tökélletes ura a' dolgokat nem másképen tekinti, mint azok valóban vagynak, 's azon épen semmit nem iparkodik, hogy rajtok valamit változtasson. Egy megvilágosodott és álha-

tatos értelem minden mozdulásaiban követi azt; az ő tanácsának erőssége oltalmat nyújt neki, melly semmit kétessé, ingóvá nem tehet. Ha szól egyszerűen, és minden hevesség nélkül szól: — Arria, melyébe döfvén a' tőrt, halálos sebet nyit magán, hogy ez által férjének példát mutasson a' hősi halálra; — kirántja melyéből a' halálos eszközt, 's azt férjének átadván, csendes hangon imígy szól: „Paetusom! — ez nékem nem fáj".

Midőn Horátius a' három Curiátiusok ellen viadalra indult, egy valaki azt mondá neki: ne menjen; — mert talán sokaknak siránkozást fog okozni. Ő így felelt: „mit? te engem siratni akarsz, midőn én hazámért halok-meg"? — Úgy, midőn Medeától azt kérdezé egy valaki: ki leend melletted olly sok ellenség ellen? hidegen ezt felelé: „magam."

Ez a' fenséges tulajdonképen nem az ódákhoz tartozik; mert többnyire valami cselekedettel van összekapcsolva, pedig az ódákban illy cselekedet helyet nem lel. Már a' dramákban gyakortább lehet azt föltalálni: — Corneille illyesekkel tele van.

Ezen állítás' következésében gyenge, 's kicsiny léleknek azt tarthatjuk, melly minden középszerű indulatnak támadásával, mint p. o. a' harag, félelem, öröm, szomorúság, azonnal oda van, 's magán kivűl ragadtatik; közönséges léleknek pedig azt, melly hasonló középszerű indulatok' támadásának ellene áll, vagy ha egykevesé erősebbek, ellenük nem állhat. Valódi nagy, fenséges, fölemelkedett léleknek tartjuk végre azt, melly ön magában olly módot talál, melly nem csak ama' középszerű lelket földig tapodó indulatokat el tudja hárítani, ha-

nem azon erényen is diadalmaskodik, melly bizonyos lépcső ellene áll. — Ez a' költészeknek ama' legerősebb ostromokat kiálló sziklájuk, mellynek tövében a' hullámok megoszlanak.

Justum et tenacem propositi virum,
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.

Ezen fenségesnek sphaerájában van egy olly bizonyos pont, mellyet még csak képzeletben sem tudnak megfogni a' középszerű lelkek, ha szinte fölvilágosító példákkal adatnak is elő. Noha azonban az előadottakból meggyőződve lenni látszatunk ezen állítás' valóságáról, mindazáltal azon lelkekre nézve, kik szebb ajándékkal birván azt megfoghatják, tetszik itt néhány példákat fölhozni, mellyek amaz állítást megvilágosítandják.

Henriette Angol királyné, egy rettenetes égi háború közepette, a' hajónak, mellyben utazott vég veszéllyel fenyítő hányattatása közben, egészen megnyugtatá utazó társait, midőn a' kétségbeesett gyáva lelkekhez férjfiúi bátorságot meghaladott derült arczulattal imígy szólt: „Királynék nem szoktak vízbe fúlni.“

A' hon szeretet forró lángjától elragadtatva Curiatius hazájáért harczba indulván, Camillához, az ő kedveséhez, ki őtet a' szerelem' minden mesterkedéseivel viszszatartóztatni igyekezék egészen hideg vérrel imígy szólla: „Előbb voltam hazámé, mint tiéd.“

Midőn Augustus megtudta körülményesen azon pártütést, melly által Cinna egyenesen élete ellen tört, egykor azzal találkozván, kezét feléje nyujtá

mondván: „Cinna! — légy barátom; — lásd, — magam szóllítlak-föl.“

Ime a' fenséges, a' valóban fölemelkedett érzelmek! — A' királyné a' félelmen, Curiátius a' szerelmen, Augustus a' boszúálláson diadalmaskodik; mind a' hárman pedig az indulaton győzedelmeskedtek, és a' közönséges emberi erőségen felűl emelkedtek. —

Ha az érzelem valóban fenséges, egy valóságos erényen kell annak épűlve lennie, különben vadság és esztelenség. Az, ki könyelméjű vakmerőséggel az Istent nem féli, esztelen, vakmerő; de nem fölemelkedett, nem fenséges lelkű. Catilinát hősnek mondani nem lehetett, habár holmi nagylelkűséget lehetett is benne tapasztalni. Épen ezen okból nem lehet a' gondolat valóban fenséges, ha igazságon nem épűl. Midőn Lucanus a' mérő serpenyőnek egygyikébe minden Isteneket helyezteti, a' másikba egyedűl Catót, 's még ehez nyomatékúl azt is adja:

„Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni“; nevetségre indítja azokat, kik az igaz aranyat meg tudják különözni az arany-füsttől, az ő gondolatja a' fenségesből gyermekesre alyasodik.

De térjünk viszsza az ódához kivántató fenségesre. Azt mondánk: hogy ez a' képeknek tündöklésében, és az érzelmek' élénkségében áll. Épen ezen élénkség az, melly az elkezdés' bátorságát az ugrást, kirándulásokat 's a' t. szüli; mellyekről az előbbiekben már szóllottunk. Szükség még e' helyen valamit szóllanunk a' lágy és középszerű lelkesedésről, minthogy ez is ezen tárgyhoz tartozik.

A' lágy, vagy is szelíd érzés az: mellyet akkor tapasztal az ember, midőn valamelly kellemes és finom foglalatú tárgyot veszen munkába, melly csupán csendes és nyugalmas érzelmeket okozhat.

Könnyű megfogni a' másik lelkesedést, melly a' fenséges és lágy között van. Ez szüli tulajdonképen azt a' fölséges stylust, melly a' fölemelkedett érzelmeknek egy egész szövevényét foglalja magában; erős és velős kimondásokból, összehangzó folyamatból, nyomos ideákból, bátor fordulatokból és fényes költészi virágokból szerkeztetve; ennek tüze állandó, és poétai ere mindenkor tele van. — A' fenséges lelkesedésben csupa elragadtatás, vad kitörések, poétai dühösségek, és tündöklő sugarak uralkodnak. — A' lágyban merő játékok, alakos enyelgések, 's olly lágy tunyaság és érzéketlenség foglaltatik, melly mellett a' lélek csak annyi erővel bir, mennyire az érzelemre szüksége van. Ezen két nemnek összeelegyedéséből származik egy gyönyörrel kevert erősség, melly a' lelkesedésnek harmadik neme, mellyről t. i. itt szó van.

A' gondolatok fenségesek, midőn azok a' közönséges emberi gondolkodás' módját úgy szólván áthágván, mintegy magas tetőn helyeztetve, minden dolgokat, mellyek az alattuk levő mélységben elterjednek, mozdulatlanúl 's mintegy megvetve néznek. Többször fölhozott Horatius' ódájában a' magába összeomló világ' vesztét rémületlen lélekkel, 's halkal pillanó szemmel tekintő csendes elméjű nagy férjfiúnak szerencsés ábrázolása a' költésznek valódifenséges gondolatja.

KONVIKTUS DEBRECEN

A' fenséges gondolat tehát épen abban áll, miben a' fenséges érzelem; azért arról külön 's hoszszasabban értekezni felesleges volna, azt mindazáltal szükséges megjegyezni: hogy a' gondolat szüli az érzelmet. A' gondolat az egész roppant világ' történetein szétrepked, ez az a' szellem az emberben, melly még az égiekhez is fölhat könnyű szárnyaival; a' temérdek mindennek valamelly külön tárgyán megállapodik, 's mintán azt fontolólag hoszszasban tekinti, egyszeriben valamelly indulatot meggyújt melyében, 's innen támad az érzelem, melly a' mint a' gondolat tárgyául vett lény fenséges vagy lágy, a' szerint leszen egyikhez vagy másikhoz tartozó.

Ezen csendes, és hévtelen fenség minthogy többnyire valami cselekedettel van összekapcsolva gyakran előfordul a' dramákban, de mint Horátius előbbi példájából tapasztaljuk a' lantos költészetben is van helye, a' képek' fensége pedig különösen az ódák' tulajdona; mert ez eleven érzéseket, tüzes indulatokat, bátor kifejezéseket, szokatlan járásokat és fordulásokat, szóval az elme minden erejének megfeszítését okozza.

X. CZIKKELY.

A' lantos költészeti méltóság.

A' költészeti fenségnek természetes szülöttje a' méltóság, melly a' szellem' nagyságában, válogatott fontos teljes mondásokban, poétai virágokban, a' dolgok és szavak szerencsésen ömlő bőségében, szóval: az ékes szóllás minden összszegyűjtött

kincseiben áll. Így ismérteti Quinctilianus a' méltóságot Pindarusban, 's minthogy annak miveiben ezen méltóságos gazdagon föltaláltatott, méltán hitte, úgymond a' nevezett Író *) Horátius azt senki által nem utánozhatónak.

Ezen méltóságost az ódákban szerzik: a' mult dolgoknak, mintha jelen volnának, élénk leírása és elbeszélése, a' poétai képeknek sokféle használása, a' buzdító költészi virágoknak gyakor és alkalmatos fölhozása; illyenek kiváltképen a' fölkiáltás, fölszóllítás, szóllatás, élénkrajz 's a' t. apostrophae, exclamationes, prosopopoeiae, hypothyposes etc.

XI. CZIKKELY.

A' lantos költészeti kellem.

A' kellem szükséges tulajdonsága a' költészetnek, ez pedig az igéknek alkalmas szerkeztetésében, a' beszéd világosságában áll, és az alkalmasan választott rajznevek (epitheta) kellemetessége által gyengéded kegybe olvad. — Nem abban áll tehát egyedül ezen kellem, hogy magok a' gondolatok kellemesek legyenek, és a' kimondás 's versek' alkalmatása összehangzó; hanem főképen abban: hogy a' költész ollyan tárgyot válaszszon lantjára, melly nagysága által a' szíveket érdekelje; vagy az mind találóságára, mind szerkeztetésére nézve új és szo-

*) Quinctil. Inst. Orat. L. X. c. 1.

katlan 's váratlan legyen, avagy ennak nyájaskodások 's csipőségek által lelket adni igyekezzék.

Hogy a' költészetnek átaljában fölvet elvéhez, melly azt tartja: hogy oktasson és gyönyörködtessen, viszszatérjünk, szükség a' lantos költeményre nézve is azon kérdést tennünk, vallyon szükséges é a' poésis ezen nemében is a' gyönyörködtetés? — Már eddig lépvén a' lantos költészet' ismeretében, könnyen átláthatjuk, hogy a' gyönyörködtetés, vagy is a' kellem a' lantos verseknek nem minden nemében kivántatik-meg, hanem csak abban, mellynek tárgya, vagy is inkább foglalatja azt, mi nagy 's fölséges megvetvén, gyengéded és csendes elragadtatásokból támad. Hogy illyenekben a' gyönyörködtetés és kellem mintegy kiszegzett czélja legyen a' költőnek, kételkedni nem lehet; mert mit is tehetne egyebet a' sentimentalis poéta? — Van azonban a' poésis ezen tulajdonságának is hatalom engedve néha a' kirándulásra. p. o.

Minden vizek kicsapának,
Árjok mindent önt és visz;
A' boszus ég haragjának
Mive ez a' tenger víz!
Ott, hol nyájak legeltenek,
Most a' halak uszkálnak;
Ott, hol rókák fészkeltenek,
Most a' rákok csuszkálnak;
Víz borítja földjeimet,
Megemészté reményimet;
De nem oltván szerelmem,
Könnyen tűröm sérelmem.

Kisfaludy Sánd.

Némellykor a' fölvett tárgy' változása, és más formába lett átköltözése következésében szükséges mind a' kellemet, mind a' fenségest azon egy ódába foglalni. p. o.

A' bor hajlékony ága,
Szilfánkat átölelte;
A' tiszta csermely ime
A' színes hant virágit
Csókjával harmatozza;
A' játszi nap sugárok
Lejtőznek a' folyóban;
A' lengeteg zephyr nyög
A' fák szerelmes ágán.
Jer! a' folyó borostyán,
'S a' zöld gyepen emelt szék,
'S a' lepdeső szerelmek,
Oh Chloe! karjaim köztt
Szelíd örömre várnak.

Dayka.

Vagynak végre némellyek, kik azt állítják, hogy a' lantos versben a' kellemnek olly szükségképen meg kell lenni, mint az Epopoeiában a' komolyságnak, a' Comoediában a' nevezésnek, az Epigrammában az élességnek; mi azonban azon költészeket, kiket a' természet kikülönözve egyéb ember társaitól magasabb poétai szellemmel ajándékozott-meg, oda utasítjuk: hogy a' természetnek ezen jótékony ajándékával a' szorgos gyakorlás és olvasás mellett úgy éljen, hogy minden heves elragadtatása között-is annyira megrészegedni ne engedje, hogy a' józanságot többre ne becsülje.

XII. CZIKKELY.

A' lantos költészeti rövidségről.

A' lantos költészeti rövidség alatt értjük a' szabadabb lantos beszédnek rendes és czélarányos kurtítását. — Minthogy pedig sem a' kitörő heves indulat, sem a' közönséges gondolkodás-mód kivüli fölemelkedés, sokáig nem tarthat: szükségképen következik, hogy az ódának hoszszúnak lenni nem lehet; hanem annak legföljebb középszerű hoszszúságúnak kell lenni; mert az érzelem, — az indulat mindég a' legrövidebb úton igyekszik magát kifejteni. „Animorum incendia celeriter restinguuntur" úgymond Cicero.

Ezen tulajdonságnak, noha a' fölvett tárgyra nézve különbféle kiterjedése van; átaljában mindazáltal minden lantos költészetben, 's kivált szorosabban azon ódákban helye van, mellyekben a' fenséges, tüzes 's fölemelkedett poétai düh villámlás gyanánt csillámlik és rohanik; mert ezek természetjükre nézve is ellenkeznek azzal, hogy hoszszasabb tartóságúak legyenek; és a' legjelesebb lantos költészek' példái is mutatják, hogy azok megelégesznek azzal: ha fölvett tárgyaikat különbféle részről adhatják-elő, mellyen hasonló benyomást eszközölhetnek, avagy mulathatnak, 's ezzel fölvett tárgyakat majd csak nem olly hirtelenséggel abba hagyják, milly hirtelenséggel kezdették.

XIII. CZIKKELY.

Az Ódák' különző nemei.

Sokan sokféleképen különzik a' lantos költészet' nemeit; én annak öt nemét találom; mert a' többit, akármi foglalatuak legyenek, mind ezekhez lehet szabni. Vagynak t. i.

1) szentes ódák, mellyek hymnusoknak neveztetnek, 's én régiebb őseink' nyelvén solyosmáknak nevezem; ezekben a' költész forró indulatjait az Isteniséghez emeli, vagy legalább valamelly szentes dolgokról énekel; — a' léleknek ollyan ömlése, melly által egész elragadtatással bámulja a' legfeljebbi lénynek isteni megfoghatlan nagyságát, mindenhatóságát, bölcseségét, jóságát, kegyességét, 's térdre omolván, hálás érzetre hevül, 's annak oltáránál buzgó áldozatot nyújt, — vagy valamelly boldogult szentnek dicsőítésére hevül 's annak érdemeit ájtatos szívvel, ünnepélyes hanggal magasztalja. Illyenek Mózes énekei 's a' Prófétáké; illyenek David' fölséges zsoltárai; illyen Horátiusnak carmen secularejа 's több ódái, legjelesebb pedig a' görög Callimachus, kinek legtöbb solyosmái maradtak-fen; — illyen nálunk eme' Berzsenyié:

Isten! kit a' bölcs láng esze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világít mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet, 's a' t.

Illyen végre Virág Benedeknél e' következő:

Mikép' magasztal tégedet Isteni
Erő dicsőség anyja! kis énekem?

Nagyságodat reszketve nézi,
A' legerősb 's ragyogóbb magasság, 's a' t.

Ezen solyosmák felette nagy divatban valának az ó világnak minden nemzeteinél, sőt az Indusoknál is, mint Spanheim Ezech. (Obs. in Callimachi Hymn. Praef.) állítja, mind az áldozatoknál, mind pedig azon alkalommal tartatni szokott lakomákban. Valamint azonban a' poésis minden nemében, úgy ebben, ha a' Zsidókat kiveszszük legtovább 's legfeljebb haladtak a' Görögök, és ebbeli miveiknek olly mély vallási tiszteletet szereztek, hogy a' római legnagyobb csinosodás' idejében is, az áldozatoknál nem latin, hanem görög nyelven énekeltetnének ezen hymnusok, mint említett Spanheim több Írók után bizonyítja, 's valóban egy két Diánához írott seculare carment kivévén, a' római hagyományok köztt illyes hymnusokra alig találunk. E' nemben nálunk kitünő érdemüek: *Berzsenyi*, *Kis*, *Virág*.

2dik) neme a' lantos költészetnek a' Dithyrambus; ezt némelly Írók nem veszik különösen a' lantos költészet' osztályába, hanem vagy a' hymnusokhoz, vagy ódákhoz kapcsolják; de mintán tudva van: hogy Aristoteles azt az átalányos költészet egy külön neme gyanánt vette, 's csak ugyan különböz mind a' kettőtől természeti tulajdonságára, 's tárgy' fogatjára nézve, helyesnek gondolám különös osztályt engedni neki a' lantos költészet' nemei között.

Ez a' régieknél ollyan ének vala, melly különösen Bacchus' tiszteletére vala arányozva; ez rendet nem ismért, szabadon csapongott, bátor

gondolatokból, szokatlan fölhevűlésből, 's mint egy részeg dühösségből állván, a' Baccháknak tobzódó bujálkodásaikhoz hasonlított. Láthatni illyen dithyrambust Horatius II. k. 19. ódájában:

Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem etc. — — —
Evoe, recenti mens trepidat metu
Plenoque Bacchi pectore turbidum
Laetatur. Evoe, parce, Liber
Parce gravi metuende thyrso.

Nagyobb divatban vala ez azonban a' Görögöknél, kiknek Horátius is úgy tetszik csak utánozója volt. Újabb költészeink igyekeztek a' görög nyomon járni, de a' formában egészen különöznek, 's nagyobbadán mérteketlen versekbe foglalják dithyrambusaikat, mi ugyan megengedhető, és szabad; de a' költész illyen mivében „se a' hibátlanság, se a' szépség ellen ne vétsen; mert a' költőnek nem valóságos részegségét, hanem csak borivás okoztta vígabb érzelmét festi," úgy mond Bittnitz a' Magy. Nyelvb. Előadás Tudományában 340. l. — Mi Magyarok a' dithyrambusokat régiebb nyelvünkön tusnak, ma pedig bordalnak nevezzük, 's ha nép bordalainkat fontolólag visgáljuk, a' dithyrambusi tulajdonságokat hennük föltaláljuk. Sokkal ismeretesebbek azok semhogy itt fölhozzam. — Igen helyes Horvát Endrének mind a' három boréneke, mellynek egyike ez:

Czifra beszéd, hegedű szó
Csak fülnek, nem szájnak való:
De ha szőlő gerezd levét
Iszom vidám kedvre hevít.

Hejhaj! igyunk rája
Úgy is elnyel a' sír' szája
Ott lesz zajos éltünk'
Csendes hazája 's a' t.

Nem kevesebb kellemű a' másik kettő is. Illyen Csokonai Vitéznek ezen dala:

Kar.

Evoé!
Bache. Éván, Evoé!
Evoé!
Bacche töltsd lelkünket bé!
Itt van a' zuzós december:
Bor van e?
Bort igyon ma minden ember:
Evoé!

Egyes.

Üdvez légy
Bacche áldott Istenség!
Hol te mégy,
Vigad ott a' föld 's az ég,
Szivünk ugy felrajzik véled,
Mint a' méh;
Életünk csak tőled éled:
Evoé! 's a' t.

A' lantos költeménynek ezen neméhez tartozik az úgynevezett Scolium vers, mellyet vidám vendégségekben, 's társaságokban szoktak a' régiek énekelni: némellykor t. i. többen kart formálva, némellykor egyenként, vagy egymást váltva. Tárgya ezen énekek' neménck a' jeles férjfiak' 's nagy hősök' dicsérete. Illyenek valának azon énekek, mellyek hős eleinknél, 's régi fejedelmeink' tere-

meiben daloltattak. Ezen éneknek egyszersmind tárgya vala: a' vidám boldog életre, örömre, búfelejtésre arányzott serkentés, mint Horátiusnál: Nunc est bibendum, nunc pede libero, pulsanda tellus 's a' t. — Illyen nálunk még poésisünk' nevekedő korában Ányosnak emez ivó éneke a' Magy. Minerv.

Éljen mái társaságunk,
Igaz magyar barátságunk 's a' t.

A' költészet' ezen neméhez tartozik Horvát Endrénknek is ezen bor dala:

Nem kell nekem sem Cziprusi,
Sem a' vörös Burgundi 's
— — — — — —
Félre gondok, eb anyátok,
Nem is nézek reátok;
Igyál pajtás, jól hozzá lássz;
Ugy jó, ha az halál
Bennünk vigan talál.

3-dik neme a' lántos költeménynek a' hősi oda (oda heroica). Így neveztetik, mivel közönségesen valamelly hősnek dicséretére, vagy tiszteletére szokott készítetni; ollyanoknak t. i. kik vagy mint a' haza' hűséges polgárai ésszel, nagylelkűséggel, fáradatlan munkássággal, vagy mint fegyver viselők magok' bátor elszánásával 's vitézséggel az emberiség 's hon eránt kitünt jeles érdemeket tettek. Illyen nemüek nagy részént Pindarus' odái, sok van Horátius' mivei között is; illy nemüeket jelesebben irtak a' németeknél: Denis, Klopstock, Mastalier, Matthisson, Salis, Ur és többek; a' franczíáknál: Malherbe és Rousseau, nálunk Berzsenyi, Dayka,

Döbrentei, Kazinczy, Kis, Takács Judit, Verseghy, Virág, 's naponként többek.

Ide tartozik az úgy nevezett Epinicium, diadalmi oda, melly a' hősnek az ütközetben nyertt győzedelmét veszi lantjára. — Majd hasonló ehez az úgy nevezett Paean, melly olly neme volt az éneknek, mint a' hymnus, holott ez is az istenek' tiszteletére volt intézve; azonban szorosabb értelemben Apollo' dicséretére szokott énekeltetni, vagy valamelly veszélyes rosznak p. o. mirigy halálnak elhárításáért, vagy győzedelem után; — ugyan is háború előtt Mársnak, utána Apollonak Paeánt szoktak énekelni: ezekben gyakran előfordúl amaz ismérétes felkiáltásnak: io Paean! sokszori ismétlése. Ezen felkiáltáshoz hasonló volt a' rómaiaknál a' diadalmasok' dicséretére készült énekekben amaz io triumphe! felkiáltás; — 's ezen ének' neme mint Muretus bizonyítja καλλινικομα-nak neveztetett. — Paean olly férjfiak' tiszteletére is mondatott, kiket valamelly fényes erőny a' köznép' körébül felemelve különözött. — A' kik a' pythiai és olympiai bajvívásokban győztek, nem csak koronát, hanem epinicumi dicséretet is nyertek. Pindarus bővelkedik illyen epinicumokkal; ollyan Horátiusnak Drusus' dicséretére irtt odája is, mellyben azt a' németeken vett győzedelem miatt magasztalja; illyen Virágnak ama' gyönyörű odája: Harczol Filepnek rettenetes fija. Ide tartozik Döbrentei Gábornak ama' lelkes odája az Erdélyi Muz. III. Füzet. Esküdtem, a' lant, mellyet az istenek mint kincset adtak; — 's a' mindjárt utána következő Császár Andráshoz. Vagynak Berzsenyinknek is több illyen odái. Illyen

végre Dukai Takács Juditnak Gróf 'Sigray Józsefhez *) írtt rémes odája az Erd. Muz. V-dik. Füzet.

Idvez légy nagy férjfi, Hazám' bölcs polgára,
Te, kinek szent hévvel nemzeted' javára
Gyúladoz kebeled.
A' virtus, kegyesség benned egyesülnek
Klió 's Pohymnia nálad széket ülnek.
Párosulván veled 's a' t.

4-dik neme a' lantos költészetnek az erkölcsi oda (oda philosophica). Tudni illik: megfontolván a' költész az erőnynek becsét, érdemét, és szépségét, a' gonosznak ellenben utálatosságát, megillettődik, felhevül, 's magát egészen a' szeretet', vagy gyűlölés' hathatós érzésének adja, felindulására készti az emberi szivet, és mi illő mi illetlen, egész indulattal tanítja. Számtalan illy nemü gyönyörű odákat olvashatsz Horátiusban, Berzsenyinél, Döbrenteinél, Virágnál 's több jeles költészeinknél.

5-dik neme a' lantos költeménynek a' szerelmes odák (odae eroticae), mellyek csupa édes gyönyörűségeknek forrásából erednek, 's az emberi élet' kellemeit, az ifjak' örömeit, vigságait, bort, szerelmet, nyájas enyelgést énekelnek. — Eroticának neveztetik az oda' illy neme ama görög igétül ἐράω, szeretek; mert abban többnyire a' gyenge szerelmek foglaltatnak. Anacreoni odának is mondatik, Teoszi Anacreon költésztül, mint annak feltalálójától. Illyenek többnyire a' franczia énekek; — illyenekkel szerzett örök nevet magának amaz olasz Petrarca, 's nálunk annak szerencsés

*) Lásd ezen nagy férjfiú' életirását a' Sas nevü kötetében

utánozója a' felmulhatlan Kisfaludy Sándor Himfy szerelmeiben, nem kevés dicsőséget szerzett magának Csokonai Vitéz is.

A' lántos költészetnek ezen öt nemén kivül van még egy, melly egészen különöz a' többitül, és tulajdonképpen szóváltó odának nevezhetjük. Ebben az indulatok' kifejezésére személyek beszélgetnek, vagy is inkább versengnek egymással. Ennek főtulajdonsága abban áll, hogy egyik személy a' másikát enyelegve szuró, vagy féltékeny szerelmü szemrehányásával mind inkább is inkább felmulni és meggyőzni akarván, végre mintegy megbékülve, nem várt 's meglepő befejezéssel szünteti a' versengést.

Az illyen odára nézve tehát, minthogy átaljában véve az odák az indulatok' kitörésébül állanak, szükséges, hogy az együtt beszélgető személyek ugyan azon legalább egymáshoz igen hasonló kölcsönös érzéstül lelkesítessenek, 's úgy fejtse ki egyik a' másikhoz indulatját, mint önként tulajdon magában fejlődött volna. Szóval: főszabálya ezen odának abban áll: hogy az utóbbi az elsőbbiket feleletével mindég meggyőzze, és mindég nyomósabbat, 's valami nagyobbat mondjon. Illyen Horátiusnak ama' kellemes odája: Donec gratus eram tibi 's a' t. Scaliger a' többek közt Horátiusnak ezen odáját legtöbbre becsülte; ugyan is így szól az (Lib. VI. Poet.) „Horátius minden odái olly kellemetesek és szépek, hogy azok mind nekem, mind más tanulttabbaknak ezen tudomány' gyakorlásától minden reménységünket elvették. Többek közt pedig kettőt vettem észre, mellyeket az am-

brosiánál és nectárnál is édesebbeknek vélek. Az egyik a' IVdik k. 3. odája: Quem tu Melpomene semel 's a' t. másik a' III. k. 9-ke. Donec gratus eram tibi. Inkább ohajtanám: hogy ezek tulajdon elmémbül eredtek volna mint Pindarus' pythioni és nemeoni sok odái, mellyeknek szerzője inkább kivánnék lenni, mint egész Terraconának királya." Nem ok nélkül itél így ezen felette szép kegyü odárul Scaliger; mert majd minden nemzet tulajdonává kivánta tenni; így olvashatni azt a' németeknél is Damis und Phyllis czim alatt, lásd: Lyrische Blumenlese 6. Buch. Én ifju korom' egy kellemes szakát, Horátius' e' mivének utánozásával ugyan ifjú éveimben így festém:

Coridon.

Elbájolt Glycerám neved
Míg lelket Coridont tudta szeretni csak;
'S álnok lepke gyanánt Mycon
Szög színü szeme nem birta szerelmedet.

Glycera.

Kedvesb volt Coridon neved,
A' míg férjfi szived nem csapodárkodott,
És a' szőke Chloé szeme
Meg nem bájola. — Hah! — hittem e rólad ezt: —

Coridon.

Márs' zászlója alatt Mycon
Szebb volt, mint Coridon béke ölében, és
Nem tudtad Glycerám te, azt:
Hogy Márs bajnoki mind lepke szerelmüek?

Glycera.

Míg kardot viselél te is
Márs' zászlója alatt, szőke szerelmesed

Elrablá Glycerád szivét.
Hogy hós volt Coridon, 's csalfa szivű, tudám.

Coridon.

A' kardot letevém tehát,
És a' szőke leányt szög Glycerám' neve
Meljembül kitörülte; csak
Érted gyúl kebelem már egyedül kegyes!

Glycera.

Bár türhette szivem Mycont:
Kívűled szeretőm nem vala más soha.
Lángom csak Coridonra gyúlt,
Téged csak, Coridon, téged ölel szivem! —

XIV. CZIKKELY.

Az odák' formájárul.

A' lantos költészetnek formája különbféle, mert néha szabad, és bátor; — merő tropusokkal, válogatva keresett beszéd'módjával, és mesterséges szószerkesztetésekkel él; néha pedig gyengébb és olvadóbb, 's mintegy mézzé válván, a' dolgokat is ollyan kellemes szavakkal festi, mellyek azokat mintegy megédesítik. Ebben a' kellemesen enyelgő Anacreon legtovább haladott, 's mind azok, kik szerelmes odákat szerezvén, stylusukat is kedveltetővé és szerelmetessé tenni igyekeztek. Mindazáltal a' lantos költészek' fő gondja általjában mindenkor az volt, hogy miveiket naggyá, fényessé 's méltóságossá tegyék: költészi virágokkal, nagyot jelentő nem közönséges szavakkal fűszerezzék, 's kifejezéseik nyomósak, fontosak, fellengők legyenek, azt tartván: hogy a' vers, ha mintegy felfu-

valkodott, akkor illő az odához, a' silány, egyszerü beszéd pedig soha azokhoz nem illik. A' jól összeszedett beszéd, ugymond Aristoteles a' Dithyrambusokra nézve igen hasznos, mert azok fellengősök szoktak lenni. Hogy Pindarus és Horátius illy tulajdonságokkal gazdagították odáikat, vallja Quinctilianus, mint feljebb mondám, és azért ezeket minden költészek között legtöbbre becsüli. Főképpen pedig megkivántatik az odák' mennyiségére nézve, a' rövidség, mint már meg volt mutatva, 's ezen szabályt másokra nézve is megkivánja Scaliger. Lib. III. C. 124.

E'képpen tehát az odák' formája minden nemzeteknél, a' mint azoknak izlésük különbözik, különbféle. A' görögöknél strophákra valának osztva, mellyeket formáknak neveztek. Ezen strophákna k különbféle neveik valának. — Az odák állottak egy strophábul, antistrophábul, és egy Epodonbul. A' strophák az antistrophákkal egyeztek össze, az epodoszok maguk közt. Strophán kezdődött az oda, azt követte az antistropha; azután következék az epodos; ennek végezttével ujra strophán kezdvén, ugyan azon renddel folytattatott. — Ezen odáknak éneklése táncczal vala vegyítve. — A' strophа' éneklése alatt a' tánczolók oldalra fordultak; mert στρεφω görög szó annyit tesz, mint fordulok. Míg az antistropha tartott, az előbbi fordulatbul ellenkező oldalra visszafordultak, végre míg az epodos tartott, a' kar' ugrálása 's tánczolása után közepett az oltár előtt megállapodék mind addig, míg a' vers vagy elvégeztetnék, vagy ujba kezde-

nének. Ezen formára vagynak Pindarus' odái szabva és többnyire a' karok (chori) a' dramákban.

Alcaeus Sapho és más lantos verselők Pindarus előtt más formákat találtak-fel, mellyek szerént különbféle vers-nemeket egy bizonyos symmetriába helyeztettek, 's ezen elhelyeztetés gyakortább ismételtetett. Ezen formákat választá Horátius is az ő odáiban, 's ezekből leginkább ki lehet azoknak minémüségöket tanulni.

Mostani európai költészeinknél két neme van az odáknak, az egyik a' tulajdonképpen, úgy neveztetett oda; a' másik Cantate-nak neveztetik, 's ez tulajdonképpen csak énekre és muzsikára van alkalmaztatva. — Az első nemben: a' verseknek száma és helyeztetése többnyire a' költész' önválasztására és rendelésére hagyatik. — De ha az első stropha már el vagyon rendelve, akkor a' következő strophákna szinte ugy kell helyeztetve lenniük. A' Cantatek két részre oszlanak: Recitativre, és Áriára. A' recitativ kezdi az éneket, utána következik az ária; itt ismét következik egy más recitativ, és arra ismét az ária. A' recitativ a' léleknek elébe terjeszti a' tárgyat, az ária az érzelmet fejezi-ki, mellyet a' tárgy' tekintete gerjesztett. Ez tehát mind a' muzsikának, mind a' poésisnak két nemét szüli: a' recitativ lágyabb és egyszerüebb; az ária elevenebb és tüzesebb.

A' muzsikának és versszerzésnek imezen két neme egy azon lantos mívben alkalmat nyújt egy bizonyos feltételnek kinyomozására, melly szerént kitudhassuk: miért van egy olly bizonyos neme a' lantos költészetnek, melly a' csupa édes kellemek-

ben egy részről mintegy elolvad; 's ellenben, miért van ismét egy más neme, melly minden lehetséges erősséget, és nyomós kifejezést kíván, 's benyomást okoz, holott a' muzsika egészen, az érzelmeknek van áldozva.

Annyi átaljában bizonyos: hogy minél lágyabb, minél gyengédebb 's olvadozóbb a' poésis, csak éppen lankadt ne legyen, annál alkalmaztathatóbb a' muzsikára. Úgy tetszik akkor, hogy az éneknek' félbeszakasztása, 's megállapodása, már félig a' szavakban képezve foglaltatik 's csak igen kevés mesterség kivántatik annak kifejtésére. Illyen p. o. Quinaut' verselése, melly talán minden eddig volt költészek' mivei között legénekelhetőbb, 's leginkább lantos.

Megengedik azonban az odák, mellyek éneklésre vannak készítve, sőt megkivánják az élénken rajzolt képeket, 's bátor metaphorákat; Pindarus illyenekkel bővelkedik. Horátiusban egész odákat találunk, mellyek nem egyebek, mint csupa allegoriák' szövevénye. Sophocles, Euripides, Seneca éneklő karai rendkivüli erősségüek, 's leghathatósabb poésis. Illyen tulajdonságuak Dávid' zsoltárai, 's a' Próféták' énekei; — 's valjon, honnan ered ezen különbség?

Annak mind, mi éneklésre van készítve csupa érzelemből kell állani; minden, a' mi az érzelemnek munkája, könnyű, nem eröltetett, eredeti, 's egyszerű. Az odák azonban és énekek még is erősek, fontosak, kimunkálttak, 's mintegy maguktól elárulják, hogy ollyanoknak kellett lenniük.

Ezen nehézség' kifejtése végett tekintsük a' dolgot közelebbről, 's a' már mondottakra emlékezzünk vissza. — Igaz: hogy a' muzsika csak az érzelmet fejezi-ki; — az is igaz: hogy az érzelem mindenkor egyszerű 's nem erőltetett. De ezen nem erőltetettség, ezen egyszerűség legkevésbé sem zárja ki a' dolog' kifejezésének hathatóságát 's erősségét, sőt arra indító okot 's alkalmat nyújt. — Mikor az érzelem legélénkebb, akkor felűl mulja a' közönséges kifejezést; többet mond a' dologban magában, mint a' szavakban; mert a' szavak hozzá képest gyengék. — Nem mondja p. o. az én fajdalmam iszonyú hanem: az én fajdalmam egy könyörületlen tigris módjára tépi szaggatja szívemet. Innen erednek a' metaphorák, allegoriák, hasonlítások. Az egyszerűség, 's eredetiség semmit mást ki nem zár, mint azt, mi igen mesterségesen, fontosan meggondolt, igen éles elméjű, vagy a' mi csak egy historiai szárazságbul áll; a' mi egy találós elmének játéka, epigrammai elmésség, mesterséges átmenetel, rendszeres előladás. — Illyest egy valódi lantos költészetben nem is találhatni; ellenben a' legerősebb kifejezéseket fellelhetni benne, sőt ezekben szükséges is azoknak összehalmozva lenniük inkább, mint akármi más vers nemben; mert itt a' képzelődés teljes erejébül munkálkodik, holott a' dolgokat indulatosan tekinti: következőleg a' lelket egészen annak kijelentésére gerjeszti.

Hogy Quinaut poésisa olly lágy és kellemes olvadozású, onnan ered elsőben: mivel az említett költész csak szerelmeket, enyelgéseket, 's gyönyö-

rűségeket énekelt, mellyek mind megannyi lágy fogékonyságú kifakadásoknak alapjai. — Másodszor: mivel Quinaut' miveinek legnagyobb része recitativból áll: 's többnyire tragoediák. Azonban, a' poésis ezen esetben, akarmi lantos legyen is, nincs egészen az indulatoknak szentelve. Az ideák, mellyek vég nélkül támadnak, a' léleknek foglalatosságot adnak, melly viszszatartóztatja attól, nehogy magát egészen az érzelemnek adja; — kénytelen figyelmessé lenni. És ekkor semmi elmerűlést, semmi hevességet, sem ollyan kifejezéseket, mellyek lelki részegséget, és poétai dühösséget árulnak, fel nem vesz; — szóval: az érzelmek követik az ideákat; nem úgy, mint az áriákban, mellyekben éppen ellenkezőleg az ideák követik az érzelmeket. Itt egy bizonyos főérzelem uralkodik, melly a' lelket egészen betölti, és minden erejét foglalatoskodtatja és szolgálatjára fordítja; minthogy pedig akkor a' lélek tulajdonképpen semmit fontolóra nem vesz, inkább van gondja az erősségre, mint a' szavaknak czélarányos elhatározására. Itt merő erőszakos megrázódásoknak kell kifejtődniük, következőleg meg lehet, sőt meg is kell engedni azt mind, mi öregbíteni segíti az erősséget és benyomást.

XV. CZIKKELY.

Az odák' kidolgozásáról.

Az eddig mondottakban előladván a' lantos költészetnek belső tulajdonságait, nincs más hátra, hanem, hogy a' mondottak' bővebb megvisgálására és bebizonyítására a' legjelesebb classicus irók'

példáit hozván-fel azoknak szépségeit, a' poésis' megkivántató tulajdonságainak abba miképpen lett alkalmaztatását fejtegessem; mielött azonban ezt teljesíteném, szükségesnek látám nagyobb ismeret' 's gyakorlás' okáért az odáknak miképpen lehető tettleges kidolgozásárul szóllani, főképpen azon ifjú polgárokra nézve, kiket a' természet poétai szellemmel áldván-meg, ezen pállyára fellépni eltökéllett akaratjuk, hogy házámnak e' részben is általuk némi némü hasznot hajthassak.

Azonban, noha mint feljebb látánk, öt nemét adám a' lantos költészetnek, 's ezen öt fő nemhez lehet minden foglalatu tárgyokat csatolnunk, mindazáltal, valamint az emberi indulatok, majd csak nem számlálhatlanok, ugy azoknak kifejtői is, az odák és énekek számatlan foglalatuak. — Az emberi indulatok majd örömbül, majd szomoruságbul, majd szeretetbül, majd gyülölségbül 's a' t. állanak; úgy az ezekbül eredő énekek is különbfélék; végetlen lennék tehát, ha minden lehetséges nemü odák' készítése módjába avatkoznám, sőt úgy szólván lehetetlen is; azért csak néhány indulatokat fejtő odákra adok itt példát, 's e' szerént léphegelhet a' kezdő poéta egyéb általa felveendő miveiben.

Azt se hitesse senki magával tökélletesen el, mintha ezen általam előadandó odák' készítése módja változhatlan volna, 's csalhatlan szabályul szolgálna. — A' bővebb gyakorlás, szorgalmas olvasás, és classicus költészek' forgatása tágosabb utat fog a' poétai ügyességre nyitni. Ohajtanám, hogy kezdő poétáink Horátiusnak minden odáit megtanulván

gészen tulajdonukká tennék. Többnyire valamint emmi halandó a' nap alatt, úgy én sem merem magamrul mondani: hogy tökélletes munkát adtam a' következő tettlegi szabályok felhozásával. — Útmutatásom tehát csak arra való, hogy a gyengébb kezdőknek néminémű világosítást adjon; — olly gyengén pislogó lámpás, melly az utána menőt megmenti ugyan attul, nehogy a' setétben éppen nem látván magát valamibe megüsse, vagy árokba botoljon, de olly tökélletes világosságot, mint a' nap nem ád, 's könnyen elalhatik.

XVI. CZIKKELY.

A' hymnusok' készítése.

Mi légyen a' hymnus, láttuk már bővebben előladva; de különösen religiónkra alkalmaztatva: az Istennek, vagy mennyei dicsőültteknek dicséretében, 's többnyire érzékeny ésdeklésbül, gyermeki szent bizodalommal vegyitett kérelembül áll.

Ha az Isten dicséretére szándékozol hymnust készíteni, 1ször: említheted amaz isteni megfoghatlan tulajdonságot, mellyet öröktül fogva önkényesen bír, 's Isteni lételének egységében, a' személyeknek csudálatos háromságát elragadtatva imádod. Ha azonban ezen isteni mély titoknak mérhetlen tengerébe bocsátkozni nem bátorkodol, forgasd figyelmesen át Dávid felséges zsoltárait, 's azok szerént utánozva magasztald a' Mindenható hatalmát a' természetben: tekints-fel az égnek bámulatos alkotmányára, nézd a' levegőben repülő szárnyasokat, visgáld-meg a' föld' minden részeit, 's az

azon létező állatokat, szálj-le a' tenger' fenekére, 's mennyi csuda miveire akadsz az isteni mindenható erőnek, hatalomnak! — 's íme készen állanak előtted millió okai az isteni dicsőség' érzékeny elénéklésének. — Avagy ha a' természetet oda hagyván annak törvényein túl kívánsz lépni, mennyi kegyelemre találsz, melly által a' jövendő örök életnek utját előtted megnyitotta. Az ő emberi nemzethez vonzó szeretete, gondviselése, bölcsesége, hatalma, könyörületessége, igazsága, jósága 's egyéb legtökéletesebb tulajdonságai, mind meg annyi tárgyak, mellyek az Isten' dicséretére bőséges okokat szolgáltatnak; 's magasztalva említvén azon jótéteményt, melly bennünket a' legforróbb hála' érzetére fakasztott, mintegy lépcsőkön emelkedünk fel jelentett tulajdonságaira. 2or: Ki lehet terjeszkedni azon tisztelet-adásra 's religióra, melly által az Isten dicsőítetik: a' templomoknak és oltároknak felállítására, az áldozatokra és egyházi szertartásokra, mellyek az isteni felséget kinyilatkoztatják, és a' halandót kötelességére intik. 3or: Kirándulhat a' költész a' halandókhoz, 's azokat az isteni tiszteletre buzdítja, vagy ellenük kel azoknak, kik őtet nem méltó tisztelettel és dicsőítéssel illetik, hanem néma bálványoknak, vagy vétkes indulatjaiknak áldoznak.

Midőn könyörgő hymnust kíván a' poéta készíteni: 1-ör is azokra kell neki terjeszkedni, mellyek az Isten' dicsőségét hirdetik; — azután említse azon jótéteményeket, mellyekkel naponként illeti az embereket. Végre berekeszti hymnusát egy áhítatos buzgó fohászkodással, 's esdeklléssel, és egy

kirándulásban mintegy emlékezteti az Istent azon kegyelmekre, mellyeket másokra is, kik előtte hasonlóúl esedeztek, kiárasztott 's a' t. Illy nemü hymnusai vagynak Horátiusnak az I. k. 10. 21. 30. 31. II. k. 19. III. k. 18. 22.

Lehet illyen éneket az Isten' segítségül hívásával is kezdeni, hogy felvett mivében nyújtsa kegyelmét, 's annak megnyerhetésére előszámlálja az Istennek azon jótéteményeit, mellyeket vagy magával, vagy másokkal tett; különösen pedig egyet a' jelesebb jótétemények közül bővebben említ. Illyen Horátiusnak a' III. k. 4. 11. 's 18. odája, illyen Pindarus Olym. 14. od.

A' háladó hymnusban, melly eucharisticonnak neveztetik az isteni jótétemények' említése után érzékeny hálára fakad az egyházi költész, 's ugyan arra mások is, néha a' lelketlen dolgok 's állatok is buzdítatnak, 's mintegy felszólítatnak, mint Dávid' zsoltáraiban láthatni; 's a' poéta mindenét felajánlja jótévő Istenének. Illyen Pindarus Nem. 7. od.

Ha az Isten-emberhez, az emberi nemzet' megváltójához akarunk hymnust készíteni ugyan a' feljebb irtt mód szerént kell cselekednünk. Ha azt dicséreten kivánjuk építeni: Krisztusban magasztalni kell az Isteni 's emberi természetnek kimondhatlan csuda egyesülését; az emberi nemzet eránti végetlen szeretetét; azon csudákat, mellyeket véghez vitt; munkáit, mellyeket érettünk felvállalt; kínos szenvedését, halálát, 's a' halál felett nyertt diadalmát, 's egyebeket, mellyeket vagy véghez vitt, vagy rendelt a' mi üdvözségünkre. Ezekhez néha könyörgés, segítségül hivás, és hálaadás adatik.

Minthogy mi Catholikusok az Isten választottjainak tiszteletére is ünnepeket szoktunk szentelni, azok dicsőítésére is hymnusokat készíteni mi tiltana bennünket? A' boldog Szűzhöz intézett hymnusban bámuljuk szüzességi és anyai méltóságát, fényes érdemeinek 's fedhetlen erőnyeinek elszámlálhatlan bőségét, 's egyéb ritka, emberi gyarlóságon győzött tulajdonságait. Éppen ekkép' kell alkalmaztatni azon énekeket is, mellyek az Isten választottihoz intéztetnek. Csak arra kivánom inteni azokat, kik illyes egyházi énekeket vesznek munkába, hogy holmi tiszta religiónk' méltóságával ellenkező, vagy nem éppen megegyező kifejezésekre ne fakadjanak, sem valamelly Szentnek több érdem vagy nagyobb tisztelet ne tulajdonítassék, mint magának a' Mindenhatónak; szóval: hogy a' Szentek is az Istenben dicsőítessenek, 's illy énekek minden pór népi alacsonyabb érzelmektül, és vakbuzgóságtul kitisztítva tiszta és józan vallási lélekbül eredjenek. — A' mi szorosan az egyházi énekeket illeti jeles próbákat tettek abban Faludi Ferencz, Verseghy, Döme Károly és mások is; óhajtani lehetne azonban, hogy megyés Püspökeink, egyházi megyéikben biznák némelly tehetősb egyház férjfiaira azoknak csinos kidolgozását, hogy megszűnnének már valahára azon sok könyökös mesteri kornyikálások, mellyek a' jó ízlésű fület, 's vallás' méltóságát nem kevesé sértik.

XVII. CZIKKELY.

Magasztaló Odák' készítése.

Midőn a' költész valami jeles Férjfiúnak, hősnek, vagy fejedelemnek dicséretére odát készít,

ezekre vigyázzon 1ben: Valami jeles hasonlítással vagy összeillesztéssel (comparatio) magasztalja föl a' dicsérendőt; annakutána terjeszkedjék-ki hőse viselt tetteinek elbeszélésére: említse t. i. nyert dicsőségeit, harczait, diadalmait, egyéb erőnyeit és cselekedeteit. Ez után következzék egy rövid kirándulás fontos és velős mondásokkal világosítva, és a' hős dicsőségének nagyobbítására hasonlítassék összse más jeles férjfiakkal és hősökkel, kik vagy a' jelen században tündöklenek, vagy a' régiebb világot jeleskedtették. Végre a' dicsérendő hős tettével megegyező más olly tettre ránduljon-ki a' poéta, melly egy olly jeles férjfiú által vitetett véghez, ki vagy névvel, vagy barátsággal, vagy rokonsággal egyesül azzal, ki dicsértetik. Illyen Horátius IV. k. 4. odája, mellyben Drusust felséges hangon magasztalja.

Ezen most említett odában Horátius Drusus' dicséretét Augustusra halmozza, mellyet utánozhat a' poéta, ha valamelly nagy férjfiúnak a' közjóra tett érdemeit, valamelly uralkodóra hárítja. Odájának 1ső része legyen illyen forma értelemben: Nincs olly tisztelet, mellynek megadása méltán pótolhatná azon hálát, mellyel a' haza az ő fejedelmének tartozik, hűséges fiának jeles és dicső tette miatt. 2or: Következzék a' viselt dolognak rövid elbeszélése. 3or: A' másokkal való összszehasonlítás, és ennek bővítése. 4er: Térjen viszsza a' költész a' fejedelem' dicséretére; említessék t. i. hogy tudva vannak mind azon dicső dolgok, mellyek az ő bölcs kormánya alatt történnek; azért méltán magasztaltatik mindenektől, 's magasztaltatni fog a'

késő unokáktól is, kik örök áldással fogják őtet hirdetni 's nevének el nem romolható emléket emelni.

Avagy, ha a' szerént kivánja a' költő magasztaló odáját kidolgozni, mint Pindarus szokta; akkor odája apostropheval kezdődjék; — t. i. fölkiált valamelly istenséghez, kinek jovoltából a' hős dicső tettének tanúja lehete: hálákat ád annak, 's énekét fölajánlja; kéri, tekintsen reá, 's a' dicső hősre, ki áldozatját 's diadalmi zsákmányát az oltárra teszi. Ugyan azon apostrophe segedelmével fölkiált: adj szárnyakat, hogy sebes gyorsasággal repülhessek azon meszsze tartományok' határiba mellyek szemeikkel látók a' dicső tetteket; — azon letapodott ellenségek közé, kiken erős karai diadalmaskodtak; azon városokba és erősségekbe, mellyek győzedelmes zászlói előtt hódolva megnyiták kapuikat 's a' t. Vagy megszólíttja a' költész a' helyet, mellyen a' diadalom történt, vagy a' hazat, melly ezen jeles férjfiat szülte, 's azt dicséretekkel halmozza 's a' t. Vagy a' kétkedés virágával kezdi énekét: kicsoda az, ki illy jeles, illy dicső dolgot vitt véghez? — ki az az érdemek jeles fia, kinek homlokát hervadatlan koszorú keríti? 's a' t. Azután megnevezi a' dicsérendőt, 's tetteirül, erőnyeirül, tulajdonságairul magasztalja.

Vagy még másképpen: miután a' most irtt mód szerént elkezdvén odaját a' jeles tettit, 's a' hőst irja le a' poéta. Ezen leirásban éljen nyomós teljes mondásokkal, bátor kirándulásokkal, hasonlitásokkal, virágokkal; 's tökélletes magasztaló odát készített. Utóljára a' hősnek ajándékot is ajánlhat

a' kiizzadt munka után hoszszas, nyugalmas és boldog életet, 's több dicső tettek' véghezvitelére erőt óhajthat.

Ide azonban nem csak azon dicső nagyok értetődnek, kik Márs' mezején arattak érdem koszorúkat, hanem azon nemes lelkek is, kik polgári érdemekkel a' király, haza, vagy emberiség' javára futák dicsőségesen pályájukat. Illyeneknél a' régi ősök' érdemeinek említése is helyet foglalhat. Vagy illy móddal is kezdheti: énekeljen más a harcz elvadult fiairól, kik a' meggyilkolt emberiség' vérébe mártott koszorúkkal kérkednek, kiknek a' férjeiket, elvesztett kesergő hölgyek, gyermekek, atyák, anyák' jajjai gyönyörködtetik dicsőségre vágyó lelkeiket 's a' t. én téged nagy férjfiú! — ki nem pusztításban, öldöklésben, hanem az emberiség' jogjainak fentartásában, a' jámbor polgárok' boldogsága fentartásában találod szelídebb örömeidet, téged — téged, dicső nagy! énekellek 's a' t.

XVIII. CIKKELY.

Gyalázó Odák' készítése.

Az odának ezen nemében 1ször ki kell a' poétának jelenteni: hogy természetére, tulajdonságára, erkölcsére, 's gondolkodása módjára nézve egészen különöz attul, kit odájával megtámad. Itt az összeillesztésnek tulajdonképpeni helye van. 2or: Előszámlálja ellenének büszkeségét, vakmerőségét, bárdolatlanságát, gonoszságát 's egyéb rosz vétkes tetteit, mellyekkel másoknak kárt, boszuságot, gyülölséget okozott; előladja minő szégyeneken

ment által, miket nem szenvedett már vétkeiért. 3or: Figyelmessé tesz mindeneket az eránt, hogy azon veszélyes embertül távozzanak, 's mint valamelly fulánkos kigyót kerüljék.

Valamint az odáknak minden nemében, úgy ebben is jeles példáúl szolgál Horátius több helyeken; különösen pedig Epodon könyvének 4dik odájában, mellyben Mena ellen, ki nagy Pompejus szabadosa volt, keményen kikel; valamint ugymond: a' farkas a' báránynak természetes ellensége, úgy én a' tied vagyok oh Mena! kinek oldalát a' spanyol korbács öszszetörte, lába szárait pedig a' bilincsek szinte megkérgesítették. Noha gazdagságod miatt fölfuvalkodva jársz, de a' nemzetséget a' szerencse nem változtatja. Midőn pedig hat rőfnyi palástba öltözve a' szent úton járkálsz, nem látod e, minő nyilvános boszonkodással fordulnak-el tőled az ott sétálók? Íme, így szóllanak, ez az ember, kit a' Triumvirek 's Praeco szinte fáradtig verettek nem régen, most a' legjobb Falarni mezőnek ezer holdjával bir, 's lovával az appiai utat tipratja; sőt, mintegy fő nemes Otho törvénye ellen az elsőbb ülső helyeket foglalja-el. — 'S még Mena vezérli a' hajós sereget; Mena, ki maga is zsivány volt a' tolvajok ellen! — E' szerént utánozhat a' kezdő poéta. —

XIX. CZIKKELY.

Vigasztaló Odák' készítése.

Ha valamelly jeles férjfiúnak halálára készít a' poéta odá', e' következőkre vigyázzon; 1azör: Je-

lentse-ki a' fájdalmat, mellyet az elhunyttnak halálán mélyen érez. Fölkiált: minő gyász födi szivünket, mi igen megrázott bennünket ezen nagy férjfiúnak kora, véletlen 's közösen gyászolt halála; — nincs mód csillapítani könnyeink' árjait, 's enyhíteni fájdalmunk' gyötrelmét. Ön magunkat kérdezzük: hogyan szóljunk, 's miképpen halgassunk? — ezt a' fájdalom, azt kötelességünk, mind a' kettőt pedig az elhunyttnak erőnyi javalják, 's innen folyik az odának 2dik része, mellyben előadatik a' fájdalom oka: t. i. a' veszteség, melly annak halálával reánk hárámlott; itt azután kiterjed a' költész az elhunytt fényes erőnyeinek ünnepélyes magasztalására, 's viseltt dolgainak előszámlálására. 3or: Egészen megfordíttatik a' beszéd: ámbár igazságos oka van a' költésznek fájdalma kiöntésére; mindazáltal egy valóban erős lelkű férjfiúnak szükséges magát meggyőzni tudni, 's fajdalmát, bármi nagy 's méltó, okosan enyhíteni: holott, valamint minden bajok, úgy a' halál közös a' halandók között; — haszontalan keseregni azon, mit semmi emberi mesterség meg nem változtathat, 's előbb vagy utóbb mindnyájunknak elkerülhetlen köz rendeltetése végképpen az élet' örömeitül elmaradva egy keskeny sírba záratni. Ezen leíráshoz hasonlít Horatiusnak I. k. 24. odája, mellyben Quintilius' halálát kesergi.

Avagy, ugyan illy tárgyú odát más móddal dolgozván-ki, azt ismét három részre osztja a' költész. 1ször: Megdorgálja azon kesergőt, ki kedvesének elhunyttát szerfelett és szakadatlanúl siratja: holott semmi örökké tartó nincsen e' földön, és vala-

mint a' jót rosz, úgy a' roszszat jó szokta folyvást váltani, mind ezeket összeillesztésekkel bemutatja. 2or: Fölhozza ollyan férjfiak' példáit, kik az asszonyi siránkozásokban, és gyáva panaszokban, magukat férjfiasan tudták mérsékleni. 3or: Buzdítással, és bátorítással zárja-be versét, melly által lélek nyugalmát, 's fájdalom' enyhülését eszközlő foglalatosságot javasol, serkenti gyakrabb vidám mulatságokra, nyájas víg társaságok' gyakorlására. Illyen Horátiusnak a' II. k. Valgiushoz irott 9. odája, mellyben illy formán ír: Barátom Valgi!, nem mindég folyik eső a' fellegekből a' mezőkre, sem a' caspiumi tengert nem háborgatják szűntelen a' sokféle vészek 's a' t. és te még sem szűnsz-meg siránkozni, 's Mysten halálát szomorú verseidben keseregni? — Te midőn a' nap lenyugszik, 's annak fölkelttével szűntelen siránkozol; nézd csak ama' vénségében elgyengűlt Nesztort, ő is elveszti kedves gyermekét, 's mégis tudott határt szabni keserűségének. Több hasonló példákat fölhozván, végre kirándul egy egészen más tárgyra. Szűnj-meg végre már gyenge panaszaiddal úgymond, 's inkább énekeljük-el Augustus' dicséretét, vagy a' hóval födött Niphatest 's a' t. 's így felejtetve a' fájdalmat végezi odáját.

Midőn valamelly halottnak évi gyásztisztelkedése alkalmával készítetik halotti oda, akkor a' felesleges siránkozástul különösen óvni kell magát a' költésznek; mert miután közönségesen a' fájdalmat az idő szokta orvosolni, nem lehet okosan föltenni: hogy esztendő, sőt két, vagy több évek lefolyta után is olly élénk érzéssel, mint az első esetben

siránkozhatna valaki elhunyttjának halálán. A' nemesen érző szív mindazáltal több évek haladta után is csendes fájdalommal szokott emlékezni elvesztett kedvesérül, úgy nyögjön tehát az érzelem a' költész illy tárgyú odájában, mint a' halkal ömlő patak csergedez, midőn a' kövecsekbe ütődik; úgy repkedjenek sohajtási mint a' májusi szellő, midőn a' frisült fák galjaival játszadozik. Erre figyelmezvén a' költész, többnyire ezen esetben is a' feljebb irtt mód szerént készítheti odáját.

Ha távul levő jó barátokhoz, rokoninkhoz valamelly következett nyavalya, vagy akármi szerencsétlenség' esetében kivánunk vigasztaló odát készíteni: 1ben enyhülni fog a' fájdalom annak bemutatásával, hogy a' jelen rosz vagy szerencsétlenség hamar elenyészik, holott semmi sem állandó 's maradó e' földön; majd ismét megfordúl a' szerencse kocskája, viszszatérnek ismét az eltávozott barátok, örömök, az egészség, 's ekkor az eltünt rosznál sokkal édesebb 's állandóbb leend az újra megtért jó; és ezen helyen nyomós, beható és sokat jelentő sententiákkal éljen a' költész. 2or: Meg kell mutatni, hogy annak, kihez irunk fájdalma nem csak magát gyötri, 's emészti; hanem másokat is, sőt magát a' költészt is, holott mindnyájan rokon érzéssel, vagy atyafisággal, avagy baráti forró szeretettel viseltetnek eránta; ne nagyobbítsa tehát mértéktelen fajdalmával másoknak is keservét. A' természet már úgy intézte sorsunkat, hogy mindég együtt nem lehetünk, együtt nem élhetünk, együtt nem halhatunk-meg. Ezt hasonló történeti adatokkal lehet megmutatni. Mi szükség tehát egy-

nok fájdalmával kettőt emészteni? A' ki Horátius III. k. 7dik odáját figyelmesen elolvassa, abból illy nemű odának készítésére bőséges útmutatást vehet.

XX. CZIKKELY.

Üdvözlő-Odák' készítése.

Többféle okok lehetnek, mellyek a' költészt valakinek üdvözlésére gerjesztik, 's minden oknál fogva másképpen kell a' versezetet alkalmaztatni. Ha az üdvözlés valamelly nagy hősnek nyert győzedelme következésében intéztetik; 1ben azt jelenti-ki a' költész: valamint nem lehet eléggé hálákat adni annak, ki letapodván az ellenség' táborát, a' népet félelemtől, a' városokat pusztitástól, a' tartományokat rablásoktól megmenti, úgy annak méltó üdvözléssel tisztelkedni nem lehet. 2or: Előszámlálja a' költész okait, mellyek azt, kit üdvözöl, ezen érzésre érdemessé tették, p. o. a' szerencsésen véghez vitt ütközetek, vezéri bölcseségének, nagylelkűségének, mértékletességének kimutatott példányi; 's mind ezeket jeles példákkal, fölkiáltásokkal 's egyéb poétai virágokkal ékesíti. 3or: Elmondja, mi nagy tiszteletben légyen hősének neve, mi halhatlan dicsőség környékezi őtet, 's a' népek mint le vagynak eránta kötelezve, főkép' a' költész, ki soha annak magasztalásában és tiszteletében határt ismérni nem fog, 's örökké esdekleni fog az egeknek annak boldogságáért, ki másokat boldogított. Illyen Horátius IV. k. 4. 's 14. odája.

Ha valakit szerencsés megérkezése miatt kiván a' költész üdvözleni, 1ször: Csudálkozás és fölkiáltás között szivének rendkivüli örömét jelenti, mellyet barátja véletlen érkezése okozott. 2or: Előszámlálja azon egymáshoz vonzó szives hajlandóságnak és tántoríthatlan barátságnak ingerit, mellyek őket egymáshoz szorosan kapcsolják, főképpen mióta egymástól távul valának, kiváltképpen ha egyik a' másikért holmi viszontagságokat is szenvedett. 3or: Igéri, hogy hálákat adand az Istennek azon kegyelemért, melly által barátját szerencsésen visszavezérelte, 's azt is buzdítja, hogy hasonlóúl cselekedjék. 4er: Inti barátját, hogy már most nyugalomnak adja magát, házi körülményeit kellemessé teszi, 's majorjának, mellynek csendes kebelében magát kinyughatja, 's melly úti nyugtalanságait elfelejteti, — gyönyörűségeit élénken lefesti. Illyen Horátiusnak 7dik odája a' II. könyvben.

Vagy másképpen: hálát ád a' költész az Istennek, 's áldozatot nyújt azon kegyelemért, hogy barátját szerencsésen 's kivánt egészségben visszavezérlette; — azután öröm érzés köztt fölkiált 's eltökélli, hogy ezen napot vígságnak szenteli; ennek teljesítésére minden módot és alkalmat kigondol és ajánl; barátit, rokonit vidám lakomára meghivja, szolgáját a' bor' bővebb töltésére 's jó kedv' előmozdítására szóllítja; — illyen Horátius III. k. 14. odája.

Midőn valaki valamelly hivatalra, vagy méltóságra emeltetik, 1ör: szokatlan 's rendkivüli örömét jelenti, 's a' hivatalra emelttet úgy dicséri, hogy érdemeire nézve mintegy későn látszatnék

hivataljába, vagy méltóságába helyeztetve lenni. 2or: Inti, hogy mind az Istennek, kitől minden jók erednek, mind az érdemeket megismérő 's jutalmazó fejedelemnek tartozó hálaját kijelentse és bebizonyítsa, 's azon vélekedést, mellyet erőnyei által nyert újabb jeles tetteivel öregbítse, reményl is, sőt jövendel a' költész előbbi dicséretes tetteiből, 's mind ezt erkölcsi mondásokkal, és sententiákkal gazdagítja.

XXI. CZIKKELY.

Bucsuzó Odák' készítése.

Horátius fölséges példát ád illy nemű odáknak készítésére azon odájában, mellyet Virgilius barátjának elutazása' alkalmával irt. Ennek nyomdoki után 1ör: Megszóllítja a' költész a' hajót, kocsit, vagy lovat, mellyen az induló utazni fog, 's ezeket mintegy kéri, hogy szerencsésen vigyék azon környékekre, hova barátja jutand, bért is igér a' hűséges szolgálatért. Így a' lónak p. o. hosszas nyugalmat, munkai menttséget, jó, kövér legelőt 's a' t. igér. Vagy az isteneknek, ha az utazást szerencsésen vezérlik, fogadást tesz, 's áldozatokat ajánl kérvén: hogy barátját éjjeli nappali úti alkalmatlanságai között szerencsésen vezessék. 2or: Egy kirándulással az embereknek ellene kel, kik utazási szereket, hajókat t. i. 's kocsikat gondoltak-ki, mellyek által ezen különben is nehéz életnek sanyarú pállyája még veszélyesebbé tétetik; — ugyan is nem nyugosznak, elhagyják csendes honjukat, bizonyos nyugtalanságok 's veszedelmek

alá adják magukat, mellyek szárazon vizen majd elkerűlhetlenek. Avagy, ha az utazó kénytelen vala útra indulni, más okokra rándul-ki, mellyek szükségessé tették a' veszedelmes utazást, mint p. o. a' háborúk, száműzések. Horátius I. k. 3. odája illyen.

Vagy másképpen: figyelmessé teszi 1ör barátját a' hosszas és veszedelmes utazás eránt, röviden elszámlálván a' helyeket és városokat, mellyekbe menend. 2or: Okát adja, miert hogy az, kinek régi barátsága miatt az utazótól elválnia nem kellene, mégis midőn elmegy, nem követi. 3or: Azt fogja kinyilatkoztatni a' költész, hogy akármi meszsze föld választandja-el barátjától, kedves emlékezete soha szivéből ki nem törültetik; lelkében jelen leend minden alkalmatlanságokban, és minden veszélyekben, minden bajokat vele fog érezni, vele viselni, sőt halála' esetével vele meg is halni. Illyen Horátius Epod. 1. odája.

Ha pedig valamelly távul levőhez, azért, hogy visszatérjen, iratik oda 1ör: barátságos enyelgéssel feddi a' költész barátját, azonban úgy, hogy a' feddés inkább annak dicsérete legyen; t. i. ki övéit azzal kecsegtette, hogy nem sokára viszsza fog térni, mégis igéretéről megfelejtkezve az idegenek köztt idegen földön kelleténél tovább marad. 2or: Előszámlálja mindeneknek forró óhajtását, mellyel annak visszajövetelét várják. 3or: Azon jókat említi, mellyeket szülni fog jelenléte, 's mellyektől távulléte kedveseit megfosztja: és ez mintegy oka leszen az előbbinek. Iparkodjék tehát, 's ne legyen mindeneknek annyira ellenére, ne semmi-

sítse óhajtásaikat, teljesítse már valahára kérésüket. Igen szép Horátiusnak 5dik. odája a' IV. könyvben, mellyben Augustust kéri, hogy olly átalányosan óhajtott visszajövetelét siettesse:

Divis orte bonis, optime Romulae
Custos gentis, abes jam nimium diu:
Maturum reditum pollicitus patrum
Sancto concilio redi.

Lucem redde tuae, dux bone, Patriae:
Instar veris enim vultus ubi tuus
Affulsit populo, gratior it dies,
Et soles melius nitent 's a' t.

Lehet e ennél fölségesebb, szívre hatóbb édesgetés a' visszajövetelre?

XXII. CZIKKELY.

Javalló Odák' készítése.

Midőn valakinek valamit javallani kiván a' költész, 1ör is föladja a' dolgot nem csak tulajdon szavaival, hanem allegoriákkal is. 2or: Föl kell hordani minden velős okokat, mellyekkel azt, kinek valamit javallunk, javallásunk helyes volttáról tökélletesen meggyőzzük; említeni kell a' hasznot 's gyümölcsöt melly javallásunkból ered. A' legfőbb okok hasonlításokban 's összeillesztésekben fognak állani, 's történetekből és mesékből vett példákkal erősíteni. Rövid és velős teljesmondások vettetnek közbe közbe; de az unalmas hosszas okoskodású bebizonyításokat kerülni kell. 3or: Valami erkölcsi ok-

tatás, vagy rövid képmásolat, avagy valamelly esetnek jóslása vessen véget az odának.

Vagy másképpen: a' nélkül, hogy a' dolgot, mellyet javaslunk, föladnánk, egyszeriben annak hasznai számláltatnak elő, 's innen, hogy teljesítessék, következés hozatik.

Vagy: a' költész mintegy parancsolólag javasol, 's 1ben a' dolgot röviden 's velősen előadja; annakutána: ha megtörténik, haszna; ha nem, kárai 's rosz következései számláltatnak elő, végre egy rövid episodium, *) 's rövid velős teljes mondások adatnak hozzá.

Vagy másképpen 1ör :Dicsértetik az, kinek a' dolgot javallani vágy a' költő; annakutánna előadja: hogy azon dolog' elérését nagyon óhajtja, avagy mi örömmel használja; miután már elérte, annak jóságát előszámlálja és magasztalja; végre barátját annak elfogadására fölszóllítja.

Ezzel rokonnemű oda az, mellyben barátunkat megdicsérvén a' dolgok' és idő különbféleségének leirása után egyszerű szavakkal javallja: hogy mondjon-le a' munkáról, gondról, aggságról.

---

*) Episodium hajdan bizonyos versnem volt, mellyel királyokat, hadi vezéreket, 's más fő embereket, midőn elsőben mentek a' városba vagy táborba, nagy vígság és taps között énekelve tiszteltek-meg. Mások szerént régente a' dramáknak bizonyos jelenése volt, melly a' kar énekei közé kevertetett a' két folhuzás közben. Most olly része a' poésisnak, melly tulajdonképen nem tartozik a' főcselekedethez, hanem azzal megis bizonyos helyes összeköttetésben van. Illyen episodium Virgilius Aeneiseben Trója veszedelmének története a' II. és III. kben, illyen ugyan ott a' VI. k. hol Aeneásnak pokolba menetele, 's Róma történetének jóslása adatik elő.

Az ellenzés, melly a' javalló odával ellenkezik eképpen tétetik; 1ör: Dicsérnünk kell barátunk' elkezdett dolgát és föltételét, 's ez által minő dicséretet nyert, elmondani. 2or: Olly észfogásokkal kell élnünk, mellyek az ellenezendő dologtól elijesszék; illyenek a' bizonytalan következések, veszedelmek, kárvallások. 3or: Alkalmatos kirándulással kell az odát ékesíteni, 's ezzel elvégezni.

Vagy tiltólag kezdi odáját a' költész, 's meghagyja, hogy az mit ellenez, meg ne történjen; állitásának pedig valóságát fontos okokkal támogatja. 2or: Más dolgot ajánl, melly amazzal ellenkezik, 's barátja hajlandóságával 's természetével inkább megegyez. 3or: Magát hozza-föl például a' költész, ki egészen mást cselekszik, 's ezek közül néhányat röviden előszámlál.

Vagy ismét feddve, 's dorgálva a' tettnek undokságát festi, 's a' cselekvőnek, ha azt el nem hagyja, gyalázatját. 2or: Fölszóllítja, 's mintegy kényszeríti, hogy az eddig követett dolgot hagyjael; mert különben az fog következni, hogy hatalmasb ellenségei ellene állanak, 's minden iparkodásait semmivé teszik; lássa: mint ellene vagynak már szegezve a' mérges nyilak, sőt az Istennek is bizonyos és el nem kerülhető büntetése. Illyen nemű odákat is eleget találhatni Horátiusban.

XXIII. CZIKKELY.
Erkölcsi Odák' készítése.

Az odáknak ezen neme feddeni szokott, és erkölcsi oktatásokat foglal magában. Eképpen lehet

készíteni, 1ször: A' költész kedvezőleg az erényt magasztalja, annakutána teljes mondásokkal, példákkal, okoskodásokkal, és erkölcsi oktatásokkal, igyekszik az erőny' követésére serkenteni. Ennek előadásában nem a' legkiválogatottabb rendet követi a' poéta, de különös gondjának kell mégis lenni arra, hogy az előbbieket a' következőkkel helyes összeköttetésben tartsa.

Máskép' 1ör: Föltétetik a' meghagyandó dolog, annakutána annak haszna, kelleme, becse, jutalma, tisztessége, mellyet maga után vonz, kifejtetik; a' végén egy rövid, vagy hosszasabb episodiumot is lehet hozzá adni. Lásd például Horátius III. könyvének 2. és 3. odáját; — de ezen utolsóban hibául tulajdonítják némellyek Horátiusnak, hogy fölségesen kezdett erkölcsi odájának végén egészen más tárgyra, t. i. Trója veszedelmének leírására rándul; azonban volt ennek is oka: mert félt ne talán Augustus, Julius Caesar föltételét, melly szerént császári lakását Trójába szándékozék venni, követvén, annak szándékát teljesítse, 's eképpen Róma egész fénye homályba boruljon, ezen példázással igyekezett Augustust azon föltételtől elidegeníteni.

Ismét máskép' úgy is lehet készíteni ezen odát, hogy az valamelly történeti adattal, vagy mesével kezdődjék, mellyből egy erkölcsi oktatás folyjon. 2or: Ez fölhozott példákkal, teljes mondásokkal, összeillesztésekkel bővebben kifejtetik és próbáltatik. Átaljában az illy nemű odák' készítésében arra vigyázzon a' költész, hogy a' leirások rövidek legyenek, költészi virágokkal, és válóga-

tott ékes szóllással éljen, hogy az olvasót gyönyörködtesse, 's az erényt kellemesen ajánlja.

Mégis másképpen: A' poéta kezdetben nagyon kikel valami vétkes tett, vagy hiba ellen; annakutána egy azzal ellenkező, 's hoszszasabban előadott példát hoz-föl, melly alkalommal, a' költész magán kivül másokat is beszélgetőleg állít-elő. Horátiusnak fölséges odáját, mellyet a' Rómaiakhoz a' III. k. 6ik odáj. intézett e' tekintetből ifjú költőinknek felette ajánlom.

XXIV. CZIKKELY.

Kérő Odák' készítése.

Azon odák, mellyekben valakitől valamelly jótéteményt kérünk, úgy készíttetnek, hogy 1-szőr a' kérelem pusztán előadattassék, vagy az esdekléssel gyámolíttassék, mellyben annak, kitől kérünk, személye 's erénye dicsértetik, hogy ez által a' költész annak szivét 's hajlandóságát megnyerhesse, 's a' jótétemény' teljesítésére fölindítsa. 2or: A' kivánandó dolognak csekélységét mutatja-meg. Ugyan is p. o. nem kéri a' poéta heves Calábriának gőböleit, nem aranyat, vagy Indiának drágaságait, hanem olly csekélységet, olly közönségest, mellyet igen könnyű ajándékozni. 3or: Az időt is kedvezőnek lenni mutatja kérésére, mert tavasszal p. o. virágokat, ősszel gyümölcöt ki tagadhat-meg valakitől? — Eképpen hí-meg valakit a' poéta régi szokás szerint vacsorára, vagy most ebédre és kedvtöltésre. 4er: Igéri, hogy barátjának jótéteményét örökös emlékezettel fogja hálálni; 's

itt hasonló példák 's mesék' fölhordásával a' dologhoz alkalmaztatott kirándulást teszen.

XXV. CZIKKELY.

A' nevezetesebb lantos költők.

Ezen neme a' költészetnek úgy tetszik átaljában a' napkeleti tüzes ábrándozású és heves indulatú nemzeteknél, de különösen a' Zsidóknál legnagyobb tökélletességre emelkedett; mert a' ki csak Dávid isteni ihletéssel írtt zsoltárait figyelmesen olvassa, a' lantos költészetnek minden kigondolható tulajdonságait bennük bőven föltalálja.

Valamint a' tudományok' minden neme, úgy a' lantos költészet is a' Zsidóktól átszállott a' Görögökre, kiknél ámbár kezdetében, mint egyéb tudományok is igen pallérozatlan állapotban volt a' poésis' ezen neme; de valamint mindenben, úgy ebben is végre legnagyobb tökélletességre léptek, mellyre a' láng lelkű Horátiuson kivűl, minden törekedése mellett alig léphete valaki.

A' legnevezetesebb lantos költők e' következők valának: Archilochus, ki a' jámbusokat találta-föl, 's mintegy 700 esztendővel élt Kriszt. szül. előtt. Sok mivei közűl a' görög literaturának nagy kárára csak néhány töredékei maradtak-fen. Jeles lantos költészek valának Alemán is, és Alcaeus, az alcaicus versnek föltalálója Mitylenéből, kinek versei merő méltóságot mutatnak. Sappho, ki a' görög aszszonyok között igen jeles vala, 's a' lantos költészetnek ügyes mesternéje, született Mity-

lenében Lesbosz szigetén, és Kr. szül. előtt mintegy 600 esztendővel virágzott. Úgy mondják: hogy Alcaeus, ezen költész' leányba nagyon belé szeretett; de ettől megvettetett. A' fényes dicsőség, melly őtet különözte, 's az átalányos bámulás, mellyel illettetett, sok irígyeket támaszta ellene, sőt nyilvános üldözést is huzott maga után, mellynek okáért hazáját el is hagyá. Különösen vádoltatik arról: hogy természet elleni szerelemmel viseltetek ön neme eránt; innen az illyen szerelmet közönségesen Sapphói szerelemnek nevezték. — Némellyek tudatlanságból ezen Sapphót egy más későbbi ugyan Lesbosz szigetén Cresusi születésű Sapphoval összezavarnak. Ez egészen más volt, az t. i. ki, miután egy szép deli ifjú, Phaon nevezetű, az ő forró szerelmét nem viszonozta volna, kétségbe esék, és szerelme' dühétől ingereltetve a' Leukádiai meredek sziklákról a' közép tengerbe ugrott, 's ez által tette magát nevezetessé. — Amaz, a' régiek állítása szerint több nemű költeményeket, u. m. hymnusokat, odákat, elegiákat, epigrammákat hagyott maga után; de azokból csak kevés maradott reánk, mellyekből mindazáltal a' lágy 's mellette mély és élénk érzetek 's tüzes képződések igen kitünnek; formáik pedig a' legnagyobb tökélletességig emelkedtek. Ő föltalálója azon vers mértéknek, melly maig is nevéről neveztetik. 's mellyet kellemeért mint a' régiebb, mind az újabb költészek elfogadtak. A' görög költészek' sorát nem kevessé jelesítette Erinna is, ki hasonlóúl Lesboszból való volt. Ennek a' Rómaiakhoz irott odáját magyarra fordította Rájnis. Továbbá a' jelesebb gö-

rög lantos költészek között említtetnek Stesichorus, Ibicus, Simonides, Corinna, kiről az állittatik, hogy olly jeles poétria volt, ki ezen tudományban ama' fölérhetlen költészt Pindarust oktatta; — végre Bacchylides Ceos szigetéből, kiknek azonban miveik nagyobb részről elveszvén, nevüket csak más írók után ismérjük.

Mind ezek között a' görög lantos költészetnek legjelesebb hősei valának Anacreon és Pindarus, amaz Theoszi eredetéről theoszi lantosnak is neveztetik. Élt Kr. szül. előtt 532. eszt. 's meghalt 85. esztendős korában egy torkán akadott szőlőmagba. Ennek munkái között leginkább dicséri Budai Esaiás (Régi tudós világ Hist.) Born kiadását, melly Lipcsében 1789. eszt. 8-ad rétb. jött-ki, 's igen jó jegyzésekkel van megvilágosítva. Ebben Sapphonak és Erinnának maradványai is foglaltatnak.

Pindarus kétségen kivül fejedelme a' lantos költészetnek, kit Horátius föl nem érhetőnek vall, 's Plato mély bölcseségéről magasztal, született Thebaeben 's meghalt 94dik évében. Éppen akkor élt, midőn Görögország legnagyobb virágzásában volt; nem csuda tehát, hogy ő is a' költészetben legmagasabb lépcsőre, hová halandó alig juthat, hágott. Ennek munkái között Heyne kiadása legjobb 8-ad rétb. 3. kötetben. Az elsőben foglaltatik Pindarus eredeti mive jeles jegyzésekkel, a' 2ban a' latin fordítás, a' 3ban a' régi Grammaticusok görög scholionjai. Lásd Budai Esaiás előbb említett munkáját.

A' görög hymnus írók közül nevezetesek: Callimachus, Cleanthes, Proclus, Diadochus.

A' Romaiaknál már kevesebb lantos költők valának; ugyan is Titius Septimiuson, és Caesius Bassuson kivűl csak kettőt lehet említeni, t. i. Cajus Valerius Catullust, és Quintus Horátius Flaccust. Írt ugyan nagy Theodosius' idejében Aurelius Prudentius is, de miveiben kivántatnék a' költészi szellem, és a' szavak' tisztasága. Később időkben sokan utánozták Horátiust, úgymint: Sarbievius, Balde, Avancinus, Maffaeus, Barberinus, Vida, VIII. Urban Pápa's többek.

Hazánkban jelesebb lantos költők: Bacsányi, Berzsenyi, Döbrentei, Gr. Dessewffi, Dayka, Kazinczy, Kis, Rájnis, Szabó Dávid, Szent-Miklósy Aloys, Virág Ben. és többek, énekekben jelesek Ányos, Faludi, Takács Józs. Kisfaludy Sándor, Horvát Endre és többek.

Más nemzetek' jelesebb lantos költészeit, hogy fölöslegesen szót ne szaporítsak említeni fogom ott, hol miveikkel együtt különben is bővebben fogom őket ismértetni.

XXVI. CZIKKELY.

A' legjelesebb lantos költészek' characterei.

Átmegyek azon lantos költészek miveinek vizsgálására, 's characterеik' festésére, kik jeles és valóban remek munkáikkal világ szerte ismeretesek, és kiknek példái a' kezdő poétát leginkább útba vezetik. Az illyen miveknek fontos megvizsgálása, az azokban találtató poétai gyöngyöknek, és tulajdonságoknak kifejtése, a' remek daraboknak megmagyarázása, és közelebbi ismértetése leghelyesebb, leghathatósabb eszköz a' költészet' tudo-

mányának alapos megtanulására; mert noha átalánnyosan tagadni nem lehet, hogy ezen tudományra születni kell, 's kit annak ízésére a' természet maga ki nem jelel, soha tökélletes költész nem lehet; tagadni mindazáltal azt sem lehet, hogy a' tapasztalás, gyakorlás, mesterség minden dolognak csinosítására, tökélletesbítésére hasonlóúl szükséges, holott tapasztalni lehet: hogy minden új találmányok, midőn föltaláltatnak azon állapotban soká nem maradván, mindég tökélletesebb, és használhatóbb alakba öltöztetnek a' szűntelen visgálódó, okoskodó 's javítani képes emberi elme és szorgalom által. Szép a'természet magában, de ki tudja, ha csupán magára hagyatnék, nem merő gyomot és kórót tenyésztene é? tekíntsünk csak egy egészen magára hagyott berket, és egy fáradatlan ügyes kertész által szűntelen mivelt kertet, mi nagy különbséget fogunk a' kettő között tapasztalni!

A' remek költészeknek remekűl adott miveiknek megvisgálását egészen magamnak nem tulajdoníthatom; noha mennyire több évi tapasztalásim 's tehetségem engedék, nagy részről magamnak is tulajdonítanom lehet. Kalauzúl Ramlert vevém, ki ama' nevezetes Batteaux franczia irót nyelvére nem annyira fordította, mint az idő szelleméhez alkalmaztatva, 's bővebb tapasztalásokkal gazdagítva javította. Ő a' német, 's franczia költészek között a' későbbi század lelkes poétáit, mivel még a' dicsőség' templomában meg nem jelentek, nem ismérvén, nem is characterizálhatta, hanem csak azok' példáit hozá-föl, kik az ő idejében jelesked-tek. Azonban a' poésis' szellemével megismerkedni

kivánóknak elég az is; és ha minden nemzet jelesebb poétáit rendre characterizálni akarnók, valóban végetlenek lennénk. Én az újabbakat is fölhozom, 's azokkal megismérkedtetem olvasóimat. Az iskolai ifjak' nagyobb használáért leginkább kiterjeszkedem a' latin Horátius isteni miveiben; mert ezekben mindent, mi a' lantos költészethez megkivántatik, föltalálhatni. Nem különben teszem figyelmemet Ramlerral Dávid isteni ihletésből származott fölséges zsoltárára, mellyben nem csak minden lantos költészeti tulajdonságok halmozva találtatnak, hanem annak valódi lelke lángol benne, 's melly a' napkeleti nemzeti élénkséget és hevet foglalván magában minket napkeleti származású rokon Magyarokat leginkább érdekelhet, 's lelkünket tőrzsökös eredetiségébe mintegy varázs erejű hathatósággal viszszabájolja. — Valóban, ha valamelly nemzet mélyebben avattathatik a' poésis' szentségesebb titkaiba, a' komoly, felette érzékeny, 's élénk, tüzes képződésű Magyar mind természetére, mind hajlékony nyelvére nézve erre legalkalmatosabb. És noha az ezernyi viszontagságai között fogyatkozni, 's már már hanyatlani is látszatott: mindazáltal, legalább nagyobb része eredeti napkeleti természetét egészen le nem vetkezte — De már közelebb a' czélhoz! —

XXVII. CZIKKELY.

Pindarus és Anacreon' characterе.

Pindarus, kiről már feljebb futólag emlékeztem a' lantos költőknek valódi fejedelme, szüle-

tett Boeotiában Thebae városában, 's honnosinak, kik bárdolatlan, ostoba 's igen tompa elméjűek valának, 's szinte példabeszéddé váltak, rosz hirét 's gyalázatját tulajdon nagy nevével letörlötte. Virágzott némellyek szerint a' 75d. Olympiás' évében, vagy is Kr. szül. előtt 476. eszt. *) következőleg Aeschilussal és Anacreonnal azonegy időben. Threnos czimű munkáját, dithyrambusait és más miveit az időnek vas fogai megemésztették a' lantos költészetnek kipótolhatlan kárára; 's csak az olympiai, pythiai, isthmiai, 's nemeai dalok maradának-fen. Aeliánus XII. k. azt mondja: hogy Pindarussal éppen az történt, mi Platoval; hogy t. i. csöcsemős korában annya által kitétetett, 's a' méhek által mézzel tápláltatott; mellynek okáért törvénytelen születésű gyermeknek mondaték. Emléke olly tiszteletes volt, hogy a' Boeotiát tűzzel vassal pusztító Lacedaemonbeliek Thebae városának azért, mivel Pindarus honja volt, megengedének. Nagy Sándor pedig, ez a' tudományos férjfiak példátlan becsülője, midőn ugyan azon várost elfoglalván, kiraboltatta, Pindarus házát ujjal sem engedé illetni. Lásd felőle bővebben Valer. Maxim. Plin. L. VII.

*) Valamint minden régi dolgok homályosak szoktak lenni általjában, úgy Pindarus' idejéről sem egyeznek-meg az irók. Fábchich, Suidás, Fabricius és Hamberger után a' 65. Olymp. 1. évére Kr. szül. előtt mintegy 520. esztendőre, Budai Esaiás Kr. szül. előtt 519. eszt. teszi születését, Desprer, kit én követek virágzását ezen költőnek az általam följegyzett évre teszi, mi éppen megegyezhet az előbbiek által kitett születési évével.

c. 29. Plutarchust in Alexand. Coel. Rhodig L. XXI. c. 41. 's többeket.

Pindarus miveit birja már magyar literaturánk is. Hiven, de nem az aesthetica' kényes szabályai szerint fordítá azt kőszegi Fábchich József, ama' fáradatlan munkásságú, bő tudományú férjfiú, 's jeles magyar philologus, kinek hátra maradott munkáit, 's a' nemzeti philologiára tett jegyzéseit világosságra bocsátatni szivemből óhajtanám. De már visgáljuk Pindarusunkat közelebbről.

Már maga ezen név Pindarus úgy tetszik, nem egy költésznek puszta neve, hanem maga a' lelkesedés. Ennek csupa hallására nem gondolhatni egyebet a' mély illetődésnél, elragadtatásnál, elmei részegedésnél, poétai rendetlenségnél és lantos kirándulásoknál. Azonban mind ezek mellett úgy tudta ezen lelkes költő mesterségesen összeszerkesztetni mivét, hogy ámbár lángoló szelleme villámként csapkodott szerte, fölvett főtargyától mindazáltal soha meszsze el nem távozott, 's kirándulásait okos összeköttetésben tudta azzal tartani. A' tisztelet, mellyet lantjára érdemesített hőséről énekelt 's a' magasztalás, mellyel azt illette, nem egyedűl magát a' diadalmas hőst érdekelte, hanem annak nemzetségét is, sőt az egész nemzetet 's hazát, mellynek polgára volt. Példáúl: midőn odájában azt mondja: ez vagy az a' haza vagy nemzetség az olympiai játékoknak minden jutalmát elnyerte, dicsérete minden esetre fő tárgyához, a' diadalmas hőshez, ki azon hazának gyermeke, 's azon nemzetségnek vére volt, tartozott. 'S így midőn Pindarus a' történetekből valami bizonyos adatot fölhozott,

avagy a' győzedelmesnek őseiről, vagy a' honról honnan az eredett, emlékezett; ezen tette nem annyira kirándulás, mint inkább a' költész' mesterségének csupa természetes következése volt.

Horátius, mintegy magán kivűl ragadtatva szól Pindarusról, honnan kitetszik, melly fölséges költésznek tartotta azt. Szinte vakmerő esztelenségnek tartá őtet utánozni akarni, sőt veszedelmesnek, midőn felőle így énekel:

Pindarus lantyán nem akarki zenghet;
Vagy, ha hozzá fog. Dedalus kezéből
Vett viasz szárnyak viszik őt, de majdan
Lesz neve tenger.
Mint az árvíztől dagadott folyóka
A' magas hegyről omol, és kitörvén
Partain, zúg: Pindarus úgy rohan; bő,
Szája beszéde. *Virág* ford.

Egy magas szikláról lerohanó víz omláshoz hasonlítja, melly a' záportól megáradott. Nem csak dithyrambusai és diadalmi énekei miatt érdemlette-meg Apollo koszorúját; — megtudta ő siratni amaz ifjú férjet is, kit a' halál fiatal hölgyének karjai közűl kiragadott: tudta az egyszerű boldog arany századnak ártatlanságát festeni, és azoknak nevét megörökíteni, kik a' halhatlanság' dicsőségét megérdemlették.

Mivei igen nehezeknek látszatnak több okokra nézve; elsőben: ama' fellengező magas gondolatok miatt, mellyek azokban foglaltatnak; másodszor: a' bátor kirándulások teszik azokat nehéz értelmüekké; harmadszor: azon sok új szavak, mellyek gyakorta egyedűl csak azon helyért, hol állanak, valának te-

remtve. Végre tele van ezen költész olly titkos tudománnyal, melly valamelly különös nemzetségnek, vagy városnak történetét foglalja magában, melly különben a' régi történetirók által elönkbe adott esetekkel csekély vagy semmi összeköttetésben nem valának.

Perrault Pindarus első olympiai odájának első strophàját nevetségessé akará tenni. Ime, azon oda átfordítva:

„A' víz legfölségesebb az elemek között, és a' „büszke gazdaságok között tündöklik az arany mint „a' lángoló tűz a' setétségben; és te diadalmat akarsz „zengeni oh én lelkem! — így a' légnek temérdek „sivatagjain ne keress egyéb jótevő csillagzatot a' „nyesen sugárzó napnál, és a' győzedelmek kö„zött semmit dicsőségesebbet az olympiainál, *) „mellyet halhatlan hymnusaal ünnepelnek a' lelkes „költészek Saturnus fiának tiszteletére, és utat „nyitnak maguknak Hiero **) boldog teremébe." a)

*) Olympia város vala Peloponesusban (nyugodti Moreában Lagganico városa mellett) hol Peregrinus Proteus magát elégette, hogy a' lakosoknak ollyan játékot adna, mellyet még nem láttak. Ezen hajdani városban minden negyedik esztendőben az úgy nevezett olympiai játékok' ünnepe tartatott. Némellyek szerint ezen ünnepi játékot 4400. eszt. Cretai Hercules szerzette Pelops' tiszteletére Jupiter oltáránál, kik ezen játékban győzedelmeskedtek olaják koszorúval ajándékoztattak-meg Ezen játékoktul számlálták a' Görögök esztendejüket, mint a' Rómaiak a' Consuloktul. 1829 némelly franczia tudósok egy templomot fedezének föl Alpheon' iszapjában, és több emléki maradványokat, mellyeket magukkal Franczia országba vittek.

**) Hiero, ki a' Carthágóbelieket Himeránál meggyőzte. Meghalt a' 78 olympiásban.

a) Ifjú polgáraink' számára, kik minden könyveket meg nem szerezhetnek Pindarus Iső olympiai odájának Fáb-

Figyelmet érdemlenek itt mind a' kirándulások, mind a' gondolatoknak vagy szavaknak virágai. — Pindarust stylusára nézve szemrehányásokkal illetni, mit magok a' Görögök sem cselekedtek, annyi, mint magát elárulni, hogy rosz biró. Nekünk, csak miveinek foglalatjáról, és az azokban leirtt dolgok-

---

chich által tett fordítását itt közleni jónak találtam, melly így következik:

I. OLIMPIAI DAL.

SZIRAKUSAI HIERO KIRÁLY.

I. Jobb vers. (Stropha).

Leghelyesb ugyan az víz.
Az arany szem úgy ragyog
Az kevély szökrényben,
Hogyan éjszaka kedves
Az lobogó tűz.
Viadalt dicsérni hogyha ösztönöd
O szerelmetes szivem,
Csak imez napot tekintsd,
Melly lassan jár egyedül
Hogy annál legyen alkalmatosb
Ragyogásival ez napi csillag,
Az olimpusi haj viadalnál
Jelesebb lehetetlen.
Ered az jeles éneked innen
Böcsös angyali elmém
Hogy dicsős Hierónak arany palotáiba jutván
Kronusi fit Jupiterbe dicsérhess.

I. Bal vers. (Antistropha).

Igazán istápját
Viszi bőves Etnában
Minden erkölcsökben
Szedegette virágit.

ról szabad szóllanunk, és azt is nem egyébként, mint reszketve.

Valjon lehetė valami nagyobb, nemesebb lantra illőbb, mint ezen darab? — ki gondolhatta, hogy Perrault az 1sső verset így fordithatta: A' víz magában jó? — Ez a' forditás egyszerű 's alacsony,

---

Messze hatott is.
Hegedű remeke, férfiak miként
Muzsikálni gyakrabban
Az ebéd fölött szokunk.
Ama Dórcsi lantot arany
Fogasrul ide hozzad, mivel
Piza, Ferrenikus paripának
Böcse mennyei gondolatokra
Forgatta vetette
Szivedet, ahun Alfeus: indul
Fövenyes sima partján:
Sarkantyúlatlan rohan pállya futásinak, eljut,
Az diadalt megadatja urának.
1. Álló vers. (Epodos).
Szirakúzai sörényke ló szerette
Királynak pedig híre
Tündöklik az nemes Lídus
Pelopsznak ujlakában:
Fő hatalmú, föld övedezte Neptun
Megszerette
Midőn fényes üstből Klóto
Elefántos vállal emelte.
Valóban az szokas csudák,
És az igaz beszédet felmúló.
Száz hazug okkal ékesgetett mesék
Néha kitántorítják
Emberi nemnek hatalmas eszét:
Mi nagyobb örömökkel

nem szül helyes értelmet, és a' görög poétában eltakarja alapját ama' bölcselkedési systemának, melly Thales tulajdona volt, ki a' vizet úgy tekintette, mint első elvet, mint első elemet, mellyből minden egyéb teremtmények formálódtak a' természetben. Vessük csak összze ezen állitást a' következővel:

Ha költemény tellyes,
Nagy tekintetekkel
Szavainkat előzi:
Mert hihetővé.
Gyakorta tesz hihetetlent, bölcs tanúk
Az utána folyt napok.
Igen illik Istenről
Kiki tisztesen ejtse szavát:
Kisebb bünbe vegyítné magát.
Az előbbiek úgy-e hazudtak
O Pelopsz te reád? foglak én most
Föl emelni: mikorban
Szentséges ebédre marasztott
Az atyád Szipilusnál
Haladatos vacsorát minden Istenre szerezvén
Elragadád Neptune magadhoz
Bódult szerelemben
Arany bogláros hat
Kancza Juppiternek
Palotáiba vitte:
Jött Ganimedes
Csak egy pühentet előtt, hogy Juppitert
Megudvarolnája anyád
Elő senki nem állíttatott.
Fül hegyére hatott susogása
Az irigyes szomszédoknak
Hogy téged az izzó
Vizes üstbe darabra metélvén
Bele hánytanak, immár

legelső az elemek közt, legfényesb a' csillagzatok közt; ezek mind meg annyi symbolizált képei a' győzedelemnek, mellyet a' költész el akar énekelni. Tudni illik: az arany a' többi érczek között leginkább ragyog, mint az éj homályában a' tűz; egyedűl a' nap homályosít-el min-

---

Borzadok! húsaidat rakák asztalaikra darabként,
És ki tudós, ki tudatlan evett meg.
Irtózom azt beszélni, hogy zabálók
Az égben lakók, hallya,
Sem siet, sem feled, roszszat
Hamar uton ér az Isten.
Mondom, ha embert az egek becsültek,
Tantalus volt.
De nagy boldogos állatját
Alig érzi, kezébe madártéj
Héjával ekép' bünhődött,
Juppiter attya mint rá vetette
Az kerekes, temérdek malom követ,
Éltig ezent taszitja,
Kergeti, tébolyogásban örül.
Segedelmetlen éltén,
Nyavalyája nőttében
Küszködik nyolcz rétü
Maga tette dologgal.
Mert megorozta
Eszem iszomát egeknek, és adott
Belőle társinak
Meg hogy nem halhatál,
Adaták neked innen egek.
Nagyon megcsal az ollyan remény,
Hogy az ég nem itélene mindent.
Ez okért fiadat leidézték
Fris halálnak alája

den csillagokat, 's az egész mennyet mintegy pusztává tévén: semmit mást nem láthatni, mint magát. Szinte úgy fölűl halad az olympiai győzedelem minden egyéb győzedelmeket, 's így homályosítja-meg azokat. Hálás hymnusokat csak a' legnagyobb lelkek érdemelnek, csak illyenek mehetnek-be a' feje-

---

Adatott gonosz emberi fajthoz
Pedig élte virágán
Az midőn mohosodni kezd álja, vérmesen űzi
Az kerek ég tatarázta menyegzőt
Hogy az attya megadná
Pizának egy nevet.
Herczeg aszszonykáját.
Egyedűl közelített Hippodamia
Miatt sötétbe tengerhöz; kiált:
Villás kezű Neptun!
Lábaiig eljöve.
Nosza monda Pelopsz, ha vagyon
Szemed Ciprusi játékokon,
Rezes ostorit Énomausnak,
Hiszem eltöröd; engemet elvigy
Por emelte szekérben
Elis hantira, nékem adassad
A' győzödelem bért,
Tizen három vőlegények már gyilkosan hallván
Az lakozást halogatja sokára.
Nem érnek hasztalan kenyér evőket
Igen nagy veszedelmek.
Halnia az kínek szükség,
Minek ül szegény sötétben?
Nemtelen vénség mit emészti szivét?
Semmi jóban
Se részes. De kiállék én
Ugyan ez viadalra: te nyújtsad

delmi győzőnek teremébe. Semmi fejtörésre, semmi kedvező előítéletre nincs a' görögöknek szükségük ezen gondolatok' merészségének gazdagságának 's fenségének lelkes érzésére. — Meg kell arról győződve lennünk, hogy úgy ki vannak azok fejezve, mint csak kellett, 's egészen azon nemzetnek izléséhez alkalmaztatva, kinek kedvéért dolgozott a' költész.

Szivem szerénti sorsait.
Illy szava éppen héjába nem volt.
Isteni ihletéstől örült ben
Nyér aranyos szekérrel
Szárnyaikon röpösö lovakat.
Elesett Enomaus,
Felesége lött az szűz,
Hat vitéz erkölcsös
Fiakat szüle néki.
Mostan halottas
Temetése tisztöletbe fen vagyon
Az Alfeus fészke
Mögött, körös körül
Hegyesült jegyes halmi követ
Gyakran nézeli jött utazó.
Az olympusi rajzolatokból
Szaladásai meszsze kitetsznek,
Szikra lába Pelopsznak
Fris erőibe dolgozik ottan.
Teli élete napján
Győzödelbe ki nyér, vagyon méh kereste örömben
Az diadal koszorúnak okáért.
Javad az, mi örökkön,
Hahogy untalan megtér
Minden ember olly jót
Legelőre becsülhet
Köll pedig őtet
Koszoruznom az lovag ravás szerint.

De lássuk mint dicsértetik-meg a' hős, kiről szó vagyon.

Hieró, ki kezében tartja az igazság' fejedelmi pálczáját Sziczilia czédrákkal tölt ligeteiben, ki minden fölséges erőnyöknek virágait leszaggatá, ki nem kevesbé díszeskedik a' harmoniák' mesterségében ott, hol a' cythera a' barátságos gyülekezetekben kézről kézre körül jár. Vedd-le tehát Dóriai lantodat a' falról, hahogy ama' régi Pisai *) dicsőség, hahogy

---

Eolikom énekkel.
Illy jobbra, illy balra
Kigyalult nemesebb tudományt
Tanult, és hatalommal jelesb
Fejedelmet ugyan ki találna
Valamint imez emberek élnek,
Kire verseket irnék?
Te reád Hieró szemes az meny,
Különös viselőd ez:
Csak te rólad hamar ne vonnája gondviselését
Tollaimat forogatja reménység
Hogy édesebben eldicsérni foglak
Te villám szekeredben
Verseimet imhol onszolja Kronius derült piarcza.
Nyil szakált kettőst nevel égben az szűz
Muzsa nekem
Ki ebben, vagy amabban más:
De királyban ez áll magasabbra.
Továbblan oh ne nézz. Te töltsd
Fő magas helybe vidám üdődet:
Bár legyen én szerencsém nemes, vitéz,
Bajnoki társasághoz,
Bölcs nevet ád valamennyi Görög.

---

*) Pisa város volt, mellynek szomszédságában tartattak az olympiai játékok.

Pherenicus ama' nemes harcz vivó ló, lelkedet édes ömledezésekre ragadta, midőn Alphaeus *) partján repűlvén, a' tövisektül megventve a' győzedelem' karjai közé vivé őtet, — őtet — az ő fejedelmi urát, ki temérdek sokaságú lovakat táplál. Tündöklik az ő dicsősége Lydiai Pelopsznak gyarmataiban. **) 's a' t.

Ki nem látja minő nagy mesterséggel adja-elő mivének tárgyát a' poéta? Mintegy szemmel látjuk Hierót, annak lovát, 's győzedelmét; és mind ezek a' becsület és fenség' vegyületének bájában jelennek-meg. A' hősnek királyi pálczája magának az igazság' istenasszonyának pálczája. Az erőnyöket, mint meg annyi virágokat adja-elő, mellyek az ő száraikon virulnak, 's Hieró csak a' virágokat aratja-le magának: az ő délczeg bajvivó lova Alphaeus' partján repül, 's mintegy kiméllve hordozza urát, nehogy a' tövisek köztt valamikép' megsértessék; 's íme egyszeriben a' győzedelem közepette látni őtet.

Anacreon.

Meg vagynak még ezen nyájassággal teljes, 's édesen elragadva enyelgő derék görög költésznek néhány munkái, mellyek csupa vígságot, 's boldog megelégedést lehellnek. Ezek többnyire rövidek. Odája gyakorta nem egyéb, mint egy szép érzés, egy kellemes gondolat, egy finom dicséret allegoriá-

*) Alphaeus folyó volt Peloponesusban, melly azon hely mellett csörgedezett, hol az olympiai játékok szoktak tartatni.

**) Pelopsz vala tulajdonképpen Peloponesus, éppen az, mi most Morea nevezet alatt ismeretes.

ba öltöztetve: szóval egyűgyű, eredeti 's félig mezitelen Grácziák.

Galambja a' kénynek mester mive. Le Févre azt mondja: hogy az nem egy ember' munkája, hanem maguké a' Muzsáké és kegy-szüzeké. Lássuk *)

„Honnan — honnan jösz te kedves galamb, hon-
„nan öntöd ezen sokféle jó illatú kenetet itt a'
„levegőben? — Mond-meg nékem, mi kerese-
„ted van? —

---

9. Galamb.

Szerelmesem, Galambom,
Hová, hová? — vagy homét?
Honnéd van illatod most,
Ide égen át röpösvén,
Kit hintesz és lehöllesz?
Mi gondod erre néked?
Anakreon Batillhoz,
Ki mindenütt szömével
Uralkodik, parancsol.
Engem kis ének által.
Neki szörze meg Citére.
Anakreon tehát most
Velem éle mint inassal.
Im látod, hogy miképpen
Levelét is hordom annak.
Immajdon azt igérte,
Hogy elbocsát kezéből.
De ám bocsásson engem,
Szolgája lészek inkább.
Használ hegyekre nékem,
Mezőre elröpülnöm,
Agokra üldögelnem,

*) Fábchich így fordítá:

„Anacreon küld engem az ő szép barátjához „Bathyllushoz. Cythere adott-el engem ő neki egy „kis énekért. Most Anacreont szolgálom, 's íme itt „az ő levelét hordozom. Ő azt mondja, hogy en„gem nem sokára elbocsát, de ha szinte szabaddá „akar is tenni; én mégis az ő szolgálatjában aka„rok maradni. Ugyan is mi okért repdesnék én a' „völgyek és hegyek fölött, miért ülnék a' fákon, „és miért élnék vad magokkal? — Most kenyérrel „élek, 's azt magam veszem-el tulajdon kezéből; „azon borból ád innom, mellyből maga iszik, és „ha ittam tánczolok, és uramat szárnyaimmal legye„zem; végre ha elfáradtam, az ő lantján áluszom. „Már mindent tudsz, — Isten veled! — Ember! — „nem tettél é engem a' szarkánál csacsogóbbá? —"

Hajdan megtaniták a' madarakat a' levélhordozásra. A' galamb, ki itt beszél, illyen levélhordozó volt. — Minő eredetiség van az ő beszédjében! — mi sok kellemek azon leirásban, melly tu-

---

Apro szemet felennem?
De most Anakreonnak
Vennöm szabad kezéből,
Czipóka morzsalékot
És innom a' borocskát,
Az mellyet ön fog adni.
Ha talán vagyok boroskás,
Röptömbe szárnyaimmal
Anakreon urunkat
Legyezem: leszállok oszlán,
Lantjára dülve nyugszom
Im hallod: Isten hozzád.
Engem te csácsogóbbá
Tól, mint akármi szarkát.

lajdon, 's ura' életét festi, 's mi nyájasan szól azon édes szabadságról, mellynek körében magát boldognak vallja. — Szóval: illy szépségeket leirni majd lehetetlen, 's ha ki ezeket volttaképpen érezni akarja, szükség reá születnie.

Énekje néha csupán csak egy nevetséges jelenést rajzol, egy pázsitot, melly nyugalomra kecsegtet.

„Ülj ide az árnyékba édes Bathyllusom, ide „ezen szép fa alá. Nézd mind lengenek szinte vékony „sudarukig az ő gyenge levelei. Mellette mint kecseg„tet csurogva bennünket egy kellemesen ömlő pa„tak. Ki az, ki illyen helyet látván, mellette elmehetne?"

Néha odája csupa allegoriás elbeszélés. „A' „Musák virág koszorúval megkötözék Amort, 's őr „gyanánt a' szépség' istenasszonyát állíták melléje. „Ime jön Cythere a' váltó pénzzel, és szabaddá akarja „ismét tenni. De ha bár levennék is róla a' köteléket „el nem megy onnan, örömmel marad fogságában megszokta a' szolgálatot."

Tele szép gondolatokkal és kénnyel ezen költemény. Talán Amor lesben állott a' Musák ellen; a' kis ellenség megkeríttetik, megkötöztetik, 's mivel? — virág koszorúval, végre fogságba tétetik. — A' szépség' istenasszonya őrt áll mellette. Viszsza akarják adni szabadságát: ő nem fogadja-el; készebb ezen kellemes fogságban megmaradni. Láthatni mi sok való, mi sok finom és kellemes nyájasság van rejtve ezen ábrázolásban.

Lássunk még egyet Rájnis' fordításából: A' szerelemről.

Rózsák között Kupido
Egykor, kicsinyke méhtől
Kis ujja sebhetődvén,
Sírt, jajgatott; 's azonnal
Hol futva, hol röpülve
Sietett kegyes Venushoz
Jaj! jaj fiadnak! (úgy mond)
Oda van kegyes Tzitére!
Oda van fiadnak élte?
Im' egy parányi sárkány,
Kit méhnek híj paraszt nép,
Megmart hegyes fogával!
Felel erre szép Tzitére:
Ha egy kicsinyke méhnek
Fúlánkja annyi kínt hoz,
Melly kínja lészen annak
Kupidó! kit te sebbetsz?

Minő egyszerű panasza ez a' gyermek Cupidónak, minő élénk leirása a' méh fulánkja által lött sértetésnek, minő természetes a' megrémült gyermeknek anyja kebelébe öntött pityergése, 's mi kellemes enyelgésbe van szőve a' felelő Venus oktató szava! —

XXVIII. CZIKKELY.

Horatius' characterе.

Horátius első és egyetlen a' római költészek között. Ez a' feljebb elszámlált poétáknak olvasásával magát meggazdagítván a' latin lantos költészetet tökélletességre hozta. Ő verseinek foglalatjára nézve bír Alcaeus és Stesichorus komolyságával és nemességével, Pindarus' fenkelttségével, és őrültségével, Sapphonak tüzével 's élénkségével, Anacreonnak lágyságával és kel-

lemeivel. Azonban észre lehet venni gyakorta, hogy a' poétai költemény ő előtte mesterség, és hogy magának bizonyos mustrát vesz, mellynek elérésére törekszik. Anacreon még édesebb kellemű, Pindarus bátrabb, Sappho azon két darabjaiban, melly még fenmaradott több tüzet mutatott, és hihető, hogy Alcaeus az ő arany lantjával még nagyobb és fölségesebb volt. Egy átaljában úgy látszik, hogy a' görögök a' literaturának és izlésnek minden nemében az első szülöttség' jogjával birnak. Ezeknek valódi hazájuk a' Parnassus. Virgilius nem olly gazdag, nem olly termékeny és természetes mint Homerus. Terentiusnak nincs az az érdeme, melly Menandernek. Szóval: — ha szabad illy hasonlítással élni: a' görögök gazdagságban születtek, a' többiek pedig azokhoz hasonlók, kik próbatételeik után szerencsésekké löttek.

Horátius lantos költészetéről éppen azt lehet mondanunk, mit maga az esetről mond, azt egy ollyan folyóhoz hasonlítván, melly árka között majd békével folyik a' tengerbe, majd, ha a' zápor okoztta áradások csendes folyását földagadásukkal sokasítják, az elmosott sziklákat, a' gyökeréből kiszakasztott fákat, marhákat, kunyhókat magával elragadja, annyira, hogy a' körül fekvő erdők, 's a' szomszéd hegyek szinte ordítnak bele. *)

*) — — nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum
In mare, nunc lapides adesos
Stirpesque raptas, et pecus et domos
Volventis una; non sine montium
Clamore, vicinaeque silvae
Cum fera diluvies quietos
Irritat amnes.

Mi lehet bátrabban, 's nagyobb lelkesedéssel irva, mint ama' Bacchushoz irtt odája? — Lássuk ezt előbb az eredetiben, azután megmagyarosítva:

Lib. III. Ode XXV.

Quo me Bacche rapis tui
Plenum? Quae in nemora, aut quos agor in specus
Velox mente nova? Quibus
Antris egregii Caesaris audiar
Aeternum meditans decus
Stellis inserere, et concilio Jovis? a)
Dicam insigne, recens, adhuc
Indictum ore alio: non secus in jugis
Exsomnis stupet Evias b)
Hebrum prospiciens et nive candidam
Thracen, ac pede barbaro c)
Lustratam Rhodopen. Ut mihi devio
Rupes et vacuum nemus
Mirari libet. O Najadum potens,

---

a) Concilio Jovis az az istenek' gyülekezetébe; mert úgy hitték a' régiek, hogy midőn Jupiter nagyobb dolgokról kívánt tanácskozni, összeszóllította az isteneket, 's azoknak gyülekezetében tanácskozott. Fölséges isteni tökéletesség! — Ide valóban nem illik Horatius ama' szava: cuncta supercilio moventis. —

b) Evias. Így neveztetett Bacchus' áldozó papnéja ezen névtől Evius, melly Bacchusnak vezeték neve volt, — 's vagy a' Bacchánsok ezen szavából *εὐοὶ* származott, vagy pedig Jupiternek azon mondásából, mellyel, midőn az óriásokat meggyőzvén, visszatérne, élt: *εὖ ὖιὲ* euge fili!

c) Thracen. Ez a' tartomány felette hideg, és hó nélkül soha sincs; nec coelo laeta, nec solo, úgymond Pomp.

Bacchárumque valentium d)
Proceres manibus vertere fraxinos:
Nil parvum, aut humili modo,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est,
O Lenaec, sequi deum e)
Cingentem viridi tempora pampino. f)

Értelme ezen odának e' következő: „Hová, oh „Bacche! — hová ragadod az én te általad egészen „megíhletett lelkemet? minő rengetegekbe, minő „barlangba vonz engem olly sebesen egy egy magasabb „szellem? — Mellyik rejtett üregből hall engem a' „világ, midőn amaz isteni Caesárnak halhatlan dicső„ségét a' csillagzatok közé emelem, és Jupiter fényes „gyülekezetébe. — Újat akarok énekelni, 's olly „fölségest, millyent még semmi ajkak nem énekeltek. „Így csudálkoznak a' hegyeken az Eviások, midőn „álmukból fölserkenve mélyen alattuk látják a' He„brust, és a' hótul fehérlő Thráciát, és a' tánczoló „barbarusokkal telt Rhodope tetőjét; valamint én

---

d) Bacchárumque. Bacchus' papjai Bacchánoknak nevezettek. Mit ezekről imez odájában mond Horátius, hogy a' kőrösfát gyökeréből kitekerni képesek, onnan ered: hogy midőn Pentheus a' Bacchansok' dühe elől futna, 's fenyőfává változna, oda rohanának a' Bacchánsok, 's Agavé vezérlése alatt sziklákkal hagyigálták; azután pedig a' fát gyökerestül kitekervén, összetördelék.

e) Lenaec. Bacchus' mellék neve, ezen görög szótól ληνὸς, sajtó, melly által a' szőlő sajtoltatik.

f. Cingentem viridi tempora pampino, t. i: Bacchus mind magát, mind tisztelőit, szőlőlevéllel szokta koszorúzni, mint máshol is L. IV. od. 8. említi Horátius: Ornatus viridi tempora pampino.

„csudálkozom ezen meredek sziklán, ezen magányos „erdőben, hova bódulva borongtam. Te, oh Istene a' „Najadeseknek és Baccháknak, kik képesek az ő iz- „mos karaikkal a' kőrösfát gyökeréből kitekerni; — „nem akarok kicsinyt 's alatt mászva énekelni, nem „valami halandót mondani. — Édes veszedelem, oh „Bacche! ollyan Istent követni, ki körül szokta homlo- „kunkat zöldellő szőlőlevellel kerítni."

Lelkem' részegségében akarok Augustusról ollyant énekelni, millyent előttem még senki nem énekelt. Bámulatos vakmerőségem: de dicsőséges nagy dolgot kezdeni merni. — Íme, ebbe van az egész odának terve foglalva. — Fő tárgya a' költésznek Augustus' megistenesítése, de a' mit csak futólag látszatik említeni; ez egy olly művészi fogás, melly többet ér a' leghoszszabb magasztaló beszédnél. — Mellyik rejtett üregből hall engem a' világ, midőn amaz isteni Caesárnak halhatlan dicsőségét a' csillagzatok közé emelem? így szólt a' helyett, hogy azt mondaná: mellyik barlangból hall engem a' világ énekelni. — Énekelni, vagy Augustus' megistenesítését elzengeni, egyet jelent a' költésznél.

Ollyant akarok énekelni, mi új, fölséges, mit még semmi ajkak nem énekeltek. — Ezen háromféle emelkedés (gradatio) ismét új özönét jelenti a' lelkesedésnek.

Így csudálkoznak az Eviások 's a't. mint én ezen meredek sziklán ezen magányos erdőben 's a't. Sziklán, hova t. i. nehezen tud valaki utánam följönni; magányos erdő hova előttem senki sem jutott. Minő büszke allegoriák!

Istene a' Baccháknak, kik izmos karaikkal a' kőrösfát gyökeréből kitekerik. Ezen kifejezésben azt jelenti a' költész: Bacchus' segedelme mi nagy bátorságba hozza az embert, illy hatalmat nyerek én is, úgymond, arra, hogy sugarakkal környékezett Augustust a' csillagok közé emeljem. — Itt következik egy ugrás, egy átmenetel, melly ezen szavakkal pótoltathatik: *igaz, hogy szándékom veszedelmes;* 's reá jön a' következetre: (apodosis) de kellemes a' veszedelem; mert ez által halhatlan nevet nyerek. t. i. Bacchus' tulajdon szőlőlevél-koszorújával diszesít-föl.

Rakva ezen oda a' dithyrambusok valódi characterével. Ebben a' *világosságot* az érzések' özöne egészen elnyeli. Egyik végétül a' másikig egy részeg elragadtatás uralkodik.

Vegyünk-föl ennek ellenében Horátiusnak egy más odáját, p. o. a' III. k. a' 14et. Már ebben a' poétai őrültség csendesebb. — Ezt a' római néphez intézte, 's örül Augustusnak mind hoszszas betegségéből lett fölgyógyulásán, mind a' hadi nagy veszedelmekből lett megszabadulásán, és szerencsés hazajövetelén. Lássuk:

Herculis ritu modo dictus, o plebs,
Morte venalem petiisse laurum
Caesar, Hispana repetit penates
Victor ab ora.

Unico gaudens mulier marito
Prodeat, justis operata Divis:
Et soror clari ducis; et decorae
Supplice vitta.

Virginum matres, juvenumque nuper
Sospitum. Vos o pueri et puellae
Jam virum expertae, male nominatis
Parcite verbis.
Hic dies vere mihi festus atras
Eximet curas: ego nec tumultum,
Nec mori per vim metuam tenente
Caesare terras.
I, pete unguentum, puer, et coronas,
Et cadum Marsi memorem duelli;
Spartacum siqua potuit vagantem
Fallere testa.
Dic et argutae properet Neaerae
Myrrheum nodo cohibere crinem:
Si per invisum mora janitorem
Fiet, abito.
Lenit albescens animos capillus,
Litium et rixae cupidos protervae.
Non ego hoc ferrem calidus juventa,
Consule Planco.

„Caesar! — ki Hercules' ösvényén *) keresé a' laurust, melly őt csak nem halállal fenyíté, az a' Caesar, mondom, oh Róma! diadalommal tér viszsza falaid közé Spanyolországnak partjaitul.“

„Te, ki minden örömödet, szerencsédet ezen egyetlen férjedben találod **), lépj ide a' jóságos is-

*) Hercules' oszlopi Spanyolországban állának.

**) Livia Drusilla Augustus' hitese, ki férjet forrón szerette, 's az viszon azt, mind szépségéről, mind aszszonyi szemérméről nevezetes volt. Sok különösségeket beszél felőle Dio 58. kben a' többi között: hogy egykor

teneknek hálát áldozó oltárihoz, és te, a' hősnek testvér huga *), 's ti szent fökötővel ékesíttettek!"

„Ti anyái a' szüzeknek 's nem rég megszabadult ifjaknak, 's ti mindnyájan házasok! — Oh ki ne ejtsetek egy szerencsétlen szót is ajakitokon **)

„Ezen életem' napjai köztt legünnepélyesebb nap távoztasson tőlem minden fekete aggodalmakat. Nem rettegek én a' fegyverek' zörgésétül, nem félek semmi erőszakos haláltul, mind addig, míg a' föld Caesar' birtokában van."

„Eregyj, gyermek! hozz kenetet, koszorúkat 's korsót, melly a' Marsusok ***) háborújának tanúja legyen, ha mégis megmaradhatott a' dúló Spartacusnak dühe előtt valamelly töredéke az edénynek."

---

némellyek mezítelen menvén elébe, midőn ézért fölségbántással vádoltatnának, megmenté őket mondván: a' tiszta életű azokat csak úgy tekinti', mint lelketlen szobrokat.

*) Augustus' huga, kit Antonius nőül veve Octavia volt.

**) Minden áldozatoknál egy szent csendesség parancsoltatott; mert azt vélték a' régiek, hogy e'képpen elmellőzik mind azon rosz előjeleket, mellyeket a' nép szájából roszszúl kiejtett szó okozhata.

***) A' Marsusi háború felől, melly Italicumnak, socialenak is neveztetett, így szóll L. Florus Lib. III. cap. 18. Tum ab omni parte Italiae, duce et auctore belli discursante Popedio (ez vezeté a' Marsusok' táborát) diversa per populos et urbes signa cecinere. Végre Gabinius tapodá-meg ezen pusztító Marsusokat. Ollyan boredényt kér tehát ezen odájában Horátius, melly a' pinczékbe rejtve, ezen dúlók, és utóbb Spartacus rablásától meg maradhattak.

„Mond-meg az ékesen éneklő Neaerának is *) hogy ide siessen az ő szőke haját **) fürtökbe szedni; de ha a' gyülöletes ajtó őr gátolni fog, jöjj viszsza.“

„Az én őszbe borult hajam kedvetlenné tett már engem minden szerelmes czivódásra, és pajkos boszúállásra. El nem szenvedtem volna ezt én ifjúságom' hevében ***), Plancus' consulsága alatt.“

Ezen odában egy öröm uralkodik, melly utóljára tréfás nyájassággá, sőt vásott vidámsággá változik. Horátius a' köz örömöt olly igen tulajdonává teszi: hogy végtére egészen a' maga vendégeskedéséről, sőt hajdani fiatal pajkosságáról szóll. Semmi magasztaló beszéd hizelkedőbb nem lehetett a' fejedelemre nézve, mint egy illyen természetes, és semmit nem erőltetett vidámság.

Ha mégis Spartacus' dühe előtt valamelly töredék megmaradott. Nem véletlen hozza-föl a' költész ezen gyalázatos háborút; — ugyan is annak emlitésére igen természetesen következik ez

*) Örömében részesíteni kivánta Horátius a' szép szavú és éneklő Neaerát is, 's pedig sietve úgy, hogy haját csak csomóba kötvén ne fodrozza, holott ez a' szép nemnél sokáig szokott tartani.

**) Horátius' némelly kiadói Myrrheum crinem irják 's ekkor vagy mirhával kentt, vagy setét szőke haj értetődik, mások myrrheum, 's akkor gesztenye szinű hajat jelent.

***) Szokásuk vala a' római ifjaknak szeretőjükkel nem a' legfinomabb módon bánni, kivált ha féltékenyek voltak. Azt érti Horátius, hogy ifjú korában illy esetben furkós botot ragadott volna, az ajtót betörte, kedvesének fejéről a' koszorút letépte, és látogató szerelmesét a' házból kiverte volna; mert ez vala a' római ifjaknak szeretőjük eránt legfinomabb udvariságuk.

a' gondolat: Augustus' országlása nyugodalmasabb leszen, mint a' szabadtársasági volt.

Az odának terve könnyű és egyszerű. Augustus viszszatér, áldozatot nyújt az isteneknek, magam is vigadok tehát, 's iszom legjobb boromból.

Lássuk egy más hasonló, de már mértékletesebb örömöt foglaló odáját ezen derék római költésznek. L. I. oda XXII.

Integer vitae scelerisque purus
Non eget Mauri jaculis, neque arcu,
Non venenatis gravida sagittis
Fusce, pharetra.
Sive per Syrtes iter aestuosas,
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quae loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Namque me sylva lupus in sabina
Dum meam canto Lalagen, et ultra
Terminum curis vagor expeditus,
Fugit inermem.
Quale portentum neque militaris
Daunia in latis alit esculetis,
Nec Jubae tellus generat, Leonum
Arida nutrix.
Pone me, pigris ubi nulla campis
Arbor aestiva recreatur aura:
Quod latus mundi nebulae, malusque
Jupiter urget.
Pone sub curru nimium propinqui
Solis, in terra donibus negata,
Dulce ridentem Lalagen amabo,
Dulce loquentem.

Aristius Fuscusnak egy igen jámbor erkölcsű grammaticusnak, és szíves barátjának irta ezen odáját Horátius; de lássuk annak értelmét magyarúl:

„A' ki ártatlanúl él, 's lelkét semmi gonoszság nem rutítja, nincs annak szüksége Maurus hagító dárdájára oh Fusce! sem annak kézivére, sem mérges nyilakkal *) tölt tegerére."

„Járjon bár Lybiának forró homokjain **), vagy a' Caucasuson keresztül, vagy azon helyeken, mellyeket ama' mesés Hydaspes mosogat ***)."

„Ugyan is, midőn a' Sabinai erdőben Lalagemről énekelgetnék, és gondolatokba merűlve mesz-

*) Megszokták t. i. régente a' nyilak' hegyét méreggel kenni, hogy azokkal annál bizonyosabb halált okozzanak. Valóban méltán kel-ki Plinius, midőn gunyolva azt mondja: Melly álat keni nyilait méreggel az emberen kivűl — — Az emberen kivűl semmi álat idegen méreggel nem harczol. L. XVII. cap. 1.

**) Syrtes aestuosas homokjain; mert nem a' tengeri zátonyt érti itt Horátius, hanem Africának ama' homokos részét, melly Lybiánál olly forró 's veszedelmes, hogy arra utazni nem lehet halálos veszedelem nélkűl, mellyet okoznak a' fene vadak, és mérges állatok; 's az, úgy szólván, úszó homok, melly a' rettenetes szelek által szűntelen zápor mozgásban van; azért mondja Prudent. in Apotheosi Cap. 4. a' Zsidók ellen: Nec responsa refert Lybicis in sirtibus Ammon.

***) Hydaspes kétféle folyó volt; az, mellyről itt szó van Indiának innenső részében van, 's ez vala N. Sándor győzedelmeinek határa. Nysa városánál szakadott Indus folyójába, 's innen nevezte Lucanus Nyseus Hydaspesnek. Mesésnek mondatik; mert sokat meséztek felőle, t. i. hogy arany fövénnyel, gyöngyökkel bővelkedik, innen Claudiánus aurifermek is nevezte, Seneca trag.

szebbre haladtam, egy farkas meglátván engem fegyvertelent, elillant.“

„Pedig ollyan rémítő volt ezen farkas, hogy illy irtózatos állatot, sem ama' harczokra szokott Daunia *) nem táplál tágos erdeiben, sem amaz oroszlányok száraz táplálója Juba tartománya.“

„Helyeztess bár engem ama' sovány mezőkre, mellyekben semmi fát nem enyhít a' nyár frisítő lehellete; tégy a' világnak olly szugolyába, mellyet örökös köd borit 's rosz levegő poshaszt.“

„Tégy a' lángoló napnak szekere alá, ollyan országba, hol csak egy kunyhóra sem akadhatni: szeretem Lalagét az édesen mosolygót, az édesen szóllót **).“

Minő szép dicsérettel magasztalja a' költész Lalagéját, de magának a' költésznek is minő dicséret, hogy őtet az istenek, kiknek énekét dalolja, úgy őrzik.

A' ki ártatlanúl él 's a't. Eleinte nem tudni mire vezeti az olvasót. Az erkölcsiségtül, melly az ő esetéből következik, nagyon megilletődve, énekét ezen kedvező következésen kezdi, és az esetet utóbb beszéli-el. A' jó erkölcsű ember bátorságos minden útjaiban. — Én egy nagy veszélytül menekedtem-meg,

---

gemmifernek, zúgása rémítő, 's iszonyú hullámokat hány, úgy hogy N. Sándor vitézeit is megrémítette.

*) Daunia, Daunus királytól neveztetett, 's Olaszországnak egy tartománya vala Apuliában.

**) Egészen puszta országot is képzelt Horatius, 's vele a' régiek mind addig, míg az utazók ellenkezőt nem bizonyítottak.

midőn Lalagéről énekeltem. Akarhova jussak azért, Lalagé szerelmében bátorságos vagyok.

Ezen három odában föllelhetni Pindarus' poétai dühének, Anacreon enyelgéseinek, Sappho élénk érzéseinek egy részét, mindenhol Alcaeus nemességével és magasságával vegyítve. De lépjünk már a' valóságra, 's lássuk, mikép' tudja ezen költész fölhuzni a' philosophiai tonust, midőn becsület érzésű barátját az állhatatos indulatra igyekszik viszszahozni.

Lib. II. Oda III.

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem; non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Laetitia, moriture Deli a);

Seu moestus omni tempore vixeris
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum bearis
Interiore nota Falerni b):

---

a) Q. Dellius v. Delius, kinek ezen odáját szentelé Horátius elsőben Cassius táborában katonáskodott, onnan átszökött Antoniushoz, ki előtt olly nagy kegyelemben vala, hogy midőn Cleopatra arról vádoltatnék, hogy Cassiust a' hadban segítette, ez által idéztette törvénybe. Végre magát bátorságba akarván helyeztetni, ott hagyá Antoniust, és Augustus' részére állott, kinek valamint barátságával, úgy számtalan javaival élt. Lásd erről Dionysiust, Plutarch, és Senecát.

b) Interior nota t. i. minden hordóra czédulát szoktak tapasztani, mellyen föl vala irva a' bornak esztendeje, és minéműsége, a' jobb, 's régiebb borokat a' pincze belsőbb részében szokták tartani; azért Horátius is öröme neveléséreaz interior — belsőbb jegyes borból kért.

Qua pinus ingens albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis; et obliquo laborat
Lympha fugax trepedare rivo

Huc vina, et unguenta, et nimium breves
Flores amoenae ferre jube rosae a);
Dum res, et aetas, et sororum
Fila trium potiuntur atra b).

Cedes coemtis saltibus, et domo,
Villaque, flavus quam Tiberis lavit,
Cedes: et exstructis in altum
Divitiis potietur heres.

Divesne prisco natus ab Inacho c),
Nil interest, an pauper, et infima
De gente sub dio moreris,
Victima nil miserantis orci d).

---

a) Nimium breves flores. Megjegyzésre méltó ama' szép epigramma, melly a' virágok rövid életét e'kép' irja-le:
Quam longa una dies, aetas tam longa rosarum,
Quas pubescentes juncta senecta premit.
Quam modo nascentem rutilus conspexit Eous,
Hanc rediens sero vespere vidit anum.

b) A' három Párkák értetődnek. Scaliger Horátiust vádolja atra fila kifejezése miatt; de helyesen van; mert ők a' halálnak Párkái, 's magok is feketéknek nevezettek, minthogy Erebustól és az éj Isten aszszonyától születtek.

c) Inachus Argosznak első királya, Ábrahám' idejében a' világ' teremtésének 2100dik. eszt. élt. Virgilius így említi Aen. VII. v. 371. Et Turno si prima domus repetatur origo, Inachus Acrisiusque patres.

d) Orcus a' poklok' Istene, máskép' Pluto.

Omnes eodem cogimur: omnium
Versatur urna: serius ocyus
Sors exitura et nos in aeternum
Exilium impositura cymbae.

Értelme ez: „Vidámítsd lelkedet a' sors' csapási alatt úgy, mint a' szerencsében; zabolázd annak kevély örömeit, oh halandó Deli!"

„Élj bár teljes éltedben szomorú komor napokat, vagy meszsze pázsiton hevervc ülj szűntelen vidám ünnepeket a' legbelől jelelt Falernumi borban úszva, hol a' magas fenyő- 's fehér nyárfa galjaikat összekapcsolva a' vándornak kellemes árnyékkal kedveskedik, és a' csergedező folyó tekervényes árka között leömlik."

„Oda hozass bort, keneteket, és hamar elenyésző, de mégis kellemes rózsákat, míg a' szerencse, időd, 's a' fekete fonalat sodró három testvérek engedik."

„Ugyan is el kell hagynod, vadászat' kedvéért vásárlott erdeidet, elhagyod ezen házat, ezen majort, mellyet a' sárga tiberis locsol, 's halomba gyűjtött javaidat örökösöd fogja használni."

„Nem használ neked sem gazdagságod, sem régi Inachustól levont származásod: légy szegény, 's a' legalacsonyabb pórtól születve minden hajlék nélkül a' szabad ég alatt hányódj, áldozatja vagy a' kérlelhetlen orcusnak."

„Mindnyájan azon egy helyre idéztetünk. Azon egy edényben *) fog sorsunk forgattatni, mellyből

*) Azt vélték a' régi pogányok; hogy minden ember' neve és sorsa egy hordó alakú edénybe, melly szűntelen

előbb vagy utóbb kihull, 's bennünket a' hajóra tevén, örökös száműzésre kísztet."

Foglalatja ezen egész odának ebben áll: Iparkodj boldoggá tenni éltedet; mert nem sokára itt kell azt hagynod. Ez Horátiusnak olly maximája, mellyre számosabb odáit építi, de mindég más változtatással, és válogatott kifejezésekkel.

Itt már a' költész félre tesz minden fellengő csapongásokat, félre minden örömöt, vagy mély szomorúságot festő 's jelentő érzeteket; belé burkozik itt a' komoly philosophia palástjába, egy tonuson megy, és mégis szívre ható hangon, 's olvasóit meggyőző authoritással bizonyossá teszi a' halandóságnak változatlanúl kiszegzett 's el nem kerűlhető vég czéljáról.

Quintilius' halálára irott odája Horátiusnak egészen szomorú 's tele siránkozással. Nincs semmi szorgalommal keresett mesterség benne, egészen a' fájdalom és bánat hatalmának van engedve, 's az által mintegy letapodva. Az ideák magukra hagyva önkényes rendbe helyeztetik magukat, a' mint t. i. egymásra önként következnek. Julius Scaliger annyira bámult ezen darabon, hogy azt inkább tulajdon szüleményének óhajtotta, mint Arragonia királyságát.

---

hengeríttetik, fölirva 's betéve vagyon, és a' kinek neve abból kiesik, az a' halál' prédája, 's vagy akarja vagy nem; fejet kell hajtani, ezt érti Horátius l. III. Od. I. Omne capax movet urna nomen és Virg. Aen. VI. v. 432. Nec vero hac sine sorte datae, sine judice sedes Quaesitor Minos urnam movet.

Lib. I. Oda XXIV.

Quis desiderio sit pudor, aut modus
Tam chari capitis? praecipe lugubres
Cantus Melpomene; cui liquidam pater
Vocem cum cithara dedit.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget? Cui pudor et justitiae soror
Incorrupta fides, nudaque veritas
Quando ullum invenient parem?

Multis ille bonis flebilis occidit,
Nulli flebilior, quam tibi, Virgili.
Tu frustra pius, heu, non ita creditum
Poscis Quintilium Deos.

Quodsi Threicio blandius Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem,
Non vanae redeat sanguis imagini,
Quam virga semel horrida.

Non lenis precibus fata recludere,
Nigro compulerit Mercurius gregi.
Durum, sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.

„Mi szégyen könnyeket hullatni, vagy a' fájdalmat titkolni illy érdemes főnek elhunyttán? — Zengj gyász énekeket Melpomene, te, kinek atyja kellemes szavat és lantot adott.“

„Tehát örökös álom födi Quintiliust? azt, kit a' tiszta szemérem, a' fedhetlen hűség, az igazságnak testvére; azt, kit a' mezítelen igazság a' földön többé föllelni nem képes?“

„Valóban sok jámborok siratják az ő elesttét, de senkinek sem gyászosabb az, mint neked, Vir-

gili? — Te viszszakivánod — ah haszontalan! — a' te barátodat, — a' te nem kölcsönözött barátodat."

„Pengesd bár érzékenyebben lantodat, mint ama' thráciai Orpheus, kinek panaszos hangjára a' fák is megindultak; viszsza nem tér az élet többé, ama' vérnélküli árnyékba, mellyet már a' kérlelhetlen Mercurius rettenetes botjával a' fekete sereg közé parancsolt. Nehéz sors valóban! — de enyhíti végre a' békes türés mind azt, mellyet változtatni nem lehet."

Horátius ön panaszát, kedvelt barátjának halálán kesergő Virgilius' könnyeivel és panaszával vegyíti, 's annak fájdalmát olly ügyesen elosztja: hogy enyhítse is, és egyszersmind vigasztalja is. — Azt állítja ezen odáról Sigonius: hogy az csupa személyesítés, 's beszélgetése Virgiliusnak Melpomenével: melly szerént amaz tanácsot kér a' Musától, 's ennek segedelmét esdekli a' két első strophában; annakutána Melpomene felel, 's Virgiliust vigasztalja ezen versnél kezdve: Multis ille bonis 's a't. Sigon. emend. L. II. Elég az, hogy

Ezen odának egész foglalatja csak ebben áll: méltán siratsz olly érdemes barátot, mint Quintilius volt, de mind a' mellett könnyeid viszsza nem adják életét. Lássuk mint vezeti-ki ezen gondolatot odájában.

Mi szégyen könnyeket hullatni - - - Éppen ellenkezőt akara Horátius az ő barátjának mondani; specie excusantis exprobrat. Egy okos ember bánatjának és fájdalmának bizonyos határa van, mellyen túl lépni nem illik: flagrantior aequo non debet dolor esse viri. Azt akarja a' költész, hogy ezt Virgilius titkon érezze, azonban mégis vele sir.

Zengj gyász énekeket Melpomene! Meghalgatja a' Musa a' költészt, és általa énekel. Látja a' költész Quintilius' sírhalmát; fohászkodik: kevés de fontos szavakban kesergi erőnyeit; mert a' valódi fájdalom keveset beszél. Innen gyengédeden barátjához fordul, és az Istenek' legfőbb akaratját terjeszti elébe: *non ita creditum*, nem adák azok őtet neked kölcsön. A' fájdalom olly kényes, hogy még a' leggyengédebb kifejezést is enyhíteni kell, tartván, ne hogy azt faggassa és nagyobbítsa.

A' vigasztaló egy hasonló szerencsétlenségnek példáját hozza-föl, 's ez egy igen okos módja a' búfelejtésnek. Már most tulajdon vesztését nem látja Virgilius, avagy ha látja is, Orpheus' szerencsétlen esetében látja. A' fájdalmat csak lassanként vezeti az engesztelődésre, 's a' siránkozót egy igazság' megfontolására inti; de azt csak átalányosan érinti, nehogy annak értelme tulajdon személyére alkalmaztatva, felette érzékennyé tegye.

Szükség megjegyezni, hogy ezen oda különbféle részeinek öszszeköttetése nem a' szavakban, hanem magában a' dologban foglaltatik, és ezen öszszeköttetés elég helyes.

Láttuk ezen derék költésznek miveit, ismerkedjünk-meg személyével is.

Quintus Horatius Flaccus Venusiumban Apulia városában született. Atyja szabados volt, 's hivatalja nézve adó-behajtó (exactionum coactor). Némellyek azt állítják, hogy haláros volt; 's ezt onnan gyanítják, hogy egykor valaki patvarkodás közben ezt vetette Horátiusnak szemére: hányszor nem láttam, hogy apád kezével futta-ki orrát? Erről emlé-

kezik Cicero is IV. ad Heren. Születése' idejét Catilina pártütése előtt két esztendőre teszik L. Aurelius Cotta és Manlius Torquatus' másod izi consulsága alatt. Édes atyja Rómába vivé tanulás végett, és ott becsületesen nevelvén a' szép tudományokban gyakoroltatta, holott a' ferulázó és korbácsoló Orbilius Grammaticus' leczkéit halgatta. Rómából a' philosophiai tudományok' tanulása végett Athenae városába ment. Midőn itt tartózkodna Brutus a' polgári háboru' társaságába huzta, 's hadezredesi (tribunus milit.) hivatalba helyezteté, 's ekkor Horatius még csak 23. esztendős volt. Jelen volt a' philippi ütközetben, de mint maga is megvallja, félénk katona volt, holott fegyverét eldobván elfutott, 's ellene mondott a' katonáskodásnak. Atyai jószágaitól megfosztatván 's nagy szegénységgel küszködvén, a' poésisra adá magát. Ez által Moecenás' szeretetét és barátságát megnyerte, ki Augustust is reá beszéllé, hogy venné viszsza kegyelmébe, a' mi meg is történt annyira, hogy ezen derék két nagy emberek nem csak igen szerették őtet, hanem szép jószággal is megajándékozták. Miután Augustus' kegyelmét megnyerte, eleinte Quaestori irnok volt; de a' városi lármás életet nem szeretvén, falusi magányába vette magát. Igen örömmel mulatott Sabinusoknál helyezett jószágocskájában, mellyet leir I. k. 16. Levelében. Innen Augustus a' levelezői hivatalra meghívta, de nem fogadá-el. A' tisztasággal, és csinossággal fűszerezett takarékos életet szerette. Alacsony termetű kövér ember volt. Meghalt életének 57ik évében, 's Maecenás' sírja mellé temettetett.

Munkái számtalan kiadásokban jelentek-meg. Budai Esaiás' itélete szerént legjobb az, mellyet Miltz-

horlich Göttingai professor adott-ki Lipcsében 1800. 8. rét. Legritkább pedig, 's legpompásabb ez: Horatii Opera Vol. II. Londini aeneis tabulis incidit Jo. Pine. Én azon kiadással élek, melly in usum Serenissimi Delphini Desprez' világosításával és jegyzéseivel Velenczében MDCCLXII. eszt. 4ed. rétb. jelent-meg; 's ezt a' tanuló ifjúságnak annyiból leginkább ajánlom, hogy ebből Horátiust érteni, lelkét megismerni, 's azt utánozni legkönnyebben tanulhatják. Wieland igen tudós és hasznos jegyzésekkel fordítá leveleit és Satyráit, ez után pedig magyarra rimes versekben Superint. Kis János.

Egész mivét Horatiusnak magyarra fordítva birjuk Édes Gergelytől, de ez nem a' legszerencsésebb 's nem is leghivebb fordítás, 's a' munka' érdemét végetlenül csorbítja, hogy odáit nem mindenhol szabja az eredeti mértékre. Ezen heányt azonban bőven kipótolá a' mi magyar Horátiusunk Virág Benedek, ki Horátiusnak nem csak odáit, hanem satyráit és leveleit is egész Horátiusi lélekkel, tiszta nyelvel, és semmit nem eröltetett beszéddel adá nemzetünknek. Fordíták annak több darabjait mások is, ki nagyobb, ki kevesebb síkerrel és dicsőséggel. Én is fiatalabb éveimben sok odáit nyelvünkre tevém, mellyeket hajdani kedves tanítóm, ki maga is egy odát fordíta Kreszneries Ferencz, tőlem elkért, 's kézirati gyűjteményébe iktatta; mert még akkor ezen lantos költész' miveit egy testben nem birván, szándéka vala sokak' más más fordítását öszszeszedni, 's izlése szerént megjobbítva egy tagban közrebocsátani.

XXIX. CZIKKELY.

Malherbe, Racan, Racine, Rousseau.

Malherbe Ferencz, kit a' franczia nemzet, mint első remek lantost tisztel, régi nemes vérből született Caen-ben mintegy 1555ben. Gondos szülei elsőben is szülő városában járatták iskolába; a' törvényeket pedig Heidelbergában és Baselben tanulta. Tanulását azonban szive' fájdalmából é, vagy a' catholica vallás eránti buzgóságból, miután atyja a' protestáns vallásra átlépett abba hagyván, a' katonák közé állott, 's a' szent ligai háborúban szolgált. IV. Imre (Henrich) franczia király kamarássággal tisztelé-meg őtet. Meghalt 1627. b. életének 72. évében. Versengeni felette szeretett, 's mellette igen gunyoló természete volt. — Felette nagy szorgalommal, vigyázva és lassan dolgozott, de éppen azért nem is nagy kötetekben maradtak mivei, mellyek többnyire alkalmi versek, 's odákból, Stances-ből, Sonettekből, epigrammákból, Chausonsokból állanak. Azt szokta mondani Malherbe: hogy egy száz versből álló költeménynek, vagy egy három ívnyi beszédnek kidolgozására esztendők szükségesek, hogy jól süljenek-el. — Malherbe minden esetre úgy tekíntetik a' francziáknál, mint idejében legjelesebb legelső költész, ki az odákat a' tökélletességhez legközelebb vitte, 's a' franczia nyelvet az odai méltóságra emelni legelső kezdette. Az előtte volt lantos költészek miveikben elég szellemet és tüzet árultak ugyan, de felette nagy szabadsággal éltek, 's tele valának végetlen merészséggel. Ők egész eredetiségbe avatkozni nem bátorkodván verseiket a'

régi poéták' legszebb kifejezéseivel halmozták, 's e'-képpen a' durva 's kemény latinismusból és graecismusból, mellyet elmefuttatásokkal, szójátékokkal, 's végetlen beszédekkel czifrázva, egy piperés szózavart alkottak. — Éppen olly fölfuvalkodottak és regényesek, 's kalandozók voltak pegasusaikon, mint lándzsás bajvivóik vitézi játékaikban.

Malherbe ezen idomatlan Musákat végre az illendőség' szabályaihoz vezette. Azt kivánta ő kivívni: hogy a' franczia költészi mivek bizonyos törvény szerént illendőn, és világosan dolgoztassanak; 's úgy tetszik e'beli törekedését ki is vítta; mert az ő ész és természet adta szabályai a' következett kor' iróinak sinór mértékűl 's mintegy mintáúl szolgáltak; azonban mint történni szokott, hogy utóbb következő utánozók mindent feleslegesen eröltetnek, úgy esett itt is: mindenek Malherbe' módja szerént hibátlanúl kivántak irni, úgymond Saint-Mard, és ezt csinos érzésnek nevezték.

Malherbe nagy, nemes, bátor és bőséges találmányú a' dologban. Tüze állandó hévvel lángol. Versei felette szép hangnak, és végetlen szorgalommal dolgozottak. Gondolatainak csinossága, phrasisainak szerencsés alkalmaztatása, leirásainak valódisága, hasonlításainak helyessége és jól talált választása, a' meséknek elmés elrendelése, képeinek különbfélesége a' poésis' ezen nemében teremtővé tevék. — Strophâinak berekesztései úgy vannak elrendelve, hogy fényei a' kerekbeszédekben magukat félig elvesztik. Nem epigrammai találmány, melly csupa találó észből áll, hanem fontos gondolat, melly a' strophának végével sem tünik erősebben ki, mint azt gyámolítani szük-

séges, és hátrálni, hogy utána ne lappangjon. Szóval a' tisztaság, széphang, és verselés' tekintetében Malherbe a' franczia nyelvnek hervadatlan érdemet szerzett.

Racan Malherbenek tanítványa is irt néhány odákat. A' dolgok ennél nem ollyan tömöttek, mint tanítójánál, 's ez irásainak közönséges hibája. Formája könnyű, folyó és kellemes; úgy tetszik, egyedűl a' természet maga vezette őtet. Valamint azonban a' kútforrásokat ki nem tanulta, úgy nem is bírt azzal a' nyomós valóval, melly a' fölosztást, állandóságot, és tartósságot adják. Dávid zsoltárait nemzeti nyelvére fordította. — Igaz, hogy fordítása nagyobb részről középszerű, de vannak némelly különhelyei, mellyek felette szépek.

Racine Lajos született Parisban novemb. 2kán 1692. Boileau ellenezte neki a' költészeti munkálódást, mindazáltal irt két költeményt: „De la Religion," és: „De la grâce," mellyek habár magas költészeti fellengéssel nem kérkednek is, de könnyű és csinos versalkotásukkal kitünhetőleg jeleskednek. Racine egyenesen atyja' nyomdokin járván papi életre adá magát, de azt ott hagyván pártfogójának Fleury Cardinálisnak közbenjárása által hivatalt nyert a' finánez igazgatóságnál. Irt számosabb odákat is és didacticai költeményeket, mellyekben a' találóság különösen kitetszik. Kiadta atyjának életirását, mellyben annak dramáiról hoszszas értekezésekre fakad. Fordítá Milton' elvesztett paradicsomát is. Elvesztvén egyetlen nagy reménységű fiát, kit érzékeny atyai szive végetlen szeretettel illetett, annyira gyászolá, hogy néhány évek lefolytta után maga is követé azt 1763. Jan. 29kén az örökkévalóságba. Dicséretes vo-

nás vala Racine több szép tulajdonságai között a' férjfias szemérem, és atyja eránti forró tisztelete. — Magát úgy rajzoltatá, hogy ujjával Phaedrából vett ezen szavakra mutatna; „Moi fils inconnu d' un si glorieux père" *) Munkái „Oeuvres" czim alatt Amsterdámban 1750ben jelentek-meg. 6. kötetben.

Rousseau Jean Baptiste **) ki a' franczia lantos költők között most is minden igazsággal első helyet érdemel, született Parisban 1669. mások szerént 1671. Atyja becsületes varga mester volt. Elméjét a' szorgos nevelés, költészi szellemét pedig Boileau' oktatása ébreszté. Már fiatal korában tett költészeti próbái mutaták minő szellem, 's képződési erő nyilatkozik benne. 1682ben. Bonrepeaux franczia követ által, midőn ez Dániába utazott, mint apród (page), vetetett-föl; utóbb Marschall Tallard Angliába utaztta' alkalmával, titoknoki hivatalra vevé maga mellé. Londonban St. Evremontal szoros barátságba lépett. Annakutána Rouillé-hez a' finánez igazgatóhoz került, kihez folyvást ragaszkodék, 's kinek oldala mellett gondtul ment életét egészen a' tudományoknak és költészetnek szentelte; ez vala oka annak is, hogy ámbár sok hivatalokkal megkináltatnék, azokat egyátaljában el nem fogadta. Azonban kijövén Hesiode czímű párisi opera, 's ehez hasonló több méreggel töltött mivek, Rousseau mint ezeknek szerzője gyanussá lőn, de törvénybe idéztetvén, folyvást állhatatosan tagadá;

*) Nem kell összze zavarni Rousseau Jean Bapt. a' későbbi Jean Jacques Russoval ama' nevezetessel.

**) Én egy olly dicsőséges atyától nem ismert fiú.

hanem miután, elég rosz lélekkel, egy bizonyságot megvesztegetett, ki azt vallaná, hogy már egészen ártatlan Saurin nevű földmérő volna azon veszélyes miveknek szerzője, a' dolog világosságra jött, 's Rousseau Francziaországból örökre száműzettetett Apr. 17kén 1712. Ekkor Svecziába vette magát, 's Gróf de Luc-ben, ki akkoriban ott követségben vala, jótevőre talált 1714ben. Bécsbe kíséré Eugenius herczeget, 's ott felette kellemes életet töltött. Három év' lefolytta után hirtelen oda kelle Bécset hagynia, alkalmasin részt vett azon versezetek' készítésében, mellyeket Gr. Ronneval a' hg' Szépjeinek egyike ellen irt. Innen Brüsselbe ment, hol hajdani iskola társával Voltaire-el új versengésbe keveredett. Ez alatt a' vendomi nagyprior annyira iparkodott Gr. Breteuillel egyetértőleg: hogy Rousseau az uralkodó orleánsi herczegtől a' viszszamenetelre engedmény levelet kapna. De még ez a' becsületre vágyó férjfiat csak felényire nyugtatá-meg; azt kivánta, hogy pere újonnan visgáltatnék-meg, 's nyilván hivattassék viszsza; de ez egy ollyan embernek, ki magát becstelen cselekedetével megpiszkította, kivánására nem ok nélkül halasztódott. Erre fölháborodván, utazásra adta magát 1721. Londonba ment, holott 1723. kiadá munkáinak gyűjteményét 2. kötetben 4. rétb. — Ebből nyert jövedelmét a' már akkor hanyatlott ostendei kereskedő társaságnál elvesztvén, nyomoruságra jutott, 's csak néhány barátaitól ápolgattatva éldegelt. Némelly baráti alattomban Párisba segíték, de el kelle ismét három hónap mulva hagynia a' fővárost, miután némelly személyeket sértő Satyráinak szabad menetelt engede. 1740. Viszszaméne Brüsselbe, 's a' reá kö-

vetkezett évben ugyanott meg is halt. — Még utolsó órájában is esküdve erősítette, hogy ama' szerencsétlenségét okoztta gyalázatos verseknek nem vala szerzője.

Rousseau' munkái, itt csak a' lantosokat említve, e' következő foglalatúak: 1. Odák, ezeknek első könyve a' zsoltárokból vett odákat foglalja magában, az istenes odák' készítésében Rousseau első a' franczia költészek között. A' kimondásnak tisztasága és csinossága, a' verseknek szép és valóban nemes alkotása és szerkesztetése a' fölséges vallási gondolatokkal van azokban párosítva, noha gyakorta a' költészi fölemelkedést az ünnepélyes szavak' fényességével kell pótolni. 2. Cantatek. A' költészetnek ezen nemében is kitünőleg tündöklik Rousseau, a' tárgy' választása, és az ügyesség, mellyel azt előadja szint olly dicséretet érdemel, mint nemes kifejezései. A' Cantatek között úgy tetszik Circéje legjobban van találva. — Többi miveit tulajdon helyén fogom említni.

Átaljában Rousseau verseinek hathatósága, rímjeinek kellemes volta, gondolatjainak tüzessége által olly messzevitte próbatételét, hogy miveivel a' régiekét majd mind elfelejteté főkép' azokkal, kiknek kényességük némelly megavult szavak' fölhozása által meg szoktak sértetődni. Rousseau kétségen kivül bámulatos az ő verseiben; stylusa fölemelkedett és tökélletes, és gondolatjai helyes összeköttetésben vannak: poétai ere egyarányú hathatósággal folyik elejétől kezdve végezttig.

XXX. CZIKKELY.

A' német lantos költészek' ismertetése.

Opitz volt első a' németeknél, ki verseit görög mértékre vette, 's a' tulajdonképpen költészi stylusnak behozásával, és megalapításával az újabb poésisnak atyja lön, és a' Szileziai költészeti oskolának alapítója. Ezen derék német költész mint a' szelid tudományoknak és philosophiának oktatója meghivattatván Bethlen Gábor fejedelemtől, ennek udvarában is egy ideig tartózkodott, 's ezen tartózkodása adott neki alkalmat „Dacia antiqua" czimű munkájára, mellynek elvégzését halála gátolta. — A' görög mértékre vett verseknek tökélletességre vitelét azonban Klopstocknak köszönhetik a' németek, úgy szinte a' finomabb izlésű költészi beszédet. Ez sokkal hátrább veté az előtte csudált német költészeket, mind lelkes poétai erejével, mind fölemelkedettségében, 's mély elmerűlésében. Valamint ez, úgy Uz, Lange, Gleim, Bürger, Hölty, Voss, Gr. Stolbergek Matthisson 's a' t. jelesek valának a' lantos költészetben. Átaljában pedig a' német poésis' arany idejének föltünttét, Herder, Göthe, Schiller dicső emlékű férjfiaknak köszönheti; ezen utolsóról majd a' dramaticai költészek között fokok emlékezni. Most lássunk, némelly jelesebb német lantos költészeket, kik t. i. munkámnak más részeiben nem fognak említtetni.

U z.

Uz János Péter, született Anspachban 1720. Már korán mutatkozott ebben a' költészet és rajzolás eránti

tűzesebb hajlandóság. Hálában, hova tanulásainak folytatása végett mene 1739. Gleimmal szoros barátságba lépett, mellyet később Götz is lelkesíte. Itt munkálá ki tavaszi odáját Frühlingsode, görög versnemben és mértékben, mellyet utóbb verses mivei közűl egészen kihagyott 1743. Anspachba viszszament, hol minden idejét a' tudományoknak, 's különösen a' poésisnak szentelé. 1746b. jelent-meg Anacreoni fordítása, melly talán akkor legszebb izléssel vala készűlve. 1746tul fogva szinte 12. évig egy Anspachi törvénytanácsosnál titoknoki hivatalt viselt. Azon üres időt, mellyet ezen hivatalja engedett, a' lantos költészeti visgálatok' folytatására fordította; így támadott lyricai kisebb gyűjteménye, mellyet Gleim] 1749. sajtó alábocsáta; egyéb poétai mivei között ezen odáit még a' 3. 's 4. kötettel szaporítva adá-ki. Eddig még semmi nyilvános hivatalokat nem viselt; végre 1761. a' császári országos törvény táblabirájának nevezteték-ki, 's ekkor még egyszer tökélletesítve kiadván munkáit, egyedűl hivataljának adá magát. Végre több nagyobb 's fényesebb hivatalokat viselvén ország' birájának nevezteték-ki Anspachban. Meghalt Május' 12kén 1796. élet. 57. évéb. A' hazai művészség és mesterségi társaság' összeadásából, a' kir. Várkertben emlék-kő állítatott: A' Bölcsnek, Költésznek, Emberbarátnak 1825. mellyhez a' colossalis melyképet Heideloff készíté Nürnbergben.

Uz örömöt, nyájasságot, és gyönyörűségeket énekel, de mégis kitetszik, hogy lantja magasabb énekek' zengésére van hurozva. Ugyan is majd a' fenyítő Alcaeus' hangzán zengedez, midőn így ír:

*

Wie lang zerfleischet mit eig'ner Hand
Germanien sein Eingeweide?
Besiegt ein unbesiegtes Land
Sich selbst, und seinen Ruhm, zu schlauer Feinde Freude?
Sind, wo die Donau, wo der Main
Voll fauler Leichen langsam fliesset,
Wo um den rebenreichen Rhein
Sonst Bacchus fröhlich ging, und sich die Elb' ergiesset.
Sind nicht die Spuren uns'rer Wuth
Auf jeder Flur, an jedem Strande? — — —
— — In den Büschen, in den Auen,
Wo vormals an geliebter Brust
Der satte Landmann sang, herrscht Einsamkeit und Grauen — — —
Doch mein Gesang wagt allzuviel;
O Muse, fleuch zu diesen Zeiten
Alcäus krieg'risch Saitenspiel,
Das die Tyrannen schalt, und Scherz auf sanftern Saiten!

Majd ismét fellengzőbb tonuson énekel, midőn az éj' barlangjába ragadtatik:

Wohin wird mein Gesang verschlagen!
Der Ocean ist voller Gluth:
Der Titan kömmt; sein strahlenreicher Wagen
Schwebe feurig über blauer Fluth:
Indessen auf bethauten Schwingen
Die braune Nacht entlassen flieht,
Und Nymphen sie zu ihrer Grotte bringen,
Die kein unheilig Auge sieht.

Majd meg' olly magasra repűl, mennyire csak fölhatni bátorkodhatik egy Musa:

Mit sonnenrothem Angesichte
Flieg' ich zur Gottheit auf! Ein Strahl von ihrem Lichte
Glänzt auf mein Saitenspiel, das nie erhab'ner klang.
Durch welche Töne wälzt mein heiliger Gesang,
Wie eine Fluth von furchtbar'n Klippen,
Sich strömend fort, und braus't von meinen Lippen!

Hangzásuk kellemes, kifejezései hathatósak, minden versben tapasztalhatni a' poésis' valódi lelkét; de valljuk-meg itt is, ha nem lehet é a' nyelv' daraboságát a' poésisnak gondosan összegyűjtött minden kellemei mellett is észre venni. Ha a' jó hanghoz szokott fül hallja ezen költésznek legelsőbb fölhozott versében ezen végezetet: *Feinde Freude*, megütközik; — továbba mi rosz hangzású monotonia ez: *welche Töne wälzt mein heiliger Gesang?* —

Lássuk Langenak is egy odáját, mellyet Ramler fölhoz: ebben Dámon Thyrsisét magához édesíti.

Die Stürme legen sich, die Luft wird wärmer,
Die grünen Blätter kleiden schon die Aeste,
Die Luft riecht von der bunten Blüthe wieder:
Nun schmückt sich das Jahr.
Die brünst'ge Nachtigall lockt nun die Gattin;
Der weisse Mondenschein erhellt die Nächte;
Mit weichem Gras bepolstert sich der Rasen,
Und wartet auf dich.
Hier komm' und setze dich zu deinem Damon,
Und stimm' dein scharfes Spiel etwas herunter,
Bis es in meines klingt; und Doris singe:
Was fehlet uns dann?

Die Unschuld bringt in meines Hylas Mienen
Liebkosend einen Strauss von Wiesenblümchen,
Und lallt dir zu. Gefällt dir das, mein Thyrsis,
So eile zu mir.
Der Scherz, die Anmuth üben schon die Flügel,
Und flattern dir auf halbem Weg entgegen,
Und kommen noch einmal so munter wieder
Mit dir zurücke.
Wir sorgen nicht, wer noch wird Kaiser werden;
Ob Frankreich auch im Ernst den Frieden liebe.
Die Ruh', die Dichtkunst, und ein gut Gewissen
Raubt uns kein Schicksal.
Und würde Mars uns dreie nicht verschonen,
So würde Doris ihren Hylas tragen,
Wir beide führten sie, und suchten singend
Einsame Wüsten.
Und da bewohnten wir Dianens Grotten,
Und holten fröhlich Wasser, Holz und Kräuter.
Entfernt von Lastern, unter deinen Lehren
Erwüchse mein Kind.
Die Engel würden oft bei deinem Spiele
In jugendlicher Schönheit bei uns sichtbar,
Mit ihrer Harf', bei uns'rer Flöt' und Leyer,
Den Vater zu loben.
Da säh'n wir auch in hundert graden Bäumen
Den eingeschnitt'nen Namen Doris wachsen.
Das scheue Wild, bezähmt durch unser Singen,
Diente uns willig.
So wohnten in der gold'nen Zeit die Dichter;
In heil'gen Hainen lehrten sie die Schäfer:
Der weite Wald erklang durch ihre Lieder
Von Gott und Unschuld.

Hier würd' uns keine Macht des Todes trennen;
Er fände uns mit fest umschlung'nen Armen.
Derselbe Augenblick versetzt' uns dreie
In die Oberwelt.
Mit Ehrfurcht würden dann die greisen Hirten
Den Kindern unser's Grabes Hügel zeigen,
Und sagen, dass man da bei heitern Nächten
Oft Lieder höre.

Kitetszik ebből a' poétának könnyűsége, a' gondolatoknak nem erőltetett kellemes folyása, a' szép 's gyöngyörködtető képek, mellyek olly szépen bele vannak az érzésekbe szőve. Főkép' versének végezete felette indító, egyszerű, 's mégis fellengős. Kár, valóban kár, hogy a' nyelv azon mértékre, mellyen ezen vers iratott, olly igen alkalmatlan. Sapphicusba vette ezt a' költész, lássuk csak minő tagok vetetnek rövideknek — hoszszaknak:

Die brünst'ge Nachtigall lockt nun die Gattin.

De hiszem, kénytelenek is ők nyelvük' alkalmatlansága miatt a' görög 's latin mértékektől egészen különöző vers mértékekkel élni, mint alább látandjuk.

Gleim János Vilhelm Lajos, született Ermslebenben a' Halberstadti fejedelemségnek városocskájában Apr. 2kán. 1719. Atyját, ki az ermslebeni kerületnek főadószedője volt 1735. veszté-el, midőn Wernigerodeban folytatá még iskoláit. Ennek halálára irt, 's nyomtatásban is megjelent szomorú versezete korán megismertette már is igen gyakorlott költészi elméjét. Az árván maradott gyámoltalan ifjút néhány jótevő család táplálta és nevelte 1738ik évig, midőn Halleba a' főoskolákba menvén számtalan

szükséget szenvedve ugyan, de a' tudományok' tanulására mindenkor vidám élénkséggel vala. Barátivá lőnek Uz, Rudnick és Götz, tanuló társai mind az őszinte szeretetben, mind a' poésis' gyakorlásában. Oskoláit végezvén Német országnak minden jelesebb költészeivel szoros barátságot kötött, mert ő különben is legfőbb örömét 's boldogságát a' barátság' édes érzetében 's az emberiség' lelkes szeretetében helyeztette. Halála előtt két esztendővel szemeinek világától megfosztatott, 's napjait setétségben töltve is olly nagylelkű volt, mint előbb. Elhunyt örökre élete 84d. évéb. Febr. 18kán 1803. tetemei tulajdon kertjébe temettettek, 's rendelése szerént sírja körül előtte kihalt regiebb barátinak nevével jegyzett egyszerű hamvvödrök állíttattak. Nőtelen életet élt, házi gondviselője huga Gleim Zsófia, Dorottya, ki miveiben Gleminde név alatt gyakorta megjelenik, vala. Nép és tábor' daljai ismeretesek, 's közönséges tapsal fogadtattak.

Átaljában énekei olly vidámok, olly természetes egyszerűséggel rakvák, mint Catullus' versei, míg ez t. i. a' tisztesség' határi között marad. Tábori daljai után próbát teve Horátiusi odák' szerzésében, Petrarkát is dicsérettel utánozta. Tonusa, fölemelkedettsége, hathatósága, 's szerkesztetésének elevensége még eddig föl nem ért példányai a' német illy nemű költészetnek. Íme mutatásúl egy éneke:

Ich liebe dich, dich kleinen Schmerlenbach!
Ich höre gern dein murmelndes Geschwätze,
Und sehe gern den kleinen Wellen nach,
Wenn ich, ermattet von der Jagd,
Mich auf dein weiches Ufer setze.

Ich schöpfe gern dein Nass
In mein kristall'nes Glas,
Um meinen Gáumen zu erfrischen,
Es löscht den Durst auch leicht; allein,
Mein lieber Bach, mit meinem Wein
Muss es sich nicht vermischen.

Ezen egész ének inkább egy megelégedett érzésnek szava, mint a' találós elménck furcsasága, 's minden erőltetés nélkül kellemes. Úgy vélem átalányosan a' rímes versek ezen nemzet' nyelvén sokkal ékesebben hangoznak, 's az olvasók' gyönyörködtetésére sokkal alkalmatosbak.

Az óta, hogy a' franczia literatura Europának majd minden tartományaiban közönségessé lön, főkép' az utolsó háborúk' folyttával illy enyelgő nemeit a' lantos verselésnek eleget olvashatunk. Hagedorn Gleimmal egy idős, vala első, ki az ivó 's nyájaskodó dalokat behozta, 's az asztaloknál, mulatsági körökben, társaságokban közönségessé tette. Énekei, mint egyéb mivei gazdagok a' gondolatokban, 's minthogy ő is rímekben írt, jó hanguak. Weisse az ő nyájaskodó poésisában, mellyet többnyire a' gyenge szüzeknek ajakira adott, igen természetesen folyó találósággal bir. — Most már szinte özöne van a' német költészek' lantos miveinek, mind rímekben, mind mértékekben; de mindnyáját itt fölhozni felesleges volna, legyen elég eggyel kettővel megismerkednünk.

Voss János Imre (Henrich) udvari tanácsos, szül. Febr. 20kán 1751. Sommersdorfban Wahrennál, Mecklenburgban, holott atyja egy jószágot haszonbérben birt, később Penzlin városába ment, hol fia az iskolákat gyakorlá 14. eszt. koráig. Már mint

gyermekben egy szokatlan emlékezési tehetséget, mindenféle tudomány vágyot, 's egy képzelődő hajlandóságot az önnöni mélyebb visgálatra lehetett észrevenni, kiváltkép' gyönyörűségét találta ő a' szép énekekben, és mondásokban; — midőn a' biblia és nép könyvek' olvasása mellett elgyengűlt, testi gyakorlásokkal erősíté magát 1766. Neubrandenburgban folytatá iskoláit; pedig, miután a' görög és zsidó nyelvben magát önként tökélletesítette, azonnal a' főbb osztályok' gyakorlására eresztetett. Minthogy továbbá a' görög nyelv' tanítása itt el vala henyélve, hogy ezen heány titkon ön szorgalom által pótoltassék, véghez vivé egy társaságot állítván 12 elsőbbekből. A' restek pénzbeli birságot tartoztak fizetni, melly e'-képpen összejött summából német költeményes munkákat szereztek összve. Már Penzlinben némelly rímes verseket készíte, Neubrandenburgban pedig, miután Klopstock Messiásával, Gessnernek Ábel' halálával és Idylliáival megismerkedett, 's az általa alapított társaság több jeles költészek' miveit megszerezte, odákat, és énekeket 's hexameterbe foglalt idylliákat kezde készitgetni. — Miután atyja naponként inkább elszegényedne, hogy magának annyi értéket szerezhetne Voss, mellyel Hálába mehetvén, az árvaházban tanítói hivatal által segíthetne magán, házi oktatóvá lön egy birtokosnál nem meszsze Penzlintől, 's itt veté-meg alapját jó hirének. Miután naponként 5. 6. órát tölte Voss a' tanításban, mulatságúl a' régi nyelvek' tanulásában gyakorolta magát, vagy muzsikált, és egy közel erdőben magányosan sétálgatván, ott Horátiusból, Ramlerből, és Hermannsschlacht nevű munkából fenszóval szavallott (declamált), eredeti

költeményeket szerzett és Hesiodus Theogoniájából fordított verseket. Majd azután megismerkedék Brückner derék falusi prédikátorral, ki jeles költész vala, 's kinek ismeretsége jóltevőleg hárámla az ifjúra; mert ez részvevő szeretetével gyújtá benne a' tüzet. Ide járula az is, hogy az említett iskolai társaság ismét sok könyveket, 's hangászati miveket megszerze neki: többek között a' Göttingai 1770ki Musenalmanachot, melly Bojeval lett ismeretségét okozta. Miután Hálába menetelére reménysége nem volt, 's paedagogiai helyezetében nem legmosolygóbb szerencse környékezné 1772. Boje meghivására Göttingába jöve, holott Boje Hannoverában két évi szabad asztalt szerze 's reménységet nyújta neki, hogy tanítási szabad órákat is szerzend. Itt ismét némelly fiatal jeles költőkkel, kiket Boje és Bürger vezetett, új barátságot kötött. Hogy magát Voss prédikátori hivatalra tökélletesítse, a' logicát és történet' tudományát hallgatá elsőbb, azután a' dogmaticát és zsoltárok' fejtegetését; — de csak hamar elveszté kedvét, 's magát egészen a' görög és latin régiségek tanulására szentelte. Most a' philologiai intézetbe lépett Heyne' kormánya alatt, kitől hallá Ilias utolsó énekeinek előadását, és Pindarus' fejtegetését. Voss már most kevesebbszer látogatá-meg. Höltyvel együtt a' philologiai intézetet, 's végre egészen kimaradt, míg 1774. midőn éppen Klopstockhoz és Flensburgba utazna, Höltyvel együtt az intézet' lajstromából kitörültetett. Viszszajövén Blackwellnek Homerus eránt adott irásait kezdé németre áttenni, azután 1775. Wandsbeckbe ment, hogy falusi csendességében az eddigi Göttingai Musenalmanach' kiadását elláthassa. Itt Claudiussal és több nemes

érzetű Hamburgi és Altonai barátival igen boldogúl élt; — reménysége volt, hogy Hamburgban, Heyne' kedvező bizonyítványára tanítói hivatalt nyerend; de mégis az ellenjél győzött. Még hivatal nélkül vala, midőn 1777. Boje legifjabb hugát elvette. Végre 1778. Büsch ajánlására Rectorrá lön. Ekkor hirdeté Odysseeának általa jegyzésekkel leendő kiadását. Majd azután némelly tudományos perlekedésekbe elegyedett. Temérdek egyéb munkái között irt odákat is 4. kötben. A' latin és görög classicusok' fordításában faradatlan és szerencsés vala, 's azokat tudós jegyzésekkel gazdagította. — Munkák közt ki izzadt életét Május' 30kán 1826ban élete 75. évéb. végezte. Patriárchai életét csendes nyugalommal és megelégedéssel viselte, fő gyönyörűsége a' falusi 's mezei élet' örömében vala helyeztetve, mit eredeti munkáiból is igen tapasztalhatni, lelke' ismerete meg vala arról győződve, hogy jót, igazat, és valót akart. Szoros barátságban vala Klopstockkal, Gleimmal, Claudiussal, Schlosserral, később Herderrel, Wielandal 's egyebekkel. Voss mint philologus gazdag ismeretségeket szerzett a' régi irók' miveiből, 's felette jártas és ügyes vala a' tudós nyelvekben. Mint szóvisgáló, és versmérséklő (metricus) a' német nyelvben hallhatlan érdemeket szerzett. Mint classicus költészek' fordítója, minden bizonnyal első helyet foglal nemzetje' irói között.

Odáiban szoros és szerencsés utánozója az ó világ' remekiróinak; — azok 's énekei egészen poétai nyelven vannak irva, képződései tüzesek, élénkek, 's kedves olvadozásba vegyültek; beszédje majd fellengős, majd az egyűgyű falusi ártatlan nép' ajakin természetesen kangzók, de mégis bizonyos kellemes

KÖNYVTÁR DEBRECEN

benyomást, és lelki gyönyörűséget okozók. A' görög mértékekre talán minden honnosi között legszebben folyólag akalmaztatá nyelvét. — Lássuk:

Der Mai-Abend.

Umweht von Maiduft, unter des Blüthenbaums
Helldunkel sah'n wir Abendgewölk verglüh'n,
Des vollen Mond's Aufgang erwartend,
Und Filomelengesäng' im Thalbusch.
Lau war die Dämmerung; traulicher scherzten wir
Mit nachgeahmter Fröhlichkeit. Bald verstummt
In holdem Tiefsinn, sass das Mägdlein,
Stammelte: Wollen wir geh'n? und ging nicht.
Die Hand in meiner zitterte. Bleib, o bleib!
Kaum athmend lallt' ich's. Wonne! da fügten wir,
Nach manchem Freundschaftskuss, den Brautkuss,
Nicht Filomela, noch Mond bemerkend.

Minő tűzzel, minő eleven képződéssel, 's mi olvadozó lágy elragadtatással van ez irva. Lássuk egy rímes versét, melly hasonló kellemekkel bővelkedik:

Erinnerung.

Durch zartes Mailaub blinkt die Abendröthe;
Der Duft des Grases, das die Sense mähte,
Haucht lieblich her vom Erlenbach;
Vom Apfelbaum weh'n helle Blüthen nieder;
Die Nachtigall seifzt einsam Klagelieder,
Und meine Seele hallt sie nach.
Du mir Genoss einst, nun entrückt in Ferne,
Mein Hölty, sah'st du mich von deinem Sterne,
Und schwebtest im Gedüft herab?

O hauche Trost in lindem Frühlingswehen!
Du hoftest hier noch lebend mich zu sehen;
Du sah'st mich nicht, nnd sank'st in's Grab! —

Mi gyengéded érzéssel, mi csendes fájdalommal ömlik itt barátság 's veszteség' meleg érzete; — mi rövid egyszerű 's mégis végetlenül sokat jelentő panasz zárja azt be, úgy tetszik valamelly ki nem fejezhető édes keserűséget hágy a' szívben, melly szóllani nem tud, de annál érdekesebben érezni.

Matthisson Friderik született Januar. 23-kán 1761. Hohendodelenben Magdeburgnál, kevéssel utóbb, hogy atyja meghalálozott nagy atyjától, ki falusi pap vala, neveltetett 14. eszt. koráig. Azután melátogatá a' Kloster-Bergeni iskolákat, a' Hallei universitásban tanulta a' theologiát, mellyet azonban hamar félbeszakasztván, a' philologiának, természettudománynak, 's a' szép literaturai tanulásnak adta magát. A' Dessani tanító intézetben oktatóvá lön, 's azután néhány ifjaknak külön tanítója, kikkel Altonában, Heidelbergában, és Manheimban tartózkodék. Annak utána két esztendeig barátjánál Bonstettennél Nyonban a' Genevei tó mellett élt. Svétziából mint nevelő Lyonba egy kereskedő házába ment, honnan nemzetségi ügyei miatt négy esztendő mulva ismét házájába viszsza kelle térnie; 1794. az Anhalt-Nassaui herczeg-aszszonynál olvasó 's úti kísérővé lön, 's 1795—96. Romában és Nápolyban 1799. részént déli Tirolisban, részént éjszaki Olaszországban és 1801. és 1808. franczia Svétziában tartózkodék. A' herczeg-aszszony' halála után a' Würtembergi király' szolgálatjába lépvén, miután attól nemességgel megajándékoztatott, titkos követségitanácsnoknak, a' theátrumi

főfölvigyázat' tagjának, főkönyvtárnoknak, 's polgári rend' lovagjának nevezteték-ki. Vilhelm Würtembergi herczeg utazó seregével 1819. Olaszországba méne, 's több hónapig tartózkodék Florenczában. A' most uralkodó Würtembergi király 1825. megtisztelé őtet a' Würtembergai korona' lovagkeresztjével.

Matthisson mint lantos költész a' közönségnek kedvenczévé lön. A' szelíd és gyenge szerelmet és barátságot, szívre ható buzgósággal tudja kifejezni, és a' természetnek 's abból folyó jeleneteknek festésében remek művész. Versei kivált rímjei kellemes hanguak, és könnyű folyásukkal ajánlatosak. Odáiban komolyabb, nehezebb értelmű; de tüzes, és magasan repkedő. Mint prosaicus iró is nevezetes Matthisson ezen munkájában „Erinnerungen. Zürich 1810—15. 5. Bd." Ezen munkája érdekes részes előadásait 's leirásait foglalja magában azon helyeknek és vidékeknek, mellyeket a' kiadó részént futólag látott, részént tovább tartózkodása által megismert, tele tanuságos tudósításokkal azon nevezetes férjfiakról, kikkel megismerkedék, 's átaljában a' szerző uemes gondolkozásának kitünteti. — De mi most őtet egyedűl mint lantos költészt kivánván közelebbről ismerni, lássuk példában annak mivét:

Opferlied.

Die Flamme lodert, milder Schein
Durchglänzt den düstern Eichenhain,
Und Weihrauchdüfte wallen.
O neig' ein gnädig Ohr zu mir,
Und lass des Jünglings Opfer dir,
Du Höchster, wohl gefallen!

Sey stets der Freiheit Wehr und Schild!
Dein Lebensgeist durchathme mild
Luft, Erde, Feu'r und Fluthen!
Gib mir, als Jüngling und als Greis,
Am väterlichen Herd', o Zeus,
Das Schöne zu dem Guten!

Láthatni ezen kisded énekben a' hymnusnak minden kivántató tulajdonságait foglalva, a' gyermeki bizodalom' nyilt szivűsége mi mezítelen egyszerűségben emeli-föl esdeklő szavát a' legfőbb valóhoz, az áldozat' oltárán lobogó lángot, a' tömjény fölgömölygő füstjét nem annyira képzelni, mint látni lehet. Kérelmét kevésbe szorítva mi sokat kér, 's nem kincset — hanem a' széppel párosult jót.

XXXI. CZIKKELY.

A' zsidó lantos költészet' Ismertetése, különösen Dávid 103d. Zsoltára.

A' Zsidók' lantos költészete, hogy mindenek között legfölségesebb lehete, gyaníthatni csak abból is, hogy a' keleti nemzetek tüzes, forró indulatja a' poésis ezen nemére végetlenül alkalmatos; nem birunk ugyan sok példányokat, mellyekkel ezen állítás' bebizonyítására eszköz gyanánt élhetnénk, de elég bebizonyításúl szolgálnak erre, ha többet a' szent irásban föl nem vennénk is. Dávid valóban isteni ihletéssel szerzett zsoltári, mellyek a' latinoktól Psalmusoknak, ezen görög szótól *Ψαλλειν* neveztetnek, 's értelme ezen szónak muzsika kiséreti éneklés; — őseink nemzeti nyelvünkön zsoltárnak nevezék, de minő gyök-

ből származtaták nehéz eltalálni. A' zsoltár tulajdonképpen valóságos vallási 's nemzeti éneke az Isten' választott népének, melly többnyire Dávid' idejéből kezdve eredett, ha némellyek szerént a' 90ket, melly Mózesnek tulajdoníttatik kiveszszük. Dávid a' templomi éneklést tökélletességre vivén, a' Leviták közűl számos énekeseket 's éneklő mestereket nem csak rendelt, hanem egyszersmind isteni szolgálatra alkalmatos és czélarányos énekeket maga készített is, és ezek azon zsoltárok, mellyekben még a' később századokban is sok utánozókra akadott.

Ezen zsoltárok mint mondám átalányosan véve lantos költészetek, különösen hymnusok is odák is, mellyek vagy egy gondolatot, érzést, vagy képet kisebb körbe zárva elmélkedóleg foglalnak magukban, vagy több tagokból magokat egy lantos egészhez kerekítik a' részint lantos versen énekek, részint olyan dalok, mellyekben a' lantos szellem alagyás vagy idylliai tonus, vagy történeti cselekedet, avagy bölcsen oktató szavak által tulajdonképpen formáltatik. Többnyire imádság formába vannak öntve, avagy legalább azon kezdődnek vagy végződnek a' zsoltárok; és legyen bár azoknak foglalatjuk, panasz, szomorúság, vagy vigasztalás, mindenkor fő tulajdonságuk abban áll: hogy az Isteniségben helyezett legmélyebb bizodalmat, 's a'hoz élénk ragaszkodást fejezzék-ki. Ezekben tiszta az erkölcsi oktatás, 's valódi nemzeti éneke a' hajdani zsidóságnak és átalányos foglalatjuk a' legtisztább, legőszintébb, 's egyenesen a' szív' belső érzéséből eredett vallás. A' mit csak szülhetett a' költészet, és az Isteni kinyilatkoztatás szent világa, azzal mind fölruházta a' zsoltárokat, a' legmagasabb,

legméltóságosabb, legfölségesebb tulajdonságokkal birnak azok, az örök igaz Istenben helyezett lelkes hit szétlövelli azokra az ő tündöklő sugárait, és a' legmélyebb buzgósággal tölti-el őket. Nem lehet ezeket az ó világ akármelly lantos költészetével összehasonlítani, mert ezek tulajdonképpeni legnemesebb szülemények azon szent helyeknek, hol a' kinyilatkoztatás' szava legvilágosabban hangzott, és legtisztábban fentartatott eredetiségében.

A' franczia 's német nemzet megismeré, meg az angol is a' zsoltárokban tündöklő isteni fölséget és szellemet, 's azoknak több szerencsés költészei, ha az eredetinek lelkét föleleveníteni képesek nem valának is, mert ki tagadja, hogy azok valódi Isteni ihletéssel szereztettek? — de csak ugyan rendes vers alakba szerkeztetve magukévá tették. Csudálni lehet, hogy nálunk még nem vállalkozott, kivált az egyházi rendből, olly lelkes férjfiu, ki mindenre felette alkalmatos nyelvünkön az Isten' dicsőítésének ezen hathatós eszközeit lantjára nem vette; — holott Dávid' zsoltárait olvasván sz. Hieronymus, magán kivűl ragadtatott illy szóra fakadván: Dávid Simonides noster, Pindarus, Alcaeus, Flaccus quoque.

Ennek zsoltáraiban az odáknak idealis szépségét megvalósítva láthatni; azokban a' valódi nagyság, a' szelíd lágyság, a' mély szomorúság, a' lángoló hevesség, a' legelénkebb képződések, 's lelkes festések mind föltaláltatnak, pedig a' legnagyobb tökélletességben. — Hátha az eredetit olvasnók, az eredeti zsidó nyelvben, melly minden nyelvek közt leglelkesebb, legtömöttebb, 's végetlenül sokat jelentő. — Itt Dávid' 103d. zsoltára vétetik visgálat alá. Ezen

szent költész csudálkozását és hálaját az Istenség' remek miveinek megtekintésében vágy kifejezni. Tehát költeményének foglalatja a' bámulás' indulatja, és ezen bámulás' tárgya az Istennek az emberi nemzet eránti bölcsesége hatalma, és jósága.

Kezdete ezen Zsoltárnak.

„Áldjad lelkem az urat!" — Áldani annyit tesz mint dicsérni, magasztalni, 's egy jó tevőnek hálát adni. — Előrejelenti Dávid azon érzést, melly őtet lelkesíti, 's melly egész énekének foglalatja; minthogy azonban ezen érzés az előforduló tárgyokkal összekapcsolódik, maga a' költész előterjeszti azokat, hogy egyszersmind az érzést kijelentse. Lássuk ezen tárgyokat a' következő rajzolatokban. — Azért választjuk azokat el, 's egyenként azért adjuk, hogy annál fontosabban és értelmesebben megvisgálhassuk.

„Dicséretbe és ékességbe öltöztél, megkörnyékeztettél a' világossággal, mintegy öltözettel." Oh! miért festi csak árnyékát az eredeti valónak ezen fordítás? — Minő fölséges rajzolat lehet ez, mint Dávid ajakiról hangzott! — De csak ezen rajznál is meg kell a' képzelő erőnek állapodnia, hogy annak végetlen tündöklését bámulhassa. Látja a' költész az Istent egész mennyei dicsőségében: tűzzel és ragyogó sugárokkal körűl vetetve; 's ez azon ruha, melly födi az Istent.

Dávid, ki legelsőbben is szemeit az Istenre függesztette, 's tüstént annak miveit kivánta általtekínteni, énekét az égnél kelle kezdenie, mellyben leginkább tündöklik méltósága, 's ez az éneknek második rajzolatja.

„Kiterjesztvén az eget mint a' bőrt (talán sátort); ki béfeded vizekkel a' felső részeit, ki a' felhőt rendeled fölmeneteledtnek: ki a' szelek' szárnyain jársz, ki az Angyalidat lélekké tészed, és a' szolgáidat égő tűzzé."

A' világ' egész alkotmánya Alkotójának nagyságával összehasonlítva nem egyéb mint egy sátor (mellyet régenten, még a' zsidók' idejében bőrből csináltak), mellyet a' Mindenható bámulatos könnyűséggel csinál. Vízzel boltozza ez a' világot, 's ez a' folyó elem mint egy fal, összekapcsolódik. Ezen kristály boltozat alatt tünik-föl az Istenség az ő dicsőségében a' világ' egyik végétől a' másikig. A' felhő az ő szekere: ha le akar szállani, a' felhőket meghajtja; a' szelek az ő lovai, ezeknek szárnyain jár ő. Szétküldi szolgáit, 's ezek a' tűz és forgó szelek az angyalok' nevével kifejezve. Ha megdagadnak a' tengerek' árjai, ha a' kiszáradt tartományok esőt kívánnak, vagy harmatot, engednek a' szelek, 's amott száraztanak, imitt nedvet hajtanak. Valamelly hiteszegett polgári társaságnak, ha el kell vesznie, 's valamelly pártütő nemzetnek ki-irtatnia: lerepíti mennyei tüzét a' Mindenható, 's hatalmas boszút állott.

Az eget kiterjeszteni, vagy kiteríteni, bámulatos kifejezés, 's az Isteni hatalomnak mi szép festése! — Te föllépsz a' fellegekre, mintegy győzedelmi szekérre. — Minő szekér, melly az Istent a' lég' vékony páráján hordozza? — Szárnyakon menni, e' helyett: szárnyas lovak által vonatni; lehet é ennél hathatósabb és bátrabb kifejezés?

Innen a' menny, a' lég, a' fellegek, 's maga az Isten, ki azokban uralkodik, 's ezek összevéve az

ő thronusa. Lássuk most a' földet, melly az ő zsámolya.

„Ki a' földet az ő állandóságán fondáltad: meg nem hajól örökkön örökké. A' mélység mint a' ruházat annak öltözete: a' hegyeken álnak a' vizek. Feddésed előtt elfutnak: a' te mennydörgésed' szavától megijednek. Fölmennek a' hegyek és alá szálnak a' mezők, a' helyre, mellyet nékik fondáltál. Határt vetettél, mellyet által nem hágnak: sem viszsza nem térnek a' földet béborítani."

Mennyi fölséges vonásokat, mint meg annyi gyöngyeit az Isteni poésisnak, lehet ezen jól talált képekben lelni! — Látjuk a' földet a' levegő között egy mérték arányban magára alapítva függeni. — Ez az iszonyú terh, minden segítség nélkül fentartja ön magát, 's örökké tökélletben marad, sem senki által meg nem rázattathatik. Körül keríti ezt a' tenger mint egy ruházat. — Homerus hasonló kifejezéssel élt: *Ποσειδης ἐννοσιγαιος*; — mi nyilvánságos tanúja annak: hogy már sokkal előbb tökélletes virágzásban volt a' zsidó költészet, 's a' görögök azokat olvasták, használták, 's tökélletességüket azoknak köszönhették.

„A' hegyeken állnak a' vizek. — A' teremtés' alkalmával t. i. midőn még minden egy nagy zavarban vala, a' hegyeket vizek födték; vagy mint Dávid mondja: a' hegyeken állottak. — Alig hangzott azonban a' Teremtőnek parancsoló szava, azonnal nagy zúgással folyni kezdettek; azonnal kiemelék tetőjüket a' hegyek, leereszkedének a' völgyek, az egész föld kirendelt alakjába öltözött. — Minő gyönyörű festések ezek! — A' vizek kiszabott árkaikba vették

magukat, ott ömlenek, dagadoznak, apadnak; de azon vonalt, mellyet nekik az Isten' ujja huzott, soha áthágni nem fogják, soha völgyekből hegyekre nem folynak."

„Ki kutakat bocsátasz a' völgyekbe: a' hegyek között folynak a' vizek. Isznak minden mezei vadak: várakoznak a' vad szamarok az ő szomjúságokban. Azokon felül az égi madarak laknak: a' kőszikla körül szózatot adnak, ki megöntözi a' hegyeket az ő magas helyéről: a' te munkád' gyümölcsével megelégíttetik a' föld."

Ezen képekben a' forrásokat, esőket és a' föld termékenységét rajzolja a' Próféta, mintegy közepette állván a' teremtésnek, 's annak csuda mivoltán bámulván. Látja mint serkedeznek-ki a' források a' Teremtő parancsolatjára; látja mi kivánesilag várakoznak azok megindulására a' szomjas állatok: exspectabunt onagri in siti sua. Ez egy felette szép idea, 's érzékenyen festi azon édes bizodalmat, mellyel még az oktalan állatok is viseltetnek ahoz, ki őket táplálja. Hasonló kifejezéssel él Tibullus, midőn azon növényeket irja-le, mellyeket minden eső nélkül Nilus vize táplál: Arida nec pluvio supplicat herba Iovi.

„Azokon felül az égi madarak laknak — A' folyók partjai be vannak ültetve fákkal, azoknak zöld lombjai között hangicsálnak a' madarak. Melly kellemes, melly mosolygó kilátás ez szinte a' hegyekig!"

„Ki megöntözi a' hegyeket — A' langy melegséggel vegyült nedv a' természetben minden csirát nevelkedésbe hoz; a' víz melléki földek megáztattatnak a' folyók által; de mi áztatja-meg a' hegyeket? Az Isten azoknak nedvesítéséről sem felejtkezék-el, —

„megöntözi a' hegyeket az ő magas helyéről" a' fellegek csőre olvadnak, és megáztatják a' száraz hegyeket. — És így az Isteni bölcseség 's hatalom által minden termékennyé tétetik az egész földön. — Ez, mit termeszt, kiket táplál elmondja a' szent poéta a' következőkben.

„Ki szénát teremt a' barmoknak: és füvet az emberek' szolgálatjára: hogy kenyeret hozzon a' földből: és bor vidámítsa az ember' szivét: hogy gyönyörködtesse arczáját az olajban: és a' kenyér az ember' szivét megerősítse. Megelégíttetnek a' mező fái, és a' Libanus' cedrusi, mellyeket plántált: ott csinálnak fészket a' verebek. Az észterag háza fő azok között a' magas hegyek a' szarvasoknak; a' kőszikla a' süldisznóknak oltalma."

Láthatni ezekből minő tűzzel és hathatósággal számláltatnak elő a' földnek legnevezetesebb szülemények; 's valamint említetnek, úgy nyomban azok hasznai is ismeretessé tétetnek. Minden világosan van meghatározva. Még a' gyümölcstelen fáknak is, a' száraz kőszikláknak is van bizonyos hasznuk a' természet' tervében. Kirendelt lakásúl szolgálnak t. i. azok olly teremtményeknek, mellyek azokban keresik az idő viszontagsági ellen lakásukat, az üldözések ellen menhelyüket.

Előállítja az embert a' föld minden javainak közepette; és szépen megismerteti a' bölcs Teremtőnek azon isteni gondoskodását, melly szerént az embertől kezdve végig minden állatoknak eledelét, lakását elrendeli.

„A' holdat az időkért teremtette: a' nap tudta az ő elnyugovását. Setétséget szerzettél, és éjszaka

lött: azon mind kimennek az erdei vadak. Az oroszlánynak ordító kölkei, hogy ragadozzanak, és az Istentől eledelt keressenek maguknak. Föltámadott a' nap és öszvegyültek, és az ő hajlékokba helyeztetnek. Kimégyen az ember, az ő dolgára, és az ő munkájára estvéig. Melly igen fölmagasztaltattak a' te cselekedetid Uram! — mindeneket bölcseséggel cselekedtél: bétölt a' föld a' te jóságoddal."

Látván a' teremtésnek csudálatos szép rendét a' Próféta, magán kivűl ragadtatik, és hangos örömre fakad. Minden vonás fölséges, és valódi lelkesedéssel van fölhozva. A' nap ismeri járásának czélpontját; 's ez arra nézve elég, hogy ismeri; némán is fog ő engedelmeskedni, és czéljának elérésére szünet nélkül sietni.

„Setétséget szerzettél, és éjszaka lött." — Te elhelyezed az éjt, mondván: itt állj és éjnek neveztessél. — Meghallgatja az éj az Úr' szavát, és magát kirendelt helyére vonja. Ekkor, midőn a' földet homály borítja, 's a' csillagok csak félve lövellik halavány sugankat eljönnek a' vad állatok „kimennek az erdei vadak" hasonlíthatlan színnel van itt festve azon kép, melly szerént a' fene vadak szétszáguldoznak, hogy maguknak prédát szerezzenek. — Mit szóljunk továbbá a' fölhozott oroszlány kölkekről, kik ordításuk által kérnek az Istentől, mint mindenek' jótévő gondviselőjétől eledelt. Észre veszi az Isten az ő kiáltásukat, 's meghallgatja kérelmüket.

„Föltámadott a' nap." Nem mondja a' költész: föltámad a' nap, és tüstént öszszegyülnek; hanem föltámadott, 's mire ezen fölséges tünemény megjelent, már akkorra az erdei vadak bevonultak az ő

rejtekeikbe, hogy a' nappal mezeiken munkálódó embereknek helyet engedjenek, 's azokat szabadon hagyák munkálni, 's fáradságaik' gyümölcsét békével aratni.

Eddig az egész zsoltárban mint látánk, a' tengerről csak futólag emlékezett a' poéta, 's csak azért, mivel az is a' világhoz tartozik, melly akkori festésének tárgya volt. Most már egészen a' tengert veszi bájos ecsetjére.

„Ez a' nagy és tágos öblű tenger: ott az uszók, mellyeknek nincs száma. A' kicsiny állatok a' nagyokkal: azon járnak a' hajók. Ez a' czethal, mellyet te formáltál, hogy megjátszodtassad."

A' poéta legelsőbben is egy megmérhetlen kiterjedésű, 's temérdek mélységű tengert fest. Annak belseje különbféle állatokkal van megtömve, mellyek közül némellyek iszonyú nagyságuak, kik a' viharral és hullámokkal játszanak. A' tenger' sikján lát az ember hajókat úszni, mellyek egy ideig megjelenvén, elrepülnek, 's már ismét nem láttatnak.

A' föld, tenger, 's lég mind különbféle állatokkal van megrakva, mellyeknek naponként szükségük van az eledelre; 's ezt egyedül az Isten adja nekik. Fölemeli ő mindenható kezét, 's mindenek megelégítetnek. 'S íme ez már nyolczadik gyönyörű festése ezen zsoltárnak.

„Mindenek tőled várnak, hogy eledelt adj nékik idejekor. Te adván nékik fölszedik: fölnyitván a' kezedet, mindenek bételnek jóval."

Gyönyörű előadása az Isteni bölcs gondviselésnek. Így nyútja-ki kezét ama' gondos házi gazda, ki

majorságát táplálja, így hullatja a' magokat, mellyeket amaz mohón fölszed.

„Elfordítván pedig arczádat, megháborodnak: elveszed az ő lelkeket, és elfogynak, és az ő porokba visszatérnek. Kibocsátod lelkedet, és teremtetnek; és megújítod a' föld' szinét."

Lehetetlen élénkebb szinekkel és bátrabb vonásokkal rajzolni. A' világ' egész alkotmánya fölbomlik, és összeomlik; — mert az Istenség az ő tekintetét tőle elfordította. Minden állatok visszahullnak ismét az ő porukba. Mondhatta volna a' poéta: elvesznek az ő semmiségükbe; de nem lett volna olly fölséges poétai kiejtés, mint azt por által kifejteni, melly tágosabb tért enged az elmének a' gondolkozásra. De továbbá: az Istenség egyet lehell, 's újra minden meglelkesedik; lehetnek é ennél szebb, fölségesebb vonások?

Mind ezen rajzolatok, mellyeket e' jelen zsoltárban láttunk, az érzéssel összve vannak olvasztva. Érezhetni azokban az örömöt és bámulást, mellyek a' különös, és gyakran erőszakkal elszakasztott fordulatokban kitetszenek: néha az Istennel, néha önnön magával, 's majd ismét az egész természettel beszél a' költész. Az ő kifejezése mindenhol egy csudálatos képzelő erőt, egy elragadtatott 's magából kiszakasztott lelket mutat. — A' végén ezen zsoltárnak még elevenebb az érzés, és ez kevésbé van összekeverve az ideákkal.

Bérekesztése ezen zsoltárnak.

„Légyen az Uré a' dicsőség örökké: vigad az Ur az ő alkotmányiban: ki megtekinti a' földet, és meg-

reszketteti azt: ki a' hegyeket megilleti és füstölögnek. Éneklek az Urnak életemben: dicséretet mondok az én Istenemnek valamíg lészek. Légyen gyönyörűséges néki az én beszédem, én pedig az Urban gyönyörködöm. Fogyjanak-el a' bünösök a' földről, és a' hamisak úgy, hogy ne légyenek; áldjad lelkem az Urat!"

Íme ezen zsoltárnak egész berekesztése, csupa érzékenykedés, melly tele tűzzel, kirándulásokkal, és rendkivüli fordulatokkal, miután t. i. annyiféle rajzolatokon, mellyek a' szívbe egy forma benyomást tettek, egészen más kifejezésre kelle a' poétának fakadnia.

Haszontalan' keressük akármelly classicus világi költészben azt a' kimondhatlan fölségest, mellyet bőven találunk az istenes énekekben; mert már maga a' tárgy, mellyről a' pogány költészek énekeltek, magok a' religiói hamis és homályos képzeletek elégtelenek valának egy olly poétának szárnyain repülni, kit maga az Isten tulajdon lelkével íhletett, mint már fölebb is megmondám. A' világi költész miveiben csupa ember ir, csupán ember dolgozik; mi csuda tehát, ha az emberi gyarlóság, bármelly fenrepkedő elmével birjon is különben, munkálódásiban el nem rejtethetik. Ha Pindarus és Horátius a' természettől lelkesíttetve munkáikban némelly szerencsés vonásokat hagytak, mennyivel fölségesebbeket lehet Moysesben, Dávidban, 's minden szent irásbeli költészekben találni, kik nem a' természettől, hanem annak alkotójától lelkesíttettek?

XXXII. CZIKKELY.

A' magyar lantos költészet' Ismérete.

A' minden tudományra nemesen hajló, 's alkalmatos magyar valamint minden nemében a' költészetnek, úgy a' lantos poésisban csuda ügyességgel haladott, 's halad naponként magasbra. Majd csak nem egy időben futák ezen pállyát Rájnis, Révai és Szabó Dávid; — ők megtörék a' jeget 's ha a' lantos költészeti méltóságot annyira föl nem emelheték, mint a' mostani időben kérkedve mondhatjuk, csak a' kezdéssel összeköttetni szokott nehézségnek tulajdoníthatjuk; azonban ezeknél is eléggé kitünteté magát a' classicitas' lelke, 's méltán megvárhatják, hogy a' hálás maradék, sírjaikra hintse azon koszorút, mellyet éltükben megérdemeltek. Virág Benedek már tovább haladott, 's úgy tetszik Horátius szorgalmatos fordítása annak lelkével némű némű rokonságba hozta. Berzsenyi Dániel, Döbrentey Gábor, Kazinczy, Dajka, Kölcsey, Vitkovics, Verseghy, 's rímes versekben Kis a' Superint. a' két dicső Kisfaludy, 's már régebben Faludi, Ányos, Bacsányi, Takács Józs. Dukai Takács Judit (poétai nevén Malvina) dicső haladással emelték a' lantos költészetet. Úgy Vitéz, Szent Miklósy, Gr. Teleky Fer., G. Dessewffy Józs., Bacsányi és többek hálás említést érdemelnek.

Végetlen lennék, ha mind ezeknek miveit fölhoznám, de különben is majd mindenek' kezén forognak, azért csak néhányat kivántam röviden közleni. Lássunk tehát néhány méltán remeknek nevezhető mivet.

a) Berzsenyitől.

A' Magyarokhoz.

Romlásnak indult hajdan erős Magyar!
Nem látod Árpád' vére miként fajúl?
Nem látod a' bosszús egeknek
Ostorait nyomorult hazádon?

Nyolcz századoknak vérzivatarja közt
Rongált Budának tornyai állanak,
Ámbár ezerszer vak tüzedben
Véreidet magadat tiportad:

Elszórja, hidd el mostani veszni tért
Erkölcsöd; undok vipera fajzatok
Dúlják fel e' várt, melly sok ádáz
Ostromokat mosolyogva nézett.

Nem rothadott el tégedet egykoron
A' vad Tatár Chán Xerxesi tábora,
'S világot ostromló Töröknek
Napkeletet leverő hatalma:

Nem fojthatott meg Zápolya öldöklő
Századja, 's titkos gyilkosaid keze:
A' szent rokon vérrel *) feresztő
Viszszavonás tüze közt megálltál;

Mert régi erkölcs 's Spártai férjfi kar
Küzdött, 's vezérlett fergetegid között;
Birkózva győztél 's Herculesként
Ércz buzogány rezegett kezedben.

---

*) Vérrel változtatám, mert talán az eredetiben nyomtatási hiba verbe, minthogy e' helyen szükségképpen hosszú tag kivántatik.

Most lassu méreg, lassu halál emészt.
Nézd, a' kevély tölgy, mellyet az éjszaki
Szélvész le nem dönt, benne termő
Férgek erős gyökerit megőrlik,
'S egy gyenge széltől földre teríttetik!
Így minden ország támasza, talp köve
A' tiszta erkölcs, melly ha megvész:
Róma ledűl 's rabigába görbed.
Mi a' Magyar most? rút Sybaríta váz;
Letépte fényes nemzeti bélyegét,
'S hazája feldúlt véd falából
Rak palotát heverő helyének;
Eldődeinknek bajnoki köntösét
'S nyelvét megunván, rút idegent cserélt,
A' nemzet őrlelkét tapodja;
Gyermeki báb puha szíve tárgya. —
Oh más Magyar kar menyköve villogott
Attilla véres harczai közt, midőn
A' félvilággal szembe szállott
Nemzeteket tapodó haragja.
Más néppel ontott bajnoki vért Hazánk'
Szerzője Árpád a' Duna partjain:
Oh! más Magyarral verte viszsza
Nagy Hunyadink Mahomet' hatalmát!
De jaj! — csak így jár minden az ég alatt!
Forgó viszontság járma alatt nyögünk.
Tündér szerencsénk kénye hány vet,
Játszva emel 's mosolygva ver le.
Felforgat a' nagy századok érczkeze
Mindent; ledűlt már a' nemes Ílion,
A' büszke Carthágó hatalma,
Róma, 's erős Babylon leomlott.

Ki nem látja Pindarusnak elejétől végig fölemelkedő lelkét ezen nemes boszut forraló, könnyen folyó, gyönyörű zúgással omló odában? Valóban ha több tökélletes miveit nem birnánk is Berzsenyinek, ezen egyért megérdemelni a' halhatlanság' koszorúját. Megérdemelné ezen lelkes költész, hogy miveiből több illy remek miveket hoznék-föl; azonban a' helyett ajánlom, kivált ifjainknak annak megszerzését; sőt bátran elmondom: semmi Magyarnak könyv' tára nem egész annak heányával.

b) Dajkából.

Kesergés.

A' csendes éj bús aszszonya csillagos
Fejével intett, 's a' csecsemő korát
Felyül nem élt királyi Nappal
Anyja szelíd kebelébe süllyedt.
A' játszi Morpheus álmadózásival
Elszenderítő mák szemeit rokon
Kezekkel hinti széljel a' lágy
Szunnyadozásnak eredt szemekre.
Halotti csendben fekszik az érező
Természet, és a' nappali gondokat,
'S a' bút, 's az élet aggodalmit,
Megfeledő nyugalommal űzi.
Csak én panaszlom régi keservimet
Lengő homályban a' könyörűletes
Echónak; — oh, ő bánatimra
Itt rokon hangzatain felelget!
Csak nékem hullnak, fátyolos aszszonya
A' csendes Éjnek, gyöngyeid hasztalan!
Csak nékem: ah, mért jőni álmot
Harmatozó szemeimre tiltasz!

De nem sokára bús alakú szelíd
Testvéred immajd, a' tehetősb Halál
Int, és puhább álomra mindent
Ált ölelő kebelébe hajlok.

Nem azért hozám-föl ezen mivét Dajkának mintha ezt remeknek tartanám, hanem hogy a' különbség kitessék Berzsenyi és Dajka között, holott ez utolsót Kazinczy annyira magasztalá, hogy mellette minden koszorúsink homályba borítatni látszatának. Meg van azonban ezen odának is költészi érdeme. Az éjnek szerencsés rajza, a' csendes fájdalmat jelentő lágy érzés, és a' szép hang ajánlják azt. Kár, hogy ezen korán elhunyt költész a' h. betűt lehelletnek erőlteté, 's óhajtani lehetett volna, hogy hiadója a' mértékek' megtartására is ügyelt volna, hogy a' negyedik, 's utolsó strophában a' homályban és sokára az utolsó tagok rövideknek ne hagyattak volna, hanem az Alcaicus vers' mértéke szeplőtelenül maradott volna, mi a' poétai mív tökélletességére megkivántatik.

c) Döbrenteytől.

A' Szenvedőhez.

Malvinának.

'S te zúgsz, midőn szép szivedet a' csalárd
Festett szavának mérgei vérezik?
Meljed panaszszal feldagadva
Égre emelt szemed ázva könnyel?

Oh! fáj, ha tudjuk, hogy soha tetteik
Nem jöttek álnok ész tüzelésiből
'S midőn nyugalmunk várjuk értte,
Azt gonoszok' szava elragadja.

De csendesedj? — Nem fél az igaz soha
Hatalmasan szóll benne az ég fia,
A' tiszta lélek, 's bátorítva
Túl viszi ellene költ irígyén.

Nap ez magának, melly örökön ragyog,
Bár ellenében bús ködök álljanak,
Szép fénye pompásan lövellvén,
Elveri széllyel azok homályát.

Fellegbe mosdó fenyveseket kitör
Éjszak csatázó rettenetes szele,
Tengerbe hajló szikla bédől,
Menyköve rája ha sujt az Égnek.

Mindent ledönthet a' rohanó erő,
Ő a' világgal fog csak enyészni el.
Ha bár lenyomják a' kigyóknak
Nyelvei, eltapodás nem éri.

Nincsen dicsőebb győzedelem, midőn
A' tiszta tettnek fénye világra jő.
Isten beszél a' por fijában,
És eget ád neki lelke akkor.

A' sokat jelentő epithetumok, a' gyönyörű 's egyszersmind szívemelő hasonlítások, a' földieken túl ragadtatott léleknek sas-szárnyaki repkedése, a' velős teljes mondások, 's mind ezek mellett a' tiszta nem erőltetett beszéd, 's a' hathatósan meglepő bezárás kimondhatlanúl ékesítik ezen ünnepélyes érzet szerzette odát.

d) Kázinczy költészetes mivei nem minden-napi szellem által vannak lelkesítve, csak az kár, hogy a' versmértékek' megtartásában nem csak nem iskolai rendességgel él, hanem felette is sok szabadságot en-

ged magának, annyira, hogy néha ki sem tudhatni, minő versnemmel él; pedig a' valódi poésishoz, nem csak gondolat és érzés, hanem külső forma is kivántatik. Különösen jeleskedik ő az anacreoni enyelgő nyájasságokban, 's a' petrarcai érzékenykedésekben. Lássunk egyet:

A' Félénk Szerelem.

Nyögdellő gyenge lengzet,
Repülj Laurám felé,
'S valld meg hogy sohajtás vagy:
De meg ne valld kié!
Csermely, ha majd meglátod,
Mond néki, hogy köny voltál
De melly szemből omoltál
Azt néki, kedves csermely,
Azt néki meg ne mond! —

c) Virág Horátius' szerencsés utánozója, majd sas szárnyakkal emelkedik bátran a' nap felé, majd a' természet' kellemein egyszerű gyenge érzettel szét csapongva virágról virágra száll a' döngő méhekkel, majd komoly egyszerűséggel burkozik a' philosophusok' palástjába. A' vers-szerkeztetésben csuda ügyességű, rendes, és kellemetes, nyelve tiszta és kellemes. Szebbnél szebb mivei közűl csak egyet hozok-föl:

A' Szent.

Mikép magasztal tégedet, isteni
Erő, dicsőség annya! kis énekem?
Nagyságodat reszketve nézi
A' legerősb 's ragyogóbb magasság.

Előtted; ámbár homlokodon szelíd
Tekintetednek kegyjele fénylik is;
Csak a' reménység nyelve tudgya,
És meri meg magyarázni szivét.
Elég, ha völgyem rejtekes öbliből
Mostan te hozzád fölkesereghetek.
A' háladóság zeng' örömmel.
Lelkem örülly! közelít az óra.

f) Dukai Takács Judit. Nemzetem ellen vétenék, ha hazánk' ezen derék Saphoját nem említeném. Még eddig csak részesen kijött némelly miveit olvasánk, összes munkáit reménylem nem sokára birni fogja a' nemzet Döbrentei Gábor által kiadandót. Miveiben a' nemesen lángoló tűz, élénk képződés, érzékeny ömledezés, és kellemes leirások tündökölnek. Lássuk Gróf Sigrayhoz irtt mivét az Erd. Muzeum V. kötetéből.

Idvez légy nagy Férjfi, Hazám bölcs polgára
Te, kinek szent hévvel nemzeted javára
Gyúladoz kebeled.
A' virtus, kegyesség benned egyesülnek
Klió 's Polhymnia nálad széket ülnek
Párosulván veled.
A' szebb érzéseknek gyúló világánál
Lelkesítve lengesz a' nyilt ész szárnyánál
'S szép tetted fényre gyúl.
Szemeid érzékeny könnyeket ejtenek,
A' szükölködőkre hogyha tekintenek,
És szived meglágyúl.
Enyhülni érezik nálad fájdalmakat:
Benned szánakodó, résztvevő Atyjokat
Vigasztalva lelik.

Kik a' szerencsétől el vagynak hagyatva.
'S a' büszke világtól porba tapodtatva
Karjaid emelik.

Szó van a' közjóról? Láng gyúl rá meljedben
'S teszed szent öröm köztt lebegve lelkedben
A' mit kíván hazád.

Mint sok időt látott tölgy, széles ágait
Terjedten nyújtja köz haszonra árnyait
'S édes enyhülést ád.

Magát az égető nap fénnyel sütteti,
Bár háborgó szélvész ötet fenyegeti
Vég veszedelemmel.

Így, ha a' zivatar a' Nagyot rongálja,
Alatta a' bokor nyugalmát találja
Csendes figyelemmel.

Boldog, kinek olly szép kebel jut sajátul,
Melly a' csalárd fénnyel bévont világon tul
Repked érzésével,

És megfelejtkezvén mulékony voltárul
Valót vesz lelkébe, 's álorczát nem árul
Mázolt festékével.

Bölcs szemeket vetvén a' veszendőségre
Égi erőt vévén fél isten lesz végre
A' földi emberből.

A' ki igazi nagy, 's fénytől nem csalatik
Az az égiekkel egy kelhből itatik
A' mennyei szerből.

Bárha gyengén tudom festeni érdemed;
'S ebben csak árnyékát tekíntheti szemed
A' lelkes Valónak;

Szükség e a' virtust mesterséges szókkal,
Czifrázott fellengző nagy gondolatokkal
Mondni bájolónak?

Kitünik mélyéből a' bús rejtekeknek,
A' mindent elnyelő öblös sírvermeknek
Nincs rajta hatalma.

Ha takargatja is mennyei szépségét,
Kitündökölteti belső dicsőségét,
'S magának jutalma.

Kirepítem mégis hozzád énekemet,
Lerakom a' tűzre gyúló tömjényemet
Reszkető örömmel;

Itt hol a' természet csendes lágy párnáján
Minden gyengén nyugszik, 's a' világ' lármáján
Semmi nem serken fel.

A' lelket emelő magánynak bájai
'S kellemekkel játszó völgyek virágai
Illatjokat öntik.

Hol kisded madárkák tarkáznak gallyokat,
'S víg hanggal zengenek tiszta hymnusokat
'S a' hajnalt köszöntik.

A' midőn lelkedet néked is meghatja
A' pompás természet ékes folyamatja
Bájoló erővel

Érzésed fölváltva szent lángokra hevül
'S az életnek habja gyengén lecsendesül
A' zajgó idővel.

A' midőn így lelked vágyjaival teljes,
'S mosolygva áll szemed előtt a' kellemes
Amália Liget

Hol a' Sphaerák lakják a' himes ernyőket
Rózsás bilincsekkel oda zárja őket
Ez isteni sziget.
'S ha ott a' világnak gondjaiba merülsz
Mondván, hogy mint mások, te is innen eltünsz
A' mulandósággal.
Halandóságodat akkor vigasztalja
Hogy érdemid Hazád koszorúzni fogja
Halhatatlansággal.

Megérdemelnék még több jeles költészeink, hogy valóban remek miveiket, mellyek a' poésis ezen nemében számosan megjelentek, például fölhoznám, de miután szándékom, minden magyar költészek' életrajzát, 's miveik' ismertetését egy különös kötetben kiadni, legyen itt elég azoknak fölüleges említése.

XXXIII. CZIKKELY.

Kell é a' tulajdonképpeni éneket különözni az odától?

Hogy ezen kérdést támasztom: valjon a' tulajdon képpen úgy neveztetett énekek is az odákhoz tartoznak é, vagy azok tán egy különös nemét teszik a' lantos költészetnek; erre indító okot Prof. Bittnitz Lajos Ur adott, ki az énekeket egyháziakra és világiakra osztva az odáktól egészen elkülönözi.

A' görögöknél és rómaiaknál az odák a' lyrica, vagy is lantos költészethez tartoztak, mint látánk, tehát azok énekek voltak; mit az is világossá tesz, hogy lant vagy más hangászi eszköz' kísérete mellett kellett énekeltetniük. Sem akármelly görög vagy római költésznél rímes verseket nem olvasunk, holott

azokat a' nemzetek' nyelvének alkalmatlansága és tehetetlensége a' mértékre hozá be, miért kellene a' classicusok' authoritása sérelmével tehát különöznünk az énekeket az az odáktúl?

Én azt állítom: hogy minden oda, minden hymnus ének, legyen az akár mértékre szedve, akár rímekkel összehangzólag egyeztetve. Az ének muzsikát kiván, 's valjon alkalmatosabb é az az ének a' muzsika' minden hangjára, melly a' tonusokat, notákat számba sem veszi, mint az, melly az érzelem' szózatjának hangjait bizonyos egyarányu 's az uralkodó érzelemhez alkalmaztatott mértékben adván, minden szótagot bizonyos tactusban ád elő? — Sőt, noha a' rímes versekben a' mértékek' felette szoros szabályai nem kivántatnak-meg, a' rímes verselők is átalányosan megegyeztek abban, hogy az indulathoz 's muzsikához szükség a' szavakat alkalmaztatni, és viszon. Tehát ének minden oda, ének minden hymnus, ének minden Dithyrambus és tulajdonképpen annak vett vers.

De azt mondja Bittnitz Ur: (A' magy. nyelvb. előad. Tudom. 334. l.) „Az ének a' lábok' különbféleségét sem szenvedi-meg, hanem a' versnek vagy merő dactylusokból, vagy tiszta spondeusokból, vagy a' mi szokottabb, merő trocheusokból kell állani, mellyeket csak az utolsó szótagokon hangvonás nélkül szükölködő spondeusok pótolhatnak-ki." Megvallom, nem igen értem a' tisztelt Urnak állítását; de azt tudom, 's tudja velem minden költész: hogy a' különbféle indulatoknak kifejezése különbféle mértékeket kiván. A' szomorúság lassu komoly lábokon lépdel, 's halk fájdalommal nyögve adja-elő érzetét.

A' méltóságos, fellengős beszédek is lassu fölséggel adódnak-elő. A' tréfás, nevetséges, a' hirtelen indulatok már sebesebb ömléssel repkednek; 's a' gyenge szerelmes érzelem, langyos eső gyanánt harmatozik: az ékesen fölkelő hajnallal mosolyog, a' kövecses patakok hangjával csergedez, és a' lágy zephyr' szárnyain leng. Nem kell é tehát mind ezek különös kifejezésére mind annyi külön nemű mérték? — Csak arra kell figyelmezni, hogy a' melly mértéken folynak az első stropha rendei, azon folyjanak a' többiek is végig. És csak ekkor — egyedül ekkor lehet tökéletes, beható, érzékeny az ének. Ugyan nem zúdul é meg a' jó hanghoz szokott aestheticai fül, midőn a' mértékre vett versek nótáit huzatni hallja, hol rövidek, 's pödörítni, hol hoszszúk? — Csak nézze-meg Bittnitz Ur azon költészeknek, hiket például a' 335. lapon fölhoz, megtalálja é bennük szorosan azon mértékeket, mellyeket az énekekben szükségeseknek állít. Én legalább azt vélem, hogy kivált a' régiebbek, az énekszerzők valamelly mérték' szoros megtartásáról nem gondoskodtak ugyan, mindazáltal miután az éneknek az odával azon egy tulajdonsága van, hogy valamelly indulatot vagy érzést versekben fejezzenki, egymástúl nem különöznek, és ha Kisfaludy Sándor végetlenűl gyönyörű énekeinek készítése idétt szavait mértékre venni semmit sem gondolkodott is, mind olvasásra, mind muzsikára nem csak alkalmatos, hanem végetlenül gyönyörködtető fog örökre maradni mive.

Annyiból csak ugyan különöznek a' szoros értelemben vett énekek és dalok az odáktól, hogy ezek lágyabb, meleg, 's mintegy olvadozó indulatokat szok-

tak kifejteni, 's inkább egy forró érzésnek, mint magasan repkedő phantasiának szüleményei, illyenekben majd fölérhetlen remek mivet adott Kisfaludi Kisfaludy Sándor.

Népdal az, melly valamelly nemzetnek eredeti tulajdonságát, és másoktól különző characterét festi; illyen Döbrentei Gábornak ama' valóban remek Huszár dala az 1826ki Hébében, mellyet még a' külső nemzetek is különösen az Angolok felette megkedvellettek. Ezt nem közlenem vétek lenne. Így következik:

Sirtál anyám egykor érttem,
Hogy Huszárnak felütöttem;
Ne sirj anyám, fiad jól van
Vitézek köztt a' táborban.

Fájva váltam Julinkától,
Szíve repedt bánatjától;
Ne sirj Julis hived jól van
Vitézek köztt a' táborban.

De ha nem él anyám immár,
Ha Julishoz eddig más jár,
Akkor szívem a' táborban
Vitézek köztt sincsen vígan.

Könnyet ejtek nagyot erre!
Csak egy balsam jő szívemre,
Körül nézek a' táborban,
A' hány pajtás majd mind így van.

Nyugodj Anyám édes Dajkám!
Élj boldogul szép Julinkám,
Kedvesetek a' táborban
Királyáért 's Hazáért van.

Vítéz vagyok, felmegyek én,
Paszománt lesz csákóm szélén,
'S majd azt mondják a' táborban
Magyar tűz volt a' fiúban.

XXXIV. CZIKKELY.

A' lantos versek' mértékei.

I. Az Alcaeusi vers' mértéke, valamennyi között legfölségesebb, azért leginkább élt azzal Horátius is, valamint nemzeti lantos költészeink is felette kedvellik; áll pedig két tulajdonképpeni alcaicumból, a' harmadik rend a' harmadik jambicumból, a' negyedik dactylico-pindaricumból.

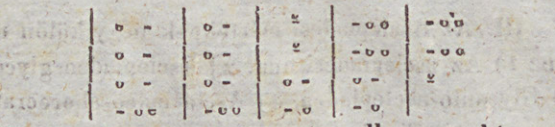
Átaljában pedig meg kell jegyezni, hogy akár minemű versben az utolsó láb, vagy is szótag a' költész' szabad akaratja szerént lehet hosszú is rövid is. — Az Alcaeusi versnek tehát mértéke ez:

1.	– –	⏑ –	–	– ⏑⏑	– ⏑ x
2.	– –	⏑ –	–	– ⏑⏑	– ⏑ ⏑
3.	– –	⏑ –	– –	⏑ –	–
4.	– ⏑⏑	– ⏑⏑	– ⏑	– ⏑	

Édes jutalmam verseimért te légy
Füzz egy virág szált barna hajam közé.
Nem kell borostyán, nem kiáltó
Párosi kő nyugovó poromra.

Berzs.

A' németek spondeusuk nem, vagy legalább igen ritka lévén náluk, nem choreust, melly a' következő jámbussal choriambussá válna, a' helyett jámbust teszsznek; 's mértékjük ezen nemben ez:

All' eine Strasse müssen wir: allen rauscht
Die Urn' im Umschwang; früher und später fällt
Das Los des Schicksals, uns zum ewig
Währenden Bann in den Kahn zu setzen.

II. A' Saphicus vers három saphicumból és egy adonicumból áll:

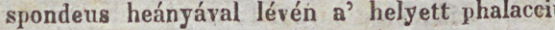

Essem a' Grönland örökös havára,
Essem a' forró szerecseny homokra,
Ott meleg kebled fedez, o Camoena
Itt hüves ernyőd.

Berzs.

Annál helyesebb a' Saphicus vers, ha a' szó a' harmadik láb' első tagján végződik.

Élnek ugyan a' németek is ezen versel, de gyakran spondeus heányával lévén a' helyett phalacciust vesznek p. o.

Schauernd flüstern die Wipfel, und melodisch
Hallt's wie Silbergetön: die Jahr' entstürmen!
Morgen Schatten und Asche! Kränzt mit Myrten
Heute den Becher!

Matthisson.

Vagy pedig Klopstock utmutatása után saphicus helyett dactylust négy trochaeusokkal vesznek úgy, hogy a' dactylus az első versben első, a' másodikban 2ik, a' 3ikban harmadik helyet foglaljon.

III. Az Asclepiadesi mértéknek négy külön neme van: 1) Az asclepiadesi oda. 2) Asclepiadeo-glyconia. 3) Glyconio-asclepiadea. 4) Asclepiadeo-pherecratico-glyconia. 5) Choriambicus, vagy asclepiadeus major.

1) Az Asclepiadesi oda asclepiadesi versekből áll, így:

– – | –∪∪ | – | –∪∪ | –∪⏑ |

Már már félre teszem Lesboszi lantomat
Érzésim felesét, 's néhai biztosát.

Berzs.

A' németek az első spondeus helyett, choreust, vagy jámbust tesznek, így:

⏑ – | –∪∪ | – | –∪∪ | –∪∪

2) Asclepiadeo-glyconia oda az, melly három asclepiadeus után egy glyconius verset tesz:

1. – – | –∪∪ | – | –∪∪ | –∪⏑
2. – – | –∪∪ | – | –∪∪ | –∪⏑
3. – – | –∪∪ | – | –∪∪ | –∪⏑
4. – – | –∪∪ | –∪∪ | | |

Mérész Enczeladus Húga kit a' világ
Most szid, most megölel; majd szabadon nevet,
Majd titkon kesereg: jersze röpülj felénk
'S bátran szálly falainkra le.

Virág.

3) A' glyconio-asclepiadea oda az, mellyben az első vers mindég glyconius, a' második asclepiadeus:

– – | –∪∪ | –∪⏑ | | |
– – | –∪∪ | – | –∪∪ | –∪⏑

Nékem már az öröm kihalt
Árnyéktól magamat nem csalogattatom.

Virág.

4) Az asclepiades-pherecratico-glyconia oda az, mellynek első két verse asclepiadeus, a' harmadik pherecratius, a' negyedik glyconius.

1.	– –	–∪∪	–	–∪∪	–∪⏑
2.	– –	–∪∪	–	–∪∪	–∪⏑
4.	– ⏑	–∪∪	– ⏑		
4.	– –	–∪∪	–∪⏑		

O fons Blandusiae, splendidior vitro,
Dulci digne mero non sine floribus,
Cras donaberis haedo,
Cui frons turgida cornibus.

Horat. L. III. Od. 13.

Még is rettegek én. Nincsen az ég alatt
Állandó dolog: a' nap hamar elborul:
Jő egy fergeteg, a' melly
Ránk bút menydörög és halált.

Virág.

5) Choriambicus, vagy máskép' Asclepiadeus major, e' következő öt lábokból áll:

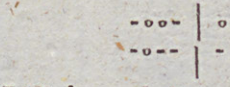
– – | –∪∪– | –∪∪– | –∪∪– | ∪⏑

Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem di dederint, Leuconoë; nec Babylonios
's a' t.
A' mit tudnod adott a' tudomány, 's elme, ne vesztegesd.

A' németek spondeus helyett jámbussal, vagy choreussal élnek p. o.

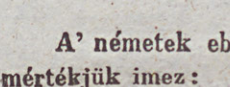
Nicht vorwitzig geforscht gegen Verboth, was o Leuconoe,
Wir zum Lose, was dir Götter bestimmt, noch Babylonische
Wunderzahlen versucht! Besser fürwahr dulden wir, was auch kommt.

IV. A' Saphicus major, vagy choriambico saphicus vers abban áll, midőn az aristophanicus, és choriambico saphicus versek egymást váltják; mértéke ez:

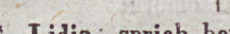
Lidia! mondsza meddig
Kínozod sebhedt Szibarist, a' szerelem tüzével?
Vir.

A' németek ebben is különözvén e' vers nemre mértékjük imez:

Lidia, sprich bey aller
Götter Macht! was treibst du in Hass Sybaris Herz
vor Liebe 's a' t.

V. Archilochius vers; — ez ismét több nemű az első áll hexameterből és archilochius egymást váltva; — az archilochius pedig nem más, mint a' pentameter versnek fele: így:

Diffugere nives, redeunt jam gramina campis
Arboribusque comae.

A' második ismét egy hexameterből, jambicus dimeterből, és Archilochiusból, p. o.

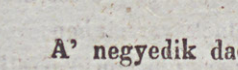
Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt scamandri flumina
Lubricus et simois.
Epod. 13.

A' harmadik hatos jambusból archilochiusból, és jambicus dimeterből áll.

Contrane lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium?
Quaerebas adplorans tibi.

Epod. 11.

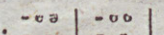
A' negyedik dactylico-archilochius, és jambico-archilochius versekből áll ezen mérték szerént:

Solvitur aeris hiems grata vice veris et Favoni:
Trahuntque siccas machinae charinas.

Hor. L. I. Od. 9.

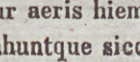
VI. Az Alemani vers, mellynek elsője hexameter, másodika alemani, melly nem egyéb mint két lábtul fosztatott hexameter, így:

Quo nos cumque feret melior fortuna parente
Ibimus o socii comitesque.

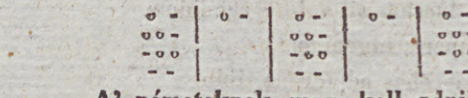
Hor. L. I. Od. 7.

VII. Choreus vers, mellynek elsője három lábból álló choreus, mellyhez egy hoszszú tag jár, másodika, öt lábú jámbus, mellyhez ismét egy rövid tag járul, így:

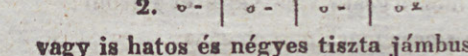
Choreusnak azért neveztetik, mert ha a' második vers az elsővel összekapcsoltatik, így összevéve egy kilencz lábú choreust teszen.

VIII. Ezen lantos mértékeken felül Horátius a' jambicus verseket is négyféleképpen használta, vagy tudni illik, csupa hatos jámbusokat vett:

A' németeknek meg kell adni azon dicséretet, hogy csupa tiszta jambusokkal élnek verseikben: Ruh' wünscht der Pelops Vater, der, um Hochverrath, Dort ewig darbt am vollen Festmahl Tantalus.

2. Vagy így is élt Horátius:

vagy is hatos és négyes tiszta jámbusokkal illyen ama' verse: Beatus ille, qui procul negotiis 's a' t.

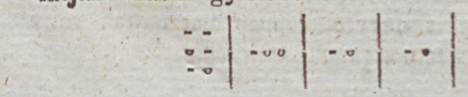
Vagy 3. Az elsőben heroicummal, a' másodikban hatos jámbussal élt, illyen p. o. Epod. 16.

Barbarus, heu! cineres insistet victor, et urbem
Eques sonante verberabit ungula:
Quaeque carent ventis et solibus ossa Quirini,
Nefas videre! dissipabit insolens.

Vagy 4. Egy heroicumot és egy négyes jámbust is vett, mint Epod. 15.

Nox erat et coelo fulgebat luna sereno
Inter minora sidera,
Quum tu magnorum numen laesura deorum,
In verba jurabas mea.'

IX. A' lantos versmértékekhez tartozik még a' phalaecicus is, melly heuderasyllabusnak is neveztetik. Catullusnak igen kedves vala ezen mérték; a' német költészek is nem csak igen használják, hanem mint feljebb mondatott saphicum helyett is alkalmaztatják. Lábai így következnek:

Verani omnibus e meis amicis
Antistans mihi millibus trecentis!
Venisti ac domum ad tuos penates?
Fratresque unanimos anumque matrem?
Venisti. O mihi nuncii beati?

Catul. 9.

Az előszámlált versmértékek elrendelésétől neveztetnek különbféleképpen az odák: Oda monocolos az, melly csak egy nemű mértéken iratik, p. o. mint Catullusnak most fölhozott verse. Dicolos az, mellyben két nemű mérték vétetik p. o. az egyik hexameter, a' másik jámbus; vagy a' Saphicum is, mellyben t. i. a' saphoi mérték és adonicum használtatik. Tricolos, melly három különöző vers mértékből vegyűl öszsze, mint az Alcaicum. Distrophosnak azon oda mondatik, mellyben a' 2dik vers végeztte után viszsza megy a' költész az elsőre, tetrastrophos, midőn a' negyedik vers után ismételtetik újra a' vers. Innen a' saphoi oda dicolos tetrastrophos, az alcaica tricolos tetrastrophos.

XXXV. CZIKKELY.

Közönséges észrevételek a' magyar prosodiáról.

A' magyar prosodiára nézve csak abban áll minden, mit mondani akarok: hogy nyelvünk minden nyelvek köztt *) mellyek europában élő nyelvnek ne-

*) Hogy a' horvát nyelv a' görög lábokra felette alkalmatos, ámbár azt nem értem, de mennyire egy poéta' füle a' poétai hangról itélhet, mondhatom: hogy Palatin Simonnak Zalában Szepetneki plebánusnak azon nyelvre hexameterekben fordított Virgiliusát általa

veztetnek legalkalmatosabb lévén a' mértékre, sok szabályokra szükségünk nincsen. Magok betűink különböztetik ékeikkel a' hoszszú tagokat; mert más p. o. álom, más alom, más hál, más hal 's a' t. 's ezt minden magyar, sőt a' nyelvet tanuló idegen is azonnal észreveszi, mihelyest a' nyelvet csak egy kevesé is ismerni kezdi. Vannak azonban olly felekezetek, kik a' nyelv' szépségét a' fölösleges huzásban helyeztetik, mint p. o. kik a' buzát búzának 's a' t. mondják; mások pedig mindent rövidíteni szeretnének. Vélekedésemet noha senkire erővel kötni nem akarom, legyen szabad itt röviden előadnom.

E' tárgyban közönséges szabályúl én azt állítom: szabad szavainkat akár huzva, akár rövidítve ejtenünk, mint verseink' nemei kivánják; azon szavakat t. i. mellyek kiejtéseik által, a' nyelv' természeti tulajdonságával nem ellenkeznek, sőt az ország' különböző részein különbféleképpen ejtetnek, 's akár huzzuk, akár perdítsük, a' magyar kényes fület nem sértik. Miért ne mondhatnám p. o. búza hoszszú *ú*-val, ha versem' mértéke éppen úgy kivánja, 's miért ne buza rövidítve, ha így szükséges? — Minthogy pedig hoszszú tagú szavaink különben is fölöslegesek, inkább kell a' rövid taguakat szaporítanunk. E' pontban éppen az vélekedésem, mi ama' nyilt szívű, 's tiszta érzésű Guzmics Iszidoré Theocritja előtt adott értekezésében. Úgy vélem: valamint én nyelvünknek akármelly dialectusáért hajba nem esem, úgy engem senki nem gáncsosíthat, ha dunántúli anyám' tejéből szopott nyelven beszélek; 's mind egyiken, mind a' másikon megért a' jó magyar, csak nyelvemet ne rontsam.

---

fölolvastatni hallván, a' verseknek könnyű folyásán, 's gyönyörű hangján álmélkodtam. Mi szép dicsőség nemzetünkre nézve, hogy az idegen nyelvet nem csak megtanulni, hanem azon ügyes literatorrá is lenni képes. Szomszéd atyánkfiai ezen munka' kiadását szivükre vehetnék, mert az egész Virgilius kész az említett derék férjfiúnál.

Ámbár imént tisztelve említett Guzmics Iszidornak azon állításával, melly szerént az *a'* articulust közösnek veszi; mindazáltal vélekedését elfogadhatónak ismerem. Nekünk magyaroknak felette kevés szabadságunk van poésisunkban; miért nem lehet hát azzal élnünk a' vers' természetesebb és kellemesebb folyása' tekintetére nézve, 's ennek következésében mi okért nem vehetnénk az *a'* articulust is közösnek, holott ezzel fület nem sértünk? — Engem, hogy verseimben átalányosan hoszszúnak veszem, éppen azon okok vettek reá, mellyek más velemtartókat; de azok nem megczáfolhatlan okok. Bizonyos szabályt addig nem adhatunk, míg azt a' nemzeti tudós társaság meg nem állapítja, hanem kövessük azt, miben helyes és fontos okoknál fogva meg vagyunk győződve.

Felette csudálkozom annak okáért: hogyan vetemedhetett Pap Ignácz amaz illetlen szemrehányásra, melly szerént közönségesen ismert és tisztelt derék tudósunkat Guzmics Iszidort szinte rágalmazásig illette!? — „Hogy a' mi Tudósunk, úgymond Pap Ignácz, mégis közösnek merte!!?? — venni (az *a'* articulust) az onnan van, hogy ő a' természettől a' poésisre geniust nem nyere; !!!??? nem tudván nehézségein győzedelmeskedni.“ — Káromlás! — Továbbá még sértőbb szavakkal illeti a' már régen dicső fényben tündöklő Tudóst a' csak most kezdő gladiator, meg nem gondolván, hogy Theocritnek szerencsés áttétele (ha érti a' szurdaló a' görög nyelvet), olly hervadatlan koszorút köte annak fejére, melly örökké fog virulni.

Pap Ignácz még a' magyar Grammaticában, sőt orthographiában sem meghatározott törvényeket tart; mert majd Verseghy eszek iszok kiejtéseivel él, majd Révai tisztább törvényét követi; sőt nála amaz éktelen székenn, házbann, otthonn 's a' t. ékesség a' magyar nyelvben, holott attul minden jobb izléshez szokott fül irtózik. 'S íme ő, ki az elvalapban még nem tökélletes meggyőződésű, már is quae maribus forma versekbe szabott törvényeket ád a' magyar

szabad nemzetnek. Megengedjen azonban ezen fiatal irónk: hogy én, ki különben a' pennaharcznak ellensége vagyok, a' derék Guzmics Iszidornak védelmére kikelni kénytelen voltam; 's ez úttal is csak Papp Urnak kíméletlen és alaptalan kisebbítései szólaltatának-föl. — Dicsérem iparkodását, sőt magasztalom nemes czélra törekedését; — tudja azt is: hogy személyéhez érzékeny hajlandósággal viseltetem már néhány évi ismeretségünk óta; de kérem: tanuljameg ön hasznáért, hogy egy literátor csak úgy futhatja dicsőséggel az irói pállyát, ha az alázatosságot és szerénységgel vegyült szelídséget mindenkor előtte tartván, azokat, kik már messzehaladtak, mint Guzmics, Virág, és Kisfaludy Sándor, kiket hasonlóúl sért, egész tisztelettel illeti a' kezdő, 's inkább iparkodik tőlük tanulni, mint őket gáncsosítani. Valóban, ha Pap úrnak jól megvisgálnók eddig megjelent miveit, a' csíkot szerencsétlen szüleménynek, a' magy. poésist még főletlen éteknek vollanók. Ágnes szomorú játéka pedig Ekhójában elhiteti a' drámához értővel, hogy a' poésis ezen nemében felette járatlan. Tekíntsen ezen miveibe a' szerző akkor, mikor már felőlük elmondhatja: nonum premebantur in annum; elhiszem sokat fog bennük találni, mellyeket nem irottaknak fog óhajtani.

A' *h* betű eránt én is elmondám vélekedésemet az 1819. Tud. Gyüjt. XII. köt. a' nemzeti csinosodásról adott értekezésemben; de csak futólag, 's azóta tökéletesen meg vagyok arról győződve, hogy azt a' magyarban lehelletnek semmi okra nézve venni nem lehet. Okaim e' következők:

a) A' görög nem élt vele, 's hol *h*val kellett volna élnie, ott apostrophust tett, vagy is bizonyos jelet; tehát nyelve belső tulajdonsága kivánta, hogy abból a' *h* kiküszöböltessék, holott betűi között nem használtathatott, 's így verseiben fölösleges lett volna.

b) A' latin már erősebb nyelv vala hellász kényes ajakú nyelvénél, de ebből kölcsönözött legio szavakkal iparkodott lágyítani nyelvét, úgy, hogyha a'

görög szavaktól megfosztanók a' latin nyelvet, még a' gyermek atyját anyját sem tudná nevezni; beszélni pedig éppen képes nem volna. Valamint ebben, úgy a' tudományok' minden nemeiben és ágaiban valóságos majmai voltak a' latinok a' görögöknek; mi csuda tehát: ha a' görög nyelv *h* betűvel nem birván ezek is annak tulajdonságát fogodák-el nyelvükben 's verseikben, valamint azon élő nemzeteknél sem betű az, mellyek a' latinból eredtek; illyen az olasz, illyen a' franczia.

c) A' magyar mind napkeleti nyelvére, mind nemzetére nézve egészen különözik mind a' kettőtől; tehát azok' nyelve tulajdonságához sajátját alkalmaztatni balgatagság volna, 's a' nyelvnek valódi veszedelme.

d) De a' közönséges beszédben is észrevehetni, hogy a' magyar a' *h* betűt mindenkor erősen ejti; mert hazáját is, mellyért minden áldozatokra kész, azzal kezdi; — 's valóban, azon versek, mellyekben ez lehelletnek vétetik, legalább az én fülemben felette erőltetettek, és kellemetlenül hangzanak, az ellenkezőkben pedig felette nagy kellemet tapasztalunk. Rájnis és Bar. Szabó, kik míg csak kezdői voltak úgy szólván a' mértékes verseknek; — következőleg mindjárt kezdetben a' magyar prosodiát, bár mint iparkodtak is, tökélletességre nem vihették, ebben törvényt nem szabhattak; sőt Rájnis' Georgicona előbeszédében a' *h* betűre nézve már ingadozni is látszatott. Révai eleinte lehellet gyanánt vette; de utóbb ő is meggyőződött az ellenkezőről; 's majd minden jelesebb költészeink betűnek vették, minek különöznénk tehát a' nagyobb résztől?

Kazinczy e' pontban is különösséget kezde: a' *h* valóban betűt majd mint azt tekinti, majd hol legnagyobb nyakkenést okoz, lehelletnek veszi, így p. o. betűnek ismeri itt:

És a' bús ligeten *h*ol az éj borzalma sötétlik, 's a' t.
'S a' Styx, melly a' *h*elyt környűl csapkodja ki-

lenczszer —

Kígyókkal hajokat felkontyolt Tartari lyányok —
'S e' habozó szemeket nehéz álom zárja, 's örökre —
Habjai köztt hömbergett már, 's a' meghidegűlt
nyelv —

Lásd Musárion XXIV. Rész. 199—201. lap. Ugyan ezen gyönnyörű fordításában a' szavak közepette lehelletnek veszi az előbb fölhozott utolsó versben betűnek vett meghidegűlt szóval egészen ellenkezve.

A' meghatott Erebusz mélyéből íme tolongnak
A' kiaszott alakok 's az elholtak bánatos árnyai. —
Est szálván, vagy fergeteges vész 's zápor az hegyről
Nők, férjek, harczokban elhult nagy lelkű hősek 's a' t.

Mondja ezen szavakat a' kényes fülű magyarnak akárki így: megatott, eloltak, az egyről, elult, valóban nem hiszi, hogy ősei nyelvén beszél, 's nem is érti; de némelly szavak értelmüket is elvesztik e'képp.

Az elisiót be-erölteté Kazinczy poésisunkba annak valóban pótolhatlan sérelmére; de úgy látszik e' részben sem egyez-meg ön magával; ugyan is az előbb fölbozott fordításában szinte halmozva halmozza a' fülboszontó elisiókat, 's mégis a' 200ik lapon eme' versében:

Engemet egy iszonyú éj ránt-le hatalmasan innét, elfelejté az *éj* előtt az *u*-t; 's minthogy a' *h*-t jobbára lehelletnek veszi: a' hatalmasan előtt az *e*-t. 'S ezen elisiójával mit nyer, midőn eme' versét: Oh mi bocsánandó ha ismerne bocsánatot orcusz — imígy olvastatja: Oh mi bocsanand' ismerne bocsánatot orcusz?

A' néma és folyó mássalhangzóknak a' versben Rájnis, 's egyebek által behozott latinos használásáról én is azt mondom, mit Guzmics Iszidor; 's akárki hogy él velük, miatta kardra nem kelek; sőt képesint magam is használom; mert sem nyelvét, sem fülét nem sérti a' tiszta magyarnak.

Diphtongusokat is hozott már be Kazinczy nyelvünkbe, ha azoknak veszi, avagy talán a' Rómaiak-

nál szokásban volt apocopeval kiván élni, midőn a' többes számú szavakban együtt álló magánhangzókat verseiben összeolvasztja: p. o. gyötrelmeit így olvasva: gyötrelmejt; kezeim, kezejm; fiaim, fijajm 's a' t. Úgy tetszik ezen szabadságot meg lehet engednünk, mert ez sem a' nyelv' tulajdonságát, sem a' fület nem sérti, sőt némi némű kellemet is foglal magában, 's a' nagyobb mivekben igen nagy könnyebbséget ád a' költésznek; 's ezt Horvát Endre is bevette. Éljen tehát bátran ezzel kinek tetszik; azonban fiatal költészinknek azt javaslom, hogy ezen szabadsággal vigyázva éljenek, holott Kazinczy előbb fölhozott fordításában nincsen erőltetés nélkül ezen vers:

Légy boldog, fogd gyenge kezeim, nem többe tiejdet!

A' ból, ből, búl, bűl, ú, ű 's a' t. végezetek még eddig közönségesen hoszszuaknak vetettek költészeink által; azonban csak azon okból is: hogy hoszszú tagú szavakkal különben is bővelkedik nyelvünk, de egyébként is rövidítve a' verset és poétai hangot gyakran igen kellemetessé teszik, lehet a' költész önkényes tetszése szerént majd hoszszúnak, majd rövidnek venni: p. o.

Nagy fa kicsiny magból támad kis esőből özön lesz;
Kis tolvajból utóbb czímeres orr kerekül.
Míg eleven vérű ifjú sok színű virágok
Fejlenek élted öröm szép kiesén törekedj;
Mert ha teled hajadat behavazza, haszontalan*úl* törsz
Nagyra, dicsőre, az unt fogy megakasztja hajód.

Végre az idegen szavakban, tulajdon nevekben 's a' t. leghelyesebb, ha átaljában véve megtartjuk azon vers mértéket, mellyel az eredetében birnak; azonban ollyan szavakban, mellyek úgy szólván á' szokás által már nemzetivé változtak, 's nemzeti hangon mondatnak-ki, mint p. o. trónus, thrónus; tónus, tõnus (de nem ám németesen tón, thrón etc. — —), helyett bátran élhetünk akár az eredeti, akár a' magyarosított mértékkel. Kazinczy ámbár olly igen

igyekszik idegen nyelvekkel sajátunkat csinosítani, e' pontban egészen elállani látszatik elvétől; Rájnis ellenben szorosan megtartá minden illyen szavakban az eredeti mértéket, megtartja Virág is és többek még akkor is, midőn magyarosítva írják p. o. Himen vagy Hímen, nem Hymen; Káron, és nem Charon.

Ezt akarám csak ez úttal magyar prosodiánkra nézve említeni, nem azért mintha szabályokat adni kivánnék; sem azért, hogy valakire tulajdon vélekedésemet erőszakosan toljam. — Csak véleményképpen adom-föl a' szabad nemzetnek; — ő ha tetszik tartson az én véleményemmel; ha nem: fogadja-el másét. Kár valamint egyebekben, úgy a' literaturai pállyán is erőltetni a' magyart, kit, a' mint Kaitár igen helyesen mondja: jóval minden áldozatokra, sőt vére' kiontására is lehet venni; ellenben a' legkisebb erőltetés makacscsá teszi *).

*) Mit Guten kann man von ihm (Ungarn) sein Blut und Leben haben, wo ihn sonst der geringste Zwang zur Hartnäckigkeit gebracht hätte. Jos. Kaitár: Die alte und neue ungarische Welt. Wien 1796. 8. pag. 316.

Foglalatja a' második Résznek.

		Lap
A' költészi tudományról különösen a' lantos költemény — Előre bocsátás		163
I. Czikkely.	A' lantos költemény' műsége	171
II. „	„ „ eredetéről	175
III. „	„ „ lelkesedésről	179
IV. „	„ költészet kezdéséről	182
V. „	„ költészeti ugrásról	185
VI. „	„ „ kirándulásokról	188
VII. „	Az indulatok' egységéről az ódákban	190
VIII. „	Az ódák' rendetlenségéről	192
IX. „	Tanusság a' lantos költészetben	193
X. „	A' lantos költészeti méltóság	201
XI. „	„ „ kellem	202
XII. „	„ „ rövidségről	205
XIII. „	Az ódák különző nemei	206
XIV. „	„ „ formájáról	215
XV. „	„ „ kidolgozásáról	220
XVI. „	A' hymnusok' készítése	222
XVII. „	Magasztaló ódák' készítése	225
XVIII. „	Gyalázó „ „	228
XIX. „	Vigasztaló „ „	229
XX. „	Üdvözlő „ „	233
XXI. „	Bucsuzó „ „	235
XXII. „	Javalló „ „	237
XXIII. „	Erkölcsi „ „	239
XXIV. „	Kérő „ „	241

Lap

XXV. Czikkely. A' nevezetesebb lantos költők . . . 242

XXVI. „ A' legjelesebb lantos költészek' characterei . . . 245

XXVII. „ Pindarus és Anacreon' charactere 247

XXVIII. „ Horatius charactere . . 263

XXIX. „ Marherbe, Rucan, Racine és Rousseau 284

XXX. „ A' német lantos költészek' ismertetése 290

XXXI. „ A' zsidó lantos költészet' ismértetése, különösen Dávid 103d. Zsoltára . . . 304

XXXII. „ A' magyar lantos költészet' ismérete 316

XXXIII. „ Kell é a' tulajdonképeni éneket különönözni az ódától . 326

XXXIV. „ A' lantos versek' mértéki . 330

XXXV. „ Közönséges észrevételek a' magyar prosodiáról . . 337

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt. 1031 9 - 184

757083

757083

75108

75108